

Uutta verta maaseudulle

*Kainuun ja Varsinais-Suomen
maallemuuttajat ja yrittäjät*

Heli Sjöblom-Immala

UUTTA VERTA MAASEUDULLE

**Kainuun ja Varsinais-Suomen
maallemuuttajat ja yrittäjät**

Siirtolaisuustutkimuksia A 29

Heli Sjöblom-Immala

UUTTA VERTA MAASEUDULLE

**Kainuun ja Varsinais-Suomen
maallemuuttajat ja yrittäjät**

Siirtolaisuusinstituutti
Turku 2007

Siirtolaisuusinstituutti, Turku
02-2840 440

<http://www.migrationinstitute.fi>

ISBN 978-951-9266-2

ISSN 0356-9659

Yliopistopaino, Helsinki 2007

Esipuhe

Maallemuuttoa ja maallemuuttajia on tutkittu paljon, mutta vähemmän on tutkittu maaseudulle muuttavien toimeentuloa. Maallemuuttaja haluaa yleensä muuttaa maalle, koska se tarjoaa puitteet rauhalliselle ja luonnonläheiselle elämiselle. Toimeentulon ratkaiseminen ei kuitenkaan aina ole yksinkertainen tehtävä, koska työpaikat keskittyvät yhä enenevässä määrin keskuksiin. Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena onkin selvittää, millaisia toimeentulomahdollisuuksia maaseudun asukkailla on ja millaisia uudenlaisia mahdollisuuksia maaseudulla voisi olla, jotta sinne voisi muuttaa mahdollisimman moni sitä haluava. Toivottavasti tutkimustulokset herättävät ajatuksia ja ideoita.

Tutkimus on toteutettu Siirtolaisuusinstituutissa, ja sen on rahoittanut Maa- ja metsätalousministeriö. Tutkimusta ovat tukeneet myös Varsinais-Suomen kulttuurirahasto ja Osuuspankkiryhmän Kyösti Haatajan säätiö. Käsikirjoitusta ovat kommentoineet sen eri vaiheissa tutkimusjohtaja Elli Heikkilä Siirtolaisuusinstituutista ja professori Pentti Yli-Jokipii Turun yliopiston maantieteen laitokselta. Tutkimustyössä ovat avustaneet Jenni Meriläinen ja Marie Diakhaté, ja tietotekniikkaan liittyvissä pulmissa on auttanut Siirtolaisuusinstituutin tietopalvelupäällikkö Jouni Korkiasaari. Kiitos kaikille rahoittajille, tutkimuksen eri vaiheissa auttaneille, mukaville työtovereille ja erityisesti perheelle. Haluan kiittää myös kyselyihin vastanneita henkilöitä, jotka mahdollistivat tutkimuksen tekemisen. Käsillä oleva tutkimus tarjotaan lisensiaatintutkimukseksi, ja tämä prosessi on parhaillaan meneillään.

Turussa 23.3.2007

Heli Sjöblom-Immala

Tiivistelmä

Tutkimuksessa tutkittiin maaseudulle muuttajia ja heidän elinkeinojaan, maaseudun yrittäjyyttä sekä yritystoiminnan alueellista hajauttamista 2000-luvun alkupuolella Kainuussa ja Varsinais-Suomessa. Otoksille Hyrynsalmen, Sotkamon, Vehmaan ja Yläneen muuttajia ja yrittäjiä lähetettiin postikyselyt. Kajaanin ja Turun yrittäjät vastasivat toiminnan hajauttamista koskevaan internetkyselyyn. Muuttajille suunnattu kysely lähetettiin vuonna 2001 muuttaneille, jotka sinä vuonna täyttivät 25–55-vuotta. Kyselyyn vastasi yhteensä 79 henkilöä. Yrittäjille suunnattuun kyselyyn vastasi yhteensä 97 yrittäjää. Myös yrittäjien muuttohistoriaa sekä muuttajien yritystoimintaa tutkittiin. Toiminnan alueellista hajauttamista koskevaan kyselyyn vastasi yhteensä 49 yrittäjää Turusta ja Kajaanista. Tutkimuksen aineistoina käytettiin myös Väestörekisterikeskuksen ja Tilastokeskuksen aineistoja.

Maaseutukunnat ovat heterogeeninen joukko. Kunnan väestönkehitykseen vaikuttavat sen väestömäärä, sijainti Suomessa sekä nykyisin erityisesti etäisyys keskustaajunkiin. Työmarkkina-alueet ovat jatkuvasti laajentuneet, ja tutkimuskuntienkin työllisen väestön työpaikkakunnat sijoittuvat laajalle alueelle. Vehmaalla ja Yläneellä asukkaiden työssäkäynti oman kunnan ulkopuolella on paljon yleisempää kuin Hyrynsalmella ja Sotkamossa, mutta maakunnan keskukseen pendelöinti jää tutkimuskunnissa enintäänkin alle 15 prosentin.

Tutkimuskunnista Vehmaa ja Sotkamo ovat tutkimustulosten mukaan monin tavoin positiivisemmän kehityksen kuntia kuin Hyrynsalmi ja Yläne. Väestörekisterikeskuksen tietojen mukaan Vehmaalle ja Sotkamoon vuosina 1996–2002 muuttaneet olivat esimerkiksi keskimäärin useita vuosia nuorempia kuin Hyrynsalmelle ja Sotkamoon muuttaneet. Vehmaalle ja Sotkamoon vuonna 2001 muuttaneilla yhtenä tärkeänä muuttosyynä oli avo- tai avioliiton solmiminen, kun taas Yläneelle ja erityisesti Hyrynsalmelle muuttaneista suuri osa asui yksin muuttonsa jälkeen. Hyrynsalmelaiset ja yläneläiset muuttajat ja yrittäjät pitävät myös kuntansa työllisyystilannetta huonompana kuin sotkamolaiset ja vehmaalaiset. Sotkamon ja Vehmaan edullisempaan väestönkehitykseen vaikuttaa mm. se, että ne sijaitsevat lähempänä maakuntansa keskusta kuin Hyrynsalmi ja Yläne. Sotkamo on myös väestömäärältään muita tutkimuskuntia suurempi, ja siellä sijaitsee merkittävä matkailukeskus, joka tarjoaa työpaikkoja. Vehmaa puolestaan on edelleen vahvaa maatalousaluetta. Keskimäärin Varsinais-Suomen maakunnan väestö- ja työpaikkakehitys on ollut Kainuun maakunnan kehitystä selvästi suotuisampaa.

Asumiseen liittyvät syyt olivat tutkimuskuntiin vuonna 2001 muuttaneiden tärkein muuton motiiviryhmä. Useimmat muuttajat mainitsivat maaseutu-asumiseen liittyvien motiivien vaikuttaneen omaan muuttoonsa. Työ ja toimeentulo muuton motiiveina eivät korostuneet muuttomotiiveina siinä määrin, että jokaisen muuttajan voisi olettaa ennen muuttoaan varmistaneen toimeentulonsa uudessa asuinkunnassaan. Etätyöntekijöitä ja yrittäjiä vastaajien joukossa oli vähän. Osa muuttaneista perustaa yrityksen kuntaan muuttonsa jälkeen, mutta yrityksen perustamiseen liittyy todennäköisesti myös palkkatyön saannin vaikeuksia. Itsensä työllistäminen on yrittäjillä myös tärkein toimialan valintaan vaikuttanut syy. Tutkimus ei siten vahvista oletuksia, että maaseutukuntiin muuttajat perustaisivat yrityksiä työllistääkseen muita kunnan asukkaita, jolloin työpaikat maaseudulla olennaisesti lisääntyisivät. Tutkimuskunnissa toimivat yritykset ovat keskimäärin hyvin pieniä, ja niissä työllistetään pääasiassa kiireavun luonteista työvoimaa. Matkailualan mahdollisuuksiin menestyvän yritystoiminta-alana uskotaan maaseudulla edelleen.

Yritysten siirtyminen kaupungista maaseudulle ainakaan suuressa määrin ei kyselyn perusteella vaikuta kovin todennäköiseltä. Yritysten sijoittumiseen vaikuttaa ennen muuta yrityksen perustajan tai omistajan kotipaikka. Kaksi kolmasosaa yritystoiminnan hajauttamista koskevaan ky-

selyyn vastanneista turkulaisista ja kajaanilaisista yrittäjistä ei ole kiinnostunut perustamaan uusia toimipisteitä nykyisten lisäksi. Suurimpana syynä on se, ettei toiminnan hajauttamiseen koeta olevan tarvetta. Yritysten nykyiset sivutoimipisteet ja etätyöntekijät ovat sijoittuneet pääasiassa kaupunkeihin. Yleisimmin Helsinki ja muut suuremmat kaupungit tai niitä ympäröivät kunnat kiinnostavat niitä, jotka ovat miettineet toimintansa hajauttamista. Tavallisin perustelu tähän on yrityksen asiakkaiden sijainti. Sivutoimipisteessä työskentelyllä ja etätyöllä koetaan olevan eniten negatiivisia vaikutuksia yrityksen sisäiseen viestintään, ja eniten myönteisiä vaikutuksia työntekijöiden työmotivaatioon ja työvoiman saantiin. Osaavan työvoiman saannin merkitys todennäköisesti lisääntyy tulevaisuudessa, mikä edesauttaa alueellista hajauttamista.

Asuinympäristö on tärkeä ihmisten muuton motiivi, ja siten se vaikuttaa myös yrittäjien ja heidän yritystensä sijoittumiseen. Siksi on tärkeää kiinnittää huomiota houkuttelevien asuinympäristöjen kehittämiseen, jos maaseudulle halutaan uusia asukkaita ja yrityksiä. Riittävien palvelujen ohella myös kuntaan muuttavien ihmisten ja kunnassa toimivien yrittäjien huomioiminen kunnan taholta koetaan tärkeäksi kunnassa viihtymisen ja sinne jäämisen kannalta.

Sisällysluettelo

Esipuhe	1
Tiivistelmä	2
1. Tutkimuksen tausta	7
2. Suomen aluerakenteen ja työnjaon muotoutuminen	9
3. Maaseudun määrittely	12
4. Muuttoliiketutkimuksen teoreettinen tausta	14
4.1. Monitieteinen muuttoliiketutkimus	14
4.2. Spatiaalisiin rakenteisiin perustuvat mallit	14
4.3. Yhteiskunnallisen tason mallit.....	15
4.4. Alueellisen tason mallit	16
4.5. Yksilötason mallit.....	19
5. Tutkimuksen tarkoitus, aineisto ja menetelmät	21
6. Tutkimusmaakuntien ja -kuntien kuvaus	26
6.1. Kainuu, Sotkamo ja Hyrynsalmi	26
6.2. Varsinais-Suomi, Vehmaa ja Yläne.....	27
7. Muuttoliikkeestä ja muuttajista	29
7.1. Muuttoliikkeen tyypit.....	29
7.2. Muuttokohteen valinta	29
7.3. Muuton motiivit.....	31
7.4. Muuttajan ominaisuudet	33
8. Maallemuutto ja maallemuuttajat	37
8.1. Maallemuutto viimeisten vuosikymmenten aikana.....	37
8.2. Maallemuuton motiivit	38
8.3. Maallemuuttajan ominaisuudet.....	40
8.4. Paluumuutto	42
8.5. Paluuyrittäjäyys	43
9. Seutuistuminen ja työssäkäyntiliikenne	45
10. Etätyö	47
10.1. Etätyön tausta ja määrittely	47
10.2. Etätyöntekijöiden määrä ja ominaisuudet	48
10.3. Etätyön hyödyt ja haitat.....	49
10.4. Vapaa-ajanasuminen ja etätyö.....	51

11. Yritystoiminta ja yritysten sijoittuminen.....	53
11.1. Yrittäjyyden edellytykset.....	53
11.2. Yritystoiminnan edellytykset maaseudulla	54
11.3. Maaseudun asukkaiden edellytykset yrittäjiksi	56
11.4. Maaseudulle soveltuva yritystoiminta	57
11.4.1. <i>Matkailu alueen kehittäjänä ja elinkeinona</i>	62
11.5. Yritysten sijoittumiseen vaikuttavat tekijät	64
12. Tutkimuskuntien väestö ja muuttajat tilastojen valossa.....	67
12.1. Vuosina 1996-2002 tutkimuskuntiin muuttaneet	67
12.2. Tutkimuskuntien väestö ja muuttajat 2000-luvun alussa	69
12.2.1. <i>Väestönmuutokset ja väestörakenne</i>	69
12.2.2. <i>Muuttaneet perheet</i>	71
12.2.3. <i>Väestön ja muuttaneiden pääasiallinen toiminta</i>	72
12.2.4. <i>Väestön ja muuttajien koulutus</i>	74
12.2.5. <i>Työvoima ja työssäkäynti</i>	77
12.2.6. <i>Väestön ja muuttajien tulot</i>	81
12.2.7. <i>Työllisten muuttajien tulo- ja lähtökunnat</i>	84
12.2.8. <i>Yrittäjät</i>	87
12.2.9. <i>Tutkimuskunnissa työssäkäyvät</i>	89
13. Hyrynsalmen, Sotkamon, Vehmaan ja Yläneen tulomuuttajat ja yrittäjät kyselyaineiston mukaan	93
13.1. Vuonna 2001 muuttaneet.....	93
13.1.1. <i>Muuttaneet taloudet</i>	93
13.1.2. <i>Muuttokohteen valinta ja asuinalueet muuton eri vaiheissa</i>	93
13.1.3. <i>Muuttaneiden pääasiallinen toiminta, työssäkäynti ja tulot</i>	94
13.1.4. <i>Kunnassa viihtyminen</i>	97
13.2. 2000-luvulla ja sitä ennen muuttaneet	98
13.2.1. <i>Muuttaneiden määrä ja taustatiedot</i>	98
13.2.2. <i>Mistä muuttaneet ovat kotoisin ja mistä he ovat muuttaneet</i>	101
13.2.3. <i>Muuton motiivit</i>	103
13.3. Yrittäjät ja yritykset	104
13.3.1. <i>Yritysten määrä ja toimialat</i>	104
13.3.2. <i>Yrittäjien taustatiedot</i>	105
13.3.3. <i>Yritystoiminnan aloittaminen</i>	107
13.3.4. <i>Yritykset työllistäjinä</i>	108
13.3.5. <i>Sijainnin ja kunnan tarjoamien tukien merkitys yrityksen toiminnalle</i>	109
13.3.6. <i>Yritystoiminnan tulevaisuus</i>	111
13.4. Muuttajien ja yrittäjien mielipiteet keskustelisyysdestä, työllisyydestä ja oman kunnan kehittämisestä	112
13.4.1. <i>Keskustelisyys</i>	112
13.4.2. <i>Työllisyytilanne ja työttömyyden hoito</i>	112
13.4.3. <i>Viestit kuntien päättäjille</i>	114

14. Tutkimuskuntien kunnanjohtajien haastattelu	119
14.1. Kunnan nykytilanne, tulevaisuus ja uhkatekijät	119
14.2. Miten kunta houkuttelee muuttajia ja yrittäjiä?	120
14.3. Kunnan vahvat toimialat ja uudet elinkeinot	122
14.4. Kunnan kehittäminen	123
15. Yritystoiminnan alueellinen hajauttaminen Kajaanin ja Turun yrityksissä....	125
15.1. Yritysten taustatiedot	125
15.2. Yritysten kokemukset toiminnan alueellisesta hajauttamisesta ja hajauttamiseen liittyvät tulevaisuudensuunnitelmat	126
15.3. Alueellisen hajauttamisen merkitys työntekijälle ja yritykselle	127
16. Keskeiset tulokset ja johtopäätökset	129
Liitteet	139
Kysymykset Hyrynsalmelle, Sotkamoon, Vehmaalle ja Yläneelle muuttaneille	139
Kysymykset Hyrynsalmen, Sotkamon, Vehmaan ja Yläneen yrittäjille	142
Kysymykset Kajaanin ja Turun yrittäjille	144
Lähdekirjallisuus	145

1. Tutkimuksen tausta

Maatalous antoi pitkään Suomessa maaseudun asukkaille riittävän toimeentulon, jossakin runsaamman, jossakin niukemman. Toisen maailmansodan jälkeen maataloudessa alkoi kuitenkin tapahtua suuria muutoksia, jotka vaikuttivat voimakkaasti elämisen ja toimeentulon mahdollisuuksiin maaseudulla. Rakennemuutoksen johdosta alkutuotannon työpaikat alkoivat maaseudulla vähentyä 1950-luvulta alkaen. Varsinainen maatalouden rakenteen murros ajoittui 1960- ja 1970-lukujen vaihteeseen. Sodan jälkeen syntyneiden suurten ikäluokkien oli lähdeittävä etsimään työtä kaupungeista, joihin syntyi uusia teollisuuden ja palvelualojen työpaikkoja.

Kaupungistuminen alkoi maassamme myöhäisessä vaiheessa verrattuna muihin Euroopan maihin, mutta kehitys on ollut huomattavan nopeaa. Kun vuonna 1960 suomalaisista noin 38 prosenttia asui kaupungeissa, niin vastaava osuus vuonna 1980 oli jo noin 60 prosenttia (Siirilä 1982: 10). Vuonna 2000 Suomen kaupunkiväestön osuus oli 67 prosenttia, mutta sen jälkeen osuus on laskenut muutaman prosentin vuoteen 2003 mennessä. (Heikkilä 2006: 99).

Erityisesti 1990-luvun puolivälistä lähtien muuttoliike on keskittynyt voimakkaasti kaupunkiseuduille. Muuttovirrat ovat suuntautuneet niin kaupunkeihin ja taajamiin kuin myös laajemmin Pohjois- ja Itä-Suomesta kohti Etelä- ja Lounais-Suomea, erityisesti Uudellemaalle. Nuoret ja koulutetut muuttavat työn ja opiskelupaikan perässä keskuksiin. Osin muuttoliikkeen jyrkkä muutos selittyy vuodesta 1994 voimassa olleella kotikuntalailla, joka sallii opiskelijoiden kirjoittautua opiskelupaikkakuntansa asukkaiksi. Kuitenkin myös todellisia muutoksia muuttoaktiivisuudessa ja muuton suunnassa on tapahtunut (esim. Nivalainen 2002: 8). Kun vuosina 1985–1994 muuttotappiokuntien määrä oli 241 kuntaa, niin seuraavalla kymmenvuotisjaksolla 1995–2004 muuttotappiokuntien määrä oli noussut jo 307 kuntaan. Samaan aikaan myös muuttovoitto-kuntien määrä on vähentynyt ja keskittyminen tiiviimmin kohti pääradan vartta on jatkunut. (Nieminen 2006: 30–31).

Alueittaiset erot ovat korostuneet. Jako hyvinvoivaan Rannikko-Suomeen ja huonommin menestyvään Itä- ja Pohjois-Suomeen on työpaikkojen, nettomuuton ja tuotannon mittareilla mitattuna kärjistynyt. Erityisen synkkä on ollut Kainuun kehitys. Suurin syy maaseudun tyhjenemiseen ovat sieltä puuttuvat toimeentulomahdollisuudet. Kadonneiden elinkeinojen tilalle ei ole saatu tarpeeksi synnytettyä uusia toimeentulomahdollisuuksia. Etelä-Suomessakaan maatalous ei anna enää tarpeeksi työtä, mutta siellä maatalous on kuitenkin varsin monimuotoista ja viljanviljelyä on mahdollista harjoittaa sivutoimisena. Myös lisäansiomahdollisuudet ovat etelässä paremmat kuin muualla Suomessa.

Maaseudulta pois suuntautunut muuttoliike on rapauttanut myös maaseudun väestörakennetta. Nuorten poismuutosta seuraavan ikä- ja sukupuolirakenteen vinoutumisen vuoksi syntyneiden määrä ei enää riitä korvaamaan kuolleiden määrää. Vuonna 2001 luonnollinen väestönkasvu maaseudulla oli $-0,2$ prosenttia. Kokonaisuutena maaseudun asukasluku laski $0,8$ prosenttia. Suurin syy tähän laskuun oli maan sisäinen muuttoliike. Väestön ikärakenne on muuttotappio-alueilla painottunut vanhempiin ikäryhmiin, joten tulevaisuudessa luonnollinen väestönkasvu ei enää korvaa väestön vähenemistä. Nuorten jatkuva poismuutto vinouttaa ikärakennetta edelleen. Keskittymisen jatkuessa heikoimpien alueiden tulevaisuudennäkymät eivät ole kovin valoisat. Väestön ohella kuihtumisuhan alla on myös muuttotappioseutujen henkinen pääoma. Osaaminen on yhä selkeämmin keskittymässä vahvemmille alueille, mikä näkyy mm. alueiden välisinä koulutustason eroina. (Nivalainen 2002: 11).

Voimakas keskittyminen kaupunkialueille ja sen tuomat ongelmat eivät meillä ole vielä johtaneet varsinaiseen vastakaupungistumiseen, kuten esimerkiksi Länsi-Euroopassa on tapahtunut. Sen sijaan meillä näkyi jo 1990-luvun lopulla viitteitä siitä, että suurempien keskusten ongelmat johtavat niiden läheisyydessä olevien pienkeskusten tai maaseutumaisten alueiden kasvuun. Kysymys ei tällöin ole niinkään maaseudun vetovoimasta kuin kaupunkien työnnöstä. (EVA 1999: 26).

Vuosina 2001–2003, kun talouskasvu hidastui, alueiden väliset kasvuerot alkoivat tasoittua. Sama kehityssuunta on jatkunut kasvun hieman nopeutuessakin 2004–2005 ja sen arvioidaan jatkuvan lähivuosina, jos tuotannon kasvu pysyy nykyisellä 2–4 prosentin tasolla. Alueiden muuttovoitot ja tappiot ovat tasoittuneet, ja vuonna 2004 viisi suurinta seutukuntaa sai maassamuuton osalta muuttovoittoa vajaat 5 000 henkeä ja pääkaupunkiseutu oli lähes nollatasolla. Viime vuosien suhteellisen tasapainoinen talous- ja työllisyyskehitys eri maakunnissa näkyy myös tasapainoisena väestönkehityksenä, joka on ollut edellisvuosia parempaa useimmissa maakunnissa sekä muuttoliikkeen että luonnollisen väestönkasvun suhteen. Muuttotappioiden väheneminen on parantanut väestökehitystä useissa väestötappiomaakunnissa, vaikka ikääntyminen heikentää luonnollista kasvua kuolleiden määrän kasvaessa ja syntyneiden vähentyessä. (Manninen 2006: 11–12).

Kun tarkastellaan maamme viime vuosien muuttovirtoja, havaitaan, että kun vuonna 2000 muuttovirroista 24 prosenttia suuntautui maaseudulta kaupunkiin ja 20 prosenttia kaupungeista maaseudulle, niin vuonna 2004 nämä muuttovirrat olivat samaa suuruusluokkaa, 22 prosenttia. Muutoista 44 prosenttia suuntautui kuitenkin kumpanakin vuonna kaupungeista kaupunkiin, ja vain 12 prosenttia suuntautui maaseudulta maaseudulle. (Heikkilä 2006: 100).

Osa ihmisistä haluaa edelleen muuttaa maaseudulle. Asuinpaikkana se on mieluinen ja haluttu, mikäli vain elämisen ja toimeentulon mahdollisuudet olisi siellä turvattu. Jos maaseutu halutaan tulevaisuudessakin pitää asuttuna, olisi kiinnitettävä erityistä huomiota toimeentulomahdollisuuksiin etenkin sellaisissa syrjäisissä maaseutukunnissa, joista työssäkäynti keskuksiin ei ole mahdollista. Maaseudun tarjoama hyvä, terveellinen ja edullinen vaihtoehto kaupunkiasumiselle ja kaupunkimaiselle elämäntavalle on perustelu maaseudun asuttuna pitämiseksi (Hautamäki 1995: 10).

Maaseudun elävänä säilyttämisen oikeutusta on perusteltu myös kansallisten voimavarojen, kuten metsien, yhdyskuntarakenteen ja perusinfrastruktuurin, hoitamisen tärkeydellä. Maaseutu tarjoaa myös monenlaista toimintaa ja monenlaisia itsensätyöllistämismahdollisuuksia vastakohtana kaupunkien palkkatyökeskeisyydelle ja massatyöttömyydelle. (Valtakari 1999: 100–101). Elävä ja toimiva maaseutu on myös erilaisia yhteiskunnallisia kriisitilanteita ja ympäristöriskejä tasoitava reservi (Kuisma & Haavisto 1995: 43).

Julkisen talouden kriisiytymisen myötä on kuitenkin myös kritiikki maaseudun elävänä säilyttämistä kohtaan kasvanut. Joidenkin mielestä tukiaisista riippuva menneen agraarimaaseudun kukoistuskauteen perustuva haavekuva elävästä maaseudusta tulee muulle yhteiskunnalle liian kalliiksi. Erityisesti tavoitetta pitää koko maa laidasta laitaa asuttuna on kritisoitu voimakkaasti. (Valtakari 1999: 102).

Katajamäen ja Kaikkosen (1991: 53–54) mukaan maaseutu tulisi nähdä monimuotoisten toimintojen kokonaisuutena. Heidän visiossaan elävällä maaseudulla asuu ja työskentelee mahdollisimman paljon ihmisiä. Luonnollisesti maaseudulla asuu myös maanviljelijöitä, mutta enemmistönä ovat pienyrittäjät, vapaiden ammattien harjoittajat, etätyöntekijät, palveluista huolehtivat ja keskuksissa työssäkävijät.

2. Suomen aluerakenteen ja työnjaon muotoutuminen

Luonto on luonut perustan maamme erilaistumiselle. Pohjois-etelä -ulottuvuudeltaan pitkässä Suomessa maatalouden harjoittamisen luonnonmaantieteelliset edellytykset vaihtelevat suuresti. Keskilämpötila laskee vähittäin lounaasta koilliseen mentäessä. Maa- ja metsätalouden kannalta tärkeä kasvukausi on Lounais-Suomessa selvästi pidempi kuin esimerkiksi Kainuussa. (Rikkinen 1990: 22). Ilmaston vaikutuksesta kohti pohjoista siirryttäessä viljakasvien hehtaarisato pienenee ja joidenkin lajien viljely vaikeutuu ja loppuu kokonaan. (Palomäki & Mikkonen 1999: 68).

Viljelyyn hyvin soveltuvassa Etelä- ja Länsi-Suomessa kiinteä peltoviljely vakiintui jo 1600-luvun alkuun mennessä, ja alueelle syntyi paikallaan pysyvä asutus. Etelä- ja Länsi-Suomesta muodostui viljantuotantoalue, Vilja-Suomi. Itä-Suomessa maa sen sijaan oli kivikkoista ja mäkistä, joten kaskeaminen oli helppo viljelytapa. Kaskiviljelyalueiden mukana ihmiset liikkuvat paikasta toiseen, eikä tiiviitä kyläyhteisöjä päässyt muodostumaan. Kaskeaminen säilyttikin Itä-Suomessa asemansa 1800-luvulle asti. Itäisen maatalousalueen rooliksi vakiintui 1800-luvun loppuun mennessä pienviljely ja karjanhoito. Maatalouden länsi-itä -eriytyminen tapahtui noin 1500 vuotta kestäneen prosessin aikana. (Katajamäki 1988: 127).

Katajamäen (1988: 7) mukaan metsänkäyttöön perustuvat tuotantomuodot ovat eniten muovanneet Suomen alueellisen työnjaon perusasetelmaa. Hänen käsityksensä perustuu siihen, että metsään perustuvat tuotteet ovat vuosisadasta toiseen muodostaneet Suomen talouden ytimen. Vasta toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä Suomen vienti alkoi hitaasti irrota metsäperustastaan. Ensimmäinen varsinainen metsänkäytön muoto oli kaskeaminen. Sitä huomattavasti kehittyneempi tuotantomuoto oli tervanpoltto. Puulaivojen kyllästämiseen käytetystä tervasta tuli Suomen tärkein vientituote 1600-luvun alkuvuosikymmeninä. Tervatalous väistyi 1800-luvun kuluessa mm. puulaivojen vähenemisen takia, ja sen tilalle tuli tuottavampia metsänkäyttömuotoja. Viimeisenä tervantuotanto loppui Kainuusta 1900-luvun alussa. (Katajamäki 1988: 10–16).

Sysäys metsäteollisuuden nousuun 1800-luvun loppupuolella tuli ulkomailta. Euroopan nopea taloudellinen kasvu lisäsi puunjalostustuotteiden kansainvälistä kysyntää. Syrjäseudulle syntyi metsätalouden vaikutuksesta metsätyö- ja pienviljelykyliä, joiden asukkaiden toimeentulo riippui savottatöistä. Tärkeimpien kuljetusreittien, uittoväylien ja rautateiden kohtauspaikkoihin syntyi yhden tehtaan yhdyskuntia. Uittoreittien suistoihin ja alajuoksun koskipaikkoihin kasvoivat varsinaiset metsäteollisuuden keskukset. Voimakkainta metsäteollisuuden kasvu oli Itä- ja Pohjois-Suomessa. Sinne muodostui metsätyömiestä-pienviljelijä -ammattiyhdistelmä, jossa talvisin metsätyöstä saadun palkkatulon lisäksi toimeentulon takasi pienimuotoinen viljely kesäisin. Metsäsektori toimi Suomen aluekehityksen moottorina 1800-luvulta aina 1960-luvulle saakka, jolloin se laajensi ja ylläpiti asutusta maan syrjäisimpiä sopukoita myöten. Toisessa vaiheessa se keskitti aluekehitystä 1960- ja 1970-luvulla, jolloin se irrotti ihmisiä maaseudulta ja kasvatti teollisuuskeskuksia. (Kortelainen 1999: 64, 66).

1930-luvulla alueellisen työnjaon perusasetelmana oli jako läntiseen ja itäiseen maatalousalueeseen. Maa- ja metsätalouden työpaikat lisääntyivät vuoteen 1940 asti, jolloin noin 60 prosenttia Suomen työpaikoista oli alkutuotannossa. Läntisen maatalousalueen eli Vilja-Suomen ydinalueetta olivat Lounais-Suomi ja Etelä-Pohjanmaa. Tässä yhteydessä Lounais-Suomella tarkoitetaan Porin, Tampereen, Heinolan ja Kotkan rajaamaa aluetta. (Katajamäki 1988: 31–32).

Toisen maailmansodan jälkeen maatalojen lukumäärää ja kokonaispeltoalaa nykyisen Suomen alueella kasvatti asutustoiminta, jonka motiivina oli korvata sodassa menetetyt tilat ja pellot sekä kehittää maan elintarviketuotantoa ja omavaraisuusastetta. Siirtoväen tilat sijoitettiin enimmäk-

seen vilja-alueelle, kun taas rintamamiesten asuttamisen pääalue oli Itä- ja Pohjois-Suomi eli Savotta-Suomen ydinalueet. Asutusekspansio Savotta-Suomen alueelle aiheutti sen, että metsätöistä riippuvaisten tilojen lukumäärä lisääntyi. Myös lapsia syntyi runsaasti sotien jälkeen. Tilojen keskimääräiset peltoalat pysyivät Savotta-Suomessa edelleen selvästi pienempinä kuin Vilja-Suomessa. Savotta-Suomen tilojen toimeentulo perustui 1950-luvulla maanviljelyksen, karjanhoidon ja metsätöiden muodostamaan kokonaisuuteen. Neljäntenä ansiolähteenä olivat maa- ja vesirakennukseen liittyneet työllisyystyöt, jotka tasasivat etenkin metsätöiden määrää säädellettä kausi- ja suhdannevaihteluita. Sotakorvausten vauhdittamina syntyneet metalliteollisuuden työpaikat sijoittuivat enimmäkseen Etelä-Suomeen ja siellä puolestaan suurimpiin keskuksiin (Katajamäki 1988: 35, 38).

Suurimman murroksen maaseudulle aiheutti 1950-luvun puolivälistä lähtien alkanut koneellistuminen, jota seurannut tuottavuuden kasvu alkoi syrjäyttää ihmistyövoimaa sekä maa- että metsätaloudessa. 1960-luvulla maatilojen määrä alkoi supistua. Tuotantoaan jatkavien tilojen vastausvaikeuksiin oli ennen kaikkea erikoistuminen, johon liittyi tuotannon kasvattaminen ja tilakoon suureneminen. Alueelliset erot kasvoivat, sillä Etelä-Suomessa tilojen koko kasvoi nopeammin kuin Pohjois- ja Itä-Suomessa. (Junttila 1991: 27). Koneellistuminen kosketti eniten Vilja-Suomea, mutta sieltä keskuksiin siirtyminen ei ollut välttämättä kovin vaikeaa. Muuttoetäisyydet jäivät kohtuullisen lyhyiksi, sillä vilja-alue ympäröi elinvoimaisimpia Etelä-Suomen keskuksia. Metsätöiden koneellistumisen myötä myös Savotta-Suomen pientilojen toimeentulo alkoi horjua, ja muutto Savotta-Suomesta alkoi kiihtyä 1960-luvun alusta lähtien. Perinteisen ansiokombinaation murtuminen ja uusien työpaikkojen vähäinen syntyminen aiheuttivat erilaisista tukitoimista huolimatta sen, että Savotta-Suomen työttömyys jäi erittäin pahaksi (Katajamäki 1988: 38, 41).

Koska teollistuneisuus korreloi 1960-luvulla erittäin positiivisesti monien kehittyneisyyden osatekijöiden kanssa, oli luonnollista, että myös teollistamisella yritettiin hillitä lisääntyvää työttömyyttä ja haitallista muuttoliikettä. 1960-luvulla säädettiin ensimmäiset kehitysalueelait, jotka mahdollistivat kuntien teollisuudelle antaman tuen. Teollisuuden näkökulmasta kehitysalueetukia saava kunta oli edullisemmassa asemassa kuin tukialueiden ulkopuolelle kuuluva kunta. (Koski 1988: 24–26). Teollisuuspolitiikan vuoksi teollisuuden maantieteellinen inertia alkoikin heikentyä. Yritysten oli helpompi siirtyä paikkakunnalta toiselle, kun niiden ei aina tarvinnut sitoa suuria pääomia tuotantorakennuksiin. (Koski 1988: 99).

Aluepoliittisten toimien on katsottu nopeuttaneen erityisesti Itä- ja Pohjois-Suomen teollistumista, vaikka näiden toimenpiteiden vaikutuksia onkin vaikea yksiselitteisesti selvittää. Suurimmat lääneittäiset vaikutukset kohdistuivat Pohjois-Karjalan, Oulun ja Vaasan lääneihin. (Tervo 1985: 230–232; Hautamäki 1986a: 27). Aluepolitiikan nettovaikutukset eivät työpaikoilla mitattuna olleet kovin suuria, mutta aluepolitiikka näyttää kuitenkin jonkin verran tasoittaneen teollisuuden alueellista työnjakoa (Tervo 1983: 170–172).

1970-luvulla palvelut laajenivat maalaiskuntien tärkeimmäksi elinkeinoksi. Teollisuudessa työskentelevien osuus ammatissa toimivasta väestöstä oli maaseutumaisissa kunnissa suurimmillaan 1970- ja 1980-lukujen taitteessa, minkä jälkeen teollisuuden suhteellinen merkitys väheni. Sen sijaan yhteiskunnallisten palveluiden työllistävä vaikutus kasvoi vielä 1980-luvullakin. Kuntien väliset erot olivat kuitenkin hyvin suuret, ja ennen kaikkea haja-asutusalueilla alkutuotanto säilyi edelleen tärkeimpänä elinkeinona. (Survo 1988: 43–54).

Peruspalvelujen tuottaminen toi maaseudulle paljon uusia työpaikkoja syrjäisiinkin kuntiin. Aluepoliittinen vaikutus oli hyvin suuri, suurempi kuin varsinaisilla aluepoliittisilla toimilla. (Katajamäki 2004). 1970-luvun alkuvuosien nopea taloudellinen nousu taittui kuitenkin ensimmäiseen öljykriisiin vuosina 1973–1974, minkä jälkeen työllisyyden kehitys epävakautui. Työ-

markkinoiden epävakaisuus jatkui 1980-luvulla, ja työttömyys muuttui aikaisempaa enemmän suhdanteista riippumattomaksi perustyöttömyydeksi. (Katajamäki 1988: 42–43). Jo 1980-luvulla oli havaittavissa, että keskus-periferia -ulottuvuudella vaikean työllisyystilanteen kuntien osuus lisääntyi keskusetaisyyden kasvaessa (Katajamäki 1988: 109).

Vuonna 1977 kaupunkien nettomuutto kääntyi tappiolliseksi, ja kaupungit alkoivat kokonaisuutena tarkastellen menettää väestöään maalaiskuntiin. Sama kehityssuunta jatkui myös 1980-luvulla, jolloin muuttoliike suuntautui keskuksista ulospäin kaupungin reuna-alueille, ympäröiviin kuntakeskuksiin ja myös varsinaiselle haja-asutusalueelle. (Karjalainen 1989: 27). Maaseutu koki jopa lyhytaikaisen kukoistuksen 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa hienoisien kaupungeista takaisin maaseudulle suuntautuvan muuttoliikkeen ansiosta (Konttajärvi 2000: 17).

1990-luku oli voimakkaiden taloudellisten muutosten vuosikymmen Suomessa. Talouden lama ja työttömyyden kasvu koettelivat kaikkia alueita pahiten vuosina 1991–1993. Laman jälkeen toimialat kasvoivat eritahtisesti ja myös alueelliset erot kasvoivat. Tuotanto keskittyi yhä enemmän Helsingin seudulle ja muihin suuriin monipuolisiin ja kansainvälistyviin keskuksiin, kuten Tampereen, Turun ja Oulun seuduille. Tuotanto kasvoi hyvin vientiteollisuuden vetämänä myös teollisissa keskuksissa. Metsä-, metalli- ja elektroniikkateollisuus sekä sähköntuotanto vetivät alueita nousuun. Työttömyysasteella mitattuna työttömyys on pitkään ollut suurinta Itä- ja Pohjois-Suomessa ja pienintä Etelä-Suomessa ja länsirannikolla. (Sisäasiainministeriö 1999: 13–14, 16).

Vuosina 1990–1995 maaseutualueiden työpaikat vähentyivät maassamme yhteensä noin 63 000 (–16 %), vaikka työpaikkamäärä kasvoikin osassa maaseutualueita. Vuosien 1995–2000 selvästi suotuisampi yleinen talouskehitys näkyi työpaikkojen kasvualueiden selvänä laajentumisena ja työpaikkojen vähentymisalueiden pienentymisenä 1990-luvun alkupuoliskoon nähden. Maaseutualueiden kokonaistyöpaikkamäärä säilyikin lähes ennallaan. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004: 16–17). Vuosina 1994–1996 tilojen luopuminen tuotannosta on ollut selvästi nopeampaa etelästä pohjoiseen siirryttäessä (Pyykkönen 1999: 9).

Nykyisin nimenomaan tieto ratkaisee alueen taloudellisen menestymisen. Kuitenkin edelleen esimerkiksi maaperä, teollisuuden raaka-aineiden laatu ja määrä, energiavarat, liikenteellinen sijainti ja kulutuskykyisen väestön koko selittävät taloudellisen toiminnan rakennetta eri alueilla. (Palomäki & Mikkonen 1999: 68).

3. Maaseudun määrittely

Maaseutua on yritetty määritellä useista lähtökohdista ja näkökulmista, mutta yksiselitteistä ja yleispätevää määritelmää maaseudulle ei ole olemassa. Erilaiset maaseutumääritelmät riippuvat keskeisesti siitä, millainen näkökulma määrittelijällä on maaseutuun. Perinteisesti maaseutu on määritelty alkutuotannosta elantonsa saavan väestön osuuden perusteella. Määrittelyn ongelmana on, että maaseudun asukkaista selvä vähemmistö saa nykyään toimeentulonsa maa- ja metsätaloudesta. Maaseudun käsitteeseen liitetään yleisimmin haja-asutusvaltaisuus, alkutuotannon keskimääräistä suurempi osuus elinkeinorakenteesta ja syrjäisyys suurista keskuksista. (Saartenoja 2004: 42). Oksan (1993: 997) mukaan maaseudun erityispiirteitä ovat perinteisen tuotannon sidonnaisuus luonnonprosesseihin, luonnon keskeisyys asumisen ja elämisen ympäristönä, asutuksen rakenteesta johtuvat pitkäikäiset etäisyydet ja vähäinen väestömäärä.

Maaseudun rajaamisen maantieteellisenä perustana on käytetty rakenteelliseen samankaltaisuuden perustuvia homogeenisia alueita, yhdyskunnan toiminnallista luonnetta ja järjestystä kuvaavia toiminnallisia alueita sekä hallinnon alueellista organisoitumista kuvaavia hallinnollisia alueita. Rajautumiskriteereinä on käytetty muun muassa elinkeino- ja tuotantorakennetta, maaseutumaisuutta ja maankäyttöä, väestöön ja paikalliseen kulttuuriin liittyviä tekijöitä sekä väentheyttä ja asutusrakennetta. Peruslähtökohtana on ollut, että maaseutu on pyritty määrittämään suhteessa kaupunkiin. (Valtakari 1999: 75).

Arosen (1996: 47–48) määritelmän lähtökohtina toimivat kaupunkimaisten elinkeinojen ja maaseutumaisien elinkeinojen erilainen paikkasidonnaisuus maahan. Maaseutu määrittyy runsaasti tilaa vievien ns. areaalisten elinkeinojen sijaintipaikaksi, kun taas teollisuudella ja palveluelinkeinoilla on agglomeraatioetuihin perustuva luontainen taipumus keskittyä asutuskeskuksiin.

Niin sanotussa suppeassa maaseudun määritelmässä maaseudeksi luetaan kaikki haja-asutusalueet ja alle 500 hengen taajamat. Laajassa EU:n käyttämässä määritelmässä maaseutua ovat kaikki alle 30 000 asukkaan kunnat. Näin määriteltynä 57 prosenttia suomalaisista kuuluu maaseutuväestöön. OECD käyttää maaseudun ja kaupungin luokittelussa rajana 150 asukasta/km². Myös tällä määrittelyllä valtaosa suomalaisista asuu maaseudulla. (Kaupungin ja maaseudun vuorovaiikutustyöryhmä 2002: 7).

Tilastokeskuksen tekemässä kuntaryhmittelyssä kunnat luokitellaan taajamaväestön osuuden mukaan kaupunkimaisiin, taajaan asuttuihin ja maaseutumaisiin kuntiin. Maaseutumaisia ovat kunnat, joiden väestöstä alle 60 prosenttia asuu taajamissa ja suurimman taajaman väkiluku on alle 15 000, sekä kunnat, joiden väestöstä vähintään 60 prosenttia, mutta alle 90 prosenttia asuu taajamissa suurimman taajaman väkiluvun ollessa alle 4 000. (Tilastokeskus 2003: 30).

Asutustiheyksiin ja taajama-asteeseen perustuva maaseudun rajaaminen on osoittautunut liian jäykäksi maaseudun kehittämistarpeiden määrittelyyn (Malinen ym. 1994: 12). Katajamäki (1995: 14) on ottanut määritelmässään mukaan myös maaseudun toiminnalliset piirteet. Hänen mukaansa ”maaseutu on kaupunkien kanssa vuorovaikutuksessa oleva, kansallisiin ja kansainvälisiin kehityskuluihin kytköksissä oleva, niitä heijastava ja niihin myös vaikuttava monimuotoinen ihmisten ja luonnon muodostama alue.”

Maaseudun nykytutkimukselle on ollut tyypillistä se, että kaupunkien ja maaseudun välistä tarkkaa rajaa ei edes yritetä määrittää, vaan oletetaan nämä pikemminkin jatkumon päinä kuin erillisinä kategorioina (Pikkarainen ym. 1995: 58). Suomen kansainvälisesti katsottuna hyvin harva asutus, poikkeukselliset luonnonolosuhteet sekä asutushistoria antavat mahdollisuuden puhua

kaupunki-maaseutu -asetelman sijasta myös kaupunki-maaseutu-erämaa -jatkumosta, jossa erämaa vaihettuu harvaan asuttujen alueiden kautta asumattomaksi maaseudun ulkopuoliseksi luonnonympäristöksi (Malinen ym. 1993: 23–26; Pikkarainen ym. 1995: 69).

Maaseudun kehittämissuunnitelmien käytännön toteutuksessa on EU:n rahastokaudella 2000–2006 otettu käyttöön kuntapohjaiseen luokitukseen perustuva jako, ns. ”maaseudun kolmijako” (Keränen ym. 2000). Sen mukaan kunnat on jaettu maaseutumaisuuden perusteella kaupunkikeihin (kaupunkimaisiin kuntiin), kaupunkien läheisen maaseudun kuntiin, ydinmaaseudun kuntiin ja harvaan asutun maaseudun kuntiin. Kuntatyypittelyn kriteereinä on käytetty muun muassa taajamissa työssäkäyntiä, aluerakennetta, elinkeinorakennetta, maaseutumaisuutta ja kehitysongelmia.

Kaupunkiseudut sijaitsevat valtaosin Etelä- ja Länsi-Suomessa, jossa myös alkutuotannon edellytykset ovat parhaat ja monipuolisimmat. Näille alueille tulee myös uusia työpaikkoja ja niihin muutetaan jatkuvasti. Kaupungin läheinen maaseutu kävi muuttotappion puolella 1990-luvun puolivälissä, mutta viime vuosina tämä alue on saanut muuttovoittoa. Kaupunkien läheisellä maaseudulla on kaikkein monipuolisimmat kehittämismahdollisuudet ja parhaat edellytykset menestymiseen. Suurten keskusten läheisyys luo työssäkäyntimahdollisuuksia palkkatyötä tekeville sekä laajat paikallismarkkinat maaseutuyrityksille. Ydinmaaseutu on joko vahvaa alkutuotannon aluetta tai toiminnoiltaan monipuolistunutta maaseutua. Suuret keskuksat ovat suhteellisen etäällä, etäisyys keskikokoisiin keskuksiin on kohtuullinen ja alueella on voimakkaita kuntakeskuksia ja kyliä. Paikoin ydinmaaseudulla on myös vahvaa teollista toimintaa.

Harvaan asuttu ja syrjäinen maaseutu on sen sijaan kasautuvien ongelmien alue: pitkät etäisyydet keskuksiin eivät mahdollista työssäkäyntiä, ja paikallismarkkinatkin ovat etäällä ja suppeat. Myös elinkeinorakenne on siellä yksipuolinen. Pohjois- ja Itä-Suomessa, jossa harvaan asutun maaseudun kunnat pääasiassa sijaitsevat, myös luonto rajoittaa alkutuotannon mahdollisuuksia. Harvaan asuttu maaseutu ja ydinmaaseutu ovat muuttotappioaluetta. Ongelmien ratkaisemista vaikeuttavat myös kuntien heikkenevät taloudelliset resurssit. Palvelut kaikkoon, eivätkä uudet työpaikat korvaa vanhoja. EU:n kehittämisrahoja on suunnattu hyvin paljon tälle alueelle, mutta projektit eivät ole kehityksen perussuuntaa muuttaneet. (Keränen ym. 2000: 7; Katajamäki 2004).

4. Muuttoliiketutkimuksen teoreettinen tausta

4.1. Monitieteinen muuttoliiketutkimus

Varhaisimpia muuttoliikkeen tutkijoita oli Ravenstein (1885), jonka lait ovat säilyttäneet perustansa muuttoliikkeen maantieteellisessä tarkastelussa näihin päiviin saakka (Karjalainen 1989: 10). Ravensteinia voidaan pitää myös yhtenä ensimmäisistä alueiden epätasaista kehitystä tutkineista tiedemiehistä. Hänen muuttovirtojen suuntautumista koskevat tulkintansa perustuivat huomattavalta osalta toisaalta kaupunkiyhdyskuntien rakenteellisiin eroihin ja toisaalta maaseutualueiden kehitysongelmiin. Ravenstein tarkasteli myös kotiseudun yhteyttä muuttovirtoihin. (Kultalahti 1986: 281).

Muuttoliiketutkimukselle on ollut ominaista usean eri tieteenalan näkökulmien ja menetelmien soveltaminen. Muuttoliikettä ovat tutkineet maantieteilijöiden lisäksi mm. väestötieteilijät, taloustieteilijät, psykologit ja sosiologit. Ilmiön laajuuden ja tieteenalojen erilaisten lähestymistapojen vuoksi muuttoliikkeestä ei ole pystytty luomaan kaikenkattavaa teoriaa. (Karjalainen 1989: 10).

Muuttoliikkeen ymmärtäminen edellyttääkin tieteenalasta riippumatonta lähestymistapaa, jossa muuttamista tarkastellaan sekä koko yhteiskunnan ja sen alueiden että itsensä muuttavien ihmisten näkökulmasta (Korkiasaari 1991: 105). Mangalam (1968: 11) yhdistää muuttoliikkeen eri osatekijät. Hänen mukaansa muuttoliike on muuttajien suhteellisen pysyvää siirtymistä yhdestä maantieteellisestä sijainnista toiseen, mitä edeltää päätöksenteko, joka perustuu arvojen hierarkiaan. Tästä seuraa muutoksia muuttajien vuorovaikutussysteemissä. Söderling (1983: 20) esittää muuttoliikkeen toiminnallisena mallina, jossa muutto ei ole yksittäinen kokonaisuus, vaan pitkäaikainen prosessi.

4.2. Spatiaalisiin rakenteisiin perustuvat mallit

Maantieteilijöitä luonnollisesti kiinnostaa muuttoprosessiin liittyvä spatiaalinen ulottuvuus. Muuttoliike käsitetään yhteiskunta-, alue- ja yksilötason prosessina. Yhteiskunta- ja aluetason tarkastelu heijastuu kuitenkin ensisijaisesti yksilötason tarkastelun kautta. Yhteiskunnallinen ja alueellinen kehitys konkretisoituu perheiden ja yksilöiden kokemusmaailmassa muuttoprosessina. (Kumpulainen 1993: 23).

Valtaosa muutoista tapahtuu yleensä lyhyellä etäisyydellä, mutta kohdistuu tiettyihin pisteisiin, vaikka samalla etäisyydellä olisi muitakin vaihtoehtoja (esim. Lewis 1982: 49–50). Tällöin keskeisenä tekijänä muuttoliikkeen suuntautumisessa vaikuttaa yhteiskunnan hierarkkinen aluerakenne. Ihmiset pyrkivät yleensä muuttamaan pienemmistä keskuksista suurempiin, koska he pyrkivät parantamaan elinolosuhteitaan. Mahdollisuudet tähän ovat yleensä sitä suuremmat, mitä suurempi keskus on. (esim. Hautamäki 1976: 65). Muuttoa ilmenee aina jonkin verran myös aluehierarkiassa alaspäin (Karjalainen 1989: 14).

Monet maantieteen tutkijat ovat pyrkineet laatimaan muuttoliikkeen fyysistä vuorovaikutusta kuvaavan mallin, jonka tarkoituksena on ollut selittää alueiden välistä muuttoa esimerkiksi alueiden välisellä etäisyydellä, tulo- ja lähtöalueiden suhteellisen vetovoiman ja väliintulevien vaihtoehtojen funktiona. Lisäksi on tarkasteltu muuttovirtojen voimakkuutta ja suuntaa. Vetovoima- eli gravitaatiomallien ajatuksena on, että muutto on suoraan verrannollinen tulo- ja lähtöalueiden

väkilukuun sekä kääntäen verrannollinen niiden väliseen etäisyyteen (De Jong & Fawcett 1981: 18–19). Etäisyys vaikuttaa keskeisesti muuttoon. Ensinnäkin etäisyyden myötä lisääntyvät kuljetuskustannukset pienentävät muuttohalukkuutta ja toiseksi muutosta aiheutuvat psyykkiset rasitukset ovat yksilölle merkittäviä. Kolmanneksi etäisyyden kasvaessa informaation määrä vähenee, jolloin epävarmuus lisääntyy. Useiden tutkimusten mukaan etäisyys selittää muuttovirroista noin 90 prosenttia (Hautamäki 1976: 65).

Stoufferin (1940: 846) mukaan muuttoon vaikuttavat myös väliintulevat vaihtoehdot. Muuttajien lukumäärä on suoraan verrannollinen tarjolla oleviin vaihtoehtoihin tietyllä etäisyydellä sekä kääntäen verrannollinen väliintuleviin vaihtoehtoihin, joita ovat esimerkiksi tarjolla olevat asunnot sekä työnsaantimahdollisuudet. Maiden pääkaupungit ja muut suurimmat keskukset poikkeavat väliintulevien muuttajien suhteen. Ne tarjoavat niin paljon valinnan mahdollisuuksia muihin kaupunkeihin nähden, että ne vetävät ihmisiä puoleensa väliintulevista vaihtoehdoista riippumatta.

Gravitaatiomalleihin on kohdistettu paljon kritiikkiä. Niiden ensisijaisena heikkoutena nähdään riittävän teoreettisen perustan puuttuminen, sillä etäisyyksien ja väestön mittaamiseen on hyvin monenlaisia tapoja. Lisäksi gravitaatiomallia on kritisoitu myös oletuksista, että jokaisella alueella olisi standardoitu väestö, jolla olisi yhtenevät tarpeet, mieltymykset ja kontaktit alueen ulkopuolelle. Gravitaatio- ja spatiaalisen vuorovaikutuksen mallit koskevatkin enemmän ihmisjoukkoja kuin yksilöitä. (Lewis 1982: 49, 54).

4.3. Yhteiskunnallisen tason mallit

Yhteiskunnallisessa lähestymistavassa muuttoilmiö suhteutetaan yhteiskuntien taloudelliseen ja sosiaaliseen kokonaisuuteen. Tarkastelu kohdistuu siis yhteiskunnan eri kehitysvaiheisiin ja niille ominaisiin muuttoliikkeen muotoihin. (Korkiasaari & Söderling 1994: 230). Yhteiskunnallisella tasolla muuttoliikettä ovat tarkastelleet muun muassa Zelinsky (1971) sekä Järnegren ja Ventura (1977). Zelinsky liikkuvuuden transitiomallissa tarkastellaan demografisessa prosessissa tapahtuneita muutoksia ajan funktiona. Hänen mukaansa yksiköiden muutoissa on havaittavissa historian kuluessa säännönmukaisuuksia, jotka ovat olennainen osa yhteiskunnan nykyaikaistumisprosessia. Zelinsky (1971: 229–231) erottaa viisi yhteiskunnan kehitysvaihetta, joissa muuttoliikkeet ovat luonteeltaan erilaisia:

Vaihe 1. Modernia yhteiskuntaa edeltävässä traditionaalisessa yhteiskunnassa on vain vähän muuttoa. Vaiheelle on tunnusomaista korkea syntyneisyys ja kuolleisuus.

Vaihe 2. Varhaisen muutoksen (transition) yhteiskunnassa kuolleisuuden huomattava aleneminen aiheuttaa voimakkaan väestönkasvun ja massiivisen muuton maaseudulta kaupunkiin. Samalla muuttoa tapahtuu asutuksen äärialueille ja ulkomaille. Toisaalta maaseudulla asuvien muutot lisääntyvät maaseudun syrjäosiin ja ulkomaille.

Vaihe 3. Myöhäisen transition yhteiskunnassa syntyneisyys alenee ja muutto kaupunkeihin ja ulkomaille heikkenee. Väestön liikkuvuus sen sijaan kasvaa.

Vaihe 4. Kehittyneessä yhteiskunnassa syntyneisyys ja kuolleisuus ovat alhaiset. Muutto maaseudulta kaupunkiin jatkuu, vaikkakin väheten. Kaupunkien sisäinen ja välinen muutto on voimakasta. Syrjäalueet elävät stagnaatiovaihetta. Siirtolaisuudessa voi olla jopa ylijäämää.

Vaihe 5. Tulevaisuuden kehittyneessä yhteiskunnassa Zelinsky ennakoii muuton olevan etupäässä kaupunkien sisäistä ja välistä muuttoa.

Järnegen ja Ventura esittävät omassa mallissaan (Taulukko 1) yhteiskunnan eri kehitysvaiheita vastaavat maassamuuton pääsuuntautumisvaihtoehdot.

Taulukko 1. Maassamuuton pääsuuntautuminen yhteiskunnan eri kehitysvaiheissa Järnegenin ja Venturan mukaan (Söderling 1988: 51).

Yhteiskunnan kehitysvaihe	Alueellinen kehitysvaihe	Maassamuuton pääsuuntautuminen
Agraariyhteiskunta	–	–
Kilpailukapitalistinen yhteiskunta	Industrialisoituminen	Maaseudulta teollisuuskaupunkeihin
Monopolikapitalistinen yhteiskunta	Urbanisoituminen	Maaseudulta kaupunkeihin
Myöhäiskapitalistinen yhteiskunta	Regionalisoituminen	Kaupunkien välinen; kaupungista maaseudulle

4.4. Alueellisen tason mallit

Alueellisen tason tarkastelutapa on yhteiskunnallista tasoa suppeampi. Alueellisella tasolla tarkastellaan yhteiskunnan sisäisten alueiden välisiä muuttoliikkeitä ja niiden taustalla vaikuttavia tekijöitä. Muutot nähdään lähinnä elinkeinojen alueellisen kehityksen ja niiden mukaan määräytyvän työpaikkojen siirtymisen tuloksena eli työvoiman liikkuvuutena. Alueellisen tason selitysmallit pohjautuvat useimmiten taloustieteellisiin teorioihin, jotka pohjautuvat yleensä inhimillisen pääoman (human capital) teoriaan (Sjaastad 1962). Sen mukaan muutto on pohjimmiltaan investointi, jonka tarkoituksena on kasvattaa henkilön inhimillisen pääoman tuottoa. Muuttaminen uudelle alueelle kannattaa, jos elinaikaisten hyötyjen nykyarvo uudessa paikassa vähennettynä muuton kustannuksilla on suurempi kuin elinaikaisten hyötyjen nykyarvo entisessä paikassa. Vaihtoehtoisista muuton kohdealueista on luonnollisesti optimaalista valita se, jossa hyödyt ovat suurimmat suhteessa kustannuksiin. Hyötyihin vaikuttavat vanhassa ja uudessa paikassa odotettavissa olevat tulot, elinkustannukset sekä kaikki ne työ-, asuin- ja muuhun elinympäristöön liittyvät tekijät, joilla on merkitystä potentiaaliselle muuttajalle. Muuttokustannukset sisältävät sekä asunnon ja työpaikan etsintä- ja vaihtokustannukset että erilaiset psykologiset kustannukset, jotka liittyvät työ- ja asuinympäristön muuttamiseen. Työmarkkinoiden ohella alueiden ympäristön laadulla, julkisilla palveluilla ja väestön sosiaalisella rakenteella sekä paikallisten verojen ja maksujen tasolla on todettu olevan merkitystä muuton kohdealueen valinnalle. (Laakso & Loikkanen 2000: 104).

Taloustieteellisiä teorioita ovat alueelliset kasvuteoriat, keskusjärjestelmäteoriat ja sijaintiteoriat. Näistä näkökulmaltaan suppeimpia ovat sijaintiteoriat. Niissä tarkastellaan yksittäisten yritysten alueellista sijoittumista ja siihen liittyviä päätöksentekomekanismeja lähinnä liiketaloudellisten kannattavuustekijöiden näkökulmasta. Koska työpaikkojen sijainti riippuu yritysten sijainnista, on näillä tekijöillä tietenkin keskeinen merkitys myös muuttoliikkeen kannalta. Laajin tarkastelukulma on alueellisilla kasvuteorioilla, joista voidaan erottaa ns. tasapainoteoriat ja kasautumisteoriat. Edellisten mukaan yhteiskunnan alueellinen kehitys kulkee kohti tasapainotilaa. Tasapainoa järkyttävä muutos aiheuttaa vastareaktion, joka palauttaa systeemin alkuperäiseen tilaansa.

Jälkimmäisten mukaan kehitys on luonteeltaan kumulatiivista siten, että joidenkin alueiden kasvutuva kasvu aiheuttaa vastaavasti supistumista toisilla alueilla. Keskeisinä välittäjinä kummasakin teoriomallissa ovat muuttoliike ja pääoman siirtyminen. (Korkiasaari & Söderling 1994: 231–232).

Keskusjärjestelmäteoriat keskittyvät lähinnä kasvavan keskuksen sisäisen dynamiikan tarkasteluun. Muuttoliike nähdään niissä keskuksen sisäisen kehityksen luonnollisena seurauksena ja edellytyksenä ilman yhteyksiä laajempaan alueelliseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen. Keskeisenä tarkastelun kohteina ovat mm. erilaiset tuotannon keskittymisestä aiheutuvat kerrannais- ja kommunikaatiovaikutukset, jotka kumulatiivisten teorioiden mukaan kasvattavat keskuksia ja taannuttavat niiden ympäristöä. Tasapainoteorioissa taas oletetaan keskusten jatkuvan kasvun aiheuttavan jossakin vaiheessa yhä enemmän erilaisia haittoja ja vähentävän niiden suhteellista vetovoimaa ympäristöönsä nähden. Tästä aiheutuu keskusten hajaantuminen ympäristöönsä eli tasapainottuva kehitys. (Korkiasaari & Söderling 1994: 231–232).

Esimerkkinä keskusjärjestelmäteoriasta on Christallerin (1966) tunnettu teoria keskusten ja niiden vaikutusalueiden muodostamasta hierarkisesta järjestelmästä. Keskuksen olemassaolon perusta tulee niiden palveluiden tuottamisesta, joita ympäröivä maaseutu tarvitsee. Keskuksen vaikutusalue on puolestaan se alue, jolta keskuksessa käydään asioimassa ja jolta keskus kokoaa tarvitsemansa maataloustuotteet. Christallerin terminologiassa vaikutusaluekäsite on siten kaksikulotteinen sisältäen molemminsuuntaisen vuorovaikutuksen. (Christaller 1966; Kytömäki 1973: 11; Katajamäki 1977: 7–8).

Keskusten hierarkiassa korkeimman aseman saavuttavat ne keskustoiminnot, joiden vaikutus ulottuu laajimmalle alueelle yli alempien tasojen keskusten. Sentraliteetin käsitteellä Christaller kuvaa keskuksen merkitystä ympäröivälle alueelle tai keskuksen tuottamien palveluiden ylijäämää, joka jää keskuksen oman tarpeen yli. Laskemalla sentraliteetteja eri keskuksille ne voidaan teorian mukaan luokitella hierarkiseen järjestykseen. Christallerilaiset teoriat esittävät aluerakenteesta poikkileikkauksenomaisen kuvan. Dynaamisempia tarkasteluja, joissa on pyritty kuvaamaan myös alueellisia muutosprosesseja, ovat kehitelleet mm. innovaatioiden leviämistä koskevan tutkimuksen uranuurtajat, kuten Hägerstrand. (Saartenoja 2004: 65–66). Keskus- ja vaikutusalueeteoreettisia malleja ovat kehitelleet edelleen Lösch (1954) ja Isard (1956). Katajamäen (1977: 41) mukaan Isard otti ensimmäisenä huomioon väestön tiheyden alueelliset vaihtelut ja niiden vaikutukset keskus- ja vaikutusalueeteoriaan.

Väestön alueellista sijoittumista voidaan tarkastella myös työmarkkinateorioiden avulla. Niissä työvoiman tarjontakehitykselle annetaan selvästi suurempi painoarvo kuin perinteisissä taloustieteellisissä teorioissa. Työmarkkinateorioiden mukaan liikkuvuus on hyvin keskeinen osa työmarkkinoiden sopeutumismekanismeja, jonka tehtävänä on tasoittaa työvoiman kysynnän ja tarjonnan epätasapainoa. (Korkiasaari & Söderling 1994: 232).

Aluetaloudellisten teorioiden mukaan aluekehitys tulee nähdä keskus- ja periferia-alueiden dynaamisena vuorovaikutuksen mekanismina, jossa kumpikaan vuorovaikutuksen osapuoli ei ole yksin tarkastelun kohteena riittävä. Lähinnä Weberin (1909) sijaintiteoriaan ja uusklassiseen tasapainoteoriaan perustuvassa aluetaloudellisessa tasapainoteoriassa on muuttoliikettä pidetty tyypillisesti työvoiman sopeutumismekanismina, joka johtaa aluetalouden tasapainotilaan. Viime vuosikymmenet ovat kuitenkin osoittaneet, että muuttoliike on hyvin kaukana ideaalisesta tasapainoprosessista. Päinvastoin muuttoliike voi jopa kiihdyttää alueiden välistä erilaisuutta (Jones 1981: 231–232).

Kasautuvan kasvun tutkimustraditiossa on kasvukeskusteoreettisella tutkimuksella ollut keskeinen asema. Kasvukeskusteorian perusideoina voidaan pitää alueellisen keskittymisen tietynasteista välttämättömyyttä ja keskuksista ympäristöön suuntautuvien leviämisvaikutusten impulsiivista merkitystä koko alueen kehitykselle (Lloyd & Dicken 1977: 413; Vartiainen 1979: 21). Tällöin muuttoliike on nähty eräänlaisena leviämisvaikutuksena. Kasvukeskusten on oletettu edistävän ympäristöalueen väestö- ja tuotantorakenteen rationalisoitumiskehitystä ylijäämäväestön poismuuton välityksellä (ks. Karjalainen 1989: 24).

Perrouxin (1955) kasvukeskusteoriassa osoitetaan, kuinka erityyppiset teollisuus- ja tuotantoyksiköt pyrkivät muodostumaan ryhmiksi ja keskittymään alueellisesti (Kiljunen 1979: 27). Valtiovallan puuttuminen asioihin merkitsee Perrouxin mukaan ensi sijassa sitä, että reuna-alueille perustetaan vastaavanlaisia kasvukeskuksia kuin on syntynyt luontaisesti markkinavoimien kasvun myötä kasvualueille (Lumijärvi 1983: 24).

Myrdal (1957) on kehittänyt kasautumisteorian, jossa alueellisen kasvun oletetaan olevan epätasapainoisen. Ydinalueella tapahtuvan kasautuvan kasvun käyttövoimana toimivat raaka-aineiden, väestön ja pääomien virrat lisäävät ekspansioalueen ja siitä riippuvan aluetalouden osan välistä epäsuhdetta. Tämän vuoksi aluetalouden polarisoituminen säätelemättömän taloudellisen kasvun vallitessa tulee lisääntymään. Myrdalin mukaan tasapainoiselle aluekehitykselle ei siten ole kovin suuria mahdollisuuksia niin kauan kuin kasautuvien vuorovaikutusten noidankehä toimii (Lloyd & Dicken 1977: 414–422).

Cooke (1983: 120) kuvaa Myrdalin teoriaa seuraavasti: kehitys käynnistyy epätasaisesti ensin alueilla, joilla on erityisiä etuja, kuten luonnonvaroja, työvoimaa ja tietotaitoa muihin nähden. Kasvun käynnistyminen houkuttelee alueille lisää kehityspotentiaalia ja edistää kasvua. Kehityksen painottuessa teollisuuteen siirtyä maanviljelyksessä syntynyttä pääomaa teollistuville alueille, missä sille kertyy parempi tuotto. Teollistuvien alueiden hyvinvointi alkaa lisääntyä suhteessa muihin alueisiin. Prosessi on luonteeltaan kasautuva, jolloin työvoima alkaa siirtyä paremmin palkattuun teollisuustyöhön. Kehityksessä jälkeen jääneet alueet taantuvat teollisuustuotteiden markkina-alueiden asemaan. Kehitys tavallaan imee voimavaroja heikommin kehittyneiltä alueilta, mitä Myrdal kutsuu supistumisvaikutukseksi. Toisaalta kasvupotentiaalia voi levittää kehittyneemmiltä alueilta esimerkiksi primäärituotteiden lisääntyvän kysynnän kautta. Kehityksen heijastusvaikutuksia Myrdal kuvaa termillä leviämisvaikutukset. Ne ovat kuitenkin supistumisvaikutuksia heikompia, jolloin alueiden väliset erot jatkavat kasvuaan. Hakamäki (1978: 15) on kritisoinut Myrdalin teoriaa siitä, että se ei selitä sitä muuttoa, joka tapahtuu kehitysalueelle ja keskuksista pois päin. Muuttoliike soveltuu Hakamäen mukaan Myrdalin teoriaan silloin, kun tulomuuttoa tarkastellaan kasautuvan kasvun suunnassa ja lähtömuuttoa taantuvan kehityksen suunnassa. Okunin ja Richardsonin (1964: 306–307) mukaan muuttoliike voi päinvastoin olla avuksi lähtöalueelle, sillä työvoiman vähäisempi tarjonta periferiassa nostaa alueen palkkatasoa. Heidän mukaansa alueelliset tuloerot tasoittuvat muuttoliikkeen seurauksena. (Karjalainen 1989: 25).

Hirschmanin (1958: 183) mukaan keskuksat ovat taloudellisen toiminnan ytimiä. Kasvusysäykset leviävät keskuksista muuhun talouteen sekä keskusten ostovoiman lisäyksenä että reuna-alueille suuntautuvien investointien välityksellä. Kasvun alueellisella keskittymisellä on kuitenkin myös haittavaikutuksia, sillä reuna-alueiden suhteellisesti tehottomampi tuotanto saattaa joutua vaikeuksiin kilpaillessaan keskuksen tehokkaan suurtuotannon kanssa. Lisäksi sisäinen muuttoliike siirtää yleensä keskuksiin reuna-alueiden parhaan työvoima-aineksen. Vakavin polarisointivaikutus onkin Hirschmanin mukaan muuttoliikkeellä, joka suuntautuu köyhiltä alueilta rikkaille. (Karjalainen 1989: 25–26).

Friedmann (1966: 67–98) on esittänyt keskus-periferiamallin, jossa suhteellisen riippumattomat alueet muuttuvat vähitellen kasvavan metropolin periferiaksi. Friedmannin mukaan kehitys on uudistusprosessi, jossa on olennaista uudistusten leviäminen. Kehityksen juuret ovat harvoissa keskuksissa, jotka ovat vuorovaikutussuhteissa keskenään ja joista uudistukset leviävät hierarkisesti alaspäin. Keskushierarkian alempien keskusten kehittyminen antaa kehitysimpulsseja ympäröivälle periferialle. Myöhemmin Friedmann on todennut innovaatioiden suuntautuvan keskushierarkiassa myös ylöspäin kasautuen tiettyihin metropoleihin. (ks. Karjalainen 1989: 26). Friedmannin (1972) mukaan kehitys näyttäytyy epäyhtenäisenä kasautuvana prosessina, joka esiintyy perustavaa laatua olevien innovaatioiden sarjana. Periferia-alueet, jotka muodostavat yhdessä keskusten kanssa spatiaalisen järjestelmän, joutuvat yhä riippuvaisemmiksi ydinalueista. (Hautamäki 1986b: 8).

Maantieteessä keskus-periferiajärjestelmät yhdistetään monitasoiseksi aluejärjestelmäksi (Teravamäki 1987). Alueellisesti pienempi keskus-periferiajärjestelmä on osa jotakin laajempaa, ylemmän hierarkiatason keskus-periferiajärjestelmää. Näin yksitasoinen tarkastelu laajenee maantieteessä näkemykseksi, jossa globaalien keskuksien ja periferian lisäksi voidaan erottaa useita eritasoisia semiperiferioita (ks. Karjalainen 1989: 26). Hautamäki (1986b: 6) toteaa, että alueen lopullinen kehitys riippuu hyvin monista tekijöistä, joista tärkeimpiä ovat paikalliset olosuhteet, harjoitettu aluepolitiikka, maan asema kansainvälisessä työnjaossa sekä maan ja alueen kehitysvaihe.

4.5. Yksilötason mallit

Yksilötasolla muuttoliikettä käsitellään ihmisten tarpeista ja yksilöllisestä päätöksenteosta käsin. Ilmiölle etsitään selitystä subjektiivisista motiiveista ulkoapäin tulevien tekijöiden sijaan. Selitysmallit ovat etupäässä sosiologisia tai psykologisia. Yksilötason mallit voidaan jakaa työntövetomalleihin, tarve- ja hyvinvointimalleihin sekä elinvaihemalleihin. Erilaiset tarpeet ja resursit ovat luonnollisesti yhteydessä moniin muuttajan ominaisuuksiin, kuten ikään, siviilisäätyyn, perheen kokoon, koulutukseen, sosiaaliseen asemaan ja ammattiin. Tarvekäsitteen avulla hyvinvointi määritellään tilaksi, jossa ihmisellä on mahdollisuus saada keskeiset tarpeensa tyydytetyksi. Tunnetuimpia tarveluokitteluja on Maslowin hierarkkinen luokittelu, jonka mukaan ylempiasteisia tarpeita pystytään tyydyttämään täysipainoisesti vasta alempien perustarpeiden ollessa tyydytettyjä. (Korkiasaari & Söderling 1994: 232–233).

Muuton ajatellaan tulevan ajankohtaiseksi silloin, kun omat tarpeet jäävät täyttymättä jollakin tietyllä asuinalueella. Vaikka ihminen tuntisi itsensä tyytyväiseksikin, saattaa tieto paremmista oloista, esimerkiksi pienemmät elinkustannukset tai parempi työ toisella paikkakunnalla, saada hänet muuttamaan. Jollakin alueella on enemmän työntäviä tekijöitä ja jollakin enemmän vetäviä tekijöitä (Herberle 1938; Lewis 1982: 100). Jokaiseen muuttoon vaikuttaa yleensä sekä työntäviä että vetäviä tekijöitä.

Työntö- ja vetoteorioissa muuttaminen käsitetään valintatilanteeksi, jossa muuttopäätös tehdään vertaamalla eri alueiden positiivisia ja negatiivisia tekijöitä toisiinsa. Muuttoa, jossa muuttaja tekee muuttopäätöksensä ensisijaisesti työntävien tekijöiden perusteella, kutsutaan pakkomuutoksi. Tavoitemuutoksi vastaavasti luokitellaan sellainen muutto, jossa muuttaja tekee ratkaisunsa etupäässä kohdealueen vetotekijöihin perustuen (esim. Huuhtanen 1975: 10).

Lee (1966) on jaotellut muuttoprosessiin keskeisimmin vaikuttavat tekijät neljään eri ryhmään, joita ovat lähtöalueen työntävät tekijät, tuloalueen vetävät tekijät, väliintulevat tekijät (esimerkiksi välimatka ja kustannukset) sekä yksilölliset tekijät (esimerkiksi arvot ja henkilökohtaiset

kontaktit). Ensin muuttaja asettaa tavoitteet, jotka uuden paikan on täytettävä, ja sen jälkeen hän valitsee lähimmän vaatimukset toteuttavista paikoista. Henkilökohtaisen ja aluerakenteellisen muuttomotiivin erottaminen toisistaan saattaa joissakin tilanteissa olla vaikeaa. Esimerkiksi työttömäksi joutuminen voidaan käsittää aluerakenteelliseksi tekijäksi, mutta sen aiheuttama omien arvojen mukainen reagointi on yksilön henkilökohtainen valinta. (Mähönen & Kauppinen 1995: 24).

Boyle ja Halfacree (1998: 1–3) esittävät, että muuttoliikettä pitäisi tarkastella elämäkerrallisena kokemuksena. Sen sijaan, että painotettaisiin muuttoliikkeen tarkoitushakuista tai laskelmoivaa luonnetta, elämäkerrallinen lähestymistapa korostaa muuton sijaintia yksittäisen muuttajan koko elämänkaaressa. Elinvaiheajattelu onkin yksi suosituimmista muuttoliikkeen yksilötason selityspeusteista. Lewisin (1982: 90) mukaan eri elämänvaiheisiin liittyvät asumisen muutokset ovat keskeinen motiivi muutolle. Esimerkkeinä ovat muutto pois kotoa, muutto parisuhteeseen tai lapsiluvun kasvusta seuraava tarve muuttaa suurempaan asuntoon. Myös Rossi (1980: 25) on elin vaihemallissaan tarkastellut muuttoja lähinnä asumistarpeista käsin. Tällaisten mallien puutteena on ollut se, että ne keskittyvät tarkastelemaan pääasiassa asumisen vuoksi tapahtuvia paikallismuuttoja ja usein lähes pelkästään perheiden muuttoja. Kaukomuutot ja mm. työn vuoksi tapahtuvat muutot jäävät niissä yleensä vähälle huomiolle.

Söderlingin (1988: 33–34) mukaan elin vaihemallien heikkoutena on perhekeskeisyyden ohella myös se, että ne liittyvät lähinnä kaupungissa asuvien perheiden asunnonvaihtoon. Siten maaseutujen asunnonvaihdot on tarkasteluissa yleensä jätetty varsin vähäiselle huomiolle. Elinvaihemallit eivät luonnollisestikaan pysty myöskään selittämään sellaisia muuttoja, jotka johtuvat sellaisista odottamattomista ja satunnaisesti elinkaarelle sijoittuvista tapahtumista, kuten avioero, asunnosta irtisanominen, sairastuminen, loukkaantuminen, omaisen kuolema, työttömäksi joutuminen tai hyvän työtarjoituksen saaminen (Korkiasaari 1991: 107–108).

Simpanen (1985: 4–5) on täydentänyt Shortin (1978: 422) esittämää elin vaihemallia lisäämällä siihen työhön ja urakehitykseen liittyviä tekijöitä (Taulukko 2). Taulukosta puuttuvat eri elämänvaiheisiin liittyvät asumismuodot.

Taulukko 2. Elämänkaarella tapahtuvat muutot suhteessa urakehitykseen (Simpanen 1985: 5).

Elämänvaihe	Ikä	Urakehitys	Muuton luonne
Nuori aikuinen, itsenäistyminen	16–24	Ensimmäinen opiskelutai työpaikka	Yleensä kaukomuuttoa (osin lähimuuttoa), työsyöt korostuvat
Avioliiton solmiminen, ensimmäisen lapsen syntymä	20–29	Opiskelun loppuminen, uralla eteneminen	Lähimuuttoa (asumistarpeet), kaukomuuttoa (urakehitys)
Perheen kasvaminen, lapset kasvaneet	25–45	Työpaikka vakiintunut	Lähimuuttoa (asumistarpeet korostuvat työsyitä enemmän)
Lasten aikuistuminen	40–60	Urakehitys vakiintunut	Lähimuuttoa (asumistarpeet keskeisiä, työn merkitys vähäinen)
Ikääntyminen	55–	Eläkkeelle siirtyminen	Lähimuuttoa, joskus kaukomuuttoa (vapaa-aika, asuminen ja palvelut keskeisiä)

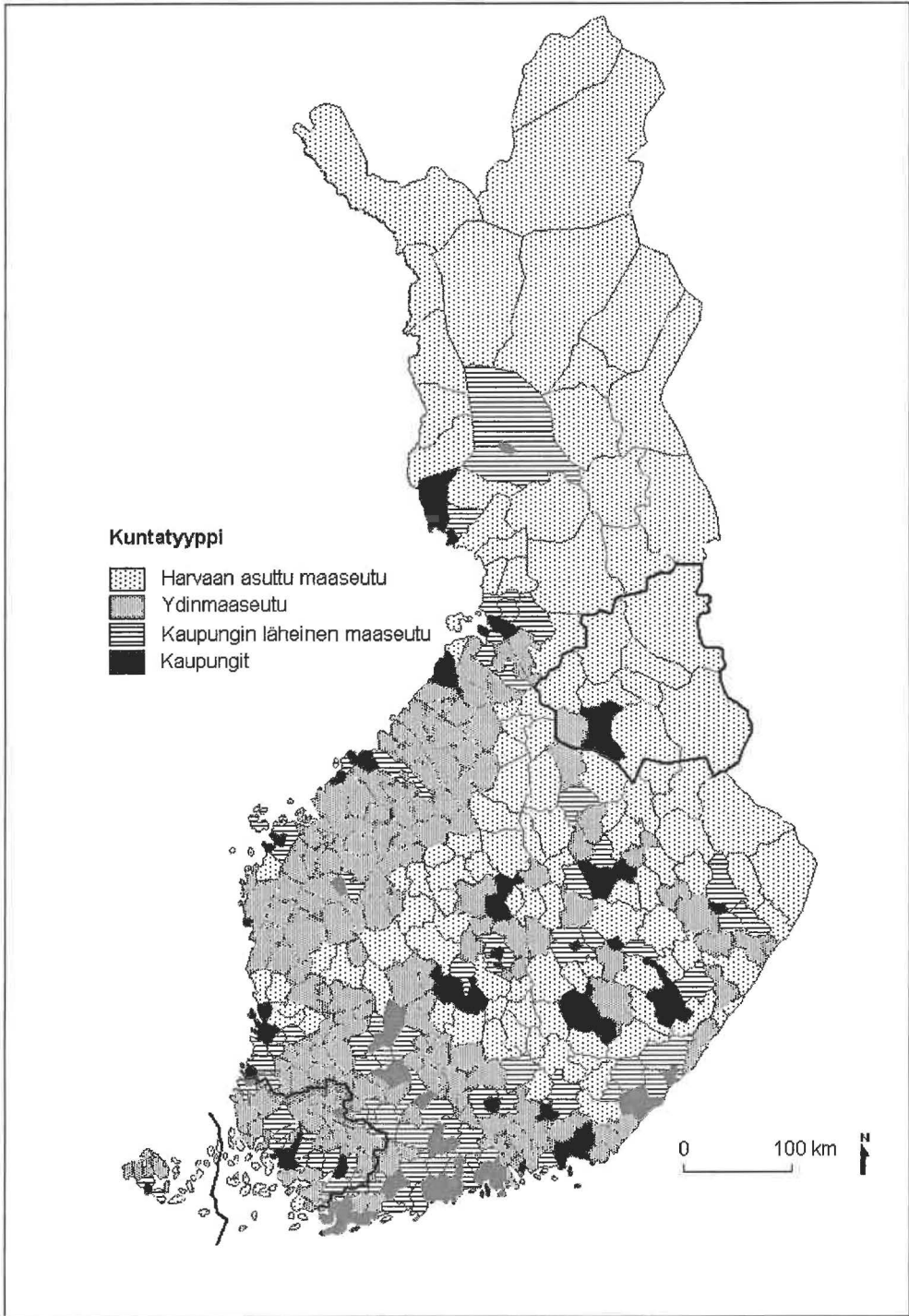
5. Tutkimuksen tarkoitus, aineisto ja menetelmät

Tällä tutkimuksella selvitän maan sisäistä muuttoliikettä, tarkemmin sanoen maaseudulle suuntautuvaa muuttoa. Tutkimus kuuluu väestömaantieteen alaan. Tarkoitukseni on erityisesti tutkia, missä määrin toimeentulomahdollisuudet ovat vaikuttaneet maallemuuttoon ja millaisia toimeentulomahdollisuuksia maaseudulle muuttavilla ja maaseudun asukkailla on erityyppisissä maaseutukunnissa. Yleinen oletus on, että monet haluaisivat muuttaa maaseudulle, mikäli toimeentulo siellä olisi turvattu. Mielenkiintoista on myös tietää, millä ehdoilla ihmiset muuttavat varsinkin keskuksista kauempana sijaitseviin maaseutukuntiin ja miten niihin voitaisiin houkuttaa sellaisia muuttajia, jotka perustaisivat yrityksiä ja kenties työllistäisivät myös kunnan muita asukkaita. Tavoitteenani on löytää ideoita ja mahdollisuuksia maaseudulla asumiseen, jotta sinne saataisiin myös ”uutta verta” eli sellaisia muuttajia, joilla ei ennestään ole siteitä maaseudulle. Jos maaseudulle halutaan jatkossakin uusia asukkaita, on muuttajilla luonnollisesti oltava mahdollisuus toimeentuloon. Tämä koskee erityisesti syrjäistä maaseutua, josta työssäkäynti keskuksissa ei ole mahdollista suurien etäisyyksien takia. Sen tähden tällaisten alueiden elinkeinorakenteen monipuolistamiseen ja työpaikkojen luomiseen olisi kiinnitettävä erityistä huomiota.

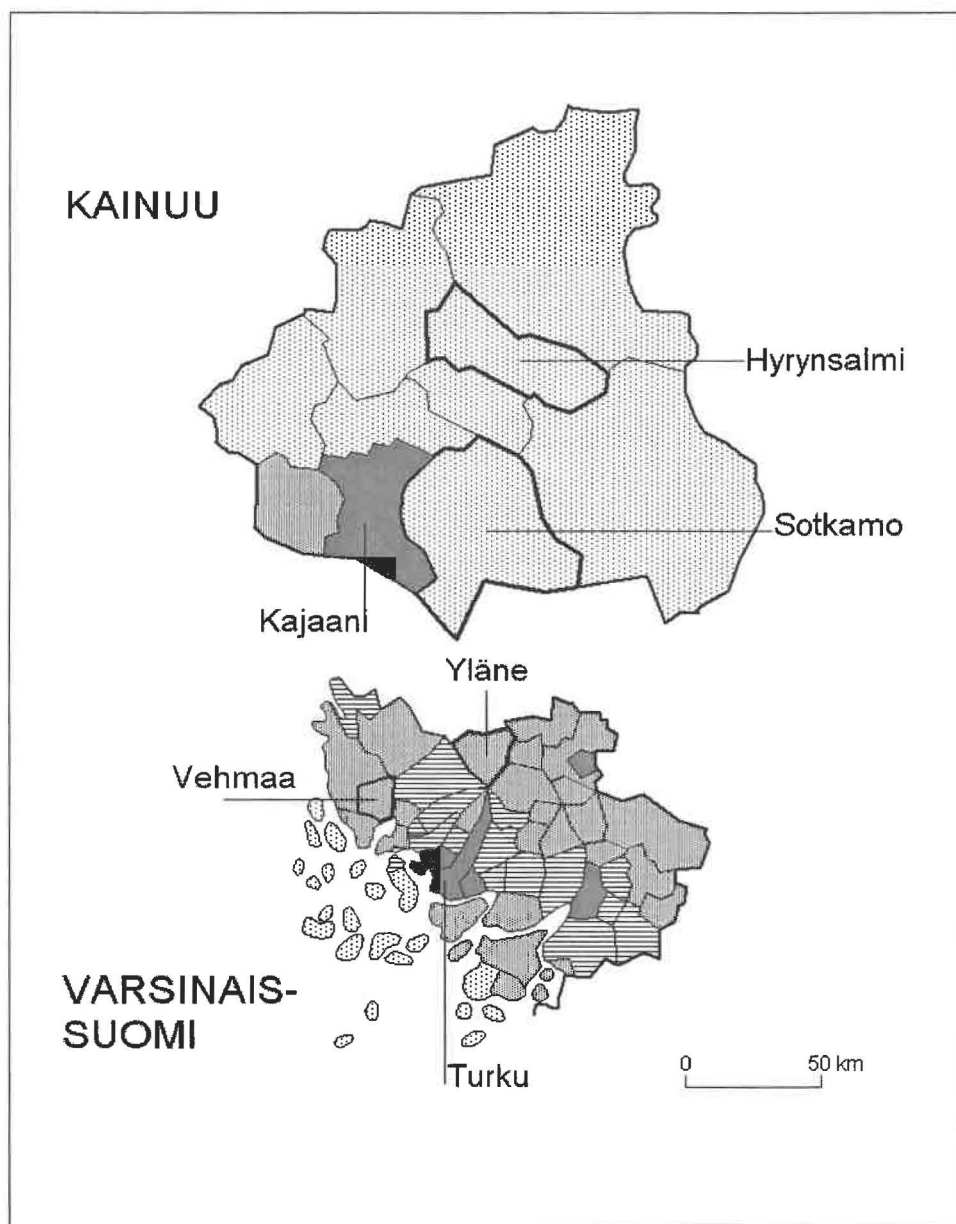
Muuttoliikkeen kaupunki-maaseutu -ulottuvuutta erityisesti maaseudun näkökulmasta ovat tarkastelleet useat tutkijat. Työikäisten kaupunkilaisten maallemuuttotaholukkuutta on tutkinut mm. Haliseva-Soila (1993). Eläkeläisten maallemuuttopotentiaalia ovat selvittäneet mm. Hunnako ja Palm (2002). Maaseudulle muuttaneita ovat puolestaan tutkineet mm. Hakamäki (1978), Kumpulainen (1993), Pekkanen ym. (1997), Nivalainen (2002) sekä Kytö ja Aatola (2006). Pehkonen (2004) on tarkastellut maaseudulle muuttoa sosiaalisen pääoman käsitteen avulla. Tästä näkökulmasta maaseudun tulomuuttajat tuovat mukanaan verkostoja, ajatuksia, ideoita ja taitoja, joita on mahdollista käyttää hyväksi alueen kehittämisessä. Tutkimustulosten vertailua maallemuuttajien määristä vaikeuttaa jossakin määrin käsitteiden eroavaisuus. Esimerkiksi maaseutu voidaan eri tutkimuksissa määritellä eri tavoin.

Tutkimusten lisäksi maallemuuton edistämiseksi on kehitetty myös hankkeita, joiden tavoitteena on maallemuuttoon ja maaseutu-asumiseen liittyvän tiedonsaannin parantaminen. Painopisteinä niissä on usein ollut nimenomaan asumisen edistäminen. Tällaisista hankkeista on esimerkkinä ylimaakunnallinen Onni muuttaa maalle -hanke (esim. Roiha 2006: 86–97). Hankkeeseen liittyy myös verkkopalvelu maallemuutto.info, jonka ideana on koota koko Suomesta yhden internet-osoitteen alle maaseutu-asumisesta ja maallemuutosta tarjolla oleva tieto.

Tämän tutkimuksen aineistoina ovat kolme kyselyä, joiden kohderyhmänä ovat muuttajat ja yrittäjät. Tutkimusalueina on 4 maaseutukuntaa, jotka olen valinnut kahdesta erilaisesta maakunnasta. Kainuun tutkimuskuntia ovat Hyrynsalmi ja Sotkamo ja Varsinais-Suomen tutkimuskuntia Vehmaa ja Yläne. Valitsin kunnat käyttäen perustana maakuntien pääkeskusten, Turun ja Kajaa-nin, työssäkäyntialueita. Työssäkäyntialueen rajaksi valitsin 10 prosentin pendelöinnin, eli työssäkäyntialueen muodostavat sellaiset kunnat, joiden työvoimasta vähintään 10 prosenttia käy työssä maakunnan keskuksessa. Molemmista maakunnista valitsin kunnan sekä työssäkäyntialueen sisäpuolelta (Vehmaa ja Sotkamo) että sen ulkopuolelta (Yläne ja Hyrynsalmi). Yläneestä on tosin myöhemmin tullut osa Turun työssäkäyntialuetta. Kuntatyypiltään Vehmaa ja Yläne ovat ydinmaaseutua, Hyrynsalmi ja Sotkamo puolestaan harvaan asuttua maaseutua. EU-ohjelmakauden 2000–2006 kuntatyypit Suomessa näkyvät kuvassa 1. Kuvassa 2 näkyy tarkemmin tutkimuskuntien sijainti maakunnassa.

Kuva 1. EU-ohjelmakauden 2000–2006 kuntatyyppit. (Pohjakartta: Maanmittauslaitos, luparo 736/MYY/06).

Kuva 2. Tutkimusmaakunnat kuntatyypeittäin. (Pohjakartta: Maanmittauslaitos, lupanro 736/MYY/06).

Tutkimusmaakunnat poikkeavat toisistaan monin tavoin. Niiden erot perustuvat luonnonolosuhteisiin, maantieteelliseen sijaintiin ja historialliseen kehitykseen. Kainuu on ollut monilla mittareilla mitattuna negatiivisimman kehityksen maakunta Suomessa. Sen tulevaisuuden uhkia ovat Kainulaisen ja Niemelän (1999: 12) mukaan väestön väheneminen, negatiivinen muuttoliike, vinoutuva ikärakenne, työttömyys ja syrjäytyminen. Elinkeinoelämään liittyviä uhkia ovat alku- tuotantovaltainen elinkeinorakenne, yrittäjyyskulttuurin kapeus, syrjäisyys ja pääoman puute sekä alhainen tulotaso. Edullisen kehityksen Varsinais-Suomessakin maaseutualueiden kasvu on bkt:lla mitattuna jäänyt jälkeen kaupunkimaisista alueista. Pahin tilanne on ollut Loimaan seutukunnassa, eikä tilanne ole ollut hyvä myöskään Vakka-Suomessa ja Turunmaalla.

Eriyisesti Kainuun muuttoliikettä on tutkittu paljon. Sitä ovat tutkineet mm. Karjalainen (1989), Korhonen (1994) sekä Kainulainen ja Niemelä (1999). Sotkamon kunnan muuttoliikettä ovat tutkineet mm. Karjalainen (1991) ja Kainulainen (2003). Varsinais-Suomen maallemuuttoa on sen sijaan tutkittu varsin vähän. Turun seudun muuttoliikettä ovat tutkineet mm. Simpanen (1985), Haliseva-Soila (1986) sekä Pitkäranta ja Simpanen (1990). Saaristoon Velkualle muuttoa on tutkinut Ovaska (2001), Vakka-Suomen tulomuuttoa Hukka (2003) ja Turunmaan saaristossa sijaitsevien Kemiön ja Korppoon muuttoliikettä Grönholm (2005).

Väestöennusteen mukaan Kainuu menettää tulevaisuudessa maakunnista suhteellisesti eniten väestöä. Jos muuttoliike jatkuu yhtä vilkkaana kuin viime vuosina, pienenee Kainuun väkiluku vuoteen 2040 mennessä neljänneksen nykyisestä. Varsinais-Suomen väestö sen sijaan kasvaa ennusteen mukaan maakunnista neljänneksi eniten. (Tilastokeskus 2004a). Varsinkin Turun ympäristökuntien väestökehitys on viime vuosina ollut suotuisa, ja Turun seudun työssäkäyntialue on laajentunut keskuksesta ulospäin. Muuttajat ovat erityisesti olleet nuoria lapsiperheitä. Kuitenkin myös Varsinais-Suomessa on paljon kuntia, joista päivittäinen työssäkäynti keskukseen ei ole kannattavaa. Tavoitteeni onkin arvioida, onko Varsinais-Suomen maaseutu Kainuun maaseutua niin paljon edullisempi kuin maakuntien kokonaiskuvasta voisi päätellä, vai voiko myös Kainuussa olla tulevaisuudessa positiivisen väestökehityksen kuntia. Entä pelastuvatko Varsinais-Suomen pienet maaseutukunnat väestökadolta vain sijaintinsa ansiosta. Tutkin myös sitä, mikä merkitys etäisyydellä maakunnan pääkeskukseen on muuttajien asuin- ja työpaikan valinnalle sekä yritysten sijoittumiselle.

Ensimmäistä kyselyä varten tilasin Väestörekisterikeskukselta tiedot niistä tutkimuskunnissa asuvista henkilöistä, jotka olivat muuttaneet tutkimuskuntiin vuosina 1996–2002. Tiedot sisälsivät kotikunnan, nimen, osoitteen, sukupuolen, syntymävuoden ja ammatin. Lähetin kyselyn postitse sellaisille vuonna 2001 muuttaneille, jotka tuona vuonna täyttivät 25–55 vuotta. Koska tarkoitukseni oli tutkia myös muuttaneiden toimeentuloa ja työllisyyttä, en lähettänyt kyselyä alle 25-vuotiaille, joista monet vielä opiskelevat. Lähetin samaan talouteen vain yhden kyselylomakkeen, joka sisälsi myös mahdollista puolisoa koskevia kysymyksiä. Yhteensä postitin 157 kyselylomaketta, joista Sotkamoon 85, Hyrynsalmelle 18, Vehmaalle 23 ja Yläneelle 31. Uusintakyselyn jälkeen sain vastauksia yhteensä 79, eli vastausprosentti oli 50,3. Sotkamosta kyselyyn vastasi 38, Hyrynsalmelta 11, Vehmaalta 14 ja Yläneeltä 16 taloutta. Keskimääräistä innokkaammin vastasivat Hyrynsalmen ja Vehmaan muuttajat. Sotkamolaiset puolestaan vastasivat keskimääräistä laimeammin.

Kyselyllä tiedustelin muuttaneilta mm. heidän muuttonsa syitä sekä heidän työllisyyttään ennen ja jälkeen muuton. Tiedustelin myös muuttajien lapsuus- ja lähtökuntia sekä asuinkunnassa viihtymistä. Selvitin myös muuttajien ammatit sekä yrittäjien ja etätyöläisten osuuden muuttaneista. Muuttaneilta yrittäjiltä kysyin lisäksi heidän yritystoiminnastaan ennen ja jälkeen muuton. Tulomuuttajat saivat ilmoittaa halukkuudestaan liittyä myös tarpeen tullen perustettavaan muut-

tajarekisteriin, johon kuuluvat voivat tarvittaessa jakaa kokemuksiaan ja tietoaan maaseutuasumisesta ja toimeentulomahdollisuuksista maallemuuttoa harkitseville ihmisille.

Toisen postikyselyn lähetin joukolle tutkimuskunnissa toimivia yksityisyrityksiä. Yritysten yhteystiedot keräsin eri yritysrekistereistä otannan avulla. Sen lisäksi otin mukaan kaikki löytämäni matkailualan yritykset, koska matkailuala on perinteisesti ollut yksi vahvimpia yrittäjyyden aloja maaseudulla. Lähetin kyselyn myös vuosina 1996–2002 tutkimuskuntiin muuttaneista niille, jotka ilmoittivat ammatikseen yrittäjän, liikkeenharjoittajan tai toimitusjohtajan. Yhteensä lähetin 404 kyselyä, joihin vastasi 24 prosenttia kyselyn saaneista. Uusintakyselyä en lähettänyt. Kyselyllä selvitin, millaisten toimialojen yrityksiä maaseudulla toimii, miten ne menestyvät ja kuinka paljon ne työllistävät ulkopuolisia työntekijöitä. Tiedustelin myös perustetta yrityksen toimialan valintaan. Lisäksi kysyin, miksi yritys toimii juuri kyseisessä kunnassa, onko se perustettu ennen vai jälkeen muuton, miten paljon ja keitä se työllistää, miten se on menestynyt ja mitkä ovat tulevaisuudennäkymät. Myös yrittäjät saivat ilmoittaa yhteystietonsa mahdollisesti perustettavaan rekisteriin, johon kuuluvat voivat kertoa omista yrittäjäkokemuksistaan maaseutu-yrittämisestä kiinnostuneille.

Kolmas kysely oli internetkysely, jolla tutkin kajaanilaisten ja turkulaisten yritysten kiinnostusta toimintansa alueelliseen hajauttamiseen kaupungin ulkopuolelle, esimerkiksi maaseudulle. Toiminnan alueellisella hajauttamisella tarkoitan sekä yksittäisten työntekijöiden etätöitä, yrityksen sivutoimipisteitä tai mahdollisesti yrityksen koko toiminnan siirtämistä kaupungin ulkopuolelle. Kyselyn tavoitteena oli selvittää yrityksen sijaintiin vaikuttaneet ja vaikuttavat tekijät, yrityksen alueellisen hajauttamisen muodot sekä yrittäjien mielipiteet alueellisen hajauttamisen vaikutuksista yritystoimintaan. Lähetin kyselystä tiedotteen sähköpostilla tai faxilla yhteensä 247 turkulaiseen ja kajaanilaiseen yritykseen, jotka edustivat seuraavia toimialoja: arkkitehtitoimistot, mainostoimistot, tilitoimistot, käännöstoimistot, elektroniikkayritykset, insinööritoimistot ja informaatioteknologia-alan yritykset. Viimeksi mainittuihin kuuluvat internetpalvelut sekä atk-ohjelmistot ja sovellukset. Yritysten koolle en asettanut rajoituksia. Kyselyn vastausprosentti oli pieni, vain 19,8. Vastaukseen vaikutti todennäköisesti ainakin se, että lähetin yrityksille saatteen internetissä täytettävästä kyselylomakkeesta juuri sellaisena ajankohtana syksyllä 2003, jolloin sähköpostiliikennettä häirttasivat monet virukset.

Erityisesti yrityksiin lähetetyissä kyselyissä vastausprosentit jäivät alhaisiksi, mikä on muutenkin tavallista yrityksiin kohdistuvissa kyselytutkimuksissa. Aineiston pienuus vaikeuttaa tässä tutkimuksessa kuntien välisiä vertailuja ja tilastollisten analyysien tekoa, joten tutkimukseni on ennemminkin kuvaileva kuin tilastollisiin analyysihin perustuva. Aineiston käsittelyssä olen käyttänyt SPSS-ohjelmaa ja karttojen piirtämisessä MapInfo-ohjelmaa. Tilastot täydentävät kyselyaineistoa ja antavat tutkimuskuntiin muuttaneista ja kuntien elinkeinorakenteesta laajemman kuvan. Mikäli tekstissä ei muuta mainita, tilastotiedot perustuvat Tilastokeskuksen StatFin-tilastopalveluun ja maksullisiin verkkopalveluihin. Muuttaneiden taustatiedot -tietokannasta saa tietoja mm. tulo- ja lähtömuuttajien iästä, koulutuksesta ja tuloista. Elinkeino rakenne ja työssäkäynti -tietokannassa puolestaan on tietoja kuntien elinkeinorakenteesta, työllisistä ja työttömistä, kunnassa työssäkäyvistä sekä pendelöinnistä. Kunnittaiset toimipaikkatilastot -tietokannasta löytyvät toimialoittain tiedot kuntien yritysten toimipaikkojen ja niiden henkilöstön määrästä. Tutkimuksen lopuksi haastattelin vielä jokaisen tutkimuskunnan kunnanjohtajaa, jotka kertoivat kuntiansa nykytilanteesta, kehittämisestä ja tulevaisuudensuunnitelmista. Tutkimustuloksia peilaan edellä esitettyyn teoriapohjaan. Ennen tutkimusaineiston käsittelyä luon vielä katsauksen mm. tutkimusalueisiin, muuttoliikkeeseen ja yritystoimintaan.

6. Tutkimusmaakuntien ja -kuntien kuvaus

6.1. Kainuu, Sotkamo ja Hyrynsalmi

Kainuun maakunta sijaitsee Oulun läänissä Suomen itärajalla. Maakunnan keskus on Kajaani. Euroopan Unionin ohjelmakaudella 2000–2006 Kainuu kuuluu EU:n Tavoite 1 -alueeseen. Maakunta käsittää kaksi viiden kunnan seutukuntaa: Kajaanin seudun ja Kehys-Kainuun. Sotkamo kuuluu Kajaanin naapurikuntana Kajaanin seutuun ja Hyrynsalmi Kehys-Kainuun seutukuntaan. Hyrynsalmen kirkonkylä sijaitsee aivan 5-tien varressa, 71 kilometriä Kajaanista Kuusamoon päin. Kainuun kunnat ovat pinta-alaltaan laajoja: Sotkamon pinta-ala on 2 950 km² ja Hyrynsalmen 1 520 km². Koko Kainuun pinta-ala on 24 452 km². Väentiheys on Kainuussa alhainen: vuonna 2005 asukkaita maa-km² kohden oli Hyrynsalmella 2,2 ja Sotkamossa 4,0. Koko maassa väentiheys oli samana vuonna 17,2 henkilöä/maa-km². (Kuntaliitto 2006).

Kainuun erityispiirteitä ovat harva ja hajanainen asutus, syrjäisyys ja ankarat luonnonolosuhteet. Kainuun ongelmia ovat väestön väheneminen, työllisen työvoiman pieni osuus ja työttömien suuri määrä. Kainuun maaseudun asutus on hajanaisempaa kuin Pohjanmaalla ja Lapissa, joissa maaseutuasutus keskittyy jokivarsiin ja muodostaa selkeitä kyläkeskuksia. Kainuulle asutuksen hajanaisuus aiheuttaa keskeisen ongelman kylärakenteen kannalta eli syrjäisen maaseudun autoitumisen ja kyläkeskusten palveluverkon harvenemisen. (Keränen ym. 1995: 15, 105).

Kainuun väkiluvun huippu oli 108 036 asukasta vuonna 1963. Tästä alkoi väheneminen, joka ei vielä kuitenkaan ollut lopullista, vaan vuonna 1983 väkiluku ylitti jälleen 100 000 asukkaan rajan. (Karjalainen 1989: 41). Syntyvyys oli Kainuussa maan keskimäärää korkeampi aina vuoteen 1987 asti, minkä jälkeen osat vaihtuivat. Syntyvyysluvut laskivat jyrkästi 1990-luvun lopussa. Kuolleisuudessa ei ole tapahtunut suuria muutoksia, mutta kuolleisuusluvut ovat jo pitkään olleet syntyvyyslukuja korkeampia. (Hutukka & Korhonen 1999: 25). Nettomuutto on Kainuussa ollut tappiollista vuodesta 1978 lähtien. Kainuusta lähtijät suuntautuvat useimmiten Oulun seudulle ja Etelä-Suomeen. Vielä 2000-luvun alussa muuttotappio oli hyvin voimakasta, mutta viime vuosina muuttotappio on jonkin verran pienentynyt. Vuonna 2004 Kainuun väkiluku oli noin 85 000. (Korhonen 2006: 163). Eniten väestö on vähentynyt Kehys-Kainuussa, jossa on enemmän syrjäistä maaseutua kuin Kajaanin seutukunnassa. Vuosina 1960–1990 esimerkiksi Hyrynsalmi menetti väestöstään noin kolmasosan. (Kainulainen & Niemelä 1999: 25).

Vuonna 1985 alkutuotannon työllinen työvoima oli vielä yli 50 prosenttia työllisistä useimmissa Kainuun kunnissa, myös Hyrynsalmella ja Sotkamossa (Kainuun seutukaavaliitto 1990: 25). Kainuussa maaseudun työpaikat vähentyivät huomattavasti vasta 1980-luvun lopussa. Myös teollisuuden työpaikat vähentyivät Kainuussa vielä 1990-luvulla (Kainuun Liitto 1997: 31). Vuonna 2002 maa- ja metsätalouden osuus Hyrynsalmella oli noin 16 prosenttia ja Sotkamossa noin 12 prosenttia. Palvelujen osuus molemmissa kunnissa oli runsas 60 prosenttia. (Tilastokeskus 2004b). Nykyään Kainuu tunnetaan erityisesti matkailusta. Sotkamolla on johtava asema Kainuun matkailussa Kajaani mukaan lukien, sillä siellä sijaitsee tunnettu Vuokatin matkailukeskus. Hyrynsalmella sijaitsee Ukkohallan matkailukeskus.

Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan Kehys-Kainuun seutukunnassa väestö vähenee 37 prosenttia vuodesta 2005 vuoteen 2040 mennessä. Hyrynsalmella vähennystä on ennusteen mukaan jopa 52 prosenttia, Sotkamossa 22 prosenttia ja Kajaanissa 16 prosenttia. Vanhusten osuus nousee Kainuussa 36 prosenttia ja työikäinen väestö, 15–64-vuotiaat, pienenee jopa 39 prosenttia vuoteen 2040. (Tilastokeskus 2004a). Ennusteen mukaan koko Kainuun väestö vähenee 17 prosenttia vuodesta 2003 vuoteen 2025 mennessä. Maakunnan asettaman tavoitteen mukaan vä-

estön väheneminen vuoteen 2025 mennessä on sen sijaan vain -7,9 prosenttia (Kainuun maakunta-kuntayhtymä 2005). Maakunnan tavoiteväkiluvun taustalla on Tilastokeskuksen väestöennuste, mutta siinä on huomioitu myös tekijöitä, jotka toteutuessaan hidastaisivat väkiluvun vähenemistä. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi kuntien panostukset elinkeinojen kehittämiseen, minkä oletetaan vaikuttavan pitemmällä aikavälillä suotuisasti työpaikkakehitykseen (Korhonen 2006: 163).

6.2. Varsinais-Suomi, Vehmaa ja Yläne

Varsinais-Suomi sijaitsee Suomen lounaiskolkassa Länsi-Suomen läänissä. Turun ympärillä oleva laajahko alue on luonnonsuhteiltaan Suomen suotuisinta ja kehittyintä. Pääosa saaristosta kuuluu sen sijaan kehitysalueisiin, samoin osa savikkoalueiden ulkopuolelle jäävistä reuna-alueista. (Rikkinen 1990: 87–88). Seutukuntia Varsinais-Suomessa on viisi: Turun, Turunmaan, Vakka-Suomen, Loimaan ja Salon seutukunnat. Vehmaa kuuluu Vakka-Suomen seutukuntaan ja Yläne Loimaan seutukuntaan. Yläne sijaitsee Turusta 55 kilometrin päässä, ja Vehmaalta Turkuun on 43 kilometriä. Euroopan Unionin ohjelmakaudella 2000–2006 Vehmaa kuuluu tavoite 2 -alueeseen ja Yläne siirtymäkauden alueisiin.

Aluerakenteeltaan Varsinais-Suomen kunnat poikkeavat hyvin paljon Kainuun kunnista. Varsinais-Suomessa on 54 pinta-alaltaan pientä kuntaa, kun Kainuussa kuntia selvästi suuremmalla alueella on vain 10. Hyrynsalmi ja Sotkamo ovat pinta-alaltaan moninkertaisia Vehmaaseen (196 km²) ja Yläneeseen (387 km²) verrattuna. Väestötiheys Yläneellä on lähes yhtä alhainen kuin Kainuun tutkimuskunnissa, 6,2 asukasta/maa-km². Vehmaalla sen sijaan on vastaavalla alueella 13 asukasta. (Kuntaliitto 2006).

Väestön kasvu on jatkunut Varsinais-Suomessa viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana melko tasaisena vaihdellen hieman yli 1 500 henkilöstä lähes 3 000 henkilöön. Keskimääräinen kasvuvauhti on ollut noin 2 000 henkilöä vuodessa. Huolestuttavin kehityspiirre on syntyvyyden ja kuolleisuuden välisen eron eli niin sanotun luonnollisen väestönkasvun hiipuminen maakunnassa. Vuonna 2002 syntyvyys oli enää 200 henkilöä kuolleisuutta suurempi. Maan sisäinen muuttoliike ja nettosiirtolaisuus ovat Varsinais-Suomessa olleet positiivisia viimeisten 20 vuoden aikana. (Marttinen 2004: 10–11). Vuonna 1980 maakunnan väestö oli noin 406 000, ja vuonna 2004 jo lähes 454 000 henkeä (Tilastokeskus 2006a). Vehmaalla ja Yläneellä nettomuutto on 1980-luvulta asti ollut useimpina vuosina negatiivinen, mutta positiivisiakin vuosia on joukkoon mahtunut (Tilastokeskus 2005a).

Varsinais-Suomi on sisäisesti hyvin erilainen. Turun seutukunta on ollut laman jälkeen selvästi muuttovoittoinen, mutta esimerkiksi Vakka-Suomi on ollut rakennemuutoksen ja työttömyyden koettelemaa aluetta. Myös väestörakenteeltaan Varsinais-Suomen maaseutukunnat eroavat toisistaan paljon. Turun lähellä sijaitsevilla kunnissa väestö on kasvanut ja lasten sekä työikäisten osuus on suuri. Maaseututyypiltään ne kuuluvat pääasiassa kaupungin läheiseen maaseutuun. Näihin kuntiin muuttaa koulutettuja ihmisiä Turku edullisemman, väljemmän ja rauhallisemman asuinympäristön takia, joten koulutusaste on niissä monin paikoin yhtä korkea kuin Turussa. Syrjäisissä maaseutukunnissa ja saaristossa sen sijaan koulutusaste on keskimääräistä alhaisempi ja vanhusväestön osuus on suuri. Myös väestönmuutos on näissä kunnissa pääsääntöisesti ollut negatiivinen.

Väestöennusteen mukaan vuoteen 2040 mennessä Turun väestö kasvaa 10 prosenttia, Vehmaan väestö säilyy lähes ennallaan (+0,8 %) ja Yläneen väestö vähenee noin yhdellä prosentilla. (Tilastokeskus 2004a). Myös Varsinais-Suomessa vanhusuoltosuhde tulee nousemaan. Kun tässä

maakunnassa vuonna 2000 yli 65-vuotiaiden osuus työikäisestä 15–64-vuotiaasta väestöstä oli noin 27 prosenttia, nousee osuus vuoteen 2015 mennessä 34 prosenttiin. Toisaalta nuoret ikäluokat pienenevät. Väkiluvun kasvu Varsinais-Suomessa tosin jatkuu edelleen noin 1 500 henkilön vuosivauhtia, mutta tämä kasvu perustuu suurelta osin maan sisäiseen muuttoliikkeeseen ja siirtolaisuuteen. Maakunnan aluerakenteen keskittyminen jatkuu siten, että väestön kasvu jatkuu keskuksissa, kun taas reuna-alueiden väki vähenee ja harmaantuu keskimääräistä nopeampaa vauhtia. (Marttinen 2004: 7).

Vehmaalla ja Yläneellä aktiivitulojen määrä väheni vuosina 1995–2004 neljänneksellä (Jaatinen 2005: 2), mutta maa- ja metsätalouden osuus on näissä kunnissa säilynyt korkeampana kuin Kainuun tutkimuskunnissa. Sekä Vehmaalla että Yläneellä maa- ja metsätalouden osuus oli vielä vuonna 2002 lähes 20 prosenttia. Myös teollisuuden osuus oli Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa korkeampi kuin Kainuun tutkimuskunnissa. Vastaavasti palvelujen osuus vuonna 2002 oli Vehmaalla ja Yläneellä runsas 10 prosenttia pienempi kuin Sotkamossa ja Hyrynsalmella. (Tilastokeskus 2004b).

Rakennemuutoksen seurauksena Varsinais-Suomen maaseudun elinkeinot ovat nopeasti muuttuneet harvoista alueelle tyypillisistä maaseutuammateista monien pienten ammattiryhmien kirjoon. 2000-luvun alkupuolella lähes 40 prosentilla maakunnan tiloista harjoitettiin maatalouden lisäksi muuta yritystoimintaa, joista tyypillisimpiä olivat maatalouskoneurakointi, maanrakennus- ja traktoriurakointi, polttopuiden valmistus ja myynti sekä rakentamiseen liittyvät palvelut. (Varsinais-Suomen liitto 2001: 43). Maatalouden menetettyjä työpaikkoja on ainakin Loimaan seutukunnassa pystytty hyvin kompensoimaan uusilla työpaikoilla muissa elinkeinoissa (Turun Sanomat 2004a: 26).

7. Muuttoliikkeestä ja muuttajista

7.1. Muuttoliikkeen tyypit

Alueen väkilukuun vaikuttavat syntyneisyys, kuolleisuus ja muuttoliike. Syntyneiden määrä on yleisesti länsimaissa pieni, joten muuttoliikettä voidaan pitää keskeisimpänä väestönmuutoksia selittävänä tekijänä. Muuttoliike vaikuttaa alueiden ja kuntien tulevaan väestömäärään ja ikärakenteeseen. Jokainen kuntaan muuttava lisää kunnan väkilukua ja vastaavasti jokainen kunnasta muuttava supistaa sitä. Välillisesti muuttoliike vaikuttaa syntyvyyteen ja kuolleisuuteen. Muuttoliike on siten sekä syy- että seurausilmiö.

Yksilön kannalta muuttaminen on fyysistä ja pysyväisluonteista alueelta toiselle siirtymistä. Muuttoliike voi olla vapaaehtoista liikkuvuutta tai pakolaisuutta. Vapaaehtoinen muutto on edelleen jaettavissa maassamuuttoon ja siirtolaisuuteen. (Korkiasaari & Söderling 1994: 226–227). Paasi ja Vartiainen (1981: 58) erottelevat maassamuutossa paikallismuuton ja kaukomuuton eli lyhyen ja pitkän matkan muuton. Kaukomuuton he määrittävät työmarkkina-alueiden väliseksi ja paikallismuuton työmarkkina-alueiden sisäiseksi muutoksi. Työmarkkina-alueiden välistä muuttoa ohjaavat ensisijaisesti työmarkkinatekijät, kun taas niiden sisällä muuttoliike saa enemmän asuntomarkkinoihin liittyvän luonteen. Keskuksen ja sen ympäristön välistä muuttoliikettä Paasi ja Vartiainen pitävät omana tyyppinään, lähimuuttona. Eri tutkimusten perusteella voidaan arvioida, että 75–85 prosenttia lähtömuutoista suuntautuu samalle kaupunkialueelle tai samaan seutukuntaan ja vain 15–25 prosenttia on Suomen alueiden välisiä tai ulkomaille suuntautuvia muuttoa (Laakso & Loikkanen 2000: 106).

Söderling (1988: 13) määrittelee maassamuuton muutoksi, joka tapahtuu yksilön pysyvänä maan sisäisenä siirtymisenä kunnasta toiseen. Muutto ei välttämättä edellytä kaikilta samaan perheeseen tai talouteen kuuluvilta omakohtaista päätöksentekoprosessia. Yksilötason päätöksenteko on yhteydessä vallitsevaan väestö-, alue- ja yhteiskuntarakenteeseen. Kuntien väliset muutot ovat selvemmin kuin kuntien sisäiset muutot olleet yhteydessä laajoihin alueellisiin ja väestöllisiin rakennemuutoksiin (Söderling 1988: 1).

Vapaaehtoisessa muutossa erotetaan usein tavoite- ja pakkomuutto. Tavoitemuutto on luonteeltaan innovoivaa ja uutta etsivää aktiivisuutta, jossa ihminen pyrkii saavuttamaan jonkin tärkeäksi kokemansa päämäärän, kuten paremman ammatin tai asunnon. Pakkomuutto taas on säilyttävää eli konservatiivista liikkuvuutta, jossa tavoitteena ei niinkään ole uuden tai paremman etsiminen, vaan entisenlaisten olojen säilyttäminen tai minimielintason ylläpitäminen. Esimerkiksi työttömyyden vuoksi tapahtuva muutto katsotaan yleensä pakkomuutoksi. Kuntamuodon mukaan maassamuutot voidaan puolestaan jakaa neljään muuttosuuntaan: kaupungista toiseen, kaupungista maaseudulle, maaseudulta kaupunkiin ja maaseudulta toiselle suuntautuviin muuttoihin (Korkiasaari & Söderling 1994: 227–228).

7.2. Muuttokohteen valinta

Alueet eroavat toisistaan työntö- ja vetotekijöiden suhteen. Muuton kohdistuminen alueelle on sitä todennäköisempää mitä enemmän kontakteja yksilöllä on kyseiselle alueelle. Kun yksilö tuntee jonkin asuinpaikan, asuminen siellä tuntuu miellyttävältä. Yleensä vaihtoehtoisia muuttokohteita on vähän, usein vain yksi. Yksilö tuntee usein riittävästi vain yhden kysymyksen tulevan vaihtoehdon, jonka olosuhteet hän hyväksyy tyydyttävänä. Monilla muuttajilla on kuitenkin

useita vaihtoehtoja harkittavanaan. Tarkka vertailu jää useimmiten tekemättä, koska yksilöillä on harvoin riittävästi ja yhtä paljon tietoa kaikista vaihtoehtoista vertailun tekemiseksi. Clarken (1965) mukaan muuttokohteen valintaan vaikuttavia tekijöitä ovat etäisyys, paikkakunnan tuttuus, työpaikan saanti ja hyvät ammatilliset etenemismahdollisuudet, yhdyskunnan ja sen ympäristön fyysinen puoleensavetävyys, yhdyskunnan palveluvarustus, yhdyskunnan sosiaalinen rakenne ja status sekä muiden vaihtoehtojen puute (Hautamäki 1976: 64).

Kuntien palvelujen laatu ja saatavuus, verotus sekä maksut ja tulonsiirrot vaikuttavat muuttajien asuinkunnan valintaan. Vaikka julkisten palvelujen rooli muuton syiden joukossa on vähäinen, on niillä merkittävä rooli muuton suuntautumisessa. Hyvinvointi yhdistetään usein palvelujen saatavuuteen. Tyytyväisyys kunnan peruspalveluihin myös vähentää muuttoaikeita ja sitoo alueellisesti. (Kytö 1998: 24, 46, 207). Paunikallion (2001: 102) tutkimuksen mukaan myös nuorille palveluiden läheisyys on hyvin tärkeä elementti asuinympäristön viihtyisyydessä. Suurin osa nuorista yhdistää asumisihanteeseensa sekä rauhallisuuden ja luonnonläheisyyden että palvelujen saatavuuden. Palvelujen lisäksi työhön osallistumisen mahdollisuus, sosiaaliset kontaktit, ympäristön miellyttävyys ja turvallisuus vaikuttavat kaikki hyvinvointiin (EVA 1999: 12).

Alueen tuotantorakenteen on havaittu vaikuttavan muuttoliikkeeseen: muuttajat lähtevät maatalousvaltaisilta alueilta ja suuntaavat palveluvaltaisille alueille. Alueen kaupunkimaisuus korreloi positiivisesti tulomuuton kanssa. (Ritsilä 2001: 102–103). Teoriassa monipuolinen elinkeinorakenne lisää tulomuuttoa alueelle, koska esimerkiksi kahden tulonsaajan kotitalouksien on helpompi löytää töitä molemmille. Tiettyyn pisteeseen asti laaja väestöpohja alueella tuo kasautumisetuja. Toisaalta liiallinen väestönkasautuminen aiheuttaa ongelmia, kuten liikenneruuhkia ja saasteita, mikä vähentää alueen houkuttelevuutta. Empiirisissä tutkimuksissa Suomessa lähtöalueen suuren koon on havaittu vähentävän lähtömuuttoa. (Häkkinen 2000: 26).

Myös alueen työttömyysasteen ja muuttotodennäköisyyden välillä on havaittu positiivinen relaatio. Nettomuuttovirrat kulkevat korkean työttömyyden ja heikon työllisyyskasvun alueilta alhaisen työttömyyden ja paremman työllisyyskasvun alueille. Koko maan työttömyysasteen nousu sen sijaan vähentää muuttoalttiutta (mm. Häkkinen 2000: 19, 25). Nivalaisen (2002: 19) mukaan työttömyysasteen ja muuttotodennäköisyyden välinen positiivinen relaatio koskee nimenomaan pidemmän matkan muuttoja, sillä eräissä tapauksissa lyhyissä muutoissa on todettu jopa negatiivinen vaikutus.

Kokonaistaloudellisesti työvoiman liikkuvuus parantaa työpaikkojen ja työvoiman kohtaantoa ja lisää täten työmarkkinoiden toimivuutta ja edistää talouskasvua. Voimakas muuttoliike aiheuttaa kuitenkin ongelmia niin lähtö- kuin tuloalueillakin. Muuttotappioalueiden elinvoimaisuuden edellytykset heikkenevät työikäisten muuttaessa pois. Jopa peruspalveluiksi luokiteltavien hyvinvointipalveluiden tuottaminen pienissä kunnissa uhanalaistuu kuntatalouden tulopohjan heiketessä. Kasvualueilla puolestaan tulomuuton myötä työttömyyden aleneminen hidastuu ja asukkaiden määrän kasvu merkitsee palveluiden ja investointien lisätarvetta, mikä saattaa laittaa kuntatalouden ahtaalle ja vie edellytyksiä tasapainoiselta kehitykseltä. Asuntojen hintojen nousu raskauttaa asumisurallaan nuoria kotitalouksia. Todellisia kasvukeskuksia muuttajien hyväosaisuuden mukaan ovat vain pääkaupunkiseutu, Tampere, Oulu sekä niiden lähikunnat. Valikoivan muuttoliikkeen myötä aivovuodosta kärsivät vuosina 1987–1996 eniten Satakunta, Lappi, Etelä-Pohjanmaa, Kainuu ja Keski-Suomi. (Sisäasiainministeriö 1999: 19–20).

Alueiden imagon merkitys alueellisena menestystekijänä on korostunut. Positiivisten mielikuvien tuottaminen on välttämätöntä kunnille ja alueille, mikäli ne haluavat pärjätä kilpailussa asukkaista, yrittäjistä, työntekijöistä, matkailijoista ja investoinneista. Kuntien ja alueiden tulee

olla markkinointistrategioissaan tietoisia eri kohderyhmien preferensseistä. (Kainulainen K. 2004: 102, 104). Muuttajien mielestä toiset alueet ja kunnat ovat yksinkertaisesti vetovoimaisempia kuin toiset. Alueiden identiteetit ovat kuitenkin ihmisten luomia. Ne eivät ole yksiselitteisiä totuuksia, vaan ne muuttuvat hitaasti ajan myötä. (Hunnakko & Palm 2002: 22).

Florida (2002) on Yhdysvalloissa tutkinut ns. luovissa ammateissa toimivien ihmisten preferenssejä. Osajien ja luovien luokkien houkuttelua on pidetty alueiden kilpailukyvyyn eräänä keskeisenä tekijänä. Hänen haastattelujensa valossa luovan luokan edustajia vetävät puoleensa monipuoliset työmarkkinat, elämäntyyllitekijät, sosiaalinen vuorovaikutteisuus, elinympäristön kulttuurinen diversiteetti sekä alueen autenttisuus, identiteetti ja elinympäristön laatu (Florida 2002: 223–234). Työvoiman sijaintipäätökset ja niihin vaikuttavat tekijät ovat läheisessä yhteydessä myös yritysten sijaintipäätöksiin. Luovalle elinkeinotoiminnalle, luoville ammanteille tai luovalle pääomalle leimallisena piirteenä on pidetty myös klusterioitumista. (Florida 2002; Turok 2003; Kainulainen K. 2004: 127).

Muuttoalueen asuinkuntiin sijoittuminen alueelle muuton yhteydessä ei kerro lopullista totuutta siitä, mihin muuttajat loppujen lopuksi asettuvat asumaan, sillä tulijat vaihtavat vilkkaasti asuntoa ja sen ohessa myös asuinalueutta muuttoa seuraavina vuosina. Tämä on osa alueen asunomarkkinoille sopeutumista, joka tapahtuu pitkän ajan kuluessa. Tulomuuttajat näyttävät kuitenkin pysyvän ainakin ensimmäisten vuosien ajan varsin uskollisesti siinä tuloalueen kunnassa tai kuntaryhmässä, mihin he alun perin muuttavat. (Laakso 1998: 50).

Muuttajien sopeutuminen muuttoalueen työ- ja asunomarkkinoille on tärkeää alueiden välisen muuttoliikkeen vaikutusten kannalta. Jolkkosen (2000: 18) tutkimuksen mukaan tulomuuttajat näyttävät kiinnittyvän työmarkkinoille työsuhteiden kestolla mitattuna huomattavasti kantaväestöä heikommin. Osittain tulomuuttajien heikompi työllistyminen kantaväestöön verrattuna selittyy sillä, että tulomuuttajat ovat kantaväestöä nuorempia ja että tulomuuttajilla palkkatyö liittyy kantaväestöä enemmän työttömyyteen ja työvoiman ulkopuolella olemiseen (hoitovapaa, äitiys- tai sairausloma, ase- tai siviilipalvelus jne).

Tutkimusten mukaan kaupunkialueille muualta muuttavat sopeutuvat varsin hyvin muuttoalueen työmarkkinoille muutaman vuoden kuluessa. Samalla heidän tulotasonsa kohoaa muuton jälkeisinä vuosina nopeasti muuttoa edeltävään tulotasoon verrattuna. Myös muuttajien asumismuoto muuttuu ja asumistaso paranee pikaisesti muuttoa seuraavina vuosina osana muuttoalueen asunomarkkinoille sopeutumista. (Laakso & Loikkanen 2000: 112).

7.3. Muuton motiivit

Muuton syyt ovat oleellisesti muuttuneet yhteiskunnan sosiaalis-taloudellisen kehityksen mukana. Aikaisemmin mm. luonnonvarojen hyödyntäminen ohjasi muuttoliikkeen suuntaa ja asutusrakenteen kehitystä, mutta nykyisin ensisijalla ovat varsin yleisesti toimeentulomahdollisuuksiin ja asuntoon liittyvät syyt. (Naukkari 1983: 34).

Korkiasaaren (1991: 117–118) tekemässä koko maan kattavassa maassamuuttotutkimuksessa ilmenee, että asumiseen ja perhesuhteisiin liittyvät tekijät yhdessä työsyiden kanssa muodostavat valtaosan tärkeimmistä muuton motiiveista. Erilaiset työsytyt ovat tärkeimpänä muuton motiivina 34 prosentilla vastanneista. Kolmen tärkeimmän muuttosyn merkitys korostuu entisestään, kun otetaan huomioon niiden painoarvo muuton lisä- ja osamotiiveina: työ on vaikuttanut muuttoon joko ratkaisevasti tai ainakin jonkin verran kahdella kolmasosalla vastaajista ja perhesuhteet yli kolmasosan kohdalla. Kaikkein suurin merkitys on kuitenkin tällä tavoin tarkasteltuna ollut asu-

miseen ja asuinympäristöön liittyvillä seikoilla: ne ovat ainakin jonkin verran olleet edesauttamassa muuttoa lähes 80 prosentilla muuttajista.

Useiden tutkimusten mukaan kasvualueille vetävät erityisesti työ- ja uramahdollisuudet (esim. Huuhtanen 1975: 47; Aho & Iola 2002: 8; Heikkilä ym. 2002: 69). Muuttoliikettä ei voida kuitenkaan selittää yksin työmarkkinoihin ja alueiden välisiin elintasoeroihin liittyvillä tekijöillä. Huomattava osa muutoista selittyy parisuhteen muodostukseen liittyvillä tekijöillä sekä työuraa edeltävällä opiskelulla. (Jolkkonen 2000: 2). Muuttoliikkeen taustalla on laajemmalti hyvinvointiin liittyviä tekijöitä. Käytettävissä olevien tulojen lisäksi mm. erilaisten tavaroiden ja palveluiden saatavuus ja hinta, työhön osallistumisen mahdollisuus, sosiaaliset kontaktit, ympäristön miellyttävyys ja turvallisuus vaikuttavat kaikki hyvinvointiin. (EVA 1999: 12).

Muuttamisen syyt ovat yleensä erilaiset lyhyen etäisyyden (alueen sisäinen) ja pitkän etäisyyden (alueiden välinen) muutossa. Asunnon tai asuinalueen vaihto paremmin kotitalouden tarpeita vastaavaksi on hallitseva muuttosyy alueen sisäisissä muutoissa. Tällöin tyyppillinen muuttosyy liittyy muutoksiin elämänvaiheessa ja/tai tulotasossa. Näiden syiden merkitys vähenee, kun muuttoetäisyys kasvaa ja siirrytään alueen sisäisistä alueiden välisiin muuttoihin. Sijalle tulevat saavutettavuuteen ja työmarkkinoihin liittyvät muuttosyyt. Varsinaisissa alueiden välisissä muutoissa työmarkkinat ovat hallitsevassa asemassa. (Laakso & Loikkanen 2000: 103–104). Jolkkonen (2000: 10) tiivistää alueiden väliseen ja alueiden sisäiseen muuttoon vaikuttavat tekijät seuraavaan nelikenttään (Taulukko 3). Rajan vetäminen lähi- ja kaukomuuttojen välille on vaikeaa ja tulkinnanvaraista. Esimerkiksi Korkiasaari (1991: 123) katsoo lähimuutoiksi kaikki enintään 50 kilometrin päähän suuntautuneet muutot.

Taulukko 3. Alueiden väliseen ja alueiden sisäiseen muuttoon vaikuttavat tekijät (Jolkkonen 2000).

Keskeiset muuttoon vaikuttavat tekijät	Alueiden välinen muutto	Alueiden sisäinen muutto
Rakenteelliset	Työmarkkinat, saavutettavuus, koulutusmarkkinat, julkiset ja yksityiset palvelut, elinympäristö	Asuntomarkkinat, julkiset ja yksityiset palvelut
Yksilölliset	Ikä, ammatti, koulutustaso, sosioekonominen asema, työmarkkina-asema, elämänmuoto, muutokset elämänvaiheissa ja perhesuhteissa	Muutokset kotitaloudessa, muutokset tulotasossa, pendelöinti

Useat tutkijat ovat pyrkineet muuttoilmiön laajempaan tarkasteluun laatimalla muuttajatypologioita, joissa on otettu huomioon motiivien lisäksi myös muuttajan ominaisuuksiin ja taustaan liittyviä tekijöitä. Muuttajat on luokiteltu eri ryhmiin tärkeimmän muuttomotiivin mukaan, minkä jälkeen on jatkoanalyysillä selvitetty demografisia ym. ominaisuuksia. Yksi tunnetuimmista tyologioista on Taylorin (1969) case study -tutkimuksiin perustuva luokitus, jossa muuttajat jaetaan neljään tyyppiryhmään, jotka perustuvat lähinnä kahteen motivationaaliseen kriteeriin eli siihen kuinka voimakkaasti muuttaja pyrkii elämässään eteenpäin, ja missä määrin hän on kiintynyt tai sidoksissa lähtöympäristöönsä (Korkiasaari 1991: 109):

- Työn ja taloudellisten syiden (esimerkiksi työttömyysuhka) vuoksi muuttavat, jotka eivät ole tyytymättömiä lähtöympäristöönsä

- Muuttajat, jotka ovat useista syistä tyytymättömiä lähtöalueeseensa ja tavoittelevat parempia mahdollisuuksia ja olosuhteita itselleen ja perheelleen
- Muuttajat, joilla on löysät tai olemattomat siteet lähtöalueeseen, mutta ei toisaalta suuria odotuksia muutonkaan suhteen
- Erilaisten henkilökohtaisten syiden takia muuttavat (esimerkiksi avioero, epäonnistuminen)

Muuttoon vaikuttavat tavallisesti monet eri tekijät. Voi olla vaikea sanoa, mikä niistä on tärkein ja ratkaisevin. Ainakin osaksi tätä ongelmaa voidaan välttää sillä, että vastaajille annetaan mahdollisuus ilmoittaa kaikki muuttoonsa vaikuttaneet tekijät, sekä arvioida, missä määrin ne ovat vaikuttaneet muuttoon. Muuttajat itse voivat tulkita muuttonsa syitä hyvinkin eri tavoin. Eroja lienee myös siinä, nähdäänkö muuton motiivit työntö- vai vetotekijöissä (esimerkiksi työttömyys vai työn saanti). (Korkiasaari 1991: 111–112).

Korkiasaari (1991: 126, 129–137) luokittelee tutkimuksessaan muuttajat tapauskohtaisesti vastausten antaman kokonaisvaikutelman perusteella etukäteen laadittuihin tyyppiryhmiin. Luokittelussaan hän pyrkii hahmottamaan sekä muuttoa edeltäneet että sen jälkeiset tapahtumat ja muuttajan elämäntilanteen kokonaisuudessaan. Mikäli muutto on tapahtunut vastaajan puolisoa koskevan syyn vuoksi, määrytyy muuttajatyypiksi tällöin puolison eikä vastaajan itsensä mukaan. Korkiasaaren muuttajatyyppejä ovat uramuuttajat, työpaikan vaihtajat, työvoimaan tulijat, työttömät, omistusasunnon hankkijat, asunnonvaihtajat, lähemmäs luontoa muuttaneet, kotiseudulle palaajat, lähemmäs palveluja muuttaneet, asuntopakkomuuttajat, itsenäistyvät, yhteenmuuttajat, erilleenmuuttajat, opiskelijat ja eläkeläiset.

Simpanen (1985: 18–20) päätyy tutkimuksessaan kuuteen muuttajaryhmään, joita ovat uramuuttajat, nuoret muuttajat, asumistavoitemuuttajat, asuntopakkomuuttajat, vanhat työmuuttajat ja perhesyistä muuttavat. Söderling (1988: 114–117) muodostaa omassa tutkimuksessaan myös kuusi ryhmää: uramuuttajat, perhekeskeiset työmuuttajat, työhön siirtyvät nuoret, perheenmuodostajat, asumismuuttajat ja vetäytyvät.

7.4. Muuttajan ominaisuudet

Kaikki ihmiset eivät muuta yhtä suurella todennäköisyydellä, vaan on mahdollista erottaa tiettyjä ihmisryhmiä, jotka muuttavat suuremmalla todennäköisyydellä kuin toiset. Muuttoliike on tiiviisti yhteydessä ainakin ikään. Muuttamisalttiuden on havaittu pienenevän iän myötä (esim. Laakso 1998: 25; Häkkinen 2000: 18), mutta iän ja muuttamisen välinen yhteys ei välttämättä ole lineaarinen (Nivalainen 2002: 18). Ylivoimaisesti aktiivisimmin muuttavat nuoret aikuiset. Alueiden välisistä muutoista 15–29-vuotiaiden osuus on yli puolet. Myös pienet lapset muuttavat melko vilkkaasti, sillä pienten lasten vanhemmat ovat yleensä nuoria aikuisia. Sen sijaan kouluikäisten lasten muuttoalttiudet ovat alhaisia. Keski-ikäisten ja vanhusten osuus alueiden välisissä muutoissa on varsin pieni, ja heidän ikäryhmittäiset muuttoalttiutensa ovat alhaisia nuorempiin aikuisiin verrattuna. (Laakso 1998: 25).

Ikä on yhteydessä myös perheasemaan, mikä vaikuttaa merkittävästi muuttoalttiuteen alueiden välisessä muutossa. Vilkkaimmin muuttavat perheettömät sekä vanhempien kotona asuvat työikäiset lapset. Eräs syy tähän lienee se, että nämä ryhmät ovat aktiivisia parinmuodostuksessa ja perheen perustamisessa. Perheellistyminen ja ennen kaikkea lasten saanti tiivistää sidoksia alueelle ja kohottaa muuttokynnystä muihin samanikäisiin verrattuna. (Laakso & Loikkanen 2000:

111). Ritsilän ja Tervon (1999) mukaan perhe-/asuntokunnan koon kasvaessa myös muuttokustannukset kasvavat, mikä vähentää muuton todennäköisyyttä. Erityisesti kouluikäisten lasten olemassaolo vaikuttaa Nivalaisen (2002: 19, 25) mukaan negatiivisesti muuton todennäköisyyteen, mutta toisaalta suuri perhe taas lisää maallemuuton todennäköisyyttä.

Sukupuolen vaikutus muuttoon ei tutkimusten perusteella ole selkeä. Esimerkiksi Avikaisen ym. (2001: 111) tutkimuksen mukaan sukupuolella ei ole tilastollisesti merkitsevää vaikutusta toistuvaismuuton todennäköisyyteen. Laakson ja Loikkasen (2000: 111) mukaan sukupuoli vaikuttaa muuttoalttiuteen erityisesti 15–24-vuotiaiden kohdalla. Jossakin määrin asiaan vaikuttaa miesten asevelvollisuus, joka viivästyttää nuorten miesten muuttoja kotoa. Nivalaisen (2002: 21) mukaan naiset muuttavat miehiä todennäköisemmin maalle, mutta muille alueille muutossa sukupuoli ei ole tilastollisesti merkitsevä. Tulosten mukaan naiset muuttavat miehiä useammin myös, jos kysymys on lähi- tai paikallismuutosta. Miehet sen sijaan ovat vallitsevana ryhmänä erityisesti kaukokuutossa. Naisten aktiivinen osallistuminen työelämään on kuitenkin lisännyt heidän tarvettaan muuttaa. (Shaw 1975: 21).

Osassa tutkimuksia siviilisäädyn ja muuttovilkkauden välillä ei ole havaittu yhteyttä (esim. Ritamies 1968: 118). Nieminen (1982: 17) sen sijaan havaitsee omassa tutkimuksessaan, että siviilisäätärakenteessa ei ole eroa muuttaneiden ja ei-muuttaneiden välillä ennen muuttoa, mutta muuton jälkeen naimisissa olevien määrä kasvaa merkittävästi. Toisten tutkimusten mukaan naimisissa olevien muuttotodennäköisyys on keskimääräistä pienempi. Työssäkäyvän puolison odotetaan pienentävän muuton todennäköisyyttä lisäämällä muuton vaihtoehtokustannuksia (Häkkinen 2000: 20; Nivalainen 2002: 19).

Muita muuttoalttiimpia ovat esimerkiksi pendelöijät (Nivalainen 2002: 19; Avikainen ym. 2001: 114). Varsinkin jos työmatka on pitkä, voi muuttaminen lähemmäksi työpaikkaa tulla jossakin vaiheessa mielekkäämmäksi vaihtoehdoksi. Myös muuttokokemuksen on yleensä todettu lisäävän muuttamisen todennäköisyyttä (esim. Häkkinen 2000: 48; Nivalainen 2002: 19; Avikainen ym. 2001: 113). Fischerin (1999: 160) mukaan on selvää, että yksilön nykyisten ja aikaisempien päätösten keskinäiseen riippuvuuteen vaikuttavat yksilön hankkiman tiedon määrä ja laatu.

Myös opiskelijoiden muuttoalttius on keskimääräistä suurempi (esim. Häkkinen 2000: 24), ja koulutuksen noustessa liikkuvuus lisääntyy (esim. Ritsilä 2001: 101; Laakso & Loikkanen 2000: 111; Virtaharju 2002: 4; Häkkinen 2000: 19). Koulutus lisää yleistä henkistä pääomaa, joka on helposti liikuteltavissa paikasta toiseen. Lisäksi koulutetummilla yksilöillä työmahdollisuudet ovat usein rajallisemmat tiettyssä paikassa, joten muuttaminen voi olla ainoa keino parantaa urakehitystä. Virtaharju (2002: 4) havaitsee tutkimuksessaan, että maastamuuttajat ovat keskimäärin koko korkeasti koulutettua väestöä hieman enemmän koulutettuja. Virtaharjun tulosten mukaan korkeimmin koulutetuista, tutkija-asteen koulutuksen suorittaneista, korkeimmat liikkuvuusasteet ovat lääke- ja hoitotieteen alojen tutkijakoulutetuilla. Toimialoittain tarkasteltuna liikkuvuus on korkeinta nopeasti kasvaneilla informaatioteknologian toimialoilla.

Mitä koulutetumpi muuttaja on, sitä vähemmän kasvava etäisyys vaikuttaa muuttoon ehkäisevästi (Karjalainen 1989: 14). Useissa tutkimuksissa on todettu, että korkeammin koulutetut muuttajat reagoivat enemmän vetotekijöihin, kuten parempaan uramahdollisuuteen, suurempiin resurssisiin ja korkeampiin tuloihin, kun taas alemman koulutuksen saaneet muuttajat ovat taipuvaisia reagoimaan enemmän työntötekijöihin, kuten todelliseen tai potentiaaliseen työttömyyteen (Järvinen 2001). Korkeasti koulutetut muuttavat todennäköisemmin kaupunkimaisiin kuntiin, jotka tarjoavat parempia työnsaantimahdollisuuksia sekä mahdollisuuksia mm. itsensä kehittämiseen ja harrastuksiin. Tämän vuoksi korkeasti koulutettujen muuttajien myötä inhimillinen pääoma keskittyy Suomessa keskuksiin. (Ritsilä 2001: 140).

Yousfin (2005: 125–126) mukaan korkeasti koulutettujen asumistoiveet ja todellinen asuinkunta eroavat kuitenkin melkoisesti. Hän on tutkinut sellaisten perheiden alueellista liikkuvuutta, joissa kummatkin puoliset ovat johtajia, ylimpiä virkamiehiä tai erityisasiantuntijoita. Kansainvälisten tutkimusten mukaan tällaiset perheet joutuvat olemaan alueellisesti muita joustavampia, mutta Suomessa pienten kuntien kapeat työmarkkinat eivät joustavasti mahdollista molempien puolisoiden täystyöllistymistä. Yousfin tutkimista kahden uran perheistä 61 prosenttia asuu kaupunkiseutukeskuksissa, vaikka 41 prosenttia perheistä asuisi mielellään pienissä maaseutukeskuksissa ja 39 prosenttiakin saattaisi niissä viihtyä. Mieluisimpia asuinpaikkoja ovat pienehköt ja keskisuuret kaupungit sekä maaseutukeskukset. Harvaan asuttu maaseutu olisi tutkimuksen vastaajien mielestä mieluisampi asuinpaikka kuin pääkaupunkiseutu.

Yksilötason työttömyyden vaikutuksesta muuttamisen todennäköisyyteen on saatu ristiriitaisia tuloksia. Toisten tutkimusten mukaan yksilön henkilökohtainen työttömyys lisää muuttamisen todennäköisyyttä (esim. Laakso 1998: 40; Häkkinen 2000: 19). Toisten tutkimusten mukaan se taas vähentää sitä. Tulokset riippuvat oleellisesti siitä, miten ikään, koulutukseen ja ammattiin liittyvät tekijät, jotka kaikki ovat kiinteässä yhteydessä sekä työttömyyteen että muuttamiseen, on kontrolloitu tutkimusasetelmissa. (Laakso & Loikkanen 2000: 111).

Myrskylä (1978: 36, 60–61) havaitsee maassamuuttotutkimuksessaan, että muuttajien ammatillisuusaste on yleensä korkeampi kuin väestön keskimäärin. Toisaalta hän päätyy myös johtopäätökseen, että työttömyydellä ja muuttoalttiudella on selvä yhteys, sillä muuttaneiden keskuudessa työttömyys on pääsääntöisesti kaksin- tai kolminkertaista koko väestöön verrattuna Päinvastaisiakin tuloksia on esitetty (esim. Rannikko 1980: 126). Myrskylän (1978: 64) mukaan muuttaneiden keskiansiotulot ovat työttömyysasteesta huolimatta muuhun väestöön nähden korkeammat. Tähän vaikuttaa ensisijaisesti muuttajien valikoituminen ikä- ja koulutusrakenteen mukaan. Ansiotulojen ja muuttovilkkauden välinen yhteys on kuitenkin useissa tapauksissa vaikeasti todettavissa.

Muuttoalttius on Myrskylän (1978: 28) mukaan maassamuuttaneilla suurin palveluammateissa toimivilla ja pienin maataloudessa työskentelevillä. Häkkinen (2000: 19) mukaan yrittäjälle muuttamisesta koituu enemmän kustannuksia kuin palkansaajalle, koska yrittäjällä on usein toimitilan lisäksi nykyiseen alueeseen sitova asiakaskunta, jonka hankkiminen mainostamalla vie aikaa ja rahaa. Lisäksi yrittäjälle koituu kustannuksia esimerkiksi uuden alihankkijaverkoston etsimisestä. Hyvin erikoistuneiden alojen ammattilaiset saattavat muuttaa keskimääräistä enemmän, jos työpaikkoja on määrällisesti vähän ja vain harvoissa kaupungeissa. Esimerkkeinä tällaisista ammateista ovat sydänkirurgi ja yliopisto-opettaja.

Laakson (1998: 63) tulosten mukaan vuosina 1993–1996 alueiden välillä muuttaneista vain runsas kolmannes oli työllisiä, mikä selittyy pääasiassa opiskelijoiden suurella osuudella. Työttömien osuus oli myös varsin suuri, suunnilleen neljäs-viidesosa työikäisistä muuttajista. Tutkimusalueille tulneiden muuttajien ja kantäväestön pääasiallisen toiminnan jakaumat poikkesivat tuntuvasti sekä ennen muuttoa tilanteessa että välittömästi muuton jälkeen. Tulomuuttajilla työllisten osuus oli huomattavasti alhaisempi ja työttömien sekä opiskelijoiden osuus korkeampi kuin vastaavanikäisellä kantäväestöllä. Muuttajien jakauma kuitenkin muuttui erittäin nopeasti seuraavina vuosina. Työllisten osuus kasvoi ja työttömien ja opiskelijoiden osuudet supistuivat jyrkästi.

Niemisen (2006: 32–33) mukaan 46,7 prosenttia kuntaa muuttaneista henkilöistä oli työllisiä vuonna 2002. Seuraavaksi suurin ryhmä oli opiskelijat, joita oli 15,8 prosenttia. Kolmanneksi vilkkaimmin muuttivat lapset, joita oli muuttajista 13,7 prosenttia. Lapsiperheet ovatkin ahkeria

muuttajia. Eläkeläisten osuus sen sijaan jäi pieneksi. Vuonna 2002 heitä oli muuttajista 5,2 prosenttia ja he olivat pääasiallisen toiminnan mukaan luokiteltuna pienin muuttajaryhmä.

8. Maallemuutto ja maallemuuttajat

8.1. Maallemuutto viimeisten vuosikymmenten aikana

Muuttoliikkeen merkitys maaseudun väestönkehityksessä on ollut suuri. Asutustoiminta ja suurten ikäluokkien syntyminen kasvattivat maaseudun väkilukua 1950-luvun loppupuolelle saakka. Seuraavalla vuosikymmenellä ja 1970-luvun alkupuolella maaseudun väestökato oli voimakasta; elinkeinorakenteen muutos ajoi maaseudun väkeä kaupunkiin ja Ruotsiin. Tämän jälkeen muuttoliikkeessä alkoi seesteisempi vaihe. 1980-luvulla muuttoliikkeen kehityssuunnassa oli jopa havaittavissa muutosta, sillä muuttoliike suuntautui enenevässä määrin maaseutumaiseen elinympäristöön. (Naukkarinen 1983: 34).

1990-luvun alun laman jälkeen maan sisäinen muuttoliike on ollut selvästi aiempaa vilkkaampaa ja kaupunkiseuduille keskittyvää. Vuonna 1997 haja-asutusalueilla ja pienissä taajamissa asui enää viidennes suomalaisista. Etenkin naiset ovat muuttaneet maalta, joten naisten osuus maaseudun väestöstä on vähitellen vähentynyt. Vuonna 1970 naisten osuus maaseudun väestöstä oli vielä 49,3 prosenttia, mutta vuonna 1997 se oli enää 47,8 prosenttia. Eri maaseututyypeistä naisten osuus oli alhaisin syrjäisellä maaseudulla, 46,5 prosenttia vuonna 1997. Samana vuonna maaseudun 25–59-vuotiaista vain 44 prosenttia oli naisia. (Högbacka 2000: 16–17).

Vuonna 2000 kaupunkien osuus tulomuutoista oli lähes 70 prosenttia. Maaseudun väestökato painottuu nuoriin, mikä heikentää maaseudun elinvoimaa, sillä se vaikuttaa nopeasti väestön ikärakenteeseen. Maaseudulla väestö on muita alueita iäkkäämpää, ja työikäisten määrä on pienempi kuin kaupungeissa. Tulomuutto ei kuitenkaan ole merkityksetön asia maaseudun näkökulmasta. Maaseutumaisiin kuntiin muuttaa vuosittain vajaa 50 000 henkeä, mikä vastaa lähes neljää prosenttia niiden väestöstä. Vuonna 2000 maaseudulle suuntasi muuttajista 16 prosenttia. Kuusi kymmenestä maaseudun uudesta asukkaasta oli lähtöisin kaupungista, ja neljäsosa maalle muuttaneista oli lähtöisin maaseudulta. (Nivalainen 2002: 8–11). Heikkilän ym. (2002: 6) mukaan sen sijaan muuttoa koskevat tulokset viittaavat siihen, että harvaan asutun maaseudun uudet, potentiaaliset asukkaat eivät tule yksinomaan kaupungista vaan ennemminkin muualta maaseudulta.

Hunnakko ja Palm (2002: 53) havaitsevat potentiaalisia maallemuuttajia koskevassa tutkimuksessaan, että yli 50 prosenttia maaseudulle muuttoa suunnittelevista on asunut lapsuutensa maaseudulla, kun vastaava luku kaupunkiin asumaan jäävillä on 35 prosenttia. Haliseva-Soilan (1993: 76, 80) mukaan kaupungista alun perin kotoisin olevat vastaajat kokevat maaseutua kuvaavat negatiiviset piirteet maalla syntyneitä ja kasvaneita kielteisemmin. Konkreettiset yhteydet maaseudulle ovat avainasemassa maaseutua koskevien käsitysten muodostumisessa. Kiinnostus ja myönteinen suhtautuminen perustuvat paljolti omakohtaisiin kokemuksiin.

Maaseutukuntiinkin suuntautuva muutto on taajamahakuista. Jo Hakamäki (1978) havaitsi tutkimuksessaan, että Keski-Suomen kuntiin vuonna 1968 muuttaneiden tulo- ja lähtöalueet olivat useimmiten toisistaan riippuvaisia siten, että taajamiin muutettiin taajamista ja haja-asutusalueille lähtökuntien haja-asutusalueilta. Haja-asutusalueelle muuttaneiden ikärakenne oli vanhempi ja koulutustaso alemmalla kuin keskuksiin muuttavilla. Tutkimuksessaan Hakamäki erottaa toisistaan taloudellisesti aktiivisen (instrumentaalisen) ja taloudellisesti passiivisen (ekspressiivisen) muuton. Enemmistö taajamiin muuttaneista voidaan ryhmitellä taloudellisesti aktiivisiin muuttajiin. Taajamahakuista muuttoa kuvaa kiinteä riippuvuus työoloista ja ansiomahdollisuuk-

sista, ansiotason nousu, voimakas työikäisten edustus ja työskentely palvelu- ja jalostuselinkeinoissa. Muutto näyttää olevan keino kohti parempia taloudellisia olosuhteita. Haja-asutushakuisessa muuttotyypissä muuttajat ovat lukuisammin passiiviväestöä, ja taloudellisten näkökohtien tilalle tulevat tunnesyyt tai muut ei-taloudelliset tekijät, esimerkiksi avioliitto ja muutto kotiseudulle eläkepäiviksi. Haja-asutushakuiseseen muuttoon osallistuneilla on myös muita todennäköisemmin aikaisempia kontakteja tai siteitä muuttokohdealueelle. (Hakamäki 1978: 109–110).

Myös Kumpulainen (1993: 42, 50) havaitsee tutkimuksessaan Joensuusta ympäristökuntiin muuttaneilla yhtäläisyyden kotiseudun yhdyskuntatyyppin ja muuttoalueen yhdyskuntatyyppin välillä. Etenkin maaseututaajamissa kasvaneet suosivat muuttokohteenaan ympäristökuntien taajamia. Kaupungeissa syntyneille kaupunki, kaupungin läheisyys tai ainakin kaupunkimaisuus (taajama) tuntuvat merkitsevän paljon enemmän kuin asuinkunnassaan tai muualla kuin Joensuun seudulla, Pohjois-Karjalassa, syntyneille, jotka haluavat muita enemmän asua ”kunnan maaseudulla”.

8.2. Maallemuuton motiivit

Maaseudun merkitys ja siihen liitetyt arvostukset ovat muuttuneet. Agraarin ja teollisen yhteiskunnan maaseutu jäsenyi pitkälti tuotantoympäristönä, mutta nyt yhä enemmän asuin- ja elinympäristönä. Samalla maaseutuun liitetyt poliittiset lataukset ovat lientyneet ja maaseutu mieltyy muillekin kuin maatalousväestölle positiivisena alueena. Lewis’in ja Maundin (1976) sekä Berryn (1976) mukaan arvostuksissa tapahtuneet muutokset ohjaavat käyttäytymistä, joka puolestaan muuttaa myös järjestelmän rakennetta. Kaupungistuva ja teollistuva yhteiskuntavaihe tuotti kaupunkiposiitivisia, materialistisia ja moderneja arvoja. Vastakaupungistuvassa yhteiskunnassa puolestaan maaseutuposiitivisuus, luonnonläheisyys, paikkakuntien pienuus, elämän laatu ja paikkaan kuuluminen sinänsä korostuvat. (Kumpulainen 1993: 102–103).

Myös Rouhiainen (2001: 72) on artikkelissaan todennut, että maaseudun imago on Suomessa melko positiivinen. Suomalaiset arvostavat perinteistä ja luonnonkaunista maisemaa. Maaseudun ihmiset myös nähdään nykyisin paljon positiivisemmin kuin 1960-luvulla. Toisaalta kuitenkin mielikuva maaseudusta on melko vanhanaikainen. Suomessa maaseutua kohtaan tunnetulla perusmyönteisyydellä (Uusitalo 1998: 120) ei välttämättä kuitenkaan ole mitään tekemistä sen kanssa, että yksittäinen ihminen näkisi maaseudulla asumisen tai sinne siirtymisen itselleen sopivana vaihtoehtona. Jos toimeentulomahdollisuudet nähdään riittämättöminä, maaseutua ei muista maaseutuun liitettävistä positiivisista ominaisuuksista huolimatta nähdä houkuttelevana asuinpaikkana (Heinonen 2000: 37).

Kun keskuksiin muuttavilla ensisijaisina motiiveina ovat työhön liittyvät syyt, korostuvat maallemuutossa asumiseen ja asuinympäristöön liittyvät syyt (esim. Mäntylä ym. 1998: 25; Viinikainen & Puustinen 2000: 45–46; Heikkilä ym. 2002: 69). Niiden merkitys on lisäksi jatkuvasti kasvanut. Kun Korkiasaari (1991: 124–125) vertaa oman maassamuuttotutkimuksensa tuloksia vuosina 1977–1978 maassamuuttaneisiin (Söderling 1988), hän havaitsee, että kaupungista maaseudulle muutoissa asumissyiden osuus on huomattavasti lisääntynyt ja työmotiivien osuus vastaavasti vähentynyt. Työ on menettänyt merkitystään myös maaseudun sisäisissä muutoissa, kun taas asumis- ja perhesyiden osuus on kasvanut. Toki myös maaseudulle muuttavista osa muuttaa juuri työsyiden takia. Erityisesti korkeasti koulutettujen kaupunkilaisten maallemuuton mahdollisuuksia rajoittaa kuitenkin työmahdollisuuksien puute (Haliseva-Soila 1993: 90).

Moore (1972) on erottanut ihmisten elämäntylien erilaisuuden asuinympäristön vaatimuksissa. Perhe-, ura-, kulutus- ja yhteisökeskeiset muuttajat arvioivat tuloalueen ympäristöä henkilökoh-

taisten arvojensa mukaisesti. Syrjäiselläkin kylällä asukkaat voivat pysyä ja sinne voi muuttaa jopa uusia asukkaita, jos esimerkiksi sen maisemassa tai ilmapiirissä on jotakin ihmisiä kiehtovaa (Oksa & Rannikko 1995: 3). Tällöin voidaan puhua niin sanotuista elämäntapamuuttajista, jolloin lähtökohtana on elämäntavan muutos, halu päästä pois ruuhkista ja jonoista sekä halu liisätä oman elämäntyylinsä hallintaa. Tällaisen muuton on arvioitu lisääntyvän tulevaisuudessa, jolloin muodostuu uusi muuttajaryhmä työn ja elinkeinon vuoksi muuttavien rinnalle. (Heikkilä 1999: 31). Pehkosen (2004: 91) tutkimuksessa ilmenee, että erityisesti ne maallemuuttajat, jotka ovat vaativissa ihmissuhdeammateissa, arvostavat luontoa vapaa-ajanviettopaikkana.

Haliseva-Soilan (1993: 15, 96) tutkimuksen mukaan maaseudulle muuttamisen motiivit liittyvät hyvin voimakkaasti asuin ympäristön ohella omaan taustaan, kotiseutuun. Vain pieni osa vastanneista on kiinnostunut maaseutuasumisesta nimenomaan vaihtelun- ja kokeilunhalun merkeissä. Muuton harkitsemisen syinä korostetaan erityisesti maaseudun ominta luonnetta: tilaa, rauhaa ja luontoa. Maaseudun valintaan asuinpaikaksi vaikuttavat keskustusten tungostuminen ja ympäristöhaitat, urbaanin elämäntavan kehittämättömyys, vapaa-ajanvieton ja yksityisyyden vaatimukset, juurille palaamisen halu ja nostalgia sekä kaupunkielämän epämielisyys. Taustalta löytyy siis sekä työntö- että vetotekijöitä.

Myös Pekkasin ym. (1997: 45) ja Kumpulaisen (1993: 96) mukaan maallemuuttoon liittyy sekä maaseutuasumisen vetovoima että kaupunkiasumisen työntö. Pekkasin (1996: 7–8) tutkimuksessa on selvästi havaittavissa sellaisten asumismuotojen tarvetta, jotka ovat tiiviisti yhteydessä luonnonympäristöön tai vanhaan kyläkulttuuriin ja maalaismaisemaan ja joilla pyritään oman elämän hallintaan sekä yksilölliseen asumistapaan ja ympäristöön. Asumismuodon valinta on varsin johdonmukaista. Asuinpaikan valinta sen sijaan on hyvin sattumanvaraista ja vaihtoehtojen vertailu vähäistä, vaikka samat haja-asumisen edut olisivat saavutettavissa alueilla, jotka olisivat yhteiskunnan kannalta mielekkäämpiä. Yksityisautoilu lisää vapauden tunnetta, eikä siitä helposti luovuta kustannusten eikä luonnonkaan vuoksi.

Maallemuuttoratkaisut liittyvät tutkimusten (mm. Pekkanen ym. 1997: 40; Pehkonen 2004: 87) mukaan useimmiten kahteen elämänvaiheeseen: kasvaviin lapsiperheisiin, joissa pienille lapsille sopiva elinympäristö koetaan tärkeäksi sekä vähenevän perheen elämänvaiheeseen, jossa lapset ovat muuttaneet pois vanhempiensa luota. Samansuuntaisiin tuloksiin päättyy myös Nivalainen (2002: 33), jonka mukaan maaseudulle muutto näyttää liittyvän toisaalta perheuran alkupäähän ja toisaalta työelämässä irtautumisen tienoille. Haliseva-Soila (1993: 125) pitää mielenkiintoisena sitä, että kaupunkilaisista ei tunnu tärkeältä vetovoimatekijältä maaseudulla niinkään kontaktit naapureihin tai kyläyhteisöllisyys, vaan mahdollisuus omaan rauhaan. Yksilöllisyyden tarve tuli esille myös Pekkasin ym. (1997: 101) tutkimuksessa.

Haastattelujensa perusteella Kumpulainen (1993: 63–64) luokittelee Joensuun ympäristökuntiin muuttaneiden muuttomotiivit kolmeen luokkaan, jotka liittyvät yksilön fyysiseen, sosiaaliseen ja persoonalliseen ympäristöön. Fyysiset motiivit liittyvät esimerkiksi asunnon tai tontin ominaisuuksiin, sosiaaliset puolestaan sukulaisiin tai tuttaviiin ja persoonalliset motiivit vapauden tai luonnosta saatavien elämysten toteuttamiseen. Hän havaitsee, että fyysiseen ympäristöön kytkeytyvät motiivit toimivat kahta muuta motiiviryhmää useammin muuton laukaisevina tekijöinä. Kumpulaisen (1993: 68) mukaan tärkein ero muuttojen laukaisevissa tekijöissä on ns. tavoitemuuttojen ja pakkomuuttojen välillä. Muuttoprosessi tavoitemuutoissa, joita lähimuutoista on suurin osa, on huomattavasti pakkomuuttoja kompleksisempi. Pakkomuutoissa muuton motiiviksi riittää yksikin tarpeeksi vahva ja ennen kaikkea pakottava syy.

Muuttoprosesseissa ja -motiiveissa havaittujen erojen perusteella Kumpulainen (1993: 97–98, 107) jakaa Joensuun ympäristökuntiin muuttaneet kahteen pääryhmään, hakeutujiin ja ajautujiin.

Hakeutujat ovat hänen mukaansa jossakin määrin ideaalisia maallemuuttajia, ts. maallemuuttajien stereotyyppiä. Tämä ilmenee elämäntavallisina ihanteina mm. maanviljelyä ja maaseutukulttuuria kohtaan. Muuttokohteina ovat haja-asutusalueet, jopa syvä maaseutu. Sosioekonominen status on korkea ja koulutustaso keskivertomuuttajaa korkeampi. Ajautujat ovat asuntopuuttajia, joiden muuttoprosessissa painottuvat fyysiset ja sosiaaliset motiivit. Tärkeimpinä itse ilmaistuina muuttosyinä ajautujilla on asunnon, tontin tai vuokra-asunnon saatavuus. Pakkomuuttajista suurin osa muuttaa sosiaalisista syistä, joita ovat avioituminen ja ero. Maaseudulle muuttavat henkilöt Kumpulainen ryhmittelee itseään toteuttaviin ideaalimuuttajiin, elämänvaihemuuttajiin ja rakennemuuttajiin. Kullakin ryhmällä painottuvat eri muuttomotiivit.

Kytö ja Aatola (2006: 75, 93) ryhmittelevät maaseudun vetovoimatekijät kuuteen tyyppiin: asuinympäristön viihtyisyyden, kaupungin läheisyyden, sukulaisten läheisyyden, lapsille turvallisen ympäristön, rakentamishalun tai ekologisen elämäntavan vuoksi asuinalueensa valinnat. Näistä muodostetut muuttajatyypit ovat asuinympäristömuuttajat, elämäntilannemuuttajat ja paluumuuttajat. Kytö ja Aatola havaitsevat, että erilaiset maaseutualueet vetävät puoleensa eri elämäntapoja painottavia muuttajia ja erilaiset elämäntavat sopivat eri lailla erilaisille maaseutualueille. Arvostukset määrittelevät elämäntapaa niin, että tiettyjä asioita arvostavat ihmiset pyrkivät toteuttamaan näitä arvostuksia omassa elämässään myös muuttotapahtuman yhteydessä. Myös Heikkilä ym. (2002: 69) havaitsevat omassa tutkimuksessaan, että kaupungin läheiselle maaseudulle muutetaan yleensä rauhallisemman asuinympäristön sekä tilavamman ja paremmin varustellun asunnon vuoksi. Harvaan asutulle maaseudulle sen sijaan muutetaan yleisimmin rauhallisemman asuinympäristön, työn ja läheisten ihmisten vuoksi.

Kydön ja Aatolan (2006: 92) tutkimuksessa ilmenee myös, että kaupungista maaseudulle suuntautuneen muuttoliikkeen syyt eroavat maaseudun sisäisen muuttoliikkeen syistä. Kun kaupungeista maaseudulle muutetaan asuinympäristön epäkohtien, asunnon ominaisuuksien ja perhetilanteen vuoksi, liittyy maaseudun sisäinen muutto palvelutarjonnassa koettuihin epäkohtiin ja työmahdollisuuksien vähenemiseen.

Muutto syrjäisille alueille ei välttämättä ole rationaalinen valinta siinä mielessä, että muuttaja punnitsisi vaihtoehtoja ja mahdollisuuksia, kuten parempi tulo, asunto, työpaikka tai lyhyempi työmatka. Syrjäseuduilla asuminen on kalliimpaa, työpaikkoja on harvassa, etäisyydet ovat pitkiä ja vapaa-ajanviettomahdollisuudet ovat rajalliset. Ovaskan (2001: 202–203) tutkimuksen valossa esimerkiksi saaristoon muutto on sen sijaan tavoitteellista hyvinvoinnin ja erityisesti elämänlaadun parantamista; halua päästä pois kaupungin kiireellisestä elämänmuodosta ja hyvinvointia uhkaavista tekijöistä. Se ei kuitenkaan ole vastakaupungistumista, vaan sitä luonnehtii parhaiten periurbanisaatio, joka on pikemminkin kaupungistumiskehityksen uusi ulottuvuus. Muuttajat tuovat mukanaan kaupunkimaisen elämäntavan, jota pyritään sopeuttamaan saaristossa asumisen parhaimpiin puoliin.

8.3. Maallemuuttajan ominaisuudet

Nivalaisen (2002: 21, 30) mukaan iän, koulutuksen, työmarkkina-aseman ja perhetekijöiden suhteen maaseudulle suuntautuva muuttoliike on eri tavalla valikoivaa kuin muuttoliike yleensä. Maalle muuttavat ovat vanhempia, heikommin koulutettuja ja pienempituloisia kuin muualle muuttavat. Myös eläkkeellä olo lisää maallemuuton todennäköisyyttä, vaikka yleensä varttuneiden muuttoalttius on vähäisempää. Tutkimuksessa ilmenee myös, että maallemuuton todennäköisyys kohoaa hieman yli 30 vuoden ikään saakka, minkä jälkeen se alkaa jälleen laskea.

Nuorehkot keski-ikäiset ja eläkeikää lähestyvät suhtautuvat maaseudulla asumiseen keskimääräistä suopeammin (Aho & Ilola 2002: 98). Iän myötä työn merkitys vähenee ja samalla asuin- ympäristön ja viihtyisyyden merkitys lisääntyy. Maallemuuttosuunnitelmien taustalla on monesti itsenäisen ja rauhallisen asumisen kaipuu. Muita maaseudulle vetäviä tekijöitä ovat mm. alhaiset asumis- ja elinkustannukset, perheen taloudellinen tilanne sekä perheen ja sukulaisten asuin- paikka. (Nivalainen 2002: 6).

Pehkosen (2004: 75–76) tutkimuksessa suurin ikäryhmä niin kaupunkien lähikyliin kuin ydin- maaseudulle muuttaneissakin on 32–45-vuotiaat. Tähän ikäryhmään kuuluvia sekä yli 60-vuoti- aita on muuttanut kaupunkien lähikyliin ja ydinmaaseudulle enemmän kuin mitä kylien asukkai- den ikärakenne muutoin on. Tulomuuttajat siis muuttavat kylien ikärakennetta, millä on vaiku- tusta esimerkiksi palveluiden kysyntään. Lähikyliin muuttaneilla on useammin kotona vielä ala- ikäisiä lapsia (55 %) kuin ydinmaaseudulle muuttaneilla (37 %). Alaikäisten lasten lukumäärä on useimmiten yhdestä kahteen. Myös Kumpulainen (1993: 42) havaitsee, että perheet, joilla on alle kouluikäisiä lapsia, suuntautuvat selvästi taajamiin.

Vuosien 1999–2000 vaihteessa Maaseutuyrittäjyyden Edistämiskeskus teetti puhelinkyselyn, jonka kohdejoukkona olivat 15–64-vuotiaat yli 50 000 asukkaan kaupungeissa asuvat henkilöt. Noin viidennes kyselyn vastaajista oli jossakin elämänvaiheessaan harkinnut siirtymistä maaseu- dulle joko työhön tai yrittäjäksi. Keskimääräistä suurempaa kiinnostus oli 25–44-vuotiaiden kes- kuudessa, johtavassa asemassa olevien sekä ylempien toimihenkilöiden ja yrittäjien keskuudessa sekä perheissä, joissa asui kaksi nuorta aikuista tai joiden lapset olivat vielä alle kouluikäisiä. Yli- opisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaneista kiinnostuneita oli 24 prosenttia, ilman ammatil- lista koulutusta olevista vastaavasti 15 prosenttia. Opiskelijat ja eläkeläiset olivat muita useam- min sitä mieltä, että maaseutu ei heitä kiinnosta ja että he haluavat asua kaupungissa. Korkea- koulututkinnon suorittaneet korostivat muita useammin työpaikan merkitystä joko kaupungissa sijaitsevan työpaikan näkökulmasta tai vaikeutena löytää maaseudulta sopivaa työtä. Maalle- muuton esteinä nousivat esiin toimeentuloon ja muihin perheenjäseniin liittyvät kysymykset. (Heinonen 2000: 33–37). Korkeakoulutettujen kiinnostus tuntuu yllättävän suurelta, koska usei- den tutkimusten (mm. Kultalahti 1986: 293; Ritsilä 2001: 140) mukaan korkeasti koulutetut muuttavat todennäköisemmin kaupunkimaisiin kuntiin, jotka tarjoavat mm. parempia työnsaan- timahdollisuuksia kuin maaseutukunnat.

Naiset muuttavat miehiä todennäköisemmin maalle (esim. Nivalainen 2002: 21) ja Hakamäen (1978: 109) mukaan enemmän juuri maaseudun haja-asutusalueille. Naimisissa olevia ja nai- mattomia Hakamäen aineistossa on yhtä paljon kuin muuttaneissa yleensä. Nivalaisen mukaan maaseudulle muutettaessa naimisissa olo tai alle kouluikäiset lapset eivät toimi muuton esteenä, vaikka yleensä muuttoaktiivisuus vähentyy perheen perustamisen myötä. Asuntokunnan koon muutos ja ahtaasti asuminen lisäävät maallemuuton todennäköisyyttä. Läheiselle maaseudulle muuttajat ovat nuoria lapsiperheitä, kaukokuuttajat taas eläkeläisiä ja paluumuuttajia. Eläke- läisten todennäköisyys muuttaa maaseudulle on suurempi nimenomaan kaukokuutoissa, mikä kertonee eläkeläisten paluumuutosta. Lähialueille muuttavat työttömät suuntaavat todennäköi- semmin muualle kuin maaseudulle, mutta toiseen maakuntaan muuttavat työttömät menevät maaseudulle. Tutkimuksessa saadaan siis tukea työttömien maallemuutolle lähinnä vain kauko- muutossa. Nivalaisen mukaan tämä selittyy todennäköisesti eläkeikää lähestyvien työttömien, ns. eläkeputkessa olevien, paluusta juurilleen. (Nivalainen 2002: 30–32).

Pehkosen (2004: 94) mukaan maaseutu näyttää houkuttelevan eläkeläisten lisäksi myös työttö- miä. Taloudellisissa vaikeuksissa olevat henkilöt muuttavat useimmiten ydinmaaseudulle, jonne ei ole sukusiteitä. Tällöin he pystyvät pitämään yksityisyytensä paremmin suojassa. Pehkonen pi- tää mielenkiintoisena sitä, että nämä henkilöt tulevat työttöminä ydinmaaseudulle, jossa työn-

saanti on muutenkin vaikeaa. Tämä tulos tukee sellaisia aikaisempia tutkimuksia (esim. Ervasti 2004) sosiaalisen ympäristön merkityksestä työttömille, joissa todetaan, että pahoilla työttömyysalueilla elävien työttömien hyvinvointi on korkeampaa kuin niiden työttömien, jotka asuvat työttömyystilanteeltaan edullisemmilla alueilla.

Hakamäki (1978: 111) havaitsee tutkimuksessaan, että asuinpaikan vaihdoksesta huolimatta suurimmalla osalla muuttajista säilyy entinen ammatti. Lähes joka kuudes on luopunut kokonaan ammatistaan eli kuuluu muuton jälkeen passiiviväestöön. Ansiotason muutokset eivät muuttaneilla ole olennaisia. Kumpulaisen (1993: 44) tutkimuksessa haja-asutusalueelle muuttaminen näyttää merkitsevän useammin muutosta toiminnassa kuin taajamiin muuttaminen.

Potentiaalisista maallemuuttajista on erilaisia, ristiriitaisiakin käsityksiä tutkijoiden keskuudessa. Esimerkiksi Haliseva-Soilan (1993: 90–91) mukaan maaseutuasumiseen suhtautuvat muita ryhmiä positiivisemmin perheelliset ja koulutetut. Hänen mukaansa kaikkein torjuvimmin maaseutuasumiseen suhtautuvat eläkeläiset, joiden muuttopotentiaali maaseudulle on puolestaan Hunnakkon ja Palm (2002: 80) mukaan merkittävä.

Hunnakko ja Palm (2002: 50–52) havaitsevat, että ei pelkästään maaseudulle muuttavat, vaan myös muuttoa suunnittelevat eroavat tietyissä suhteissa kaupunkiin jäämässä olevista. Maaseudulle muuttoa suunnittelevat ovat keskimäärin alhaisemmin koulutettuja kuin kaupunkiin jäävät. Heillä on suhteellisesti vähemmän korkeakoulututkintoja kuin kaupunkeihin jäävillä, mutta vastaavasti kaupunkeihin jäävien ryhmässä on enemmän niitä, joilla ei ole lainkaan koulutusta. Useampi maallemuuttoa suunnittelevista on myös työttömänä tai lomautettuna kuin kaupunkeihin jäävistä. Kaupunkiin jäävien ryhmässä on suhteellisesti enemmän hyvätuloisia kuin maaseudulle muuttoa suunnittelevissa.

8.4. Paluumuutto

Paluumuuttajilla on suuri merkitys maaseudun tulomuutossa. Paluumuuttajalla tarkoitetaan ihmistä, joka muuttaa takaisin koti- tai synnyinmaahansa tai koti- tai synnyinseudullaan asuttuaan tietyn ajan ulkomailla tai maan sisällä toisella alueella. Paluumuuttaja voi olla myös henkilö, joka muuttaa esimerkiksi vanhempiensa synnyinmaahan, vaikka hän itse ei ole siellä syntynyt tai aikaisemmin asunut. (King 1986: 4, 6; Väänänen 2000: 14). Myös paluu samaan maakuntaan voidaan käsittää paluumuutoksi. Taylor (1969: 111) puolestaan huomasi, että jotkut muuttajat palaavat alueille, jotka heidän isovanhempansa ovat jättäneet.

Synnyinseudun sosiaalista ja fyysistä ympäristöä voidaan pitää yhtenä paluumuuttoa aiheuttavana tekijänä. (Kultalahti 1986: 281; Kantanen 1991: 112). Synnyinseudun vetotekijöissä korostuvat juuret tai niiden etsiminen, sukulaiset ja tuttavat, kotipaikka ja elämäntapa (Kantanen 1991: 98). On jopa paluumuuttajia, jotka hyväksyvät alhaisemman palkkatason voidakseen palata synnyinseudulleen.

Paluumuuttoon vaikuttavat Korkiasaaren ja Söderlingin (1994: 255) mukaan lähinnä kahdenlaiset tekijät: tunnesiteet ja laukaisevat tekijät, joihin puolestaan vaikuttavat muun muassa uudella asuinpaikkakunnalla vietetty aika, lähtö- ja muuttopaikkakunnan etäisyys ja muuttoikä. Yleisesti tunnesiteiden ja vieraantumisen voimakkuus, elämänvaihe ja satunnaiset elämäntapahtumat sekä muutokset lähtö- ja tuloalueen elinoloissa ratkaisevat sen, muodostuuko kotiseudulta muutto pysyväksi vai jääkö se tilapäiseksi.

Yleisesti sanoen paluumuutto on maassamme yhdistetty ruotsinsuomalaisten paluu kotimaahan, mitä on tutkinut mm. Korkiasaari (1983). 1980-luvulta lähtien yhä useammin on painotettu maan sisäistä paluumuuttoa, mihin on liittynyt Etelä-Suomen sekä Pohjois- ja Itä-Suomen välinen jako. Taustalla on yhteiskunnallisen kehityksen kaksijakoisuus: pääkaupunkiseudun asumis- ja ruuhkautumisongelmat ja kehitysaluekuntien toimeentulomahdollisuuksien kaventuminen (Kantaniemi 1991: 23). Kauhasen ja Tervon (1999: 5–8) mukaan paluumuutto on usein nähty alueellista kehitystä tasapainottavana tekijänä, jota on aika ajoin pyritty myös kannustamaan erilaisin paluumuuton edistämiskampanjoin. Paluumuuton osuus lähtömuutosta on suurinta kaikkein rikkaimmilla alueilla, eli paluumuutto tapahtuu tyypillisimmin rikkailta köyhemmille alueille. Kauhasen ja Tervon mukaan paluumuutto selittää lähes 30 prosenttia kaikista pitkän matkan muutoista ja yli kolmasosan muutoista kaikkein taantuneimmille alueille.

Paluumuuton kannalta kiinnostava ryhmä on suuren muuttoaalton vuosina kaupunkeihin työn perässä muuttaneet suuret ikäluokat, jotka alkavat olla eläkeiän kynnyksellä. Hunnakon ja Palm (2002: 57, 80) tutkimuksessa suuren muuttoaalton vuosina kaupunkeihin muuttaneet ovat muita vastaajia halukkaampia palaamaan takaisin maaseudulle. Hunnako ja Palm tulkitsevat ilmiötä niin, että suurina muuton vuosina maaseudulta kaupunkeihin muutti paljon sellaisia ihmisiä, joilla muuttaminen oli enemmän tai vähemmän pakon sanelemaa. Tutkimukseen vastanneista, Suomen suurimmissa keskuksissa asuvista, vuosina 1940–1950 syntyneistä ihmisistä 16 prosenttia ilmoittaa muuttavansa pysyvästi maaseudulle jäädessään eläkkeelle. Pysyvän maallemuuton lisäksi 23 prosenttia tutkimukseen osallistuneista kertoo muuttavansa eläkkeelle jäämisen yhteydessä maaseudulle niin sanotuksi kakkosasujiksi.

Paluumuutto ei kuitenkaan pystyne pelastamaan syrjäseutuja väestökadolta, koska Hunnakon ja Palm (2002: 64–81) tutkimuksen mukaan eläkeläisiä olisi eniten muuttamassa maaseudulle nykyisten kasvukeskusten läheisyyteen pääasiassa Pirkanmaalle, Uudellemaalle ja Varsinais-Suomeen. Esimerkiksi Kainuuseen suunnittelee muuttavansa vain yksi prosentti maaseudulle muuttoa suunnittelevista. Yli puolet tutkimuksen vastaajista pitää tärkeänä, että muuton kohde on lähellä kaupunkia. Syntymäkunta on vasta seitsemänneksi tärkein syy muuttokuntaa valittaessa. Suurin osa maallemuuttoa suunnittelevista toivoo, että tuleva asuinpaikka olisi korkeintaan 40 kilometrin etäisyydellä kaupungista. Maaseudulle muuttoa suunnittelevat haluavat muuttaa kohtuullisten palvelujen ääreen suhteellisen lähelle keskuksia, eikä syrjäinen maaseutu houkuta tulevia eläkeläisiä. Vain joka kolmas muuttamasta harkitseva ilmoittaa muuttavansa synnyinseudulle. Kakkosasumista suunnitteleville syntymäkunnalla ei ole merkittävää vaikutusta osa-aikaiseen maaseudulle muuttoon. Sen sijaan sukulaisten ja tuttavien asuinpaikalla sekä asumiskustannuksilla on merkitystä noin 50 prosentille osa-aikaista asumista maaseudulla harkitsevista. Myös kakkosasunnon halutaan sijaitsevan kohtuullisella etäisyydellä kaupungista.

Vaikka suuriin ikäluokkiin kuuluvia eläkeläisiä tulee määrällisesti olemaan aikaisempia eläkkeelle jääviä ikäluokkia enemmän, eivät tilastot juurikaan anna tukea suurten ikäluokkien maallemuutolle (Niemi 2006: 36; Volk 2006: 135). Näihin ikäluokkiin kuuluvat näyttävät jäävän vanhetessaan niille alueille, joissa he nyt asuvat.

8.5. Paluuyrittäjäyys

Maaseudun kehittäjien ja virallisen maaseutupolitiikan toiveet kohdistuvat paljolti maaseudulle muuttaviin kaupunkilaisiin. Potentiaaliset maallemuuttajat voivat olla paluumuuttajia tai aivan uusia innovaattoreita, esimerkiksi yrittäjiä. Alueiden taloudellisen kehityksen kannalta keskeisiä paluumuuton vaikutuksia ja mahdollisuuksia ovat paluumuuttajien työllistyminen ja panos taloudellisella tuotantosektorilla. Lisäksi on oltu kiinnostuneita palaajista mahdollisina yrittäjinä.

(Väänänen 2000: 17). Paluumuuttajissa, kuten yleensä muuttajissa, on todettu olevan suhteellisen hyvin koulutettuja ja ammattitaitoisia henkilöitä (Hurtig 1990: 42). Ennen muuttoaan takaisin synnyinseudulleen he ovat voineet luoda muualla ammatillisen kontaktiverkon, jota voivat hyödyntää myös toimiessaan yrittäjänä. Etäisyys ei siten muodostu toiminnassa niin rajoittavaksi tekijäksi.

Korkiasaaren (1983: 142) tutkimuksessa Ruotsin paluumuuttajista 5 prosenttia on ryhtynyt Suomeen palattuaan yrittäjäksi. Ennen Ruotsiin muuttoa on yrittäjänä toiminut 2 prosenttia samasta joukosta. Osa tästä yrittäjyyden lisääntymisestä lienee selitettävissä iän karttumisen kautta; yrittäjäksi ryhdytään yleensä kypsemässä iässä.

Ahon ym. (1987: 88, 105–106) tutkimuksessa sekä Ruotsista että Suomesta Tervolaan palanneiden keskuudessa näyttää olevan yrittäjiä enemmän kuin muualla Suomessa asuvien joukossa, mutta tapausten pieni lukumäärä estää varmojen johtopäätösten teon. Suhteellisesti enemmän yrittäjiä oli Ruotsista palanneiden kuin kotimaassa muuttaneiden joukossa. Osa Tervolassa yrittäjänä toimivista mainitsee juuri yrityksen perustamisen syyksi paluuseensa. Tervolaan paluusta kiinnostuneista yksityisyrittäjäksi haluaa ryhtyä joka kahdeksas. Enemmistö vastaajista haluaa kuitenkin mahdollisen muuton toteutuessa jatkaa entisessä ammatissaan. Useimmin mainittu este paluulle on työnsaannin vaikeus.

Korhosen (1994: 34, 55–56) tutkimuksessa yrittäjyydestä Kainuussa on kiinnostunut lähes neljä kymmenestä paluuhalukkaasta. Kiinnostuneita ovat aineiston vanhemmat, vähiten pohjakoulutusta omaavat henkilöt, jotka ovat myös muita halukkaampia palaamaan Kainuuseen. Paluuhaltuttomien ryhmässä peruskoulutustaso on korkeampi kuin paluuhalukkailla. Saman havaitsee myös Ryökäs (1988: 11). Kultalahden (1986: 293) mukaan pitkälle koulutetut palaavat harvoin maaseudulle.

Kantasen (1991: 65, 72) tutkimuksessa paluumuutto ja yrittäjyys eivät suoranaisesti näytä kytkeytyvän toisiinsa. Sen sijaan suurin osa yrittäjiksi ryhtyneistä on tullut palkkatyöväestöstä tai työelämän ulkopuolella olevista. Parikkalan seudulle palanneista noin 15 prosenttia on kyennyt luomaan työpaikan itselleen ja joissakin tapauksissa myös muille joko maatalouden tai pienyrittäjyyden avulla. Paluumuuttoa ei voitane kuitenkaan pitää syvän maaseudun kannalta sellaisena ulkoisena voimana, joka pystyisi stimuloimaan paikallista taloudellista kehitystä.

Kantasen (1991: 112) mukaan paluumuuton edistämiskampanjoissa kuntien elinkeinopoliittiset toiveet sekä muuttaneiden ikävä synnyinseudulle menevät monella tavoin ristiin. Kunnat näkevät potentiaalisissa palaajissa ennen kaikkea yrittäjiä ja elinkeinoelämän monipuolistajia. Palaajien odotetaan itsensä ohella työllistävän myös joitakin paikallisia asukkaita. Takaisin maalle tai synnyinseudulleen ikävöivät eivät sen sijaan niinkään halua yrittäjiksi tai työvoimaksi, vaan kaipaavat pikemminkin jotakin menetettyä: sukulaisten ja tuttavien pariin, maaseudun rauhaan, kauniiden maisemien äärelle, lapsuuden maisemaan, juurilleen, puhtaaseen luontoon jne. Kaikista ei edes voi tulla yrittäjiä.

9. Seutuistuminen ja työssäkäyntiliikenne

Suomessa ja yleensä Euroopassa yleisenä suuntauksena on viime vuosien aikana ollut voimakas seutuistuminen. Ihmiset eivät toimi enää ainoastaan oman kuntansa rajojen sisällä, vaan heidän toimintaympäristönsä on laajentunut kattamaan koko seudun tai sitäkin laajemman alueen. Seutuistumisessa keskuskaupunki ja sitä ympäröivät kunnat nivoutuvat tiiviiksi ja vuorovaikutteiseksi toiminnalliseksi yksiköksi, jota usein kutsutaan työssäkäyntialueeksi.

Vartiaisen (1991: 76) mukaan seutuistumisella tarkoitetaan sekä valtakunnallista hajakeskittymistä että paikallista seutujen sisäistä hajautumista. Kuntatasolla seutuistumisen keskittyminen ja hajautuminen näkyvät niin, että keskittymistä tapahtuu seudun ulkopuolelta ja sisältä keskuskaupunkiin ja sitä ympäröiviin ympäristökuntiin, kun taas hajautuminen konkretisoituu keskuskaupunkin ympäristökuntien suuntaan. Käytännössä seutuistuminen on näkynyt väestön ja työpaikkojen muuttoliikkeenä sekä seutujen toiminnallisen merkityksen korostumisena. Kasvukeskusten vaikutus ulottuu niiden läheisellä maaseudulla jo 50–100 kilometrin päähän (Heikkinen ym. 2003: 11). Hajautuvan yhdyskuntarakenteen taustalla ovat mm. maaseudun suosiminen asuin- ja työympäristönä, kaupungissa asumisen kalleus, kaupunkien huono tonttitarjonta, parantuneet liikenne- ja yhteiskunnan tuki, kuten työmatkojen verohelpotukset (Pekkanen 1996: 34–36).

Pendelöinti on jatkuvasti lisääntynyt. Varsinkin lapsiperheet hakeutuvat keskuksia ympäröiviin maaseutukuntiin niiden tarjoaman väljemmän asumisen ja joustavampien palvelujen vuoksi. Koska maaseutukunnat eivät pysty tarjoamaan tarpeeksi työpaikkoja asukkailleen, käyvät nämä töissä läheisissä keskuksissa. Vuonna 1960 joka kymmenes ja vuonna 1985 jo joka neljäs työssäkävyn pendelöi kotiin ja työpaikan välillä (Aaltonen 1991: 1). Martamon (1995: 13) mukaan vuonna 1990 noin puolella suomalaisista työpaikka sijaitsi kolmen kilometrin etäisyydellä, ja yli 30 kilometrin etäisyydeltä kävi töissä vain 4 prosenttia suomalaisista. Työmatkojen keskipituus kuitenkin kasvaa Suomessa koko ajan. Pitkien asuinpaikalta tehtävien työmatkojen (20–150 km) osuus oli 12 prosenttia vuonna 1998, mutta ne aiheuttivat yli puolet (57 %) koko maan työmatkakilometreistä. (Helminen ym. 2003: 21). Vuonna 2002 jo lähes joka kolmas suomalainen palkansaaja kävi töissä asuinkuntansa ulkopuolella (Tilastokeskus 2005b: 91). Myös maaseudun väestö- ja työpaikkaosuusien iso ero kuvaa keskuksissa työssäkäynnin voimakkuutta. Vuoden 2002 lopussa maaseudulla asui noin 42 prosenttia suomalaisista, mutta työpaikoista vain 32 prosenttia sijaitsi maaseudulla vuoden 2001 tilanteen mukaan. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2004: 11).

Erot kuntien välillä perinteisellä työpaikkaomavaraisuudella (työpaikat/työllinen työvoima) mitattuna ovat suuret. Alhaisimmillaan (40–60 %) työpaikkaomavaraisuus oli vuonna 1995 suurten kaupunkiseutujen reuna-alueiden kunnissa. Kaupunkiseutujen keskuksissa perinteinen työpaikkaomavaraisuus oli yleisesti 110–130 prosenttia. Tämä kertoo ennen kaikkea työpaikkojen keskittymisestä keskuksiin ja toisaalta myös väestönkasvun ohjautumisesta kehyskuntiin. Vuosina 1985–1995 yleisenä suuntauksena oli myös todellisen työpaikkaomavaraisuuden (alueella työskentelevät/alueen työllinen työvoima) pieneneminen lähes 80 prosentissa kunnissa. Vuonna 1995 enää kolmannes kunnista oli sellaisia, joissa yli 80 prosenttia työvoimasta kävi kotikunnassaan töissä. Syrjäisimmillä seuduilla pitkä etäisyys kasvukeskuksiin ilmenee suhteellisesti korkeampana työttömyysasteena. (Lintunen ym. 2000: 76).

Asuntomarkkinoiden pienemmät joustot suhteessa työmarkkinoiden joustoihin aiheuttavat sen, että asuinpaikkaa ei helposti vaihdeta työpaikan uuden sijainnin vuoksi samalla asunto- ja työmarkkina-alueella. Myös työpaikkojen erikoistuminen on aiheuttanut työmarkkina-alueiden laa-

jentumisen. Lisäksi liikenneteknisten ratkaisujen myötä liikkumismahdollisuudet ovat lisääntyneet. (Lintunen ym. 2000: 34).

Fuguitt'n (1991) mukaan koulutus vaikuttaa pendelöintiin kasvattavasti ja myös lehtikirjoituksissa on tuotu esiin, että erityisesti korkeasti koulutetut ihmiset joutuvat kulkemaan pitkiä matkoja saadakseen koulutustaan vastaavaa työtä. Esimerkiksi Yousfin (2005: 91) tutkimuksessa kahden uran perheistä 67 prosenttia on valmis hyväksymään päivittäisen pitkien etäisyyksien pendelöinnin. Konttajärven (2000: 35–36) kyselyn tulosten mukaan korkeasti koulutetut eivät kuitenkaan pendelöi määrällisesti enempää kuin alemmanasteisenkaan koulutuksen saaneet. Vain noin 16 prosenttia hänen tutkimuksensa vastaajista on korkeasti koulutettuja. Kenties korkeasti koulutetut joutuvat muuttamaan maaseudulta kauemmas kaupunkiin työtä saadakseen, kun taas alemman asteisen koulutuksen saaneille on mahdollista löytää työtä myös lähempää ja kulkea työpaikalle maaseudulla asuen. Ammattiryhmittäin tarkasteltuna työntekijöiksi vastaajista itsensä luokittelee 43 prosenttia, alemmiksi toimihenkilöiksi 18 prosenttia ja ylemmiksi toimihenkilöiksi 17 prosenttia. Tyypillisin maaseudun pendelöijä Konttajärven tutkimuksessa on keski-ikäinen lapsiperhevaiheen ohittanut perus- tai keskiasteen koulutuksen saanut työntekijä tai alempi toimihenkilö.

Rekisteriaineistoon perustunut analyysi tukee näkemystä, että pitkät työmatkat eivät rajoitu tiettyihin ryhmiin, vaikka tietyt yksilölliset tekijät, kuten sukupuoli, ikä, koulutus, toimiala, perhe ja lapset, asunnon hallinta, puolison työmarkkina-asema ja työmatka, vaikuttavatkin työmatkan pituuteen. Jolkkosen ym. (2003) tutkimuksessa puolella vastaajista perustelu pendelöintiin liittyy siihen, että lähempänä ei ole vastaavaa työpaikkaa. Asumispreferenssit ovat viidesosalla syynä pendelöintiin tai pitkään työmatkaan.

Konttajärven (2000) tutkimuksessa pendelöinnin alkuun johtaneet syyt liittyvät 60 prosentilla vastaajista joko työpaikan vaihtamiseen toisessa kunnassa sijaitsevaan työpaikkaan tai nykyisen työpaikan siirtymiseen toiselle paikkakunnalle (primaaripendelöinti). Noin 40 prosenttia vastaajista on aloittanut pendelöinnin muutettuaan toiseen kuntaan asunnonvaihdon takia (sekundaaripendelöinti). Muuttaminen maaseudulta on hyvin harvojen (n. 8 %) pendelöijien suunnitelmissa. Täten pendelöijien mahdollinen muuttoliike maaseudulta ei ole erityisen huolestuttavaa. Konttajärvi toteaa, että maaseutuasuminen on ollut ja tulee aina olemaan tietoinen elämäntavallinen valinta osalle ihmisistä riippumatta siitä, millaiset toimeentulomahdollisuudet maaseutu pystyy tarjoamaan. Myös Viinikaisen ja Puustisen (2000: 63) tutkimuksessa haastateltavat hyväksyvät pitkät työmatkat maalla asumiseen kuuluvina, eikä niitä pidetä haittana. Pekkasenkin tutkimuksen (1996: 125) mukaan liikkumiskustannusten huomioon otto maallemuuttopäätöksessä on hyvin harvinaista.

Maaseudun työssäkäyntiliikenne ei kuitenkaan ole erityisen kestävä keino kehittää maaseudun työmahdollisuuksia, koska siihen liittyy sekä ajallisia, sosiaalisia että taloudellisia kustannuksia. Kunnilta puolestaan verotulot vähenevät erityisesti sekundaaripendelöinnin myötä. Yksilötasolla pendelöinti saattaa kuitenkin mahdollistaa työpaikan saannin, ja organisaatiotasolla työssäkäyntiliikkuvuutta voidaan pitää mahdollisuutena palkata pätevää työvoimaa, jota ei aina välttämättä ole saatavilla työpaikan sijaintialueelta. Työssäkäyntiliikenteen seurauksia pohdittaessa ei tulisiakaan unohtaa pendelöinnin alkusyytä eli ihmisten hyvinvointia. (Konttajärvi 2000: 23).

Jolkkosen ym. (2003: 134) tulosten mukaan pitkällä työmatkalla ei juurikaan ole positiivisia vaikutuksia ja negatiiviset vaikutukset kohdistuvat eniten vapaa-aikaan ja perhe-elämään. Yli 100 kilometrin työmatkojen koetaan vaikuttavan erittäin negatiivisesti mm. kotitaloustöiden tekemiseen, vapaa-aikaan perheen ja ystävien kanssa sekä harrastuksiin. Erityisesti alle 40-vuotiaat perheelliset miehet ja naiset kokevat pitkän työmatkan perhe-elämän kannalta ongelmalliseksi.

10. Etätyö

10.1. Etätyön tausta ja määrittely

Ajatus ajasta ja paikasta riippumattomasta työstä sai kimmokkeen 1970-luvun alun öljykriisistä, kun amerikkalaistutkijat esittivät laskelmiaan työmatkaliikenteen vähentämisen kansantaloudellisista säästövaikutuksista. Sittemmin ympäristönäkökulma on jäänyt sivummalle ja etätyötä on alettu markkinoida keinona parantaa sekä organisaatioiden että yksilöiden tuottavuutta. (Pyöriä 2003: 37).

Etätyö on keino vähentää alati kasvavaa ja pidentyvää työmatkaliikennettä. Se on työskentelytapa, joka ainakin periaatteessa mahdollistaa työntekijälle mieluisan asuinpaikan ja työn yhdistämisen ilman työmatkan aiheuttamaa räsitusta. Sitoutumattomuus paikkaan luo myös organisaatioille kiehtovia mahdollisuuksia. Etätyö määritellään työksi, jota tehdään jossakin muualla kuin varsinaisella työsuorittamispaikalla. Työssä käytetään yleensä hyväksi tietoliikenneyhteyksiä, ja usein myös yhteys työnantajaan on ainakin osittain hoidettu tietotekniikkaan ja tietoliikenneyhteyksiin perustuen. Työ tapahtuu tyypillisesti kotona tai erityisessä etätoimistossa. Myös työn alkamis- ja päättymisajat ovat yleensä työntekijän itsensä päätettävissä. (Hanhike ym. 1998: 6; Helle 2004: 13). Etätyö-termi korostaa työpaikalta etäällä olemista, mutta joskus voidaan puhua myös lähityöstä, jos halutaan korostaa työn läsnäoloa työntekijän asuin- tai olinpaikan suhteen (Keränen 2001: 210).

Jolkkosen ym. (2003: 108) tutkimuksen mukaan kiinnostus etätyöhön kasvaa, kun työmatka ylittää 75 kilometriä. Nykyisen käsityksen mukaan työmatkaliikenteen väheneminen todennäköisesti kuitenkin lisäisi muuta liikkumisen tarvetta, mutta etätyö voisi silti helpottaa pahimpia ruuhka-aiheppuja (Pyöriä 2003: 40). Ainakaan toistaiseksi tietotekniikkaan perustuva etätyö laajempaan yhteiskunnallisena ilmiönä ei ole vähentänyt kokonaisliikkumista, vaan se toimii fyysisistä liikkumista ja matkustamista täydentävänä (Viinikainen & Puustinen 2000: 62).

Tietotekniikan kehittyminen on etätyöhön siirtymisen edellytys ja tekijä, joka mahdollistaa etätyön tekemisen yhä useammassa töissä. Tietokonetta, internetiä, sähköpostia ja kännykkää käyttämällä työn voi suorittaa mistä käsin tahansa. (Helle 2004: 17). Tyypillisimmin etätyönä tehtäväksi sopii tietotyö. Erityisen hyvin etätyöhön sopivia tehtäviä ovat mm. raporttien ja tutkimusten laatiminen, suunnittelutyö ja keskittymistä vaativat kirjoitustyöt. Etätyö ei yleensä sovi tehtäviin, joissa edellytetään henkilökohtaisia kontakteja asiakkaiden, potilaiden, opiskelijoiden yms. kanssa. (Helle 2004: 92–93).

Hanhikkeen ym. (1998: 7) mukaan etätyö voidaan sijaintinsa mukaan jakaa jopa kuuteen erilaiseen tyyppiin: a) kotona tehtävään etätyöhön, b) satelliittitoimistoissa tehtävään työhön, c) etätyökeskuksissa työskentelyyn, d) hajautettuun tietoliikenneavustettuun työskentelyyn, e) etäpalveluihin ja f) liikkuvaan etätyöhön. Etätyökeskuksilla tarkoitetaan erillisiä toimistotiloja, joissa yleensä työskentelee usean eri työnantajan etätyöntekijöitä. Etätyökeskuksessa työskentelemisessä on työntekijälle se hyöty, että siellä on olemassa työyhteisö, eikä työntekijä näin joudu eristyksiin samalla tavoin kuin kotona. Liikkuvaa etätyötä tai mobiilia työtä tehdään yhä useammin myös työmatkoilla ja muualla työpaikan ulkopuolella. Yhteydet työpaikalle ja asiakkaisiin muodostetaan kännykän, kannettavan tietokoneen ja tietoliikenneyhteyksien avulla. Huonona puolena on se, että samalla työntekijän edellytetään olevan jatkuvasti tavoitettavissa. (Helle 2004: 51, 53).

Etätyötä voidaan tehdä joko työsuhteessa tai yrittäjänä (Helle 2004: 13). Yrittäjänä työskentelevät etätyöntekijät tekevät työtä toimeksiantajille esimerkiksi freelancerina, ammatinharjoittajana tai muuna vastaavana. Etenkin eurooppalaisissa yhteyksissä heitä usein kutsutaan itsensä työllistäjiksi (self-employed). Etätyöntekijöiksi heidät luetaan silloin, kun he työskentelevät kotitoimistossa tai muussa pienessä toimistossa ja käyttävät tietoliikennetekniikkaa yhteydenpitoon asiakkaiden ja muiden yhteistyötahojen kanssa. (Helle 2004: 54).

10.2. Etätyöntekijöiden määrä ja ominaisuudet

Etätyöstä kiinnostuneiden määrä on paljon suurempi kuin etätyöntekijöiden todellinen määrä. Luukisen (1996: 3) mukaan lähes 40 prosenttia työvoimasta on kiinnostunut tekemään suurimman osan työstään kotona. Runsas puolet on valmis etätyöhön ainakin yhtenä päivänä viikossa ja joka kolmas on kiinnostunut työskentelemään etätyöpisteessä. Teoreettiseen etätyöpotentiaaliin kuuluvat kaikki työssään tietoa käsittelevät. Suomessa heitä on joka toinen työntekijä. Potentiaalista etätyövoimaa on kuitenkin arveltu olevan vain noin viidennes työvoimasta. (Hanhike ym. 1998: 7–8).

Haliseva-Soilan (1993: 113) tutkimuksessa potentiaalisista maallemuuttajista 60 prosenttia on kiinnostunut etätyön tekemisestä. Konttajärven (2000: 99) tutkimuksessa puolestaan 44 prosenttia pitkän matkan työssäkävijöistä on kiinnostunut etätyöstä, ja ikäryhmittäin tarkasteltuna 31–50-vuotiaat ovat etätyöstä kiinnostuneempia kuin nuoremmat ja vanhemmat. Akateemisesti koulutetut ovat suhteessa kiinnostuneempia etätyöstä kuin muut ryhmät, ja heidän työtehtävänsä myös sallisivat muita ryhmiä useammin etätyön tekemisen. Korkeasti koulutetut joutuvat usein myös kulkemaan pitkiä työmatkoja.

Etätyön määrittelystä riippuen eri tutkimuksissa etätyöntekijöiden todellinen määrä on vaihdellut noin viidestä prosentista yli 20 prosenttiin (Helle 2004: 30). 1990-luvun puolivälissä etätyöntekijöitä oli Suomessa noin 8 prosenttia palkansaajista. Tällöin puhutaan henkilöistä, jotka työskentelevät vähintään joitakin tunteja kuukaudessa työnantajan tilojen ulkopuolella uutta tietoteknologiaa hyödyntäen. (Luukinen 1996: 1).

Luukisen (1996: 2) mukaan Suomessa etätyöntekijät ovat ensi sijassa hyvin palkattuja ammattilaisia. Kolme neljästä heistä on miehiä ja noin 40 prosenttia ylempiä toimihenkilöitä. Etätyötä sovelletaan eniten teknisen suunnittelun alalla. Joka viides etätyöntekijä toimii 20–50 hengen yrityksessä, enin osa 100–200 hengen yrityksissä. Helteen (2004: 38) mukaan yleisintä etätyö on seurakunnissa ja valtionhallinnossa työskentelevien kohdalla. Kaikkein yleisintä se on erittäin vaativissa asiantuntijatehtävissä, ylimmässä johdossa ja tutkijakoulutuksen suorittaneilla.

Eurooppalaisen laajan ECaTT-tutkimuksen mukaan suomalaisten etätyöntekijöiden luku oli vuonna 1999 Euroopan korkein. Työntekijöistä peräti 16,8 prosenttia teki etätyötä. Heistä 12,7 prosenttia teki etätyötä kotoa käsin kokonaan tai osittain ja 2,6 prosenttia teki liikkuvaa etätyötä. Kotitoimistossa yrittäjänä tai freelancerina työskenteleviä etätyöntekijöitä oli 2,2 prosenttia. Vuonna 2002 tehtyjen eurooppalaisten tutkimusten mukaan Suomessa oli etätyöntekijöitä yli viidennes. (Helle 2004: 31). Maaseudulla potentiaalisten etätyöntekijöiden osuus on todennäköisesti keskimääräistä alhaisempi väestön alhaisemman koulutustason takia. Esimerkiksi Heikkisen ym. (2003: 49) tutkimuksessa Etelä-Suomen haja-asutusalueille muuttaneista 12 prosenttia hyödynsi etätyötä.

Vuonna 2001 korkeasti koulutetuista 14 prosenttia teki varsinaista etätyötä, heistä lähes jokainen vain osan työajastaan. Vain alle prosentti työskenteli kokonaan varsinaisen toimipaikan ulko-

puolella. Vuoteen 2000 verrattuna etätyötä tehneiden korkeasti koulutettujen osuus oli lähes kaksinkertaistunut. Kokoaikainen etätyö ei sen sijaan ollut lisääntynyt vaan pysynyt yhdessä prosentissa. Akavan työaikatutkimuksen (2001) mukaan etätyö yleistetään usein nimenomaan korkeasti koulutettujen miesten tavaksi yhdistää työtä ja vapaa-aikaa. Kuitenkin naisten osuus korkeasti koulutetuista etätyöntekijöistä on kasvanut. Vuonna 2001 osittaista etätyötä teki korkeasti koulutetuista naisista 15 prosenttia, miehistä 14 prosenttia. Myös kokoaikaisissa etätyöntekijöissä naisten osuus oli hieman korkeampi kuin miesten. Niistä korkeasti koulutetuista, joiden työtehtäviin etätyö sopi, peräti 75 prosenttia oli kiinnostunut tekemään ainakin osan työviikosta etätyönä. Etätyö kiinnosti enemmän alle 50-vuotiaita kuin vanhempia ikäryhmiä. Korkeasti koulutettujen keskuudessa tärkein syy haluun tehdä etätyötä oli mahdollisuus keskittyä tiettyyn työvaiheeseen. Muut syyt liittyivät ajankäyttöön eli työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen ja työmatkoihin kuluvan ajan lyhentämiseen. (Helle 2004: 37–39).

Vuoden 2001 tilannetta kuvaa myös Suomen ympäristökeskuksen selvitys ”Etätyö ja työmatkat Suomessa”. Etätyötä oli omasta mielestään tehnyt lähes 5 prosenttia vastanneista. Todellisuudessa alle prosentti oli kuitenkin tehnyt tutkimusviikon aikana kokonaisia päiviä töitä kotona. Muut ilmoittivat käyvänsä työpaikallaan päivittäin. Etätyöntekijät edustivat lähinnä hyvin koulutettuja ylempiä toimihenkilöitä, jotka asuivat keskimääräistä useammin kasvukeskuksissa. Etätyötä tekevien osuuden todettiin kasvavan, kun työmatkan pituus ylittää 80 kilometriä ja matka kestää yli 90 minuuttia. (Helminen ym. 2003: 64–67). Kokoaikaisen etätyön kasvu on ainakin nykytilastojen valossa lähes pysähtynyt. Suomalaisten suuri etätyöpotentiaali ja etätyöhalukkuus liittyvät nimenomaan osittaiseen etätyöhön. Kokoaikainen etätyö on melko harvinaista. (Helle 2004: 28).

Etätyön käyttöönotto on näihin päiviin saakka tapahtunut ilman sen kummempaa ohjausta tai sääntöjen luomista. Suurin osa etätyöstä on ollut epävirallista ja tehty ilman kirjallista sopimusta. Vuonna 2002 Euroopan tasolla solmittu etätyön puitesopimus on ensimmäinen laajempi askel kohti sopimusperusteisesti tapahtuvaa virallista etätyötä, sillä siinä etätyöhön siirtymisen periaatteet ja etätyön tekemisen ehdot on sovittu. (Helle 2004: 14–15). Suomessa sopimus saatettiin voimaan keväällä 2005.

10.3. Etätyön hyödyt ja haitat

Etätyön aloittaminen edellyttää aktiivisuutta sekä oma-aloitteisuutta ja työtehtävien hoitaminen itsekuria ja itsenäistä työtapaa. Käytännössä etätyötä kotona tehtäessä työntekijän tulee myös osata erottaa työ ja vapaa-aika toisistaan. Hanhikkeen ym. (1998: 90) tutkimuksen mukaan etätyö on selvästi hyödyllistä nimenomaan etätyöntekijöiden kannalta. Työn mielenkiintoisuus ja työtyytyväisyys lisääntyvät selvästi etätyön myötä, mutta myös työn määrä lisääntyy. Tämä liittyyne osaltaan työnteon tehostumiseen. Samassa ajassa saadaan enemmän aikaan, mutta työn määrän lisääntymiseen saattaa vaikuttaa myös työajan pidentyminen. (Hanhike ym. 1998: 89).

Työntekijöiden motiivina etätyöhön on katsottu olevan henkilökohtaisen vapauden lisääntyminen, mahdollisuus keskittyä työtehtäviin sekä rekrytointialueen laajentaminen. Itse työhön liittyviä etätyön etuja ovat työn sisältö, mielenkiintoisuus, mahdollisuus ammatilliseen kehittymiseen ja vaikutusmahdollisuudet omassa työssä (Pekkola 1993: 64–65, 69). Etätyö antaa työntekijälle mahdollisuuden lisätä muun muassa työn järjestämisen ja työaikojen autonomiaa sekä parantaa mahdollisuuksia sovittaa yhteen työ ja perhe-elämä. Keskeisin syy etätyöhön siirtymiselle on kuitenkin mahdollisuus keskittyä työhön tai tiettyyn työvaiheeseen. Etätyö hyödyttää siten myös työnantajaa, koska etätyönä tehty työ on usein tehokkaampaa ja tuottavampaa kuin työnantajan tiloissa tehtävä työ. (Helle 2004: 17).

Yritysten intresseihin liittyvää lisääntyneitä tehokkuutta ja tuottavuutta voidaan Pekkolan (1993: 60) mukaan selittää työrauhalla, vähäisemmällä häiriöllä, vähentyneellä henkisellä rasituksella, joka aiheutuu liikenneongelmien välttämisestä sekä muunnetulla kompetenssilla, joka tarkoittaa sitä, että työpaikalla työskennellessään työntekijä voi saavuttaa hyväksymisen olemalla sosiaalisesti tai muutoin miellyttävä, mutta etätyössä ainoa hyväksytyksi tuleminen keino on korkea tuottavuus. Useissa tutkimuksissa on päädytty tuloksiin, joiden mukaan etätyöhön siirtyminen on parantanut työn hallintaa ja hyvinvointia yksilötasolla sekä kasvattanut organisaatioiden kokonaistehokkuutta (esim. Pekkola 1993: 246; Hanhike ym. 1998: 91, 94).

Työskentelyn tehokkuuden ja joustavuuden paranemisen ohella etätyön hyötyjä voivat työnantajalle olla työtiloista syntyvä kustannussäästö, työn organisoiminen, toimenkuvien ja johtamistapojen kehittyminen, työntekijöiden työhyvinvoinnin lisääntyminen, houkuttelevuuden lisääntyminen työnantajana, sitoutuneen työvoiman saatavuuden helpottuminen, työntekijöiden rekrytointialueen laajeneminen sekä imagoarvo ympäristöasioissa. (Helle 2004: 22).

Pyöriän (2003: 40) mukaan työn ja vapaa-ajan uudelleenmäärittely on yksilön näkökulmasta etätyön suurin riski ja mahdollinen hyöty. Parhaimmassa tapauksessa etätyö antaa tekijälleen vapauden sanella itselleen sopivimman työnteon rytmin. Pahimmassa tapauksessa etätyö voi taas olla kahle, josta ei pääse irti edes nukkuessa ja josta saattaa seurata nopea loppuun palaminen. Etätyön yksilötasoisia haittoja ovat lisäksi Heinosen (1997: 66) mukaan vaara ylikuormituksesta ja eristäytyneisyydestä sekä työterveys- ja turvallisuusnäkökohdat. Etätyöhön konkreettisesti liittyvä haitta on myös uhka etenemismahdollisuuksien kaventumisesta koulutus- ja työuralla. Ongelmista yksi on kuitenkin ylitse muiden: työpaikan sosiaaliset suhteet nähdään etätyön tarjoamaa joustavuutta tärkeämmiksi (Pyöriä 2003: 39). Sosiaalisten suhteiden merkitys kuitenkin vaihtelee. Joitakin ihmisiä ne loitontavat etätyöstä, mutta toisille etätyö voi sen sijaan olla miellyttävä tapa vähentää työpaikan henkilökohtaisia kontakteja. (Konttajärvi 2000: 30).

Hanhikkeen ym. (1998: 75–76) tutkimuksessa haastateltavat mainitsevat useaan otteeseen etätyön haittoina sen, että ruokailuista huolehtiminen kotona työnteon lomassa saattaa vähentyä, ja sen, että etätyö saattaa vaikuttaa negatiivisesti perhe-elämään. Myös suhteet työtovereihin saatavat heiketä hieman jopa osa-aikaista etätyötä sovellettaessa. Paljon kotona työskennellessä työhön sisältyy helposti myös tukitehtäviä, joista toimistolla huolehtivat sihteerit. Ainakin osa kotona työskentelevistä etätyöntekijöistä on kotona enemmän ”online-filassa” tietoverkon välityksellä kuin toimistolla ollessaan. Tavoitettavuuden ajallinen lisääntyminen ja tiedonsiirron nopeus nopeuttavat asioiden hoitoa, mutta tavoitettavuuden lisääntyminen myös sitoo työntekijöitä työhönsä aiempaa enemmän ainakin ajallisesti.

Organisaatiotasolla etätyön vaikeudet kytkeytyvät Pekkolan (1993: 246) mukaan lähinnä tekniisiin järjestelmiin ja kustannuksiin. Yleensä etätyön aloittamiseen liittyvät tekniset vaikeudet voidaan kuitenkin selvittää, ja tavallisesti löytyy myös halukkaita työntekijöitä kokeilemaan sitä. Ongelmana etätyön edistämiseksi ovatkin siihen haluttomat työnantajat. Jotta etätyö leviäisi, se tulisi nähdä ensisijaisesti markkinointi- ja kognitiivisena kysymyksenä, jolloin sen edistäminen saattaisi onnistua. Myös toimivien ja menestyksellisten esimerkkitapausten esittely organisaatioille tukisi etätyön edistämistä. (Pekkola 1993: 59).

Työnantajan kannalta kustannusten lisääntyminen liittyy etenkin osittaiseen etätyöhön, jossa tarvitaan usein kahdet työvälineet, ja etenkin etätyön alkuvaiheeseen, jossa joudutaan tekemään investoinnit työvälineisiin yms. (Helle 2004: 25). Hanhikkeen ym. (1998: 92) tutkimuksessa etätyöhön liittyvistä ongelmista esimiesten vastauksissa korostuu lisääntynyt tietosuojan tarve. Tietoturvaan liittyvät riskit on kuitenkin nykytekniikalla mahdollista poistaa. Suurimpana etätyön esteenä onkin perinteinen tapa organisoida ja johtaa työtä. (Helle 2004: 17). Erään esteen etätyön

leviämiselle organisaatiotasolla muodostaa työnantajan työntekijöihin kohdistaman kontrollin menettämisen pelko. Myös etätyössä voidaan kuitenkin työn tulosten kautta havaita, miten työ on tehty. Kontrollia voidaan myös harjoittaa esimerkiksi työtehtävien vaatimaa kestoa arvioimalla, yksittäisten työsuoritusten ja työmenetelmien rekisteröinnillä sekä tehtävien jakamisella lyhyissä aikajaksoissa tehtäviin osiin (Pekkola 1993: 62).

Tutkimuksensa perusteella Hanhike ym. (1998: 95) tiivistävät etätyön vaikutukset siten, että etätyöllä on ollut vaikutusta henkilöstön kehittämiseen, mutta yritysten liiketoimintaan se ei ole suuressa määrin vaikuttanut. Etätyön vaikutusten näkyminen liiketoiminnassa vaatii heidän mukaansa enemmän etätyöntekijöitä. Toisaalta etätyön vaikutusten arviointi on vaikeaa.

Alueiden tasapainoisen kehittämisen näkökulmasta katsottuna etätyössä on tavoitteena se, että työtä ja muita toimintoja olisi mahdollista hajauttaa keskusalueiden ulkopuolelle. On ajateltu, että tietoverkkojen nykyistä laajempi hyödyntäminen auttaisi taloudellisesti syrjäisiä alueita luomalla työmahdollisuuksia uusissa sijaintipaikoissa. On jopa ajateltu, että maantieteen merkitys katoaisi kokonaan tietoliikennetekniikan kehittyessä. (Helle 2004: 27).

Tieto- ja kommunikaatioteknologiaan liittyvät uudet kasvavat alat ja näiden alojen yritysten sijoittuminen ovat tähän mennessä näyttäneet tukevan enemmän kaupungistumis- ja keskittymiskehitystä kuin maaseudulle muuttoa. Etätyöllä ei näytä olevan paljonkaan vaikutusta työmatkaliikenteeseen tai alueelliseen eriarvoistumiseen. Tietotekniikan nopea omaksuminen sekä kodeissa että työpaikoilla ei ole murtanut työn aika- ja paikkasidonnaisuutta. Siksi etätyön kehittämistä ei tulisi ymmärtää ensisijaisesti teknologisenä, vaan ennen kaikkea kulttuurisena ja sosiaalisena kysymyksenä. Monipuoliset palvelut ovat keskeinen osa ihmisten viihtyvyyttä, mutta haja-asutusalueilla infrastruktuuri ja palvelut ovat heikentyneet. Vaikka toimisto voisi nykyteknologian avulla sijaita kesämökin rannassa, miksi työntekijät hajautuisivat pysyvästi vähäisten palvelujen alueille, joihin tieyhteydet ovat hankalia, kysyy Pyöriä (2003: 38–39).

10.4. Vapaa-ajanasuminen ja etätyö

Ihmisillä on entistä enemmän vapaa-aikaa, joten myös vapaa-ajanasuminen on lisääntynyt Suomessa. Myös mökkien varustetaso on jatkuvasti parantunut väestön varallisuuden kasvaessa. Vapaa-ajanasuminen on muuttumassa yhä enemmän ympärivuotiseksi kakkosasumiseksi, ja monessa kunnassa vapaa-ajanasukkaiden odotetaan myös eläkkeelle jäätyään muuttavan mökkikuntansa vakituisiksi asukkaiksi. Vapaa-ajanasumisella voidaan ainakin mökkivaltaisissa kunnissa kompensoida maaseudun vakituisen asutuksen vähenemistä. Suurissa loma-asutuskunnissa väestön määrä jopa kaksinkertaistuu kesäisin (Sisäasiainministeriö 2006). Vapaa-ajan asuminen onkin jo merkittävä maaseudun vireyden ylläpitäjä, vaikkakin vapaa-ajan asuntojen muuttaminen vakituisiksi asunnoiksi onkin herättänyt ristiriitoja kansalaisten ja viranomaisten välillä.

Tilastokeskuksen rekisteripohjaisen kesämökkitalaston 2002 mukaan vuoden 2002 lopussa noin 16 prosenttia suomalaisista kotitalouksista omisti kesämökin. Vuonna 2003 mökki oli jonkun omaan kotitalouteen kuuluvan jäsenen käytössä keskimäärin 72 vuorokautta vuoden aikana (Kesämökkibarometri 2003: 4, 8). Eri selvitysten mukaan mökkien keskimääräinen käyttö on 80–105 vuorokautta vuodessa. Uusia mökkejä rakennetaan vuodessa noin 5 000. Kasvukeskuksiin muuttaneista yhä useampi aikoo jossakin elämänsä vaiheessa rakentaa loma-asunnon juurilleen. (Hunnakko & Palm 2002: 41).

Loma-asunnon sijainti määrittää Vakka-Suomeen muuttaneiden asuinkunnan valintaa monessa tapauksessa. Vaikka vain murto-osa muuttaa vakituisesti asumaan kakkosasuntoonsa, useat valit-

sevat tutun mökkeilykunnan asuinkunnakseen. Hukan (2003: 44–46) tutkimuksen vastanneista muuttajista lähes puolet ilmoittaa joko itse tai puolisonsa asuneen aikaisemmin Vakka-Suomessa. Useimmissa tapauksissa kotikunnaksi on valittu kunta, jossa aikaisemminkin on asuttu. Yhteensä 54,4 prosenttia vastaajista tuntee olevansa kotoisin Varsinais-Suomesta.

Käyttäessään mökkikuntansa palveluita vapaa-ajanasukkaat hidastavat niiden häviämistä. Kesämökkibarometrin (2003: 14, 16) mukaan ulkokuntalaiset mökinomistajat käyttivät vuonna 2003 monenlaisia palveluja, eniten ruokakauppoja ja huoltoasemia, mökkinsä lähialueilla. Yleisesti ottaen he olivat eri palveluihin myös tyytyväisiä. Eniten tyytymättömyyttä, yli kolmasosalla, ilmeni julkista liikennettä kohtaan. Noin 60 prosenttia ulkokuntalaisista mökkiläisistä osti vähintään puolet kaikista mökin kunnostamiseen liittyvistä tavaroista tai palveluista kesämökin lähiseudulta.

Vapaa-ajanasumisen mahdollisuuksiin liitetään myös mökillä tehtävä etätö. Kesämökkibarometrissä (2003: 10–12) ilmenee, että edeltävien 12 kuukauden aikana ansiotöitä mökillä oli tehnyt 5 prosenttia kesämökin omistajatalouksista. Etätöksi laskettiin kenen tahansa kotitalouden jäsenen vähintään tunnin työskentely mökillä. Etätöitä oli tehty keskimäärin 23 työpäivää vuodessa. Puolet etätöitä tehneistä mökkiläisistä oli työskennellyt mökillä yhteensä seitsemän päivää tai vähemmän. Kaikkiaan 17 prosenttia kesämökin omistajatalouksista oli käynyt viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana töissä mökiltä. Kahdella kolmasosalla mökiltä töissä käyneistä vakituisen asunnon ja kesämökin välinen etäisyys oli alle 50 kilometriä. Kotitalouden etätö ja mökiltä töissä käyminen oli vähäisintä Kainuun maakunnassa. Kaksi prosenttia Kainuun vastaajista (kotitalouksista) oli tehnyt etätöitä ja 9 prosenttia oli käynyt mökiltä töissä. Varsinais-Suomessa (ml. Ahvenanmaa) vastaavat luvut olivat 6 ja 18 prosenttia. Oma halu etätööhön oli kuitenkin Kainuussa todellisuutta paljon suurempi, 19 prosenttia.

Vapaa-ajanasuminen on lisääntynyt jatkuvasti myös tutkimuskunnissa. Kesämökkien määrä oli Vehmaalla 29 prosenttia suurempi vuonna 2004 kuin vuonna 1990. Yläneellä määrä oli 20 prosenttia suurempi, Hyrynsalmella 35 prosenttia suurempi ja Sotkamossa 24 prosenttia suurempi. Hyrynsalmella ja Sotkamossa kesämökkien määrä lähes kaksinkertaistui vuodesta 1970 vuoteen 1980, kun taas Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa kasvu oli samalla ajanjaksolla paljon maltillisempaa. (Tilastokeskus 2006b).

11. Yritystoiminta ja yritysten sijoittuminen

11.1. Yrittäjyyden edellytykset

Yrittäjyyttä pidetään nykyisin yhtenä tärkeimmistä alueiden kehittämiseen ja menestymiseen vaikuttavista tekijöistä. Elinkeinoelämä on se runko, jonka varaan muu kunnan kehittämissä politiikka suuressa määrin rakentuu. Eri elinkeinojen kehittämisessä on tavoitteena kunnan olosuhteisiin sopiva, tasapainoinen elinkeinorakenne. (Koski 1988: 18). Hautamäen (1995: 46) mukaan yrittämisessä ei ole kyse kuitenkaan pelkästään liiketoiminnasta, vaan se on käsitettävä laajasti, elämän ohjaksien ottamiseksi omiin käsiin.

Yrittäjyydellä tarkoitetaan yrityksen omistamista ja ammatin harjoittamista yrityksen omistaja-johantajana. Yrittäjäksi ryhtymiseen voivat vaikuttaa taustatekijät, jotka liittyvät yksilön henkilökohtaisiin taustoihin (luonteenpiirteet ja demografia), työhistoriaan ja erilaisiin tilannetekijöihin. Erilaiset taustatekijät sekä niitä koskevat henkilökohtaiset havainnot ja tulkinnat vaikuttavat yksilön mielikuviin yrittäjyyden houkuttavuudesta ja kyvyistä toimia yrittäjänä. Tilannetekijöissä tapahtuvat muutokset voidaan jakaa työntö- ja vetotekijöihin sen mukaan, mikä vaikutus niillä on yrittäjäksi siirtymiselle. Työntötekijöitä voivat olla esimerkiksi työttömyys, tyytymättömyys nykyisiin työtehtäviin, urakehitysmahdollisuuksien pysähtyminen palkkatyössä, muutto uudelle paikkakunnalle tai ikäkausikriisi. Vetotekijöitä ovat esimerkiksi sopivan liiketoimintamahdollisuuden ilmaantuminen, mahdollisuus kehittyä ja käyttää hyväksi omia taitoja, halu saada aikaan jotain omaa, halu olla itsenäinen ja halu tai mahdollisuus ansaita (enemmän) rahaa. (Heinonen ym. 2006: 8, 10).

1990-luvulla yrittäjyys lisääntyi Suomessa voimakkaasti. Ensinnäkin 1990-luvun laman myötä yrittäjyys tuli ansaintakeinoksi muiden vaihtoehtojen vähäisyyden vuoksi. Samanaikaisesti suurteollisuus rationalisoi toimintojaan antaen aikaisempaa suuremman osuuden perinteisesti itse tuottamistaan palveluista ja tuotantokokonaisuuksista ulkopuolisten yritysten tuotettavaksi. (Heinonen 2000: 8). Selkeästi ripeintä sekä yrittäjyyden että työllisyyden kasvu on ollut yrityspalveluiden toimialalla.

Yrittäjyys mielletään yleensä yksilölliseksi suoritukseksi. Yrittäjyys edellyttää ominaisuuksia, joita kaikilla ei ole: itseluottamusta ja rohkeutta, tulevaisuudenuskoa, uhrautuvaisuutta, päättäväisyyttä, vastuuntuntoa, kunnianhimoa, aloitteellisuutta, luovuutta, organisointi- ja riskinsietokykyä, sitkeyttä ja joustavuutta. (Hautamäki 1995: 48). Suomalaisessa yrittäjäperinteessä sanotaan olevan vahvasti esillä pyrkimys riippumattomuuteen ja itsenäisyyteen, vahvat yksilösuoritukset, näyttämisen halu ja epäluulo uuteen asiaan (Hirvelä ym. 1987: 2).

Cannonin (1985) mukaan innovatiivisuuden, luovuuden ja yrittäjyyden välillä on voimakas yhteys. Kangasharjun ja Hyrskyn (1997) maaseutumaisilla alueilla tehdyn tutkimuksen mukaan yrittäjät ovat innovatiivisempia kuin muut. Saman tutkimuksen mukaan miehet ovat ajattelultaan hieman naisia innovatiivisempia ja alle 30-vuotiaat innovatiivisempia kuin yli 30-vuotiaat. Koulutusaste nostaa innovatiivisuutta sitä kautta, että koulutus lisää omaa itsenäistä ajattelua. Yrittäjien kesken tuloksena on, että yrityksen perustajat ovat innovatiivisempia kuin ei-perustajayrittäjät, ja useampaa kuin ensimmäistä yritystään johtavat ovat innovatiivisempia kuin ensimmäistä yritystään johtavat. Myös yrittäjät, jotka ovat perustaneet yrityksensä alle 10 vuotta sitten, ovat innovatiivisempia kuin yrittäjät, jotka ovat perustaneet yrityksensä yli 10 vuotta sitten. Koko Hyrskyn ja Kangasharjun aineistossa innovatiivisimman testiäron saavat yrittäjät, joilla on yli 10 työntekijää. Pelkästään itsensä työllistävät yrittäjät eivät siten välttämättä osoita

innovatiivista ajattelua, vaan sitä tarvitaan hieman isompien pk-yritysten johtamisessa. (Kangasharju 1999a: 73–74). Kun etsitään omakohtaisesta yrittäjyydestä kiinnostuneita aktiivisia, osaavia ja päämäärätietoisia yksilöitä, tulisi Scottin ja Rosan (1996; Niittykangas 1999a: 30) mukaan kiinnittää erityistä huomiota yrittäjiin, jotka haluavat ja kykenevät olemaan mukana useammassa liiketoiminnassa.

Brockhausin (1982) mukaan yritystoiminnan aloittaminen ajoittuu useimmiten 25–40 vuoden ikään. Tuohon mennessä yrittäjäksi aikovalle on kertynyt riittävästi työkokemusta, asiantunte-
musta ja itseluottamusta. Vuonna 2003 18–65-vuotiaiden ammatinharjoittajien keski-ikä Suomessa oli 46,5 vuotta ja vastaavan ryhmän keski-ikä koko väestössä oli 42,2 vuotta. Vuonna 1994 vastaavat luvut olivat 44,4 vuotta ja 40,9 vuotta. Yrittäjien keski-ikä on siis noussut enemmän kuin koko väestön. (Rajaniemi 2005: 82).

Suomalaisten pk-yrittäjien koulutustasoa voidaan kokonaisuutena luonnehtia alhaiseksi, vaikka se onkin noussut (Heinonen 2000: 63). Niin sanotun GEM-tutkimuksen mukaan yrittäjyysaktiivisuuden taso laskee Suomessa koulutustason myötä, kun se muissa GEM-vertailumaissa (Tanska, Saksa, Ranska, Yhdistynyt kuningaskunta, Italia, Yhdysvallat, Kanada, Japani ja Israel) kasvaa koulutustason myötä. Suomalaisten asenne yrittäjyyttä kohtaan on hyvä, mutta se ei ilmene kuitenkaan sen paremmin vilkkaana yritysverustantana kuin korkeana kasvuyritysten määränäkään. (Arenius & Autio 1999: 8). Nytemmin yrittäjyyttä on alettu opettaa jo peruskoulusta lähtien. Vaikka yrittäjyydessä onkin kysymys pitkälti henkilökohtaisista ominaisuuksista, voi yrittäjämäistä toimintatapaa myös oppia. Tärkeää on antaa nuorille perustietoja yritystoiminnasta ja kannustaa heitä ajattelemaan yrittäjyyttä yhtenä tulevaisuuden uravaihtoehtona.

Tutkimustuloksissa korostuu paikallisen koulutus- ja tutkimuskeskuksen tärkeys innovaatioiden syntymiselle. Ammattitaitoinen työvoima ja koulutusyhteistyö paikallisen yliopiston kanssa ovat kaikkein tärkeimmät ympäristötekijät. (Nijkamp ym. 1997; Kangasharju 1999b: 43). Klusteroitumista pidetäänkin leimallisena piirteenä luovalle teollisuudelle, luoville ammateille tai luovalle pääomalle (mm. Florida 2002: 219–220). Eri toimintojen spatiaalinen läheisyys mahdollistaa luottamukseen, virikkeellisyteen ja strategiseen kumppanuuteen perustuvan sosiaalisen vuorovaikutuksen, kollektiivisen oppimisprosessin, kilpailun ja sisäsyntyisesti kehittyvän yhteistoiminnan. Luovien teollisuusalojen paikallisten verkostojen tihtymä luo dynaamista kehittämisilmapiiriä, joka synnyttää uusia ideoita ja innovaatioita sekä houkuttelee osaajia ja vaikuttaa yritysten investointihalukkuuteen. (Montgomery 1995; Turok 2003; Kainulainen K. 2004: 127).

Esimerkkinä paikallisen koulutus- ja tutkimuskeskuksen merkityksestä Suomessa on Oulun yliopisto, joka on Lajusen (2001: 181) mukaan mahdollistanut Pohjois-Suomen nuorten opiskelun ja itsensä kehittämisen kotiseudullaan tai sen välittömässä läheisyydessä. Pelkkä koulutustarjonta ei kuitenkaan hänen mukaansa riitä pitämään nuoria Pohjois-Suomessa, vaan heille on pystyttävä tarjoamaan myös haastavaa ja mielekästä työtä sekä lisäksi vielä hyvät peruspalvelut ja viihtyisiä asuinympäristöjä, jossa on monipuolista ja korkeatasoista tarjontaa harrastuksille ja vapaa-ajanviettoon. Yliopistokaupungin teatteri- ja konserttitarjonta, näyttelytoiminta, liikuntamahdollisuudet, huippu-urheilu yms. ovat erittäin ratkaisevia tekijöitä abiturientin valitessa paikkaa, mihin hän hakeutuu opiskelemaan.

11.2. Yritystoiminnan edellytykset maaseudulla

Maaseutuyrittäjyydestä puhuttaessa viitattiin vielä 1960- ja 1970-luvuilla maanviljelijöihin, vaikka nämä toimivat selkeästi nimenomaan tuottajina. 1990-luvulle tultaessa oli havaittavissa jo pyrkimyksiä nähdä maanviljely yrittäjyydestä irrallisena ilmiönä erityisesti siinä merkityksessä,

että menestyvä maanviljelijä kehittää toimintaansa kohti yrittäjämäistä toimintatapaa tai siirtyy yrittäjäksi toiselle toimialalle. (Heinonen 2000: 8). Niittykankaan (1993: 111) mukaan maaseudun elinvoimaisuus edellyttää moni-ilmeistä yrittäjyyttä. Maaseudulla tarvitaan yrittäjiä, jotka työllistävät itse itsensä, ja yrittäjiä, jotka tarjoavat työtilaisuuksia myös muille, sekä yrittäjiä, jotka suuntautuvat alueelta ulospäin. Mitä etäämpänä keskuksista sijaitsevista alueista on kysymys, sitä tärkeämpään asemaan nousevat itsensä työllistävät ja perheen työpanoksen varaan toimintansa rakentavat. Kaupunkien läheisten haja-asutusalueiden mahdollisuudet toimia väestön asuinalueina riippuvat koko talousalueen elinvoimaisuudesta, kun taas syrjäisemmällä maaseudulla painottuvat vahvemmin paikalliset olosuhteet (Mäntylä ym. 1998: 48).

Maaseudulla yrittäjäksi ryhtyminen on ratkaisu riittämättömään toimeentuloon tilanteessa, jossa yrittäjäksi ryhtyvä haluaa jatkaa elämistä kotiseudullaan. Maaseutua relevanttina vaihtoehtona pitävillä on usein jonkinlainen kiinnekohta maaseudulle. Sukujuuret ja ehkä sukutilakin ovat maalla. Vastaavasti yrittäjyystutkimuksessa puhutaan yrittäjävanhempien ja opittujen roolimallien merkityksestä. Maaseutu sijaintipaikkana on yrittäjälle sinänsä merkityksellinen, vaikkakin yrittäjyyden näkökulmasta toissijainen asia, koska menestyvän yrittäjyyden edellytykset perustuvat liikeideaan, yrittäjyysprosessiin ja yrittäjän liiketoimintaosaamiseen. (Heinonen 2000: 26, 30, 54).

Maaseudulla toiminnan dynamiikka on usein kuitenkin päinvastainen kuin mitä dynaamisen toimintaympäristön olemassaolo edellyttää. Väestön määrä esimerkiksi vähenee, mikä merkitsee lähimarkkinoiden kysynnän ohentumista ja yksipuolistumista. (Niittykangas 1999a: 17). Myös innovatiivisuuden indeksin mukaan innovatiivisuus jää maaseutualueilla selvästi alle kansallisen keskiarvon (Ritsilä 1999: 50). Maaseutuun laskettavien EU-tukialuejaon mukaisten 5b- ja 6-alueiden sekä Tilastokeskuksen kuntaryhmytyksen maaseutumaisten alueiden yhteisiä piirteitä yritystoiminnan potentiaalisena toimintaympäristönä ovat Ritsilän (1999: 56) mukaan kansallista keskiarvoa alhaisempi koulutustaso, tiheästi asuttuja alueita matalampi uusien yritysten perustamisaste, kansallista keskiarvoa pienempi teknologiataso, kansallista keskiarvoa pienempi klusteroituminen, tiheästi asuttuja alueita alhaisempi kuntien yhteistyöintensiteetti ja kansallista keskiarvoa matalampi pendelöintiaste.

Koska uudet innovaatiot syntyvät usein keskusalueilla systemaattisen tuotekehityksen tai arvojen ja asenteiden muutosten kautta, merkitsevät maaseudulle asumaan asettuminen tai yrityksen sijoittuminen yrittäjälle tietyn ylimääräisen vaivannäön ottamista kannettavaksi. Maaseudulta on vaikeampi nähdä, mitä tehdä ja miten toimia. Lisäksi paikallinen kysyntäpohja ei useinkaan anna mahdollisuuksia erikoistuneiden palvelujen kehitykselle, eikä se siten vahvista alueella toimivien yritysten kilpailukykyä ja monipuolista elinkeinoperustaa (Niittykangas 1999a: 10, 30). Keskeisin maaseutuun kohdistuva uhka liittyy siis kykyyn uudistua. Uusien yritysideoiden ja toimintatapojen leviäminen maaseudulle on ydinkysymys niin uusien kuin toimivienkin yritysten kannalta. Maaseudulla asuville ja siellä toimiville yrittäjille ja kehittämistyötä tekeville haaste on melkoinen, koska epäily utta ja outoa kohtaan on maaseudulla tyypillistä. (Niittykangas 1995: 73).

Alarinnan (1998: 45) mukaan maaseutualueiden yritystoiminnan kehittymistä hidastavat tietämyksen vähittäinen, polkumainen syntyminen ja sanattoman tietämyksen eli käytännön tiedon suuri osuus elinkeinotoiminnassa. Lisäksi etäisyydet keskuksiin ylläpitävät suhteellisen pysyviä ja paikallisia markkinaympäristöjä, jotka eivät kannusta ja pakota yritystä ja yrittäjää kehittymään. On kuitenkin havaittu, että etäisyyden merkitys vähenee informaatioteknologian kehityksen, kansainvälistymisen ja vuorovaikutuksen lisääntymisen myötä. Sijaintia maaseudulla ei enää juurikaan pidetä menestyksen esteenä, vaan sijainti maaseudulla voi tarjota yritykselle myös to-

dellisiä kilpailuetuja. Eurooppalaisittain hyvin puhtaan luontoympäristön vuoksi Suomessa voidaan laajentaa esimerkiksi luontoyrittämisen mahdollisuuksia. (Heinonen 2000: 47).

Niittykankaan ym. (1994: 70) mukaan yrittäjyyspotentiaali on jopa suurempi yritysaktiiviteetiltään alempaan luokkaan kuuluvilla alueilla kuten maaseudulla. Taloudellinen tilanne on luultavasti lisännyt kiinnostusta tai tarvetta yrittäjyyttä kohtaan ja ajautuminen yrittäjäksi olosuhteiden pakosta lisääntyy myös alueilla, joilla toimentulo aiemmin on ollut muilla tavoin saatavilla. Alueilla, jotka eivät sijaitse suurten keskusten vaikutuspiirissä, on suhteessa vähemmän myös palkkatyömahdollisuuksia ja palkkatyöhön kohdistetut tulo-odotukset ovat varsin matalat (Niittykangas 1999a: 24). Tilastojen valossa yritystiheys on väestömäärään suhteutettuna kasvanutkin keskusseutujen ulkopuolisilla alueilla maakuntakeskuksia voimakkaammin. Keskusten väestönkasvussa on puolestaan lisääntynyt nopeammin muiden väestöryhmien kuin yrittäjien lukumäärä. (Saartenoja 2004: 154).

11.3. Maaseudun asukkaiden edellytykset yrittäjiksi

Maaseudulla asuvat poikkeavat piirteiltään jossakin määrin muualla asuvista, joten maaseudun kannalta suuri kysymys on, missä määrin yrittäjiltä vaadittavia ominaisuuksia maaseudun asukkailla on. Paikallinen kulttuuri ja ihmisten käyttäytyminen ovat kehittyneet luonnon antamien mahdollisuuksien sekä rajoitusten pohjalta. Niittykankaan (1992: 197) mukaan syrjäisissä ja taantuneissa kunnissa uuden yritystoiminnan syntymahdollisuudet paikallisen väestön pohjalta ovat selvästi huonommat kuin muilla maaseutualueilla, koska väestöllä ei ole tahtoa yrittämiseen. Yrittäjyyden mahdollisuutta näytetään kuitenkin usein tarjottavan väliinputoajille, joilla ehkä vähiten on ns. yrittäjäominaisuuksia. Aiempien tutkimusten (esim. Niittykangas & Tervo 1993; Niittykangas 1999b: 123–124) tulokset antavat kuitenkin tukea myös työttömyyden tai sen uhkan yrittäjyyteen ohjaavalle vaikutukselle, mikäli alueen yrittämisen mahdollisuudet ovat hyvät ja alueen väestöllä on runsaasti yrittäjäominaisuuksia.

Maaseudulla korostuu kuva työn fyysisyydestä. Maaseudun roolina on ollut tarjota todellisia asioita: ruokaa syötäväksi ja puuta jalostettavaksi. Aineeton palvelutyö on keskittynyt nimenomaan kaupunkeihin. Maaseudun työ on perinteisesti sijoittunut ansiotyön ja yrittämisen väliin. (Alarinta 1993: 91, 93). Suomalainen talonpoikauskulttuuri on ollut myös omaleimaista ja omin avuin toimeentulevaa. Tämä antaa hyvät edellytykset yrittämiselle, vaikka se toisaalta houkutteleeakin takertumaan menneisyyteen. (Hautamäki 1995: 46–47).

Usein sukupolvien taakse ulottuva itsellisen työn perinne synnyttää vastuun aiempien sukupolvien työn tuloksista, mikä heijastuu helposti varauksellisuutena uutta ja aiemmasta poikkeavaa kohtaan. Myös tapahtumien synn liittämisen sattumaan tai kohtaloon on tyypillistä maaseudulla asuville. Yleisesti tällainen epäilevä suhtautuminen on ominaista matalan koulutuksen saaneille ja maatalousyrittäjille. (Niittykangas 1999b: 118–123). Uusien elinkeinojen ja asukkaiden tuominen maaseudulle saattaa törmätä alkuperäisten asukkaiden vastustukseen, koska uudet ihmiset ja arvot saatetaan perinteisessä maatalousyhteisössä kokea uhkana, jonka edessä tunnetaan pelkoa ja epävarmuutta (Lapintie & Riipinen 1994: 57).

Katilan (1991: 49–52) mukaan maaseutuyrittäjä ja pk-yrittäjä eroavat toisistaan monessa suhteessa. Merkittävin ero on maaseutuyrittäjien vähäisempi usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin elämässä. Maaseutuyrittäjät poikkeavat myös perinteisistä pk-yrittäjistä sekä työn ulkoisten että sisäisten arvojen osalta. Heille työn ulkoisten arvojen, kuten palkan, lomien ja työpaikan varmuuden merkitys on suurempi ja suoriutumiseen liittyvien arvojen merkitys pienempi kuin perinteisillä pk-yrittäjillä. Motivaatiotekijöiden valossa maaseutuyrittäjien menestymismahdolli-

suudet näyttävät hieman huonommilta kuin muiden pk-yrittäjien keskimäärin. Myös suhtautumisessa yrittäjyyden tukijärjestelmiin on selkeästi eroa: maaseutuyrittäjät pitävät tukea itsestään selvänä, pk-yrittäjät sen sijaan eivät. EU-jäsenyyden myötä motiivi yrittämiseen on edelleen pienentynyt tukien muututtua luonteeltaan suoraksi tueksi (Heinonen 2000: 23).

Myöskään Routamaan ja Vesalaisen (1992: 11) tulokset maanviljelijöiden yrittäjyyspotentiaalista eivät yrittäjyyden kannalta ole lupaavia: noin viidennes viljelijöistä suhtautuu yrittäjyyteen mahdollisuutena, yhtä suuri osa keskittyy toiminnassaan olemassa olevan ammattitaidon eli maanviljelyn hyödyntämiseen ja kehittämiseen, ja lopuilla noin 60 prosentilla viljelijöistä ei ole lainkaan yrittämiseen ja kehittämiseen liittyvää potentiaalia. Riepposen (1995: 42) tutkimuksen mukaan ne yrittäjät menestyvät heikoimmin, joiden yrittäjäksiryhtymispäätökseen ovat vaikuttaneet työllisyysnäkökohdat työntötekijöinä. Vastaavasti paremmin menestyneitä yrittäjiä yhdistävät tuotteiden markkinatilanteeseen liittyvät perusteet.

Maaseudulla yrittäjänä toimiminen ei edellytä maaseututaustaa, vaan myös maaseudulle muutava voi ryhtyä yrittäjäksi. Kaupungissa opitulla ja koetulla näyttää olevan selkeä yhteys uusien toimintojen harjoittamiseen. Kaupungista saadut kokemukset näyttävät luovan perustan uusien mahdollisuuksien havaitsemiselle. Kaupunki myös avaa maaseudulle uusia mahdollisuuksia ja markkinoita. Monet maaseutuyrittäjyyden innovaatioista ovat syntyneet kaupungista saadun vaikutuksen, kokemuksen ja tiedon pohjalta. (Heinonen 2000: 64, 66, 73).

Maaseutuyrittäjyyden edistämiskeskuksen tekemän kyselyn mukaan yli 260 000 Suomen isoissa kaupungeissa asuvaa olisi kiinnostunut maaseudulla työskentelystä tai yrittämisestä. Näistä runsaat 65 000 henkilöä olisi todennäköisesti siirtymässä maaseudulle esteiden poistuessa. Yrittäjyystutkimuksessa on kuitenkin havaittu, että huomattavasti suurempi määrä ihmisiä pitää yrittäjyyttä mahdollisena uravaihtoehtona kuin mitä todella ryhtyy yrittäjäksi. (Heinonen 2000: 71).

Maaseutuyrittäjyyden edistämiskeskuksen johtajan Kari Huhtalan mukaan maaseutuyritysten määrä kasvaa vuosittain vajaalla tuhannella ja maatalojen määrä vähenee noin 3 000:lla. Hänen arvionsa mukaan noin viidesosa perustetuista maaseutuyrityksistä on kaupungeista maalle muutaneiden perustamia. Suuri osa uusista yrityksistä on palvelujen sijaan tuotannollisia. Matkailuyrityksiä on maaseudulle perustettu vuosien mittaan runsaasti, joten uusille yrittäjille ei ole paljoakaan tilaa. Luonto- ja elämysmatkailun saralla on kuitenkin vielä hyödyntämätöntä potentiaalia. (Huhtala 2000).

11.4. Maaseudulle soveltuva yritystoiminta

Koska maaseutuväestön on todettu olevan ajattelutavaltaan adaptiivisempaa kuin kaupunkiväestön (Kangasharju 1999a: 73–74), on yritystoiminnan kehittämisen ja kehityksen mielellään lähdeittävä liikkeelle perinteisistä toimeentulolähteistä uusia ideoimalla. Kaikkein maaseutumaisimmilla alueilla kannattaa myös erikoistua tuotantoon, joka ei ole riippuvainen markkinoiden sijainnista (Kangasharju 1999c: 76). Maatila tarjoaa maaseudulla peruspuitteet moneen yritystoimintaan. Sen tähden yrittämisen aloituskynnys onkin usein matalin juuri maatalouden sivutoiminnan aloittamiselle. Maaseutuympäristö ei juuri houkuttele tietoyrityksiä, mutta teknologian kehittyminen on tuonut mukanaan uusia liiketoimintamahdollisuuksia ja kokonaisia toimialaryhmittymiä ja sektoreita, jotka ovat houkutelleet uudenlaista osaamista ja innovatiivisia toimijoita alalle. Tällaisia aloja ovat mm. luomuviljely ja elämysmatkailu. (Heinonen 2000: 9).

Maaseudun yritystoiminta voi olla selkeästi alkutuotantoon sidoksissa olevaa yritystoimintaa tai yrittäminen maaseudulla voi tarkoittaa maatalan yhteydessä harjoitettavaa yritystoimintaa millä

tahansa toimialalla. Tällöin kyse on monitoimitilasta. Lisäksi maaseudulla toimii näihin ryhmiin kuulumatonta yritystoimintaa, joka on vain sijoittunut maaseudulle olematta sen paremmin liitoksissa alkutuotantoon kuin maatalaankaan. Rajanveto eri ryhmien välillä on vaikeaa. Uusyrittäjäyshankkeiden kokemusten perusteella hankkeet näyttävät jakautuvan karkeasti kahteen ryhmään: maaseudun voimavaroja hyödyntävään, perinteiseen maatalouteen liittyvään elinkeinotoimintaan sekä maaseudulle sijoittuvaan elinkeinotoimintaan, joka lähtökohtaisesti perustuu yrittäjän henkilökohtaisiin intresseihin, ei niinkään maaseutuun liiketoiminnan resurssina. (Heinonen 2000: 60–61).

Torvela ja Juvonen (1984: 18–19) luokittelevat Suomen maatalouden sivuelinkeino- ja sivuansiotoinnot omalla tilalla tapahtuvaan toimintaan sekä tilan ulkopuoliseen toimintaan. Omalla tilalla tapahtuvasta toiminnasta ovat esimerkkeinä maatalouden erikoistuotanto, kalastus, mehiläishoito, maatilamatkailu ja metsänviljely. Tilan ulkopuolista toimintaa ovat sivuansiotyöt, esimerkiksi maatalouskoneiden käyttö tilan ulkopuolella tai yritystoiminta, esimerkiksi kone- ja rakennusurakointi.

Maaseudun yritykset ovat pääsääntöisesti pieniä alle 5 henkilöä työllistäviä, lähimarkkinoille suuntautuneita, yksitoimipaikkaisia ja voimakkaasti teollisuuteen keskittyneitä (Niittykangas 1992: 14). Alkutuotannon, teollisuuden sekä majoitus- ja ravitsemustoiminnan yritystiheydet eli työvoimaan suhteutettu yritysvaranto on maaseutumaisissa kunnissa hieman korkeampi kuin kaupunkimaisissa tai taajaan asutuissa kunnissa. Huipputeknologian yritykset eivät sen sijaan juurikaan sijoitu maaseutumaisiin kuntiin. (Niittykangas 1999a: 21). Maaseutumaisissa kunnissa lyhyen elinkaaren yritysten osuus on pienempi kuin muilla alueilla. Näissä kunnissa ulkopuolisten toimijoiden kiinnostus yksittäiseen yritykseen voi olla vahvempi kuin muilla alueilla, koska yritykset ja yrittäjät tunnetaan. (Niittykangas 1999c: 107–108).

Myös tietotyötä voidaan tehdä maaseudulle soveltuvilla aloilla ja tavoilla. Esimerkiksi verkko-kauppa mahdollistaa maaseudun tuotteiden markkinoinnin kaupunkien kuluttajille. Köppä (1998: 80) on eritellyt maaseudulla tehtävää tietotyötä yhtäältä lähipalveluun, joka palvelee paikallisia asukkaita ja elinkeinoelämää, ja toisaalta etäpalveluun, jonka kohderyhmä on muualla. Yhteistä näille molemmille on se, että kyse on tietoteknologiaa hyödyntävästä palvelusektorin työstä. Tällaisia maaseudun tietoammatteja voivat olla esimerkiksi virtuaali- ja etäopettaja, pankin puhelinpalvelun asiakasneuvoja, luomutuotteiden verkostomarkkinoija, maatalousalan neuvoja/kouluttaja sekä etätyötä tekevä tutkija, konsultti tai suunnittelija (Kirves 1998: 135; Köppä 1998: 81). Tällaiset työt edellyttävät luonnollisesti toimivia verkkoyhteyksiä. Esimerkiksi Kainuussa on tehty sopimus koko maakunnan kattavasta laajakaistayhteyden rakentamisesta vuoden 2006 loppuun mennessä. Vaikka palvelut osin harvenisivat maakunnassa, niiden sähköinen saatavuus paranee.

Teollisuutta on yleisesti pidetty keskeisenä aluetalouden kehitystekijänä. Esimerkiksi Gunnar Myrdalin (1957) ja Allan Predin (1965) tunnetuissa kasautuvan kasvun malleissa teollisuus on kehityksen liikkeellepaneva voima. (Koski 1988: 16). Palvelualojen yritysten synty on voimakkaasti sidoksissa alueen kehittyneisyyteen ja lähimarkkinoiden kysyntää kuvaaviin tekijöihin, mutta korkea teollinen yritysaktiviteetti on mahdollista myös perinteisillä maaseutualueilla, joilla omakohtaisen yrittäjyyden kynnys on usein matalampi kuin palkkatyön perinteen teollisuusalueilla tai urakehityksen leimaamilla keskusalueilla. Pienyritysvaltaisuuden on todettu olevan keskeinen uusien yritysten syntyä selittävä tekijä sekä teollisuudessa että palveluissa (Niittykangas 1999b: 124).

Tutkimuksissa on havaittu, että yritykset vanhemmilla toimialoilla, kuten perusmetalliteollisuudessa, innovoivat vähemmän kuin yritykset uudemmilla toimialoilla, kuten elektroniikkateollisuudessa.

suudessa (Kangasharju & Nijkamp 1997; Kangasharju 1999b: 41). Perusmetalliteollisuudessa innovatiiviset yritykset ovat keskittyneet kauemmas kalliista keskuksista, kun taas elektroniikkateollisuudessa innovatiiviset yritykset sijaitsevat perusmetalliteollisuuden yrityksinä suuremmissa keskuksissa (Kangasharju & Nijkamp 1998; Kangasharju 1999b: 41). Tämän mukaan teollisen elinkaaren alussa sekä innovatiivisuus että myös uusi tuotanto keskittyvät keskusalueille niiden paremman infrastruktuurin, informaation ja osaavan työvoiman vuoksi. Myöhemmin, kun innovatiivisuuden ympäristösidonnaisuus vähenee ja muilla alueilla on ollut aikaa kehittää omia ominaisuuksiaan ja kun yritysten kilpailukyky muuttuu innovatiivisuudesta enemmän strategiseen toimintaan ja hintakilpailukykyyn, on maaseutumaisemmilla alueilla mahdollisuus houkutella tuotantoa alueelleen. (Kangasharju 1999b: 42).

Hautamäen (2002: 139–140) mukaan on ilmeistä, että maaseudun säilyminen elävänä voidaan turvata vain yritystoiminnan ja nimenomaan teollisuuden avulla, koska vain teollisuus pystyy luomaan niin paljon uusia työpaikkoja, että maaseudulla voi asua riittävä määrä ihmisiä. Hänen mukaansa maa- ja metsätalouden ohella myös julkiset ja yksityiset palvelut työllistävät tulevaisuudessa yhä vähemmän, eikä myöskään matkailu joitakin turistikeskuksia lukuun ottamatta tuota maaseudulle mainittavasti uusia työpaikkoja. Teollisen yritystoiminnan menestymiseen vaikuttavat Hautamäen mukaan eniten kulttuuriset ympäristötekijät, jotka muodostavat yhdessä asuinympäristön ja kunnan johtamistavan kanssa hienosyisen ja monimutkaisen kehitysvoiman. Tähän liittyvät tiiviisti vielä yrityskohtaiset tekijät. Aineellinen toimintaympäristö ei siten ole enää kunnan ratkaiseva menestystekijä, vaan välttämätön edellytys, joka toteutuu ja voidaan toteuttaa lähes jokaisessa kunnassa. Tärkeitä yritystoiminnan aineettomia edellytyksiä ovat työvoiman koulutuksen järjestäminen sekä liikenneyhteyksien ja yrityspalvelujen parantaminen. Vaikka asuinympäristö ei liity välittömästi yritystoimintaan, se on tärkeä työvoiman saannin kannalta.

Teollinen yritystoiminta Suomen maaseudulla on monipuolista. Merkittävimmät teollisuuden toimialat suhteessa kaupunkeihin ovat puu- ja huonekalu-, TeVaNaKe-, kemian-, elintarvike- sekä metalli- ja koneteollisuus. Suuri haaste maaseudulle ja koko Suomen talous- ja elinkeinopolitiikalla on kuitenkin näitä toimialoja koskettava teollisen työn globaali uudelleenjakautuminen. (Voutilainen 2006).

Työpaikkojen supistuminen julkisella sektorilla on vaikuttanut eniten maaseudun naiseen, joille maaseudulla on vähän tarjolla muita työllistymismahdollisuuksia (Högbacka 1998: 30). Mahdollisuuksia yritystoiminnalle tarjoavat kuitenkin kasvavan vanhusväestön tarvitsemat terveydenhoito- ym. palvelut. Terveydenhuollon kehittyminen ja eliniän pidentyminen ovat merkinneet sitä, että eläkkeelle siirrytään yhä terveempinä ja hyväkuntoisempina. Ihmiset myös alkavat ottaa yhä enemmän vastuuta omasta terveydestään ja ovat halukkaita sijoittamaan siihen rahaa. Huomio siirtyy sairauksien hoitamisesta hyvinvoinnin lisäämiseen ja elämänlaadun parantamiseen. Eläkeläisistä tulee merkittävä kuluttajaryhmä. Tämän kehityksen myötä hyvinvointipalveluiden tuottamisesta tulee yhä enemmän normaalia liiketoimintaa. (Marttinen 2004: 29).

Kuntaliiton selvityksen mukaan kuntien ostopalveluiden määrä lisääntyy noin kymmenen prosentin vuosivauhtia. Palveluiden oston odotetaan lähivuosien aikana edelleen lisääntyvän, kun markkinat kehittyvät. Erityisen nopeasti on lisääntynyt vanhus- ja vammaispalvelujen ostaminen ulkopuolisilta tuottajilta. Yritysten ja järjestöjen merkitys sosiaali- ja terveystalouden palvelujärjestelmässä on voimistunut jatkuvasti viime vuosina. Ne tuottavat jo viidesosan kaikista näiden alojen palveluista. (Marttinen 2004: 22–23). Ylä-Närvän ja Ahvenaisen (2003: 42) Varsinais-Suomesta tekemässä selvityksessä ilmenee, että yksityisesti tuotettuja palveluja käytetään eniten vanhusten asumispalveluissa, joissa 69 prosenttia asiakkaista asuu yksityissektorin palvelutaloissa ja hoivakodeissa. Määrällisesti eniten palveluja ostetaan Turussa. Asumispalvelut on käytännössä koko-

naan ulkoistettu myös monissa keskisuurissa kunnissa, esimerkiksi Kaarinassa, Uudessakaupungissa ja Naantalissa.

Lemponen (1999) on tutkinut Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjois-Karjalassa sijaitsevia monialaisia töitä tarjoavia kylä- ja kotipalveluyrityksiä sekä vanhuksille ja mielenterveysongelmallisille pääasiassa tuettua asumispalvelua tarjoavia hoiva- ja pienkoteja. Yli puolet tutkimuksessa mukana olleista yrittäjistä on yritystä perustaessaan ollut työttömänä. Tutkimuksessa mukana oleville yrittäjille yrityksen perustaminen on ollut ensisijaisesti työpaikan luomista itselle ja yrityskumppanille tai muutamalle yritykseen palkatulle työntekijälle. Yrittäjät kokevat, että hyvinvointialan palveluyrityksiä ei koeta työllistäjinä, eikä palveluelinkeinoja arvosteta yritystoimintana niin kuin tuotannollista yritystoimintaa, jota kuntiin haastateltujen mielestä toivotaan perustettavan. Lemponen mukaan pelkkä hyvinvointialan yrittäjyyden edistäminen ei riitä, vaan sen lisäksi on tärkeää lisätä keskeisten sidosryhmien, kuten kunnan ja muiden palvelutuottajien, tietoutta alan yrittäjyydestä. (Lemponen 1999: 116, 121–122).

Tuotteiden ja palveluiden tunnetuksi tekemistä on oleellisesti helpottanut internetissä markkinointi. Internet tarjoaa mm. yksityisille hoivayrittäjille merkittävän markkinointikanavan, josta samankaltaisten palvelujen tarjoajat löytyvät yhteisestä palveluhakemistosta. Sieltä asiakkaat voivat etsiä alueittain tietoa palveluja tarjoavista terveys- ja sosiaalialan yrittäjistä. (Turun Sanomat 2003a: 12). Kilpailun kiristytessä maaseutuyritysten onkin keskityttävä yhä enemmän omaan ydinosaamiseensa sekä rakennettava osaamista ja toimintaa vahvistavia verkostosuhteita. Myös kunnilla ja muilla julkisilla organisaatioilla on merkittävä rooli maaseudun elinkeinotoiminnan edistämisessä. Pienten maaseutuyritysten omat resurssit eivät useinkaan riitä kehitystyöhön. Osaamisen kohottaminen koulutuksen avulla ja yritysten verkostoyhteistyön kehittäminen ovat suoran tuen ohella keskeisiä keinoja maaseudun elinkeinotoiminnan edistämisessä. (Anttila 1998: 41).

Yrittäjien palvelut voivat olla myös toisiaan tukevia, jolloin yksittäisten yrittäjien palveluita voidaan tuotteistaa palvelupaketeiksi. Palveluita ja niiden tarjoajia voidaan myös fyysisesti keskittää samaan palvelupisteeseen, josta ne ovat helposti esimerkiksi vanhusten saatavilla. Esimerkiksi Euroopan Sosiaalirahaston tukeman ja Suomen Kylätoiminta ry:n koordinoiman Toimi-hankkeen keskeisenä ideana on perustaa monipalvelupisteitä, jotka kartoittavat ja kokoavat maaseudun sirpaleiset työt ja hankkivat niille tekijät. Monipalvelupiste toimii alueen palvelujen välittäjänä. (Turun Sanomat 2006: 7).

Yksityisten kotipalvelujen käyttöönottoa on merkittävästi edistänyt vuoden 2001 alusta lähtien koko maassa käytössä ollut kotitalousvähenyys. Vanhenevan väestön lisäksi kotipalveluja voidaan vähenyksen turvin markkinoida myös vapaa-ajanasukaille. Uudenlaisesta ammattikunnasta esimerkkinä on mökkitalakkari, jonka vapaa-ajanasukas voi palkata tekemään sellaisia töitä, joita ei itse osaa, ehdi tai viitsi tehdä. Tällaisia tehtäviä ovat mm. puunhakkuu, maalaus, laiturin asennus, remontointi, haravointi, ruohonleikkuu tai mökin pitäminen asutun näköisenä. (Turun Sanomat 2004b: 17).

Uusia yritystoimintamahdollisuuksia tarjoavat myös kulttuuripalvelut, joiden merkitys kasvaa, kun alueet kilpailevat veronmaksajista ja työpaikoista. Kulttuuri nähdään yhä keskeisemmäksi alueiden elinvoimaisuuteen ja kilpailukykyyn vaikuttavaksi tekijäksi. Ihmiset muuttavat mieluiten paikkakunnalle, jossa on tarjolla muutakin kuin työpaikka, asunto ja terveydenhuolto. Taloudellisissa vaikeuksissa olevissa kunnissa vastakkainasettelu kulttuuri- ja peruspalvelujen välillä on kuitenkin jatkuvaa. Kansainvälisten ja kotimaisten esimerkkien valossa kulttuuritapahtumien taloudelliset vaikutukset ovat joka tapauksessa huomattavia. Esimerkiksi Ilmonen ym. (1995: 50) laskevat Kaustisen kansanmusiikkijuhlien tarjonnan noin kolmesataa tilapäistä työpaikkaa.

Maaseutuympäristöissä tai pienissä kunnissa toteutettavien tapahtumien kohdalla tyypillisiä ongelmia ovat kuitenkin palveluiden vähyys ja yksipuolisuus, mikä ilmenee taloudellisina vuotoina ja kerrannaisvaikutusten suhteellisen osuuden laskuna. Varsinkin majoituspalveluiden vähäisyys rajoittaa tapahtumien yleisömäärätavoitteita. (Kainulainen K. 2004: 52–53).

Ilmonen ym. (1995: 82) päätyvät kolmea suomalaista kulttuuritapahtumaa koskeneessa tutkimuksessa siihen, että kunnan koko ja elinkeinorakenteen monipuolisuus määräävät sen, kuinka suuri osa rahasta jää kiertämään aluetalouteen. Pienet paikkakunnat saavat tapahtumista pieniä kerrannaisvaikutuksia, koska niiden on elinkeinorakenteensa yksipuolisuuden vuoksi tuotava paljon tuotteita ja palveluita muilta paikkakunnilta. Epäsuorat työllisyysvaikutukset liittyvät O'Haganin (1992: 62) mukaan erityisesti kulttuuritapahtuman matkailuelinkeinoa vilkastuttaviin vaikutuksiin, paikallisten palvelujen kysynnän lisääntymiseen ja uusien yritysten houkutteluun alueelle.

Vuosina 1996 ja 1997 Suomen maaseudulla oli monitoimitiloja noin 23 000 ja maatalaan liittyttämiä maaseutuyrityksiä noin 53 000. Yleisimpiä toimialoja olivat rakentaminen ja maaliikenteen kuljetukset. Maatilojen yhteydessä toimivien yritysten yleisempiä toimialoja olivat maaja riistatalouteen liittyvät toimialat. (Rantamäki-Lahtinen 1999: 3, 44). Maaseudun pienyritysrekisterin mukaan pienyritysten määrä maaseudulla on kasvanut noin 9 prosenttia aikavälillä 1997–2004. Palvelualojen ja rakennusalan yritysten suhteellinen osuus on noussut merkittävästi, kaupan alan yritysten osuus on puolestaan laskenut. Vuonna 2004 maaseudun pienyrityksiä oli kaikkiaan 69 400. Ne työllistivät yhteensä 112 900 henkeä, ja yhteenlaskettu liikevaihto oli 13,9 miljardia euroa. Yrityksistä 42 prosenttia toimi palveluissa, 18 prosenttia rakentamisessa ja 17 prosenttia kaupan alalla. Vuosina 1993–2004 eniten kasvua yritysten määrässä oli kaupungin läheisellä maaseudulla, 26,5 prosenttia. Ydinmaaseudulla kasvua oli 24,5 prosenttia ja harvaan asutulla maaseudulla 12,2 prosenttia. Kasvu on ollut erityisen ripeää 2000-luvun alun jälkeen. (MTT 2006).

Maaseudun yritykset ovat keskimäärin pieniä. Vuoden 2001 lopussa mikroyritysten eli alle 10 työntekijän yritysten osuus oli sitä korkeampi, mitä maaseutumaisemmasta alueesta oli kysymys. Harvaan asutulla maaseudulla mikroyritysten osuus oli 94,5 prosenttia. Maaseudun mikroyritykset työllistivät vuonna 2002 keskimäärin vähemmän henkilöstöä kaikkiin mikroyrityksiin verrattuna. Maaseudun mikroyrityksissä oli keskimäärin 1,37 henkilöä, kun kaikissa mikroyrityksissä oli keskimäärin 1,7 henkilöä. Myös maaseudun mikroyritysten liikevaihto toimipaikkaa kohden oli selvästi pienempi kaikkiin mikroyrityksiin verrattuna. (Voutilainen 2006).

Yksityiset palvelualat keskittyvät yleisesti kaupunkeihin, mutta niistä vähiten kaupunkeihin keskittynyt on majoitus- ja ravitsemistoiminta. Kun tarkastellaan yksityisten palveluiden työpaikkoja kuntatyypeittäin vuonna 2001, huomataan, että harvaan asutulla maaseudulla oli suhteessa enemmän työpaikkoja majoitus- ja ravitsemistoiminnassa kuin muissa kuntatyypeissä. Harvaan asutulla maaseudulla alan työpaikkoja oli 14 prosenttia yksityisten palveluiden työpaikoista, kun muissa kuntatyypeissä osuus oli alle 10 prosenttia. Kaikissa maaseututyypeissä eniten yksityisten palveluiden työpaikoista oli kuitenkin kaupan alan työpaikkoja. Kaupunkien läheisellä maaseudulla niitä oli lähes 40 prosenttia. (Voutilainen 2006).

Yrittäjyys voi olla myös toisenlaista kuin perinteinen yrittäjyys. Tavanomaisen yrittäjyyden rinnalle on esitetty sosiaalisen tai kollektiivisen yrittäjyyden käsitettä. Siinä perustetaan osuuskuntia tai työkuntia, joiden tavoitteena ei ole voitto, vaan toiminnan jatkuminen. Esimerkiksi kylätuominta tarjoaa hyvät lähtökohdat sosiaaliselle yrittämiselle, sillä sen avulla kyläläiset pystyvät parantamaan elinolojaan. Myös ammatinharjoittajana toimiminen on vanha tapa työllistää itsensä. Nykyisin tapa rajoittunut korkeasti koulutettuihin, kuten lääkäreihin ja arkkitehteihin. Am-

matinharjoittajan ei tarvitse perustaa yritystä, vaan olla omaan alaansa erikoistunut asiantuntija, jolla on yksi tai useampia työnantajia. (Hautamäki 1995: 61–63).

Uusi kansallinen tapa edistää maaseudun uusien toiminnallisten suuntien vahvistumista on maaseudun sopimuksellisuus. Sopimuksellisuus on toimintatapa, jossa hallinto, kansalaisjärjestöt, yritykset ja asiantuntijaorganisaatiot yhdessä suunnittelevat ja toteuttavat maaseudun kehittämistä. Tavoitteena on maaseudun sirpaleisten työmahdollisuuksien organisoiminen uudella tavalla. Sopimusten osapuolina voivat olla kunnat, yritykset, viljelijät, kansalaisjärjestöt ja yksittäiset kansalaiset. Sopimukset voivat liittyä esimerkiksi ympäristönhoitoon, teiden kunnossapitoon, hoivaan, asiointiin ja remontteihin. (Katajamäki 2006).

11.4.1. Matkailu alueen kehittäjänä ja elinkeinona

Matkailun kehittämiseen maaseutuelinkeinona kohdistuu suuria odotuksia. Perifeeristen alueiden kehittämisessä matkailua on korostettu jo 1960-luvulta lähtien. Esimerkiksi Christallerin (1963) mukaan matkailu välttää keskuksia ja suosii syrjäseutuja. Matkailun avulla pyritään paikallistamalla hallitsemaan alueiden rakennemuutosta ja monipuolistamaan taloutta, kun taas maakunta- ja kansallisella tasolla tavoitteena on tasapainottaa alueellisia kehityseroja (mm. Williams & Shaw 1991). Matkailu on usein maaseudulla primaarinen aluekehityksen väline, koska se on paikkasidonnainen, resurssipohjainen elinkeino, joka antaa mahdollisuuden kohtalaisen pienillä aineellisilla ja aineettomilla ponnistuksilla luoda erilaisia matkailupalveluita. (Kauppila 2004: 81). Mihalicin (2002: 83) mukaan matkailu on usein se viimeinen elinkeino, jota alueella pyritään kehittämään, mikäli perinteisimmillä elinkeinoilla ei ole kasvuedellytyksiä. Kun alueella on käyty läpi kaikki muut mahdollisuudet, on lopputuloksena matkailukeskuksen rakentaminen.

Sharpleyn (2002: 14–20) mukaan matkailu toimii parhaimmillaan hyvinvoinnin uudelleenjakajana rikkailta alueilta köyhille, matkailuun ei sisälly kauppaesteitä, matkailu voi hyödyntää olemassa olevia resursseja ja luonnollista struktuuria, kuten rantoja ja merta, ja matkailulla on kytkentöjä useaan elinkeinon. Matkailu on myös työvoimaintensiivistä. Robinsonin (1976) mukaan matkailun kolme keskeisintä osa-alueetta ovat saavutettavuus (etäisyys, liikenneyhteydet), attraktiivisuus (vetovoimatekijät) ja tarvittavat matkailupalvelut kohteessa (majoitus-, ravitsemus- ja ohjelmapalvelut, huvittelumahdollisuudet) (Lämsä 1997: 9).

Maaseutumatkailu määritetään usein maaseudun luontaisiin edellytyksiin ja voimavaroihin perustuvaksi toiminnaksi. Kiviluodon (1994: 31) mukaan maaseutumatkailulla (rural tourism) tarkoitetaan kaupunkien, merenrantojen ja vuoristojen turistikeskusten ulkopuolisia, usein paikallisiin voimin ylläpidettyjä matkailupalveluja. OECD (1994) on listannut maaseutumatkailun aktiiviteetteja eli maaseutupohjaisia lomatyyppejä. Listan perusteella voidaan todeta maaseudun tarjoavan lähes rajattomat mahdollisuudet ajanviettoon. (Lämsä 1997: 11–13).

Matkailulla on sekä myönteisiä että kielteisiä vaikutuksia kohdealueelle. Taloudelliset hyötyvaikutukset kulminoituvat yritystoiminnan ja työpaikkojen lisääntymiseen sekä palveluvarustuksen ja infrastruktuurin parantumiseen. Positiiviset vaikutukset liittyvät ennen muuta väestömäärän kasvuun ja väestörakenteen tervehtymiseen. Matkailun myönteiset aineettomat vaikutukset koskevat alueimagoita ja mielikuvia. (Kauppila 2004: 84–85). Saarisen (2004) mukaan matkailun kehittäminen ei kuitenkaan automaattisesti laajemmin hyödytä maaseudun aluetaloutta tai ylläpidä maaseutu ympäristöjä. Pahimmillaan matkailu voi jopa muuttaa ja heikentää maatalouden toimintamahdollisuuksia. Matkailuun liittyy myös ympäristöhaittoja.

Matkailun taloudelliset vaikutukset eivät monessa mielessä jakaannu tasan, vaan niille on tyypillistä voimakas alueellinen ja ajallinen vaihtelu. Erityisesti perifeerisillä alueilla matkailun kausi-

vaihtelu korostuu (Hartmann 1986; Fleischer-Pizam 1997). Saavuttavuuden, matkailun voimakkaan sesonkiluonteisuuden ja kesäajan matkailun hallitsevan aseman voidaan katsoa muodostuneen luonto- ja maaseutumatkailun kehittämisen pääongelmiksi. Tosin monille sivutoimisille maatilamatkailuyrittäjille sesonkiluonteisuus voi myös suoda mahdollisuuden harjoittaa maatilalla matkailun lisäksi muitakin elinkeinotoimintaa. (Saarinen 2004).

Matkailun kehittäminen ei luonnollisesti ole mahdollista kaikkialla maaseudulla. Kehittäminen edellyttää vetovoimaisia tai saavutettavia maaseutuympäristöjä. Erityisesti majoituskapasiteetin määrän ja laadun parantaminen vaatii myös merkittäviä investointeja. (Saarinen 2004). Viinikaisen ja Puustisen (2000: 101–103) mukaan viljelijät suhtautuvatkin epäilevästi erityisesti maatilamatkailuun, koska laadukkaiden matkailupalvelujen rakentaminen vaatii suuria investointeja. Lapintien ja Riipisen (1994: 90–91, 102) mukaan matkailu edellyttää myös palvelukulttuurin ja siihen liittyvän osaamisen ja asennemaailman omaksumista, mikä voi olla hidasta perinteisesti tuotanto-orientoineelle maatilayrittäjyydelle. Siirtyminen matkailuyrittäjäksi edellyttää työntekijöiltä työminän ja yksityisminän erottamista ja omasta isännän asemasta luopumista asiakkaiden palvelemiseksi. Maaseudun elinkeinorakenteen monipuolistuminen sujuu kuitenkin helpommin kerran käyntiin lähdettyään.

Tutkimusmaakunnista Kainuu kuuluu Suomen matkailumaantieteellisen aluejaon (Artman ym. 1978) mukaan Vaara-alueeseen, jonka tunnusmerkki on Suomen oloissa melko voimakas pinnanmuodostus. Vaara-alueella suuret vesistöt täydentävät matkailutopografiaa, mutta myös soita on runsaasti. Suuralueen yhteisenä nimittäjänä on myös sijainti rajaseudulla. Siksi alueeseen kuuluu monia sotahistoriallisia muistomerkkejä ja nähtävyyksiä. Itä-suomen matkailualueet ovat pinta-alaltaan laajoja. Samalla ne ovat hyvin selvästi resurssipohjaisia, ja niiden olemassaolo riippuu ruuhka-Suomen markkinoista. Varsinais-Suomi puolestaan kuuluu Etelä- ja Lounais-Suomen käsittävään alueeseen, joka on nimetty Kulttuurialueeksi. Kyseisellä vyöhykkeellä on kulttuurivetovoimaa ja -tarjontaa enemmän kuin muualla, mikä johtuu alueen asemasta maan historiallisena ja nykyisenä ydinalueena. Alueella on kuitenkin myös luonnonvetovoimaa. Etenkin Suomen saaristorannikko on kansainvälisestikin katsoen ainutlaatuinen. (Vuoristo & Vesterinen 2002: 125-126, 221-222).

Luonnonoloista johtuen Suomen eri alueet ovat matkailupotentiaaliltaan erilaisia. Läpivuotisia potentiaalisia matkailualueita ovat erityisesti Pohjois-, Keski- ja Itä-Suomi, kun taas Etelä- ja Lounais-Suomen rannikkoseuduilla luontotekijät suosivat ensi sijassa vesielementin varaan rakentuvaa kesämatkailua. Tekniikan avulla tilannetta tosin voidaan tasoittaa esimerkiksi käyttämällä Etelä-Suomessa keinolumentusta. Vuoriston ja Vesterisen (2002: 41) mukaan Kainuu kuuluu niihin alueisiin Suomessa, joissa on paras luonnonmaantieteellinen matkailupotentiaali. Länsi- ja Etelä-Suomen alavat maatalousalueet kuuluvat puolestaan luonnonmaantieteellisiltä edellyksiltään heikoimpiin alueisiin.

Matkailuelinkeinon kirjo Suomessa ulottuu pienistä perheyriytykseen perustuvista maatilamatkailuyrityksistä suuriin matkailukeskuksiin, joita Suomessa on eniten Lapin ja muun Pohjois-Suomen maaseutualueilla. Matkailu tuo toimeentuloa ja lisäansioita paitsi matkailuyrittäjälle, myös kyläkauppiaalle, huoltoasemayrittäjälle, käsityöläisille ja monelle muulle. (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä 2000: 138–139). Suomalaisen maaseutumatkailun tarjonta perustuu kuitenkin ennen muuta pienimuotoisten majoitus-, ravitsemis- ja ohjelmopalvelujen tarjoamiseen. Toiminta pohjautuu pääasiassa lomamökkien vuokraamiseen. (Lämsä 1997: 65). Maaseutumatkailua edistävän yhdistyksen toiminnanjohtajan Maija Kaijanmäen mukaan alueittaisia eroja on siten, että Itä-Suomessa painopiste on mökeissä, ja Länsi-Suomelle tyypillistä maaseutumatkailua edustavat laadukkaat ateriapalvelut, aamiaismajoitukset ja yleisölle ovensa avanneet kartanot. (Turun Sanomat 2005a: 15).

11.5. Yritysten sijoittumiseen vaikuttavat tekijät

Yritysten sijoittumiseen vaikuttavat tekijät on tärkeää tiedostaa, koska yritysten sijoittuminen ja asukkaiden muuttaminen ovat perustekijöitä, jotka vaikuttavat valtakunnalliseen ja kansainväliseen aluekehitykseen samoin kuin yksittäisten kaupunkialueiden sisäiseen kehitykseen (Laakso & Loikkanen 2000: 9). Sijaintipäätös on luultavasti merkittävimpiä ratkaisuja, mitä yrittäjä joutuu tekemään: päätöksellä määrätään paikka, josta käsin hankitaan raaka-aineet, energia ja väli tuotteet. Sijainti määrää työvoiman kokoa ja laatua ja määrittää melko pitkälle myös ne markkinat, joille yrittäjä myy tuotteensa. Sijaintipäätöstä ei ole helppo jälkeinpäin muuttaa (Söderman 1975: 5). Itsenäiseksi yrittäjäksi ryhtyminen on helpointa sellaisessa ympäristössä, jossa yritystoimintaa arvostetaan ja jossa on nähtävissä esimerkkejä yritystoiminnan kannattavuudesta (Koski 1988: 13–14). Jotkut tutkimustulokset (Jatila & Ruuska 1974: 95; Söderman 1975: 168) antavat toisaalta viitteitä jopa siitä, että yritykset eivät katso sijaintipaikalla olevan kovin suurta merkitystä yritystoiminnan onnistumiselle.

Yritysten tyyppin, koon, sijainnin ja ryhmittyyneisyyden määrää niiden toiminnan päämäärä. Maatiloja ohjaavat luonnonmaantieteelliset olot, vaikka kulutuksen sijainnilla on myös tärkeä vaikutus. Teollisuusyrityksille sen sijaan taloudellinen kilpailu ja yhteistyö ovat sijoittumisen kannalta merkittävämpiä kuin maataloudelle. Niillä sijoittumisen ratkaisevat raaka-ainevarojen sijainti ja kuljetusväylät sekä ammattitaitoinen työvoima tai mahdollisuudet sen kehittämiseen. Palvelu-yrityksille puolestaan ovat tärkeitä kuluttajien määrä ja heidän ostovoimansa. (Palomäki & Mikkonen 1999: 68).

Sijaintipäätöstä tekevä yrittäjä arvioi kunnan julkisia ja yksityisiä palveluita sekä yrityksen että usein myös omien henkilökohtaisten palvelutarpeidensa näkökulmasta (Koski 1988: 38). Monesti yrityksiä houkuttelee kuntaan samoilla keinoilla kuin uusia asukkaitakin. Ajatuksena voi olla, että tyytyväiset työntekijät ovat yrityksen tärkein tuotannontekijä. Yritysten houkuttelussa paljon käytettyjä keinoja ovat myös tontit, valmiit tilat ja mahdollinen osaava ja tarjolla oleva työvoima. (Sillanpää 2004: 1). Andreassonin ym. (1973: 19) mukaan teollisuusyrityksille suunnattu taloudellinen tuki ja kunnassa oleva hyvä yritysilmasto ovat keskeisiä tekijöitä kannustettaessa uusien teollisuusyritysten perustamista tai jo perustettujen laajentamista. Tutkimusten mukaan yritysten kilpailukykyä edistää sijoittuminen alueille, joissa yritykset ovat samanaikaisesti tiiviissä yhteistyösuhteissa ja kilpailusuhteissa alueen muiden yritysten kanssa (Oinas 1999: 1).

Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän asettaman syrjäisen maaseudun teemaryhmän selvityksen mukaan yleisesti uusien yritysten houkuttamista tärkeimpänä pidetään infrastruktuuria. Harvaan asutulla maaseudulla infrastruktuuria pidetään kokonaisuudessaan toiseksi merkittävimpanä houkutinryhmänä, ja ydinmaaseudun kunnissa se nousee tärkeimmäksi yritys houkuttimien ryhmäksi. Kuntatyypittelyn mukaisessa tarkastelussa ainoastaan kaupunkien läheisellä maaseudulla infrastruktuuri jää pois merkittävimpien houkuttimien joukosta. Infrastruktuurin ohella melkein yhtä merkittävä yritys houkuttimien ryhmä on elinkeinopolitiikka. Maaseudulla painotetaan varsin kunnallisen elinkeinopolitiikan merkitystä. (Sillanpää 2004).

Tavallisin yrityksen sijaintipäätös lienee jääminen vanhalle sijaintipaikalle. Hyvin yleistä on myös sijoittua paikkakunnalle, joka sijaitsee lähellä tai joka tunnetaan muuten hyvin jo entuudestaan. Sijaintipäätöksissä tulee näkyviin myös päätöksentekijän henkilökohtaiset preferenssit, sillä usein yrittäjä sijoittaa yrityksensä omalle kotipaikkakunnalleen. Yritys voi myös sijoittua sellaiselle paikkakunnalle, josta löytyy omaan sijaintiratkaisuunsa tyytyväisiä yrityksiä (Lloyd & Dicken 1972: 158). Tällä tavoin toisia yrityksiä jäljittelemällä pyritään vähentämään omaan sijaintipäätökseen liittyvää epävarmuutta ja riskejä. Menettely lisää osaltaan yritysten alueellista keskittymistä. (Koski 1988: 15). Riskin ja epävarmuuden välttämiseksi kaukaiset ja täysin tun-

temattomat alueet jätetään usein pois tarkastelusta (Lloyd & Dicken 1972: 150). Sijaintialue on hyvin usein yritykselle jo ennakolta niin selvä, että yritys siirtyy suoraan paikkakuntakohtaiseen vertailuun (esim. Jättilä & Ruuska 1974: 106).

Ääritapauksessa alueiden erilaiset kehitysurat saattavat johtua yhden suurehkon yrityksen sijoituspäätöksestä. Ajan kuluessa alueen ominaispiirteet muokkautuvat kyseistä yritystoimintaa tukeviksi. Tämä parantaa alueelle sijoittuneiden kyseisen toimialan yritysten kilpailukykyä, mikä puolestaan houkuttelee sinne uusia saman alan yrityksiä. Kehityksen seurauksena alueiden tuotantotoiminnot ja työmarkkinat erikoistuvat (Maskell ym. 1998). Erikoistumisprosessin vuoksi alueiden sopeutuminen talouden murrokseen ei ole aivan yksinkertaista. Erityisesti yksipuolisen tuotantorakenteen alueilla kasvavien toimialojen yritysten houkuttelevuus taantuvan tuotantotoiminnan rinnalle on osoittautunut hankalaksi. Tämä heijastuu työttömyyden kautta suoraan alueellisten työmarkkinoiden eriytymiseen. (Hämäläinen 2004: 63).

Yritysten investoinnit ja muut kasvutekijät lisäävät työvoiman kysyntää alueella, mikä puolestaan vetää muuttajia alueelle. Vaikutussuhde toimii osittain myös toisinpäin: tiettyjen toimialojen yritysten sijainnin valinnassa keskeinen tekijä on sopivan työvoiman saatavuus sekä paikallisten työmarkkinoiden joustavuus. Tämä johtaa yrityksiä sijoittumaan alueille, joissa on laaja väestöpohja ja sen myötä suuri työvoiman tarjontapotentiaali. Kasautumisen etuja aikaansaava tekijä on myös se, että yritysten alueellinen keskittyminen lisää työmarkkinoiden tehokkuutta. Alueella, jolla on paljon työntekijöitä ja paljon työpaikkoja, työn tarjoajat ja tekijät kohtaavat tehokkaammin kuin alueella, jossa sekä työpaikkoja että tekijöitä on vähän. Lisäksi suurella kaupunki-alueella ihmiset voivat vaihtaa työpaikkaa ilman, että heidän on samalla muutettava asuntoa. Tämä alentaa myös työpaikan vaihtamisen kustannuksia. (Laakso & Loikkanen 2000: 21, 103).

Alueellisesti tasaisimmin jakautuneita toimialoja ovat vähittäiskauppa, muut palvelut (parturit, kampaamot, pesulat ym.) ja autokauppa (moottoriajoneuvojen kauppa, korjaus ja huolto sekä huoltamot) samoin kuin paikalliset julkiset palvelut eli sosiaali- ja terveystoimi sekä koulutus. Keskittymisindeksin mukaan julkinen hallinto jakautuu suhteellisen tasaisesti maan seutukuntien kesken. Julkiseen hallintoon keskimääräistä enemmän erikoistuneita alueita ovat mm. maakuntakeskukset. (Laakso & Loikkanen 2000: 38, 44). Erityisesti Helsingin seudulle kohtalaisen voimakkaasti keskittyneitä aloja ovat mm. tietojenkäsittelypalvelut, tutkimus- ja kehittämistoiminta, liikennettä palveleva toiminta (sisältää mm. satamat, terminaalit, huolinta, varastointi ja matkatoimistot) sekä tukkukauppa (sisältää agentuuritoiminnan). Rakennusala ja kiinteistöala samoin kuin maakuljetus ovat leimallisesti paikallisia, pääasiassa oman alueen kysynnän varassa toimivia aloja. (Palomäki & Mikkonen 1999: 68). Tällaiset alat sopivat hyvin myös maaseudulle.

Tietotyöpaikat ovat 1990-luvulla keskittyneet Helsingin seudulle ja muutama muihin kasvu-keskuksiin. Innovaatioiden katsotaan tarvitsevan kasvualustakseen tietokeskittyviä. Lemetyisen ja Kahilan (2002: 81) tutkimuksen mukaan tietoyritysten sijaintipaikkapäätökseen vaikuttavat merkittävimmin työvoimaan liittyvät tekijät. Suorien asiakaskontaktien merkitys on kaikille tietoyrityksille suuri. Markkinatekijöistä merkityksellisin tietoyrityksille on samalla toimialalla toimivien yritysten läheisyys. Yllättäen myös tutkimus- ja koulutuspalvelujen läheisyydellä ei ole kovin suurta merkitystä. Tietoyrityksille on kuitenkin merkityksellistä, että niiden sijaintipaikkakunta on kehittyvä. Potentiaaliset rahoitus- ja muut tuet vaikuttavat sijaintipaikkatekijöistä kaikkein vähiten tietoyritysten sijoittumiseen.

Myös yrityspalveluyrityksille on tärkeää asiakkaiden läheisyys, työvoiman koulutustaso ja pysyvyys, mahdollisuus yritysten väliseen yhteistyöhön sekä alueen kuntien vilkas yhteistyö elinkeinoiminnan kehittämisessä. Yrityspalveluyritykset ovat erittäin kysyntäsidonnaisia, ja työvoimatekijät ovat niille tärkeitä samoin kuin mahdollisuus yhteistyöhön muiden yritysten kanssa. Yritys-

palvelujen sijoittuminen keskusalueille voi merkitä syrjäisempien alueiden kannalta noidankehää: kun ei ole riittävää yrityspalvelujen kysyntää, alan yritykset eivät sijoitu alueelle, ja kun ei ole näiden palvelujen tarjontaa, alueen yritystoiminta jää vaille yrityspalvelujen mahdollistamia kehityksyksiä ja innovaatioita. (Niittykangas & Tervo 1999: 132, 134).

Yritysten hajautumista maakuntakeskuksiin on kuitenkin ollut näkyvissä. Tähän on ollut syynä työvoimapula: esimerkiksi Espoossa tai Oulussa tietotekniikan ammattilaisista on kilpailemassa lukuisia yrityksiä, ja siksi työntekijöitä on ollut vaikea saada. (Viinikainen & Puustinen 2000: 14). On jo nähtävissä, että erityisesti monet huippuosaajat ovat haluttomia siirtymään pääkaupunkiseudun oravanpyörään ja odottavat mielenkiintoisen työn lisäksi pääkaupunkiseudulla vaikeasti tavoiteltavaa ”rauhallisempaa elämänlaatua”. Työvoiman kasaantuminen keskuksiin on sosiaalisten lieveilmiöiden ohella omiaan kiihdyttämään esimerkiksi palkkakustannusten inflatorista kehitystä keskuksissa. (Heinonen 2000: 39, 74).

Heinosen (1997) mukaan yritysten maaseudulle siirtymistä puoltavat myös yritysten laajenevat toimitilat tarpeet. Keskusten ulkopuolella toimitilat ovat edullisempia kuin keskuksessa. Organisaatio voi etätönn avulla myös parantaa alueellista kattavuuttaan sijoittamalla työntekijät asiakaskunnan lähelle ja alentaa toimintakulujaan vähentämällä toimistotilaa, vuokratuloja ja niihin liittyviä menoja. Myös organisaation tuottavuus voi näin nousta, ja etätö voi olla vastaus tilanpuutteeseen tai uudistamiseen.

Tietoliikenneyhteydet mahdollistavat monille yrittäjille asiakaspiirin laajentamisen, koska maantieteelliset etäisyydet eivät välttämättä ole esteenä asiakassuhteille. Etätö mahdollistaa sen, että työnantajan tilat sijaitsevat esimerkiksi Etelä-Suomessa, mutta osa työstä tapahtuu muualla Suomessa. Yritys voi esimerkiksi perustaa etätöympäristön muualle Suomeen, missä työvoimaa on hyvin saatavilla. Etätö ei ole kuitenkaan hajauttanut työtä kasvukeskusten ulkopuolelle, vaan väestö, toiminnot ja yritykset keskittyvät yhä voimakkaammin muutamiin kasvukeskuksiin. Etätöä tekeviä asuu eniten suurimpien kaupunkien keskustoissa ja suurimmalla osalla heistä on alle 20 kilometrin työmatka. Aluepoliittiselta kannalta ongelmana on jossakin määrin se, että tietoliikenneyhteyksien järjestäminen joka puolelle Suomea ei aina ole liiketaloudellisesti kannattavaa. Työministeriön asetettu e-tönn yhteistoimintaryhmä on vuonna 2003 antanut toimenpidesuosituksen, jonka mukaan tavoitteena on, että vuoden 2008 jälkeen verkkopalveluiden ja tietoliikenneyhteyksien riittämättömyys tai kustannukset eivät millään alueella tai paikkakunnalla muodosta estettä elinkeinotoiminnalle, e-tönn tai yrittäjyydelle. (Helle 2004: 28–29).

Tehokkaat ja toimivat tiedonsiirtoverkot on nähty edellytyksenä myös sille, että maaseutu pysyy mukana tietoyhteiskuntakehityksessä ja informaatioaikakaudessa. Esimerkiksi Turunmaan kuntia on jo muutaman vuoden ajan yhdistänyt saaristonetti eli yhteinen laajakaistaverkko. Sen avulla saaristokunnat ovat saaneet ulottuvilleen nopean tietoliikenneyhteyden yliopistoihin, ammattikorkeakouluihin ja sairaaloihin. Nopea tietoliikenneyhteys parantaa mahdollisuuksia myös etäopiskeluun ja -työskentelyyn. Nytemmin laajakaista on laajentunut langattomana verkkona myös ulkosaarille. (Turun Sanomat 2003b, 9; 2005b: 7).

Aina ongelmana ei kuitenkaan ole palvelujen puute, vaan niiden heikko hyödyntäminen. Syrjäseutujen asukkaita pitäisi opastaa uusien palvelujen käyttöön. Valtio rakensi ruotsinkieliseen Turunmaan saaristoon julkishallinnon etäpalveluverkoston, joka aloitti toimintansa vuoden 2003 keksäkuussa. Etäpalvelupisteet mahdollistivat tietokoneen näköyhteyden asiakkaan ja virkailijan välillä sekä dokumenttien siirron paikasta toiseen. Kunnantalolla, kirjastossa tai postin yhteydessä sijaitsevilla etäpalvelupisteissä oli mahdollista hoitaa kaikki samat asiat kuin käymällä henkilökohtaisesti virastossa. Myös mökkiläisistä odotettiin etäpalvelupisteiden käyttäjiä. Vähäisen käytön takia etäpalvelupisteet jouduttiin kuitenkin lopettamaan. (Turun Sanomat 2004c: 5; 2004d: 11).

12. Tutkimuskuntien väestö ja muuttajat tilastojen valossa

12.1. Vuosina 1996-2002 tutkimuskuntiin muuttaneet

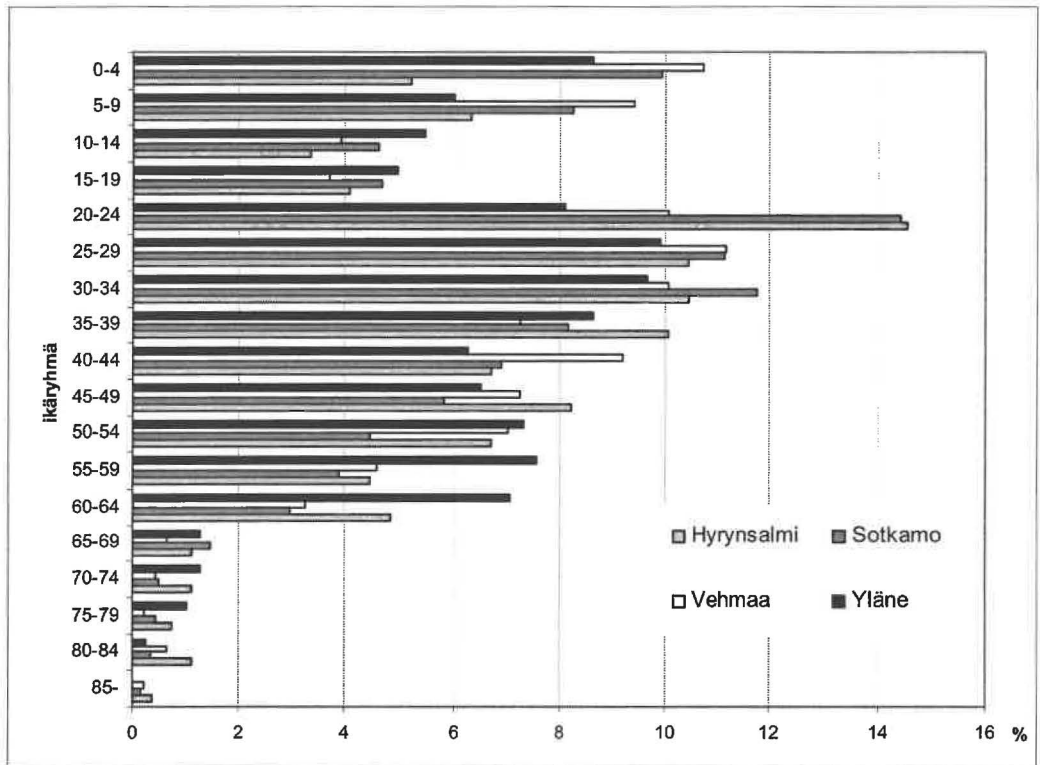
Pieniin maaseutukuntiin suuntautuva vuosittainen muutto on melko vähäistä. 1980- ja 1990-lukujen aikana lähtömuutto on pääsääntöisesti ollut suurempaa kuin tulomuutto ydinmaaseudun ja harvaan asutun maaseudun kunnissa. Vuosina 1996–2002 tutkimuskuntiin muuttaneiden määrät näkyvät taulukossa 4. Väestömäärältään suurempana kuntana Sotkamo vetää luonnollisesti enemmän tulomuuttajia kuin muut tutkimuskunnat.

Taulukko 4. Vuosina 1996–2002 tutkimuskuntiin muista kunnista muuttaneet (lähde: Väestörekisterikeskus).

Tulovuosi	Hyrnsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne	Yhteensä
1996	31	159	38	33	261
1997	31	191	37	36	295
1998	42	159	55	33	289
1999	35	187	66	44	332
2000	42	163	95	72	372
2001	35	235	70	66	406
2002	52	314	95	99	560
Yhteensä	268	1408	456	383	2515

Keskimäärin vuosina 1996–2002 Vehmaalle ja Sotkamoon muuttaneet olivat muuttovuotenaan noin 30-vuotiaita, Hyrnsalmelle ja Yläneelle muuttaneet puolestaan lähes 34-vuotiaita. Näinä vuosina muuttaneiden sukupuolijakauma oli kaikkein tasaisin Sotkamossa, jonne muutti miehiä ja naisia yhtä paljon. Hyrnsalmelle miehiä muutti hieman enemmän kuin naisia, Vehmaalle sen sijaan päinvastoin. Epätasaisin sukupuolijakauma oli Yläneelle muuttaneilla: miehiä muutti 53 prosenttia ja naisia 47 prosenttia. Ikäryhmittäin tarkasteltuna Sotkamoon ja Hyrnsalmelle muutti eniten 20–24-vuotiaita, Vehmaalle sen sijaan 0–9-vuotiaita. Yläneelle muutti muita tutkimuskuntia enemmän 55–64-vuotiaita (Kuva 3).

Useissa tutkimuksissa (mm. Hakamäki 1978: 109) on todettu, että myös maaseutukuntiin suuntautuva muutto on taajamahakuista. Kun tarkastellaan vuosina 1996–2002 tutkimuskuntiin muuttaneita postitoimipaikka-alueiden mukaan, havaitaan, että muuttajien enemmistö ja erityisesti eläkeikä lähestyvät ja sitä vanhemmat ikäluokat muuttivat taajamiin. (Taulukko 5). Kainuun tutkimuskuntiin vuosina 1996–2000 muuttaneet sijoittuivat taajamiin vieläkin suuremmassa määrin kuin Varsinais-Suomen tutkimuskuntiin muuttaneet. Kainuussa etäisyydet kuntien syrjäkyliltä kuntakeskuksiin ovat usein liian pitkiä palvelujen saatavuutta ajatellen. Varsinais-Suomessa nämä etäisyydet pisimmilläänkin ovat huomattavasti Kainuuta lyhyempiä. Tämän tiedon perusteella eläkeläisten tuleva maallemuutto ei ole vastaus syrjäisempien maaseutualueiden asuttuna säilymiseen. Eläkeläiset tarvitsevat monia palveluita, joita usein on saatavissa vain kuntakeskuksissa.

Kuva 3. Vuosina 1996–2002 muista kunnista tutkimuskuntiin muuttaneiden ikärakenne (lähde: Väestörekisterikeskus).

Taulukko 5. Vuosina 1996–2002 muista kunnista tutkimuskuntien taajamiin muuttaneet henkilöt, % kaikista ikäryhmän muuttaneista (lähde: Väestörekisterikeskus).

Kunta	0–19	20–59	60–	Yhteensä
Vehmaa, Vinkkilä	73,2	61,5	80,0	65,8
Yläne	74,0	67,8	90,5	71,8
Hyrynsalmi	88,2	82,3	100,0	85,1
Sotkamo (keskustaajama ja Vuokatti)	82,7	82,0	91,6	82,7

Luokittelin vuosina 1996–2002 tutkimuskuntiin muuttaneet pääasiallisen toiminnan mukaan. Työllisen työvoiman luokittelin lisäksi Tilastokeskuksen ammattiluokituksen (2001) 2-numerotason mukaisiin ammattiryhmiin. (Taulukko 6). Tiedot ammateista perustuvat henkilöiden muuttoilmoituksessaan antamiin tietoihin. Ammatilla tarkoitetaan sitä työtä, jota henkilö tekee riippumatta hänen ammattiasemastaan (palkansaaja-yrittäjä), koulutuksestaan tai työpaikkansa toimialasta. Ammattiryhmä perustuu siis työtehtävien laatuun, vaativuuteen ja ammattitaitoon, joka on hankittu joko työssä tai koulutuksen kautta. Jätin luokittelematta sellaiset ammattinimikkeet, joiden työn sisällöstä ei ole varmaa tietoa. En luokitellut myöskään pelkän tutkintonsa ilmoittaneita henkilöitä enkä sellaisia henkilöitä, jotka ilmoittivat useamman kuin yhden ammatin. Jos henkilöllä ei ollut lainkaan ammattitietoa, luokittelin hänet iän perusteella todennäköisimpään ryhmään. Tällaiset henkilöt olivat lähinnä lapsia tai eläkeläisiä.

Taulukko 6. Vuonna 1996–2002 tutkimuskuntiin muualta muuttaneiden pääasiallinen toiminta ja työllisten luokittelu ammattiryhmittäin (lähde: Väestörekisterikeskus).

Pääasiallinen toiminta tai ammattiryhmä	Hyrnsalmi (%)	Sotkamo (%)	Vehmaa (%)	Yläne (%)
Lapsi	16,4	23,7	25,2	21,1
Opiskelija	5,2	7,5	5,0	7,6
Kotona	0,4	0,5	0,9	0,5
Eläkeläinen	11,9	6,5	5,5	9,4
Johtajat ja ylimmät virkamiehet	3,4	4,2	7,5	3,1
Sotilaat	-	0,8	-	0,8
Erytisasiantuntijat	8,6	6,9	4,4	6,3
Asiantuntijat	7,1	8,6	6,4	6,8
Toimisto- ja asiakaspalvelutyöntekijät	1,9	2,3	2,9	2,6
Palvelu-, myynti-, ja hoitotyöntekijät	11,6	11,6	9,2	6,8
Maanviljelijät, metsätyöntekijät	2,2	1,7	5,3	2,1
Rakennus-, korjaus-, valmistustyöntekijät	11,6	8,2	12,1	12,8
Prosessi- ja kuljetustyöntekijät	5,2	5,4	6,1	7,8
Muut työntekijät	4,1	4,0	4,2	7,8
Luokittelematon	4,5	4,0	3,3	2,3

Luokittelun mukaan vuosina 1996–2002 suunnilleen neljäsosa Sotkamoon ja Vehmaalle muuttaneista oli lapsia. Eläkeläisiä muutti Hyrnsalmelle ja Yläneelle kymmenisen prosenttia, Sotkamoon ja Vehmaalle selvästi vähemmän. Johtajiin ja ylimpiin virkamiehiin kuului Vehmaalle muuttaneista muita tutkimuskuntia suurempi osa, 7,5 prosenttia. Erytisasiantuntijoita ja asiantuntijoita muutti enemmän Kainuun kuin Varsinais-Suomen tutkimuskuntiin. Ammattiluokista selvästi suurin ryhmä Vehmaalle ja Yläneelle muuttaneissa olivat rakennus-, korjaus- ja valmistustyöntekijät, joita kumpaankin kuntaan muutti yli 10 prosenttia. Myös Hyrnsalmella tämä oli ammattiryhmistä suurimpia. Eryteisesti Yläneelle työntekijäryhmiä muutti suhteessa enemmän kuin muihin tutkimuskuntiin. Suurimpiin kuuluva ryhmä etenkin Sotkamossa ja Hyrnsalmella olivat myös palvelu-, myynti- ja hoitotyöntekijät.

12.2. Tutkimuskuntien väestö ja muuttajat 2000-luvun alussa

12.2.1. Väestönmuutokset ja väestörakenne

Väestö pienissä ydinmaaseudun ja syrjäisen maaseudun kunnissa on ollut laskussa, mihin on vähäisen muuttajamäärän ohella vaikuttanut myös luonnollisen väestönlisäyksen negatiivisuus eli kuolleiden syntyneitä suurempi määrä. Sotkamossa ja varsinkin Hyrnsalmella 1980- ja 1990-luvun vuodet olivat väestönmuutoksen osalta pääosin negatiivisia. Sama tilanne oli useimpina vuosina myös Vehmaalla ja Yläneellä. Vuonna 2001 Hyrnsalmelle muutti vähemmän ihmisiä kuin moneen vuoteen sitä ennen, ja myös Sotkamossa väestötappio oli kyseisenä vuonna suuri (Taulukko 7).

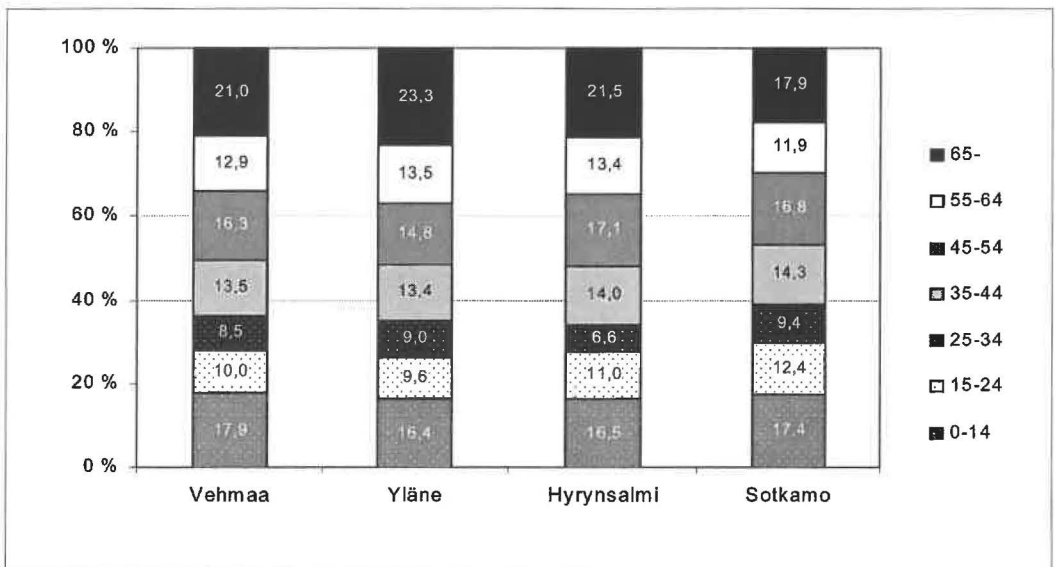
Taulukko 7. Väestömuutokset tutkimuskunnissa vuonna 2001.

Kunta	Väkiluku	Syntyneiden enemmyys	Kuntien välinen nettomuutto	Väestönlisäys %
Hyrnsalmi	3 371	-28	-89	-3,4
Sotkamo	10 894	-56	-170	-1,9
Vehmaa	2 509	-10	-19	-1,1
Yläne	2 155	-10	-16	-1

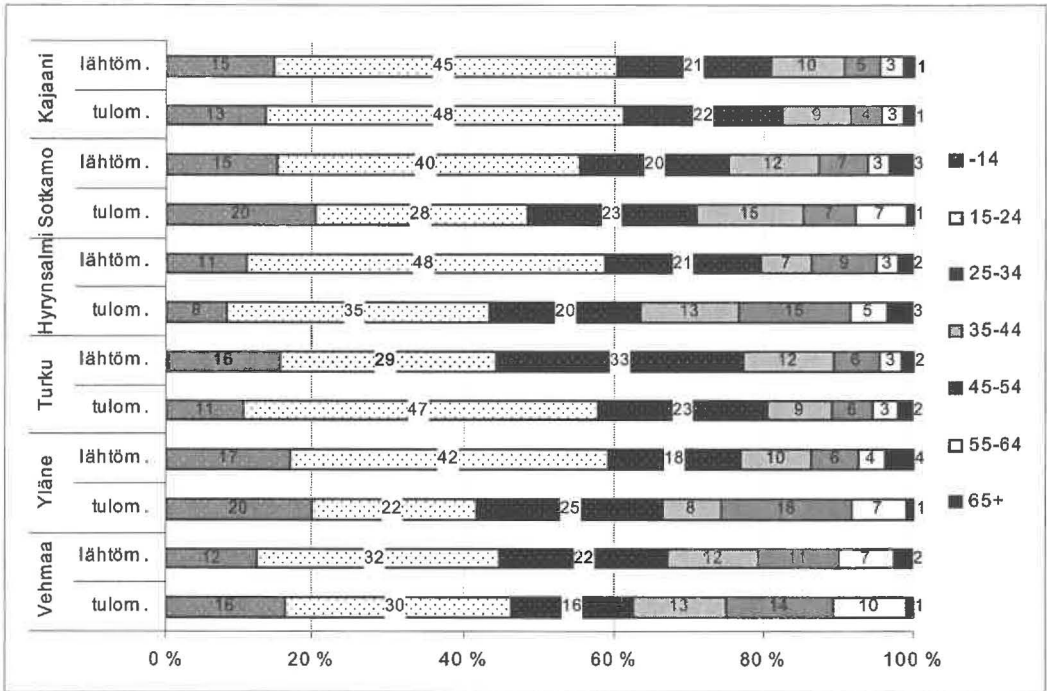
Väestön keski-ikä vuonna 2001 oli tutkimuskunnista korkein Yläneellä (44,1 vuotta) ja Hyrnsalmella (43,2 vuotta). Sotkamossa keski-ikä oli puolestaan alhaisin (40,8 vuotta). Vehmaalla keski-ikä oli 42,8 vuotta. Ikäryhmittäin kuntien väestö jakaantui vuonna 2001 siten, että kaikissa kunnissa suurin ryhmä oli 65-vuotiaat ja sitä vanhemmat. Yläneellä tämän ikäisten osuus oli jo lähes neljäsos. Sotkamossa vähintään 65-vuotiaita oli vielä alle 20 prosenttia, ja lapsia siellä oli lähes yhtä paljon. (Kuva 4).

Vuonna 2001 lähtömuuttajat olivat jokaisessa tutkimuskunnassa keskimäärin nuorempia kuin tulomuuttajat. Erityisesti Hyrnsalmi ja Yläne menettivät runsaasti nuorta väkeä, sillä niissä lähes 60 prosenttia lähtijöistä oli korkeintaan 24-vuotiaita. Myös Sotkamosta lähteneistä 55 prosenttia oli alle 25-vuotiaita, mutta Vehmaalla tämän ikäryhmän tulo- ja lähtömuutto oli melko tasapainoinen. Lukuun ottamatta Hyrnsalmea tutkimuskuntiin muutti enemmän alle 14-vuotiaita kuin niistä lähti pois. Yläneelle tulijoiden suurin ryhmä oli 25–34-vuotiaat, muissa tutkimuskunnissa 15–24-vuotiaat. Yli 55-vuotiaita muutti suhteessa eniten Vehmaalle (11 %).

Tutkimusmaakuntien keskuksissa tulomuuttajat olivat vuonna 2001 ikärakenteeltaan nuorempia kuin lähtömuuttajat, mutta Kajaanisessa ero ei ollut suuri. Turussa sen sijaan tulomuuttajien ikärakenne oli selvästi nuorempi kuin lähtömuuttajien. Lähes 60 prosenttia Turkuun muuttaneista oli alle 25-vuotiaita (Kuva 5). Monipuolisena opiskelukaupunkina Turku houkuttelee luonnollisesti nuoria muuttajia.

Kuva 4. Tutkimuskuntien väestön ikärakenne vuonna 2001.

Kuva 5. Tulo- ja lähtömuuttajien ikärakenne tutkimuskunnissa ja tutkimusmaakuntien pääkeskuksissa vuonna 2001.

Useiden tutkimusten (mm. Nivalainen 2002: 21; Hakamäki 1978: 109) mukaan naiset muuttavat miehiä todennäköisemmin maalle. Naimisissa olevia ja naimattomia on yhtä paljon kuin muuttaneissa yleensä (Hakamäki 1978: 109). Tutkimuskunnissa vuonna 2001 muuttaneiden sukupuolijakauma vaihteli kunnasta riippuen. Sotkamoon ja Vehmaalle muutti enemmän naisia, Hyrynsalmelle ja Yläneelle sen sijaan enemmän miehiä. Sotkamoon muuttaneista oli naisia 52 prosenttia ja Vehmaalle muuttaneista 53 prosenttia. Hyrynsalmelle muuttaneista naisten osuus oli 49 prosenttia ja Yläneelle muuttaneista vain 46 prosenttia.

12.2.2. Muuttaneet perheet

Kunnan houkuttelevuutta muuttajien silmissä voidaan mitata myös sillä, miten paljon se kykenee houkuttelemaan lapsiperheitä. Vuonna 2001 Hyrynsalmelle muutti tutkimuskunnista suhteessa eniten yksin asuvia henkilöitä ja vähiten pariskuntia ja lapsiperheitä. Yksin asuvia oli 74 prosenttia kaikista Hyrynsalmelle tuona vuonna muuttaneista. Maaseutukuntiin suuntautuvan muuton piristymisestä alkoi kuitenkin näkyä merkkejä jo seuraavana vuonna, jolloin jokaiseen tutkimuskuntaan muutti edeltävää vuotta enemmän uusia asukkaita. Myös lapsiperheitä oli muuttaneiden joukossa enemmän (Taulukot 8 ja 9). Kainuun tutkimuskunnissa lapsiperheiden osuus kaikista perheistä vuonna 2001 oli hieman suurempi kuin Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa, joissa puolestaan lapsiperheiden keskimääräinen lapsiluku oli suurempi. Taulukosta 10 ilmenevät tutkimuskuntien perhetyypit vuonna 2001.

Taulukko 8. Vuonna 2001 tutkimuskuntiin muuttaneet taloudet muuton jälkeen (lähde: Väestörekisterikeskus).

Taloudet	Hyrnsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne
Kaikki muuttaneet	35	235	70	66
Yksin	26	89	25	31
Pari ilman lapsia	3	22	12	7
Lapsiperhe	1 (1 lapsi)	30 (56 lasta)	6 (12 lasta)	5 (11 lasta)

Taulukko 9. Vuonna 2002 tutkimuskuntiin muuttaneet taloudet muuton jälkeen (lähde: Väestörekisterikeskus).

Taloudet	Hyrnsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne
Kaikki muuttaneet	52	314	95	99
Yksin	27	120	32	41
Pari ilman lapsia	4	35	3	9
Lapsiperhe	6 (8 lasta)	35 (65 lasta)	13 (31 lasta)	12 (18 lasta)

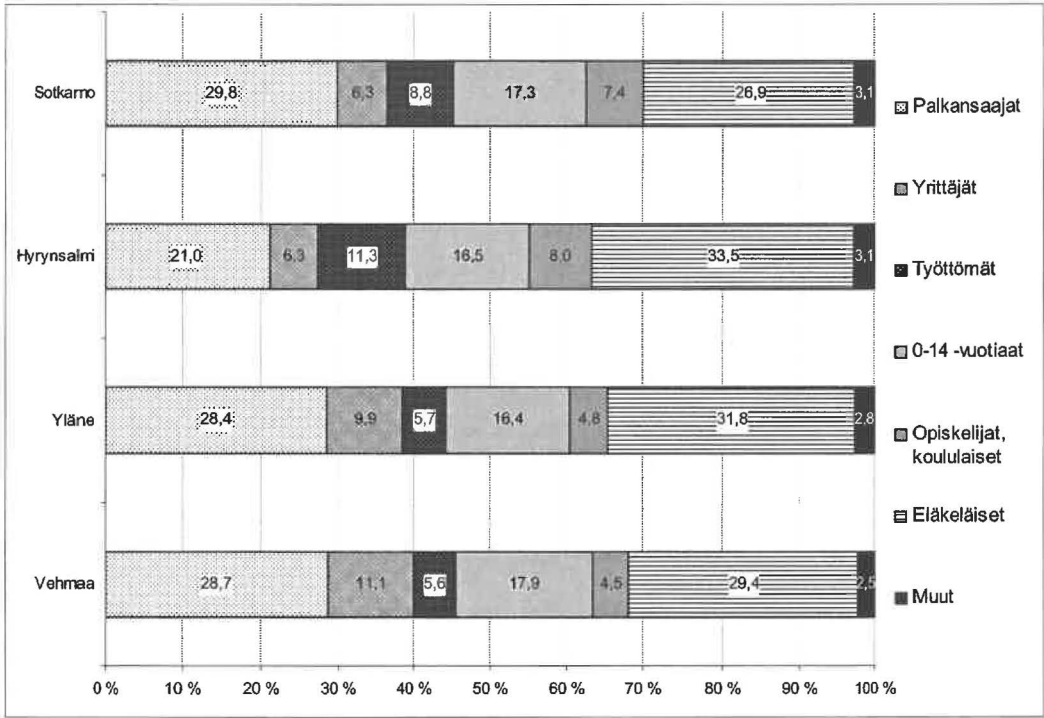
Taulukko 10. Perheet tutkimuskunnissa vuonna 2001.

Perheet	Hyrnsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne
Kaikki perheet	903	3015	693	578
Lapsiperheet (%)	40,4	42,6	39,5	36,1
1 lapsi (%)	40,5	43,1	36,5	35
2 lasta (%)	35,1	36,4	40,5	39,2
3 + lasta (%)	24,4	20,5	23,0	25,8
Pari ilman lapsia (%)	41,6	40,4	44,2	43,4

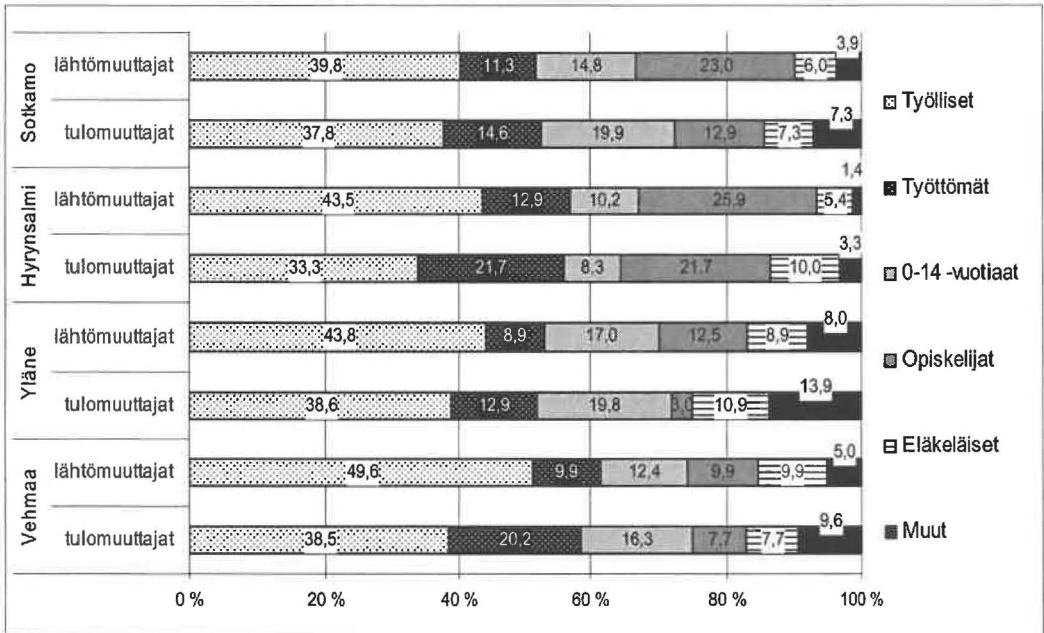
12.2.3. Väestön ja muuttaneiden pääasiallinen toiminta

Vuonna 2001 Kainuun tutkimuskunnissa oli työttömiä, opiskelijoita ja koululaisia suhteessa enemmän kuin Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa. Varsinkin Hyrnsalmella työttömien osuus oli suuri. Hyrnsalmella myös palkansaajien osuus oli pienin tutkimuskunnista. Vehmaalla ja Yläneellä yrittäjien osuus oli suurempi kuin Hyrnsalmella ja Sotkamossa. Eläkeläisiä tutkimuskuntien väestössä oli huomattava osa, Hyrnsalmella peräti kolmasosa. (Kuva 6).

Kaikkiin muihin tutkimuskuntiin paitsi Hyrnsalmelle muutti vuonna 2001 lapsia enemmän kuin niistä lähti. Myös eläkeikäisiä tulomuuttajia oli Vehmaata lukuun ottamatta enemmän kuin lähtömuuttajia. Opiskelijoita jokaisesta tutkimuskunnasta lähti enemmän kuin tuli, mutta Hyrnsalmi myös vastaanotti paljon opiskelijoita. Kainuun tutkimuskunnissa opiskelijoiden osuus lähtijöistä oli yli 20 prosenttia. Jokaisessa tutkimuskunnassa tulijoissa oli enemmän työttömiä kuin lähtijöissä. Hyrnsalmelle ja Vehmaalle tulleista heitä oli jopa viidesosa. Vähiten tutkimuskunnista työllisiä muutti Hyrnsalmelle. Eniten työllisiä menetti puolestaan Vehmaa, jossa heidän osuutensa oli puolet kaikista lähteneistä (Kuva 7). Muuttoliike siis vie tutkimuskuntien väestökennettä epäedulliseen suuntaan, kun ajatellaan työmarkkinoita ja yrittäjyyspotentiaalia.

Kuva 6. Tutkimuskuntien väestö pääasiallisen toiminnan mukaan vuonna 2001.

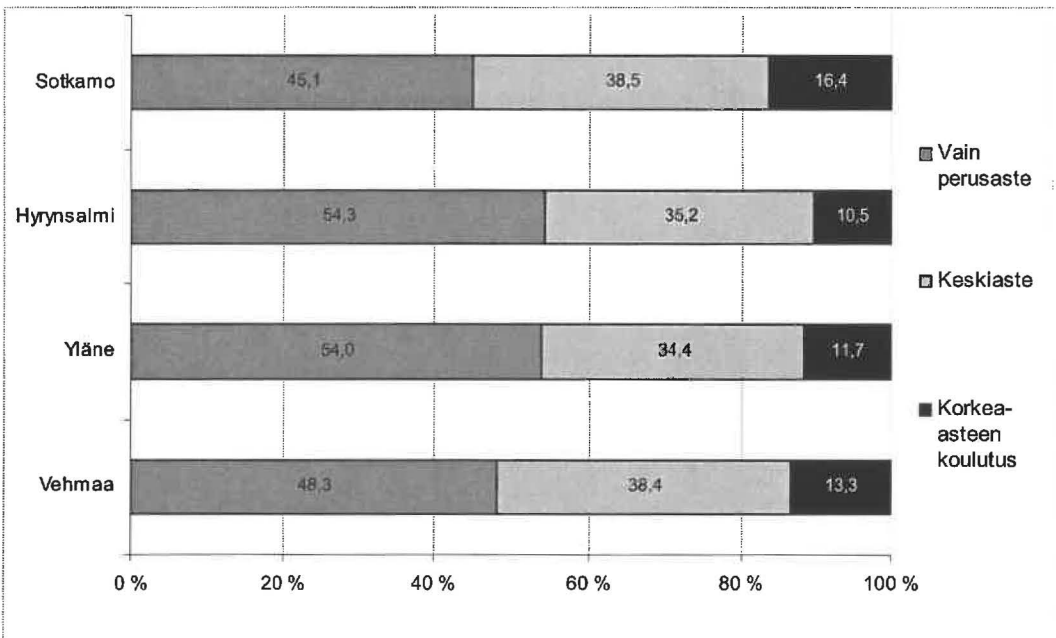

Kuva 7. Tutkimuskuntien lähtö- ja tulomuuttajat pääasiallisen toiminnan mukaan vuonna 2001.

12.2.4. Väestön ja muuttajien koulutus

Väestön koulutustaso on Suomessa ollut jatkuvasti nousussa. Vuonna 2001 tutkinnon suorittaneita Varsinais-Suomen 15 vuotta täyttäneen väestön keskuudessa oli 59,7 prosenttia. Vehmaalla tutkinnon suorittaneita oli samana vuonna 51,7 prosenttia ja Yläneellä 46 prosenttia. Kainuussa tutkinnon suorittaneiden osuus samana vuonna oli 56,4 prosenttia. Hyrynsalmella heidän osuutensa oli Kainuun alhaisin, 45,7 prosenttia ja Sotkamossa puolestaan Kainuun korkeimpia, 54,9 prosenttia.

Kun tarkastellaan tutkimuskuntien 15 vuotta täyttäneitä väestöä koulutusasteen mukaan vuonna 2001, huomataan, että Sotkamossa korkeakoulutettujen osuus oli suurin. Korkea-asteen koulutukseen luetaan alin korkea-aste ja sitä ylemmät koulutusasteet. Alimman korkea-asteen tutkintoja ovat esimerkiksi teknikon ja agroligin tutkinnot, jotka eivät ole ammattikorkeakoulututkintoja. Yläneellä ja Hyrynsalmella 54 prosentilla oli pelkästään perusasteen koulutus (Kuva 8). Ylemmän korkeakouluasteen suorittaneita oli tutkimuskunnissa korkeintaan muutama prosentti, ja tutkijakouluasteen suorittaneiden osuus oli korkeimmillaankin noin prosentin kymmenyksen. Esimerkiksi Yläneellä ei ollut lainkaan tutkijakoulutuksen saaneita. Työllisillä muuttajilla oli keskimäärin korkeampi koulutus kuin koko väestöllä.

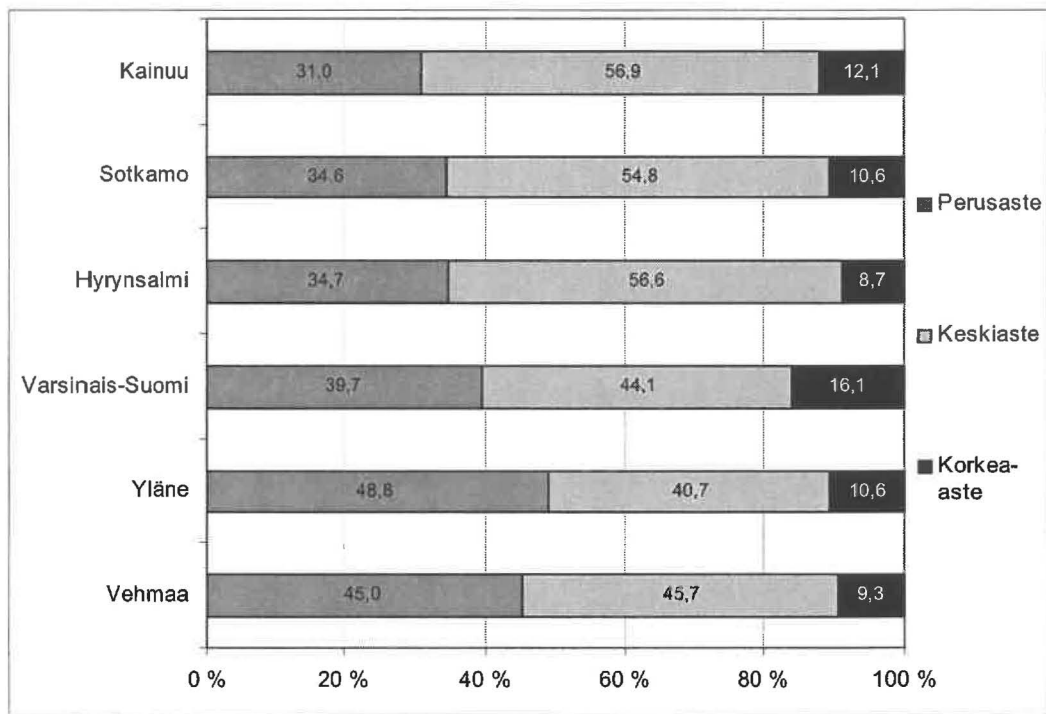
Kuva 8. 15 vuotta täyttäneen väestön koulutusaste tutkimuskunnissa vuonna 2001.

Kuvassa 9 näkyvät työttömien koulutusasteet tutkimusmaakunnissa ja -kunnissa vuonna 2001. Kun verrataan tutkimuskuntien 15 vuotta täyttäneen väestön koulutusastetta työttömien koulutusasteeseen, huomataan, että suhteessa eniten työttömiä oli keski-asteen koulutuksen suorittaneiden joukossa. Hyrynsalmella ja Sotkamossa työttömistä yli puolet oli keskiasteen koulutuksen suorittaneita, kun heitä näissä kunnissa kaikkien 15 vuotta täyttäneiden joukossa oli alle 40 prosenttia. Korkea-asteen ja perusasteen suorittaneista sen sijaan pienempi osa oli työttömänä kuin mitä oli heidän osuutensa 15 vuotta täyttäneistä. Yläneellä lähes puolet kaikista työttömistä oli

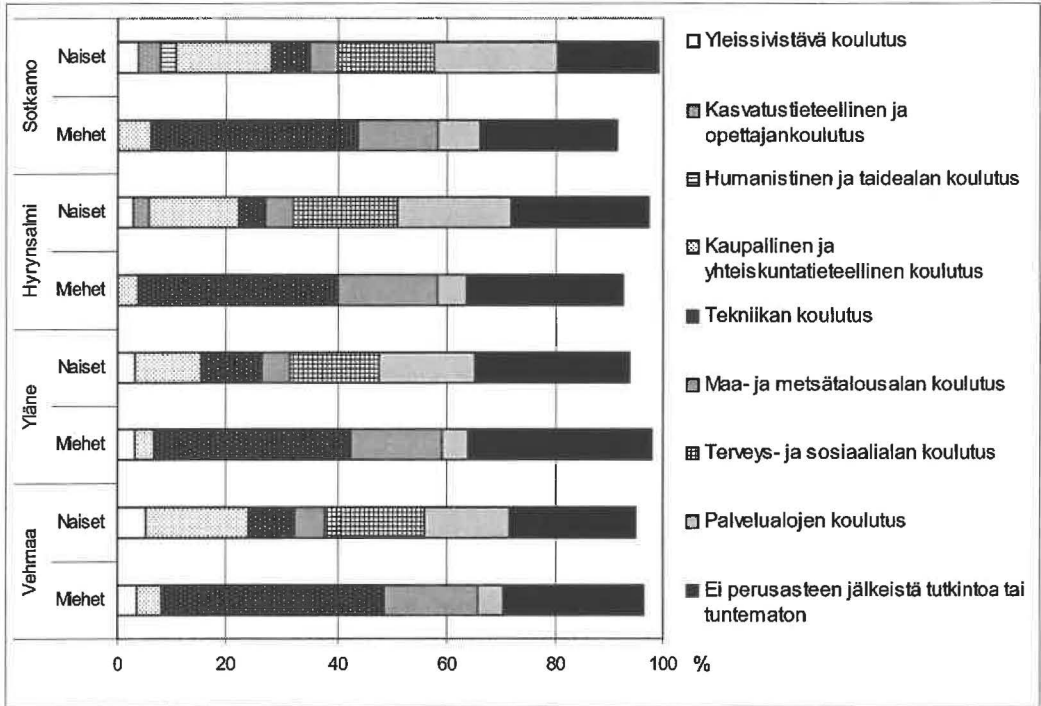
pelkän perusasteen suorittaneita. Vehmaalla perus- ja keskiasteen suorittaneita oli työttömissä miltei saman verran.

Koulutusalat ovat perusasteen jälkeisessä koulutuksessa sukupuolen mukaan eriytyneitä. Naisvaltaisia aloja ovat terveys- ja sosiaali-ala, kasvatustieteiden ala, palveluala, humanistinen ala ja kaupallinen ala. Miesten koulutusvalinnoissa tekninen koulutus on yleisin. (Tilastokeskus 2002a: 30). Myös tutkimuskunnissa miesten vallitseva koulutusala vuonna 2001 oli tekniikan koulutus, joka Vehmaan miehistä oli jopa 40 prosentilla. Toisaalta jokaisessa tutkimuskunnassa oli paljon myös sellaisia henkilöitä, joilla ei ollut lainkaan perusasteen jälkeistä tutkintoa. Erityisen paljon tällaisia henkilöitä oli Yläneellä. Miehillä tavallinen oli myös maa- ja metsätalouden koulutus. Naisilla yleisimmät koulutusalat olivat palveluala, terveys- ja sosiaali-ala sekä kaupallinen ja yhteiskuntatieteellinen koulutus. (Kuva 10).

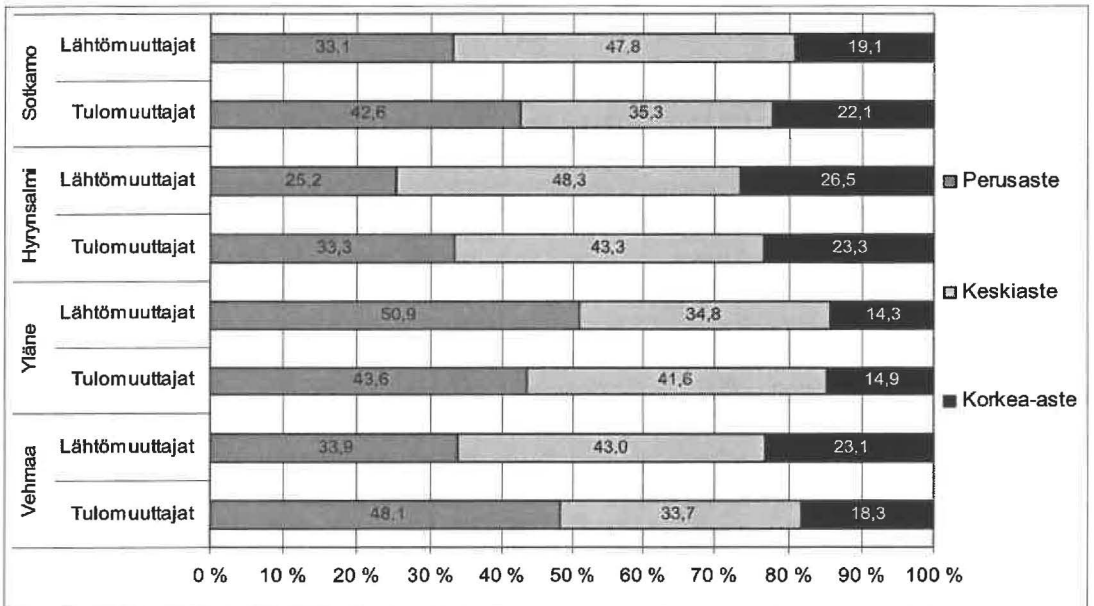
Vehmaalle, Yläneelle ja Sotkamoon vuonna 2001 muuttaneista yli 40 prosentilla oli perusasteen koulutus. Tutkimuskuntiin muutti Ylänettä lukuun ottamatta enemmän pelkän perusasteen suorittaneita kuin niistä lähti pois. Yläneen tulomuuttajat olivat muista tutkimuskunnista poiketen lähtömuuttajia korkeammin koulutettuja (Kuva 11). Tietoja muuttaneista koulutusaloittain ei ollut saatavissa.

Kuva 9. Työttömien koulutusaste tutkimuskunnissa ja -maakunnissa vuonna 2001.

Kuva 10. Yleisimmät koulutusalat tutkimuskunnissa vuonna 2001 (osuus väh. 3 prosenttia).

Kuva 11. Tulo- ja lähtömuuttajien koulutusaste tutkimuskunnissa vuonna 2001.

12.2.5. Työvoima ja työssäkäynti

Vuonna 2001 työllisten osuus työvoimasta oli Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa suurempi ja työttömien osuus pienempi kuin Kainuun tutkimuskunnissa. Vehmaalla ja Yläneellä myös pendelöijien osuus oli suurempi kuin Hyrynsalmella ja Sotkamossa. Vehmaalla pendelöijiiä oli 40 prosenttia ja Yläneellä 43 prosenttia. Hyrynsalmella ja Sotkamossa pendelöijien osuus oli noin 20 prosenttia työssäkävivistä (Taulukko 11). Vehmaalta, Yläneeltä ja Sotkamosta pendelöitiin eniten oman maakunnan keskukseseen. Vehmaan työssäkävivistä Turkuun pendelöi 12,7 prosenttia ja yläneläisistä 13,7 prosenttia. Sotkamosta Kajaaniin pendelöi työssäkävivistä 13,8 prosenttia. Hyrynsalmella sen sijaan suurempi osa pendelöi Suomussalmelle kuin Kajaaniin, mutta Suomussalmellekin pendelöivien osuus Hyrynsalmen työssäkävivistä oli vain 5,8 prosenttia. Pitkä matka Kajaaniin rajoittaa siten hyrynsalmelaisten työmahdollisuuksia. Varsinais-Suomen ja Kainuun tutkimuskuntien työllisen työvoiman pendelöinti näkyy kuvissa 12 ja 13. Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa usean toimialan (mm. teollisuus, kaivostoiminta, rakentaminen ja rahoitustoiminta) työllisistä suurempi osa kävi kunnan ulkopuolella töissä kuin omassa kunnassa. Kainuun tutkimuskunnissa vain hyrynsalmelaisista rakennusalan työllisistä suurempi osa kävi kunnan ulkopuolella töissä kuin omassa kunnassa.

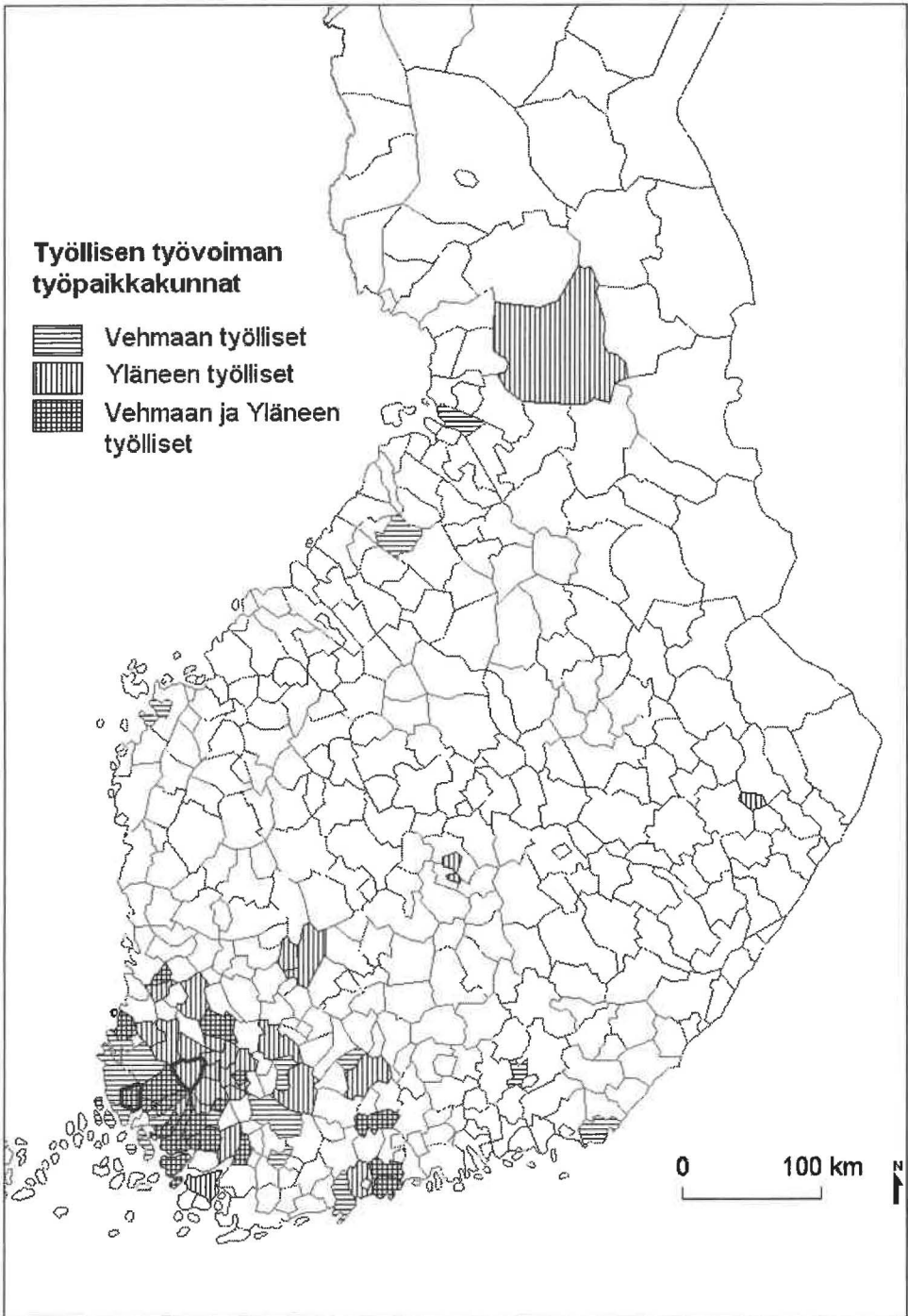
Taulukko 11. Tutkimuskuntien väestö, työvoima ja työssäkäynti vuonna 2001.

Kunta	Työvoima (N)	Työlliset (N)	Työlliset (%)	Työttömät (N)	Työttömät (%)	Pendelöinti (%)
Hyrynsalmi	1300	920	71	380	29	19,9
Sotkamo	4885	3929	80	956	20	21,5
Vehmaa	1138	998	88	140	12	39,9
Yläne	948	826	87	123	13	43,1

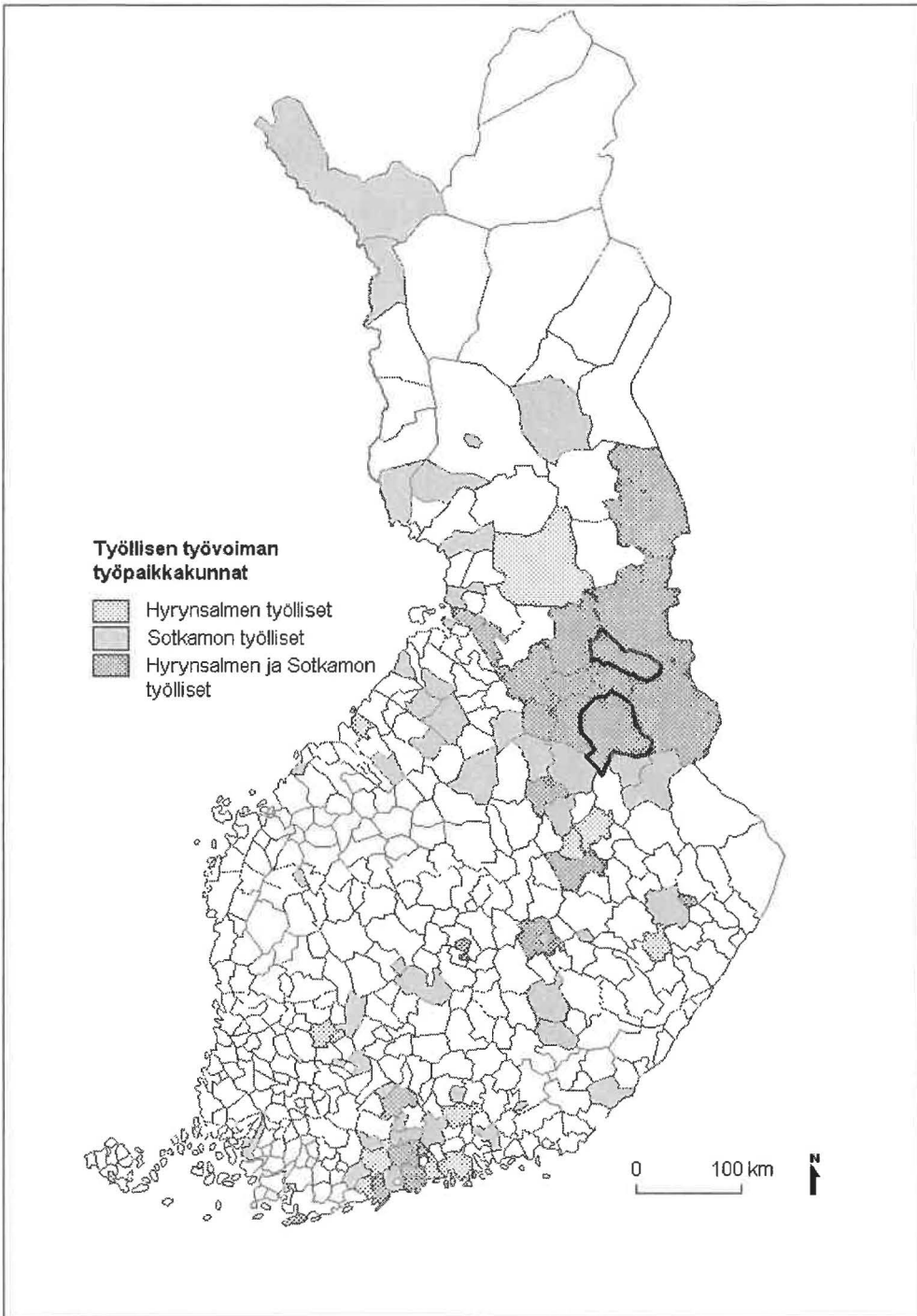
Luokitellun aineiston perusteella laskettu alle 65-vuotiaan työvoiman keski-ikä tutkimuskunnissa vaihteli 41–42,6 vuoden välillä vuonna 2001. Sekä työllisten että työttömien keski-ikä oli Hyrynsalmella muita kuntia korkeampi, ja alhaisin näiden ryhmien keski-ikä oli puolestaan Sotkamossa (Kuva 14). Työvoiman keski-ikä Kainuun maakunnassa oli 41,2 vuotta ja Varsinais-Suomessa 40,3 vuotta, kun se koko maassa oli 39,6 vuotta.

Vuonna 2001 Vehmaan ja Yläneen työllisistä maa- ja metsätaloudessa toimi edelleen viidesosa, mutta yhtä paljon Yläneellä toimi myös teollisuudessa. Myös Hyrynsalmella maa- ja metsätalous oli suurin toimiala, ja toiseksi suurin toimiala siellä oli terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut. Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa teollisuus oli voimakkaampi toimiala kuin Kainuun tutkimuskunnissa, joissa palvelusektori puolestaan oli vahvemmin edustettuna. Teollisuus oli silti suurin yksittäinen toimiala Sotkamossa. Tutkimuskunnista vain Sotkamossa majoitus- ja ravitsemistojen osuus ylitti 5 prosenttia. (Kuva 15).

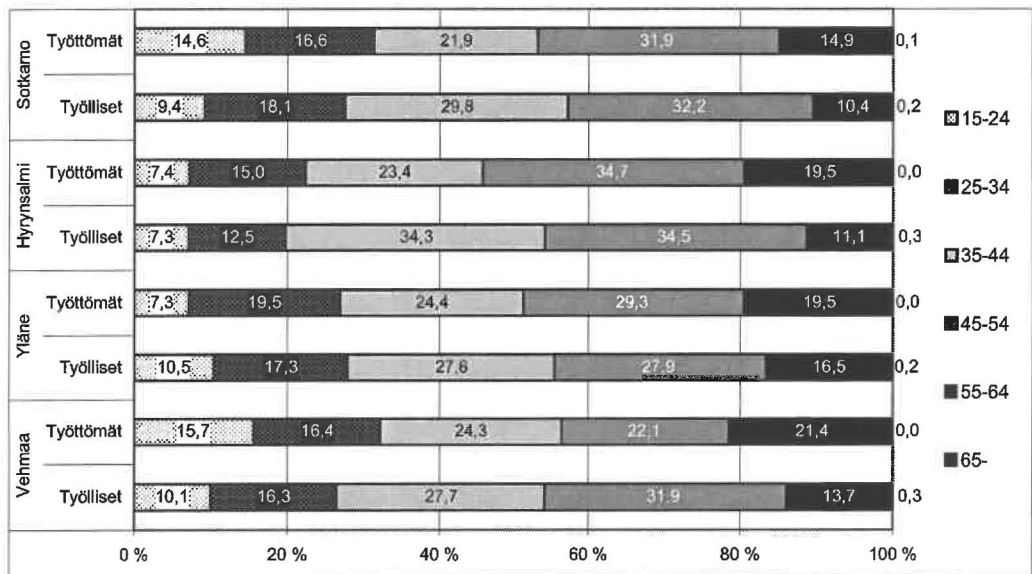
Hyrynsalmelle muuttaneista neljäsosa työskenteli terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelujen toimialalla vuonna 2001. Tämä oli myös kunnasta lähteneiden suurin toimiala. Seuraavaksi eniten Hyrynsalmelta muutti koulutuksen alalla toimineita. Yläneelle muuttaneista lähes 36 prosenttia toimi teollisuuden alalla vuonna 2001, ja myös kunnan lähtömuuttajilla se oli suurin toimiala. Vehmaan ja Sotkamon muuttajat edustivat tasaisemmin eri toimialoja kuin Hyrynsalmen ja Yläneen muuttajat. Vehmaalla suurimpia tulomuuttajaryhmiä olivat teollisuuden sekä tukku- ja vähittäiskaupan aloilla toimineet. Sotkamossa puolestaan kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut sekä liike-elämän palvelut olivat tulijoiden suurimmat toimialat, ja eniten lähtijöitä oli teollisuudessa. (Kuva 16).

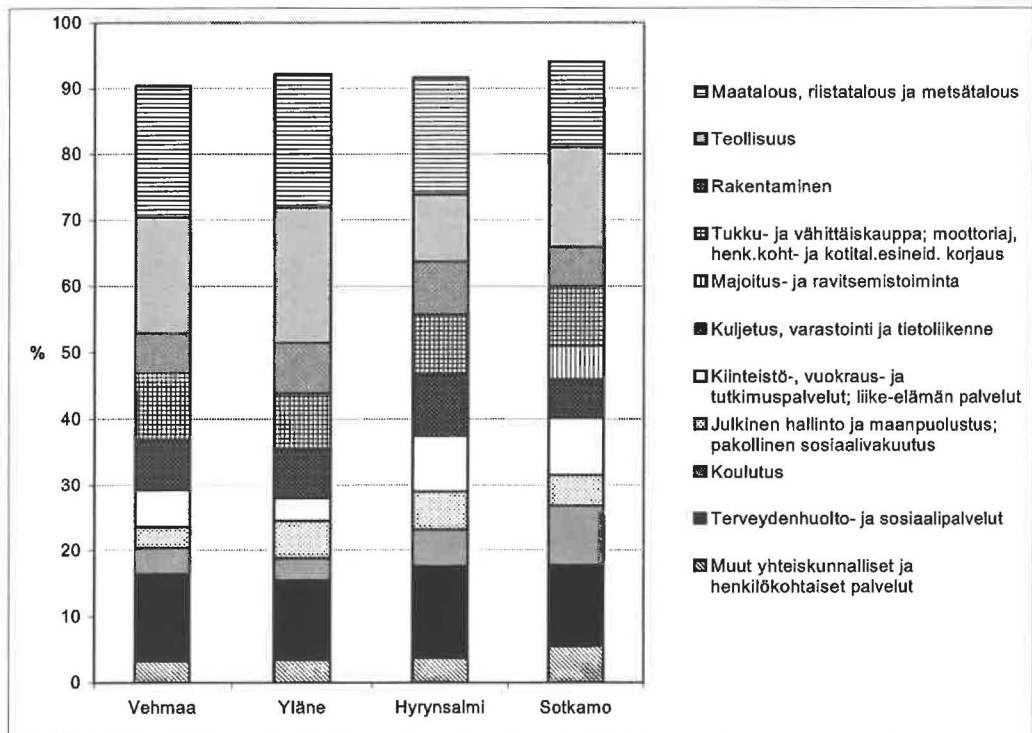
Kuva 12. Työllisen työvoiman pendelöinti Vehmaalla ja Yläneellä vuonna 2001. (Pohjakartta: Maanmittauslaitos, lupanro 736/MYY/06).

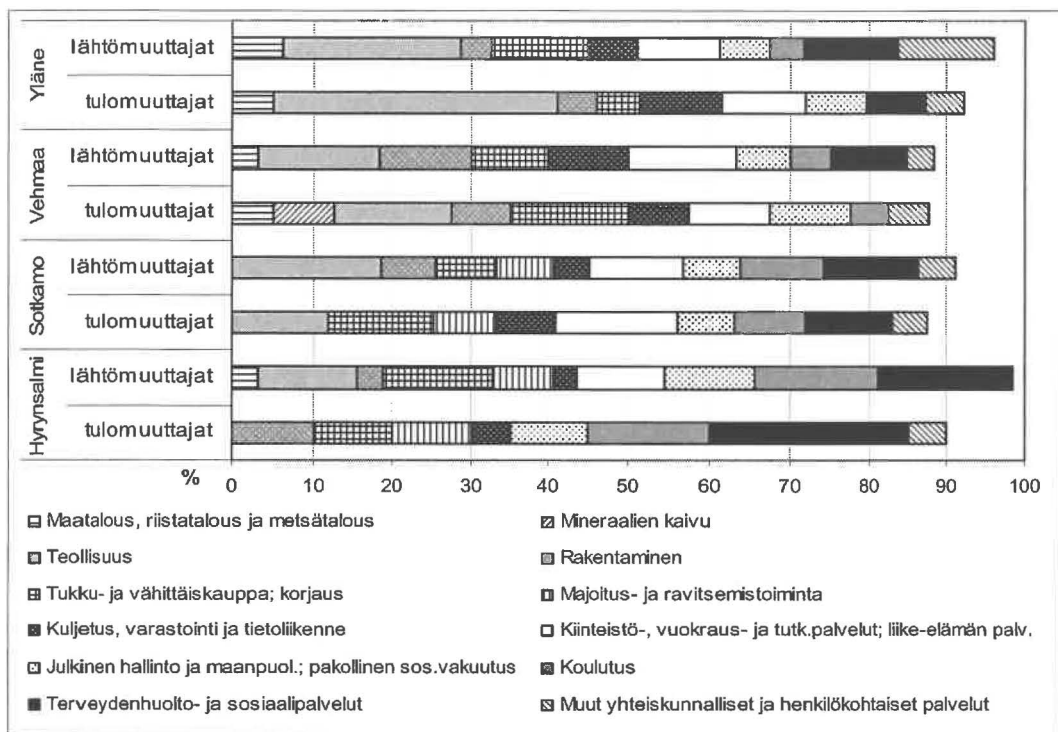
Kuva 13. Työllisen työvoiman pendelöinti Hyrynsalmella ja Sotkamosse vuonna 2001. (Pohjakartta: Maanmittauslaitos, lupanro 736/MYY/06).

Kuva 14. Työvoiman ikärakenne tutkimuskunnissa vuonna 2001.

Kuva 15. Työllisten toimialajakauma tutkimuskunnissa vuonna 2001 (osuus väh. 3 prosenttia).

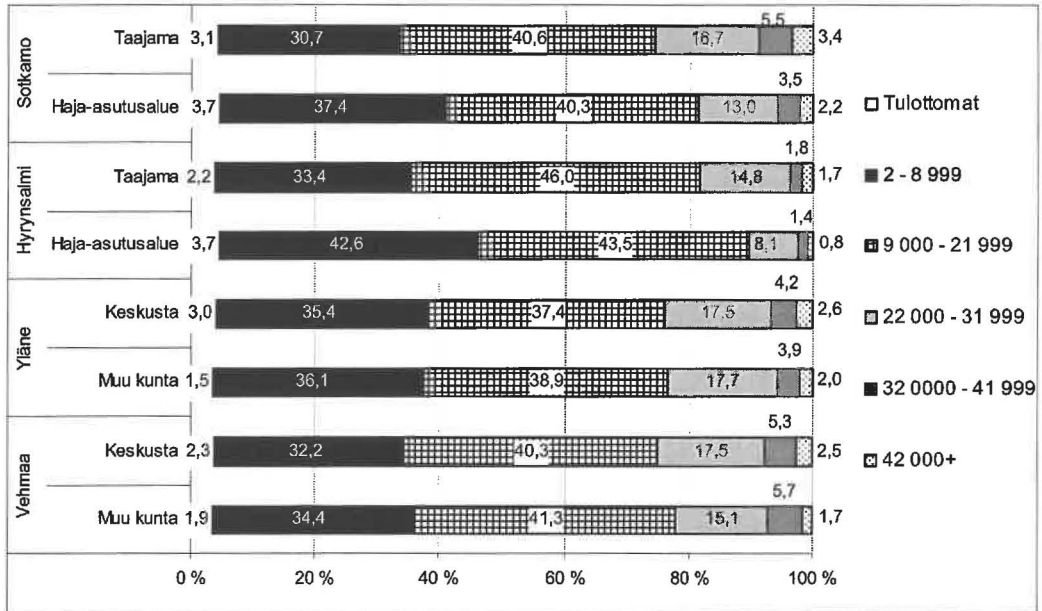

Kuva 16. Tulo- ja lähtömuuttajien toimialat tutkimuskunnissa vuonna 2001 (osuus väh. 3 prosenttia).

12.2.6. Väestön ja muuttajien tulot

Vehmaalla, Yläneellä ja Sotkamossa koko väestön keskimääräiset valtionveronalaiset tulot olivat vuonna 2001 yli 12 000 euroa. Hyrynsalmelaisten tulot olivat tutkimuskunnista alhaisimmat, keskimäärin 10 629 euroa. Vehmaalla ja Yläneellä keskustassa asuvilla oli hieman korkeammat keskimääräiset tulot verrattuna haja-asutusalueilla asuviin, mutta ero ei ollut suuri. Sotkamossa ja Hyrynsalmella sen sijaan taajamissa asuvilla oli selvästi korkeammat keskimääräiset tulot kuin haja-asutusalueen asukkailla. Alhaisimmat tulot oli Hyrynsalmen haja-asutusalueen asukkailla, joista 46 prosentilla tulot jäivät alle 9 000 euron. (Kuva 17).

Oulun yliopiston maantieteen laitoksen tutkimuksen mukaan valtionveronalaiset tulot ja käyttötulot ovat useimmissa kunnissa haja-asutusalueilla taajamia suuremmat. Erityisesti Etelä-Suomen haja-asutusalueiden tulotaso on taajamia suurempi. Sen sijaan erityisesti länsirannikolta Keski- ja Itä-Suomeen ulottuvalla vyöhykkeellä ja osittain myös Pohjois-Suomessa on yleistä, että taajamien tulotaso on maaseutua korkeampi. Kuntakeskuksissa ja niiden välittömässä läheisyydessä on tulotaso alhaisempaa, mutta se nousee maksimiin muutaman kilometrin päässä keskustasta. Yli 27 kilometrin päässä sijaitsevat alueet ovat tulotasoltaan alhaisimmat. (Filpus 1999).

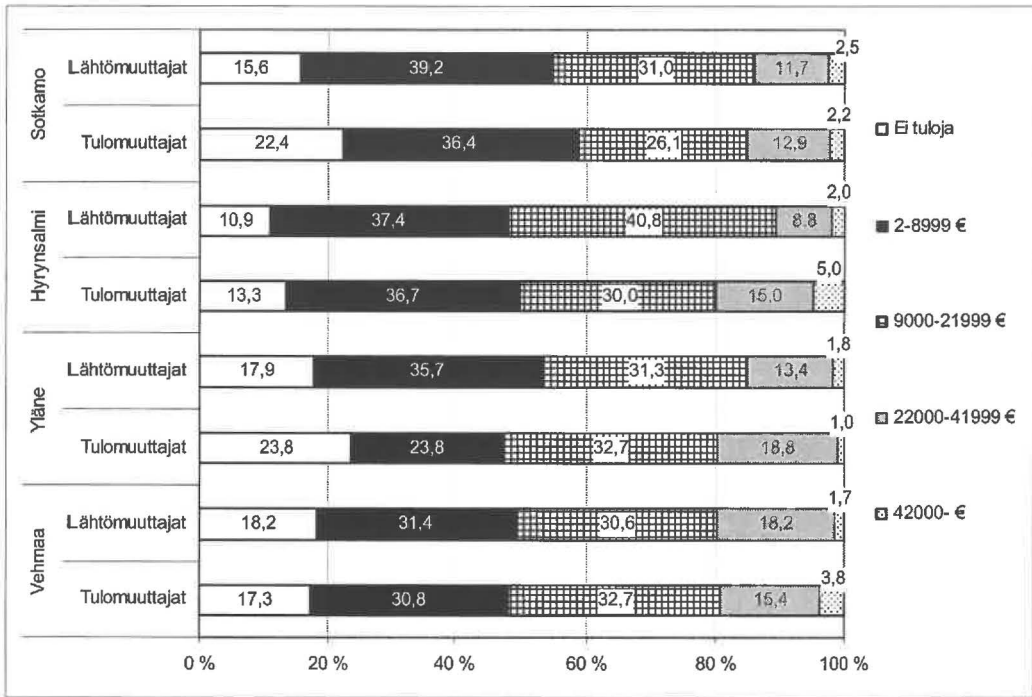
Kuva 17. Väestön tulorakenne tutkimuskuntien taajamissa ja haja-asutusalueilla vuonna 2001.

Vuonna 2001 kaikki tutkimuskuntien tulomuuttajat huomioiden korkeimmat keskimääräiset vuositulot oli vehmaalaisilla ja toiseksi korkeimmat hyrynsalmelaisilla. Työllisten muuttajien keskimääräiset vuositulot olivat kaikissa tutkimuskunnissa huomattavasti korkeammat kuin muilla muuttajilla (Taulukko 12). Muuttajien tulorakenne näkyy kuvassa 18.

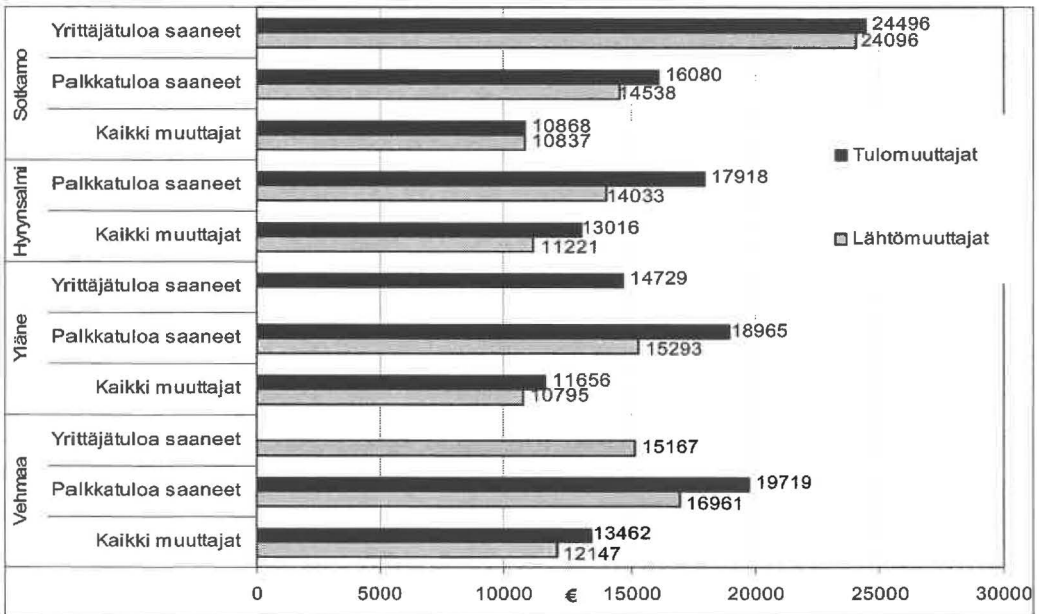
Yrittäjätuloa saaneiden henkilöiden määrästä voidaan päätellä, kuinka moni muuttaja harjoittaa yritystoimintaa. Hyrynsalmelle muutti vuonna 2001 yksi yrittäjätuloa saanut henkilö, Vehmaalle 2 ja Sotkamoon 20. Yläneelle sen sijaan muutti peräti 11 tällaista henkilöä, mikä oli neljäsosa kaikista Yläneelle tuona vuonna muuttaneista. Hyrynsalmelta lähti samana vuonna 3 yrittäjätuloa saanutta, Sotkamosta 15, Vehmaalta 11 ja Yläneeltä 3. Hyrynsalmelta ja Vehmaalta siis lähti enemmän yrittäjätuloa saaneita pois kuin niihin tuli tilalle. Sotkamoon muuttaneilla yrittäjätuloa saaneilla oli selvästi palkkatuloa saaneita suuremmat tulot. Heillä oli myös tutkimuskunnista kaikkein korkeimmat vuositulot. Pääsääntöisesti tulomuuttajilla oli tutkimuskunnissa suuremmat keskimääräiset tulot kuin lähtömuuttajilla. Jos kunnassa oli vain muutamia yrittäjätuloa saavia tulijoita tai lähtijöitä, ei heidän tulotietojaan ollut saatavissa. (Kuva 19).

Taulukko 12. Tutkimuskuntien tulomuuttajien keskimääräiset tulot (€) vuonna 2001.

Kunta	Työlliset muuttajat	Muut muuttajat	Muuttajat yhteensä
Hyrynsalmi	20610	9219	13016
Sotkamo	19968	5335	10868
Vehmaa	25967	5646	13462
Yläne	20262	6243	11656

Kuva 18. Tulo- ja lähtömuuttajien tulorakenne tutkimuskunnissa vuonna 2001.

Kuva 19. Tutkimuskuntien tulo- ja lähtömuuttajien keskimääräiset tulot eri tulotyyppien mukaan.

12.2.7. Työllisten muuttajien tulo- ja lähtökunnat

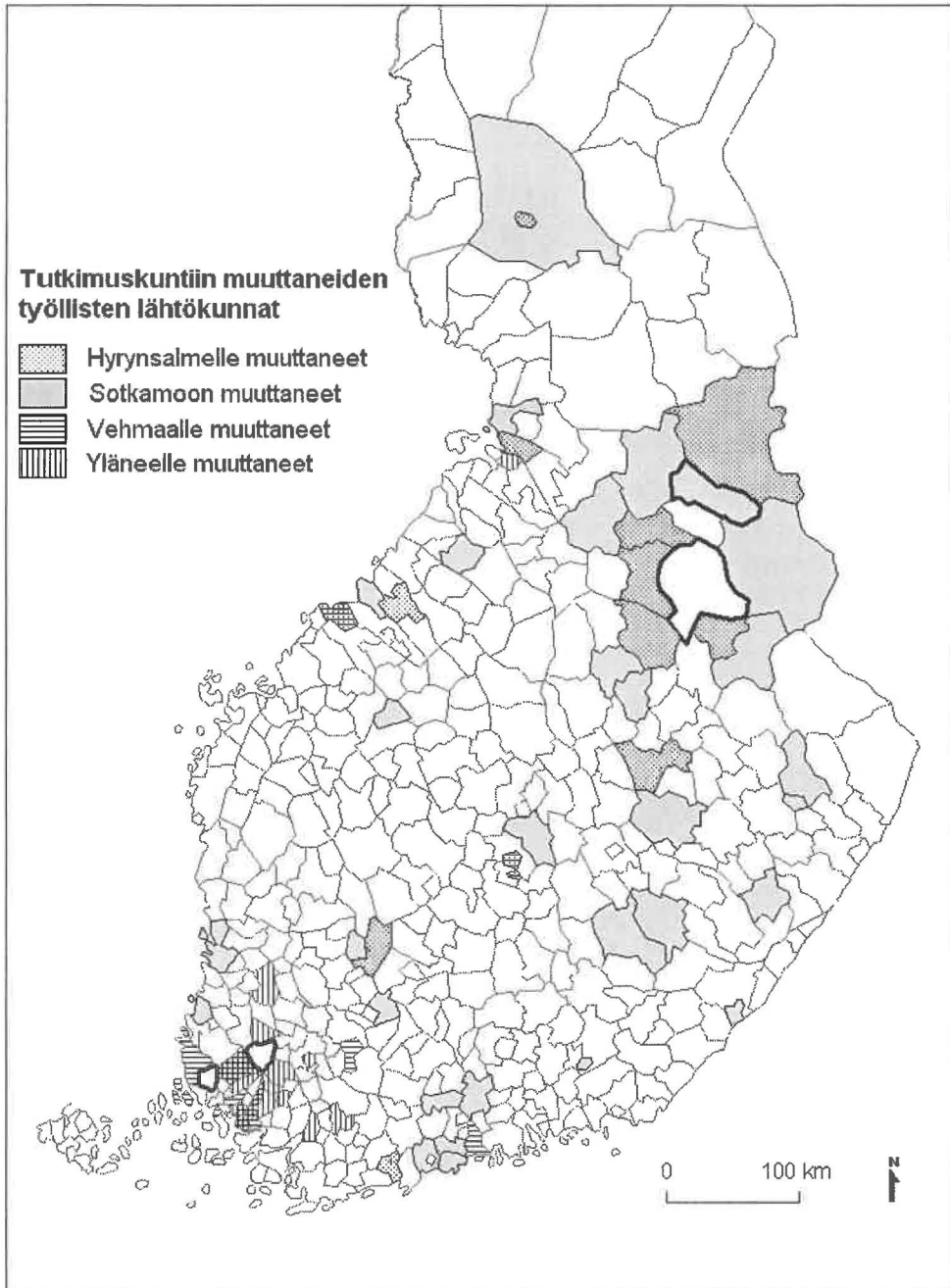
Jokaisessa tutkimuskunnassa työllisten lähtömuuttajien määrä ylitti vuonna 2001 selvästi työllisten tulijoiden määrän. Hyrynsalmella lähtijöitä oli yli kolme kertaa enemmän kuin tulijoita. Hyrynsalmen lähtömuuttajista 75 prosenttia muutti kolmen maakunnan alueelle. Muualle Kainuuseen muutti 41 prosenttia, suurin osa heistä Kajaaniin, joka olikin yksittäisistä kunnista selvästi suosituin. Kainuun jälkeen suosituimpia maakuntia Hyrynsalmesta lähteneiden muuttajien keskuudessa olivat Pohjois-Pohjanmaa ja Uusimaa, joihin kumpaankin muutti 17 prosenttia. Muuttajia veti Uudellamaalla erityisesti Helsingin seutukunta. Neljänneksi suosituin maakunta oli Keski-Suomi ja siellä Jyväskylä, joka oli kunnista suosituin Kajaanin ja Suomussalmen jälkeen. Myös Hyrynsalmelle muuttaneista 40 prosenttia tuli Kainuun alueelta, ja lähes kolmasosa kaikista tuli Kajaanista. Kainuun tutkimuskuntien ja Kajaanin välinen muutto vuonna 2001 näkyy taulukossa 13.

Sotkamosta lähteneiden muuttokohteet vuonna 2001 olivat pitkälti samat kuin Hyrynsalmelta lähteneilläkin. Eniten sotkamolaisia muutti muualle Kainuuseen (29 %), ja seuraavina olivat Uusimaa (22 %) sekä Pohjois-Pohjanmaa (14 %). Sotkamolaiset suosivat Uuttamaata muuttokohteena selvästi enemmän kuin Pohjois-Pohjanmaata. Suosituimmat yksittäiset kaupungit olivat järjestyksessä Kajaani, Helsinki ja Oulu. Kaikista Sotkamoon muuttaneista 59 prosenttia muutti muualta Kainuun maakunnasta. Lähes puolet kaikista muutti Kajaanista. Jokaisesta muusta tulomaakunnasta Sotkamoon muutti alle 10 prosenttia. Myös Karjalaisen (1991: 31–32) tutkimuksessa Uudenmaan ja Kuopion lääni sekä Pohjois-Pohjanmaa olivat tärkeimpiä muuttokohteita Sotkamon ja muun Suomen välisessä muuttoliikkeessä vuosina 1986–1988. Muuton kohdealueina korostuvat hänen tutkimuksessaan erityisesti Helsinki ja Oulu.

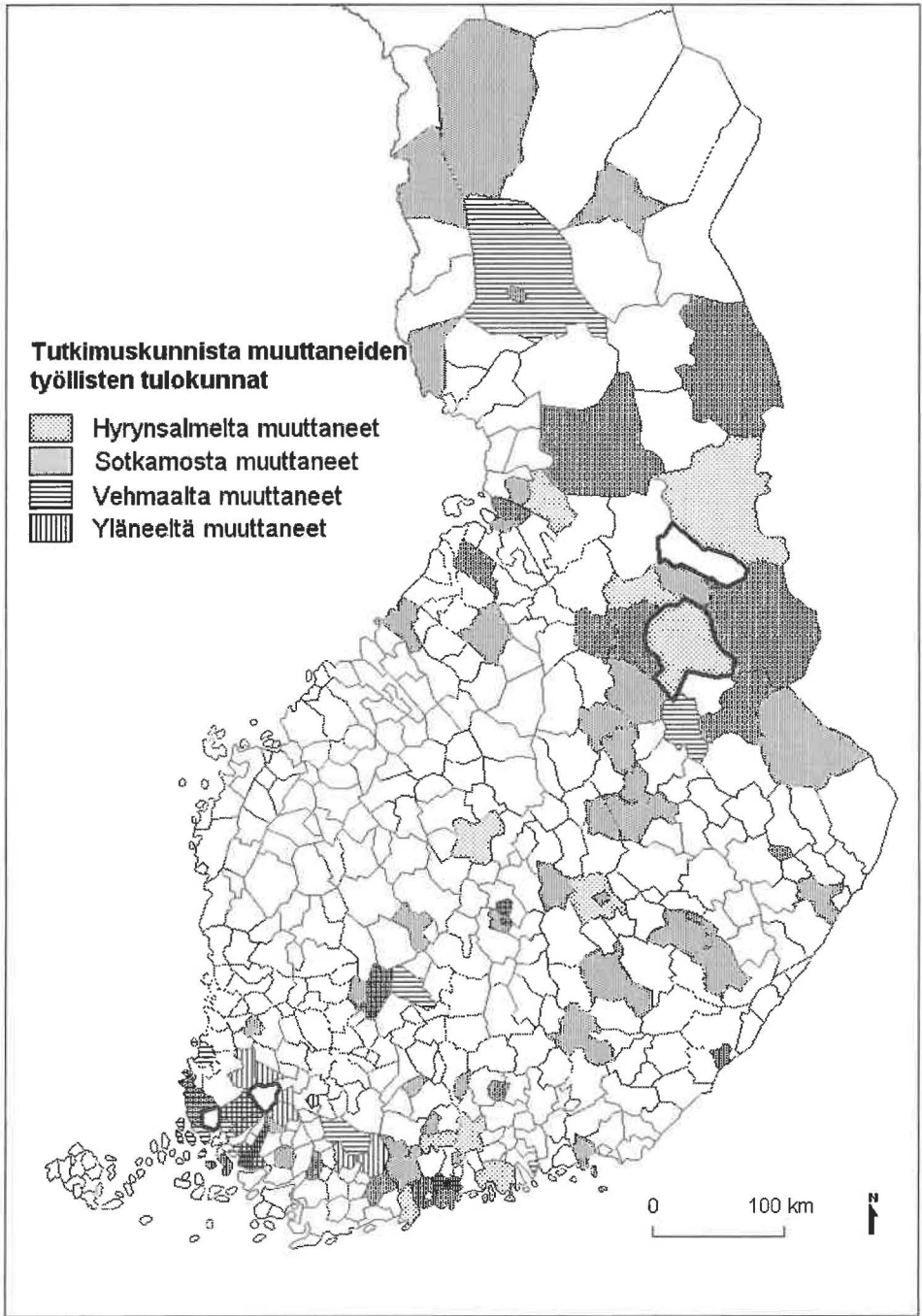
Varsinais-Suomen tutkimuskuntien muuttajat ovat hyvin maakuntauskollisia ainakin muuttoalueita tarkasteltaessa. Vuonna 2001 Vehmaalta lähteneistä 83 prosenttia muutti muualle Varsinais-Suomeen. Turun seutukuntaan lähti yli puolet kaikista muuttaneista, ja Vakka-Suomen sisällä muutti lähes 30 prosenttia. Uusimaa ei vetänyt juuri muita maakuntia enempää Vehmaalta lähteneitä. Vehmaalle muuttaneista 28 prosenttia tuli Turusta, ja yhteensä 75 prosenttia tuli muualta Varsinais-Suomesta. Lähes puolet kaikista tuli Turun seutukunnasta. Vakka-Suomen sisältä tuli 30 prosenttia tulomuuttajista.

Yläneeltä vuonna 2001 lähteneistä vielä vehmaalaisiakin suurempi osa, 88 prosenttia, muutti muualle Varsinais-Suomeen. Turun seutukuntaan muutti 61 prosenttia, ja 45 prosenttia muutti Turkuun. Myös Yläneelle tulijoista 82 prosenttia muutti muualta Varsinais-Suomen alueelta. Turusta tuli 28 prosenttia kaikista Yläneen tulomuuttajista. Varsinais-Suomen tutkimuskuntien ja Turun välinen muutto vuonna 2001 ilmenee taulukossa 14.

Kainuun tutkimuskunnista muutettiin vuonna 2001 siis enemmän oman maakunnan ulkopuolelle kuin Varsinais-Suomen tutkimuskunnista. Varsinais-Suomen lähtijöillä muiden maakuntien osuus oli vähäinen, eikä Uudenmaan vetovoimasta juuri voi puhua. Kyse saattaa olla siitä, että Varsinais-Suomesta on löytynyt tarpeeksi toimeentulomahdollisuuksia, jolloin muutto pääkaupunkiseudulle ei ole ollut yhtä välttämätöntä kuin Kainuusta lähteneillä. Tutkimuskuntiin muuttaneiden lähtökunnat ja tutkimuskunnista lähteneiden tulokunnat näkyvät kuvissa 20 ja 21.

Kuva 20. Kunnat, joista työlliset ovat tutkimuskuntiin muuttaneet vuonna 2001. (Pohjakkartta: Maanmittauslaitos, lupanro 736/MYY/06).

Kuva 21. Kunnat, joihin työlliset ovat tutkimuskunnista muuttaneet vuonna 2001. (Pohjakartta: Maanmittauslaitos, lupanro 736/MYY/06).

Taulukko 13. Hyrynsalmen ja Sotkamon työllisten tulo- ja lähtömuuttajien maakunnan sisäinen sekä keskuskaupungin välinen muutto vuonna 2001, % kaikista muuttajista.

Muuttoalue	Hyrynsalmi		Sotkamo	
	Tulijat (N=20)	Lähtijät (N=64)	Tulijat (N=135)	Lähtijät (N=204)
Kainuu	40	41	59	29
Kajaani	30	22	47	26

Taulukko 14. Vehmaan ja Yläneen työllisten tulo- ja lähtömuuttajien maakunnan sisäinen sekä keskuskaupungin välinen muutto vuonna 2001, % kaikista muuttajista

Muuttoalue	Vehmaa		Yläne	
	Tulijat (N=40)	Lähtijät (N=60)	Tulijat (N=39)	Lähtijät (N=49)
V-S	75	83	82	88
Turku	28	28	28	45

Hutukan ja Korhosen (1999: 68) tulosten mukaan nuorten poismuutto Kainuusta ei johdu heidän negatiivisista mielikuvistaan Kainuuta kohtaan, vaan tekijä, jonka vuoksi nuoret muuttavat Kainuusta, on työtilaisuuksien puute. Niiden ohella syy nuorten lähtöön Kainuusta on myös se, että Kainuussa yliopistokoulutuksen tarjonta on vähäistä. Kainuulaisten nuorten keskuudessa Oulu mielletään lähimmäksi ja tutuimmaksi korkeakoulukaupungiksi. Myös Kemppaisen ym. (1998: 41–42) tutkimuksen mukaan työ ja sen saantimahdollisuudet ovat keskeinen muuttoon vaikuttava tekijä Kajaanissa opintojansa päättävälle nuorille. Yksittäisistä paikkakunnista mieluisin valmistumisen jälkeen on Kuopio, ja seuraavina ovat Kajaani ja Oulu. Kainuu joutuu jo varhaisessa vaiheessa päästämään irti nuoristaan, ja suuri osa opiskelijoista myös jää opiskelumaakuntaansa. Vuonna 2002 Manner-Suomessa kotimaakunta oli heti ylioppilastutkinnon jälkeen toisessa maakunnassa useimmin juuri kainuulaisilla (24 %). Varsinais-Suomi sen sijaan oli Uudenmaan, Pohjois-Pohjanmaan ja Pirkanmaan ohella ammattikorkeakouluopiskelijoiden ja tutkinnon suorittajien nettovoittajia. (Tilastokeskus 2002a: 34).

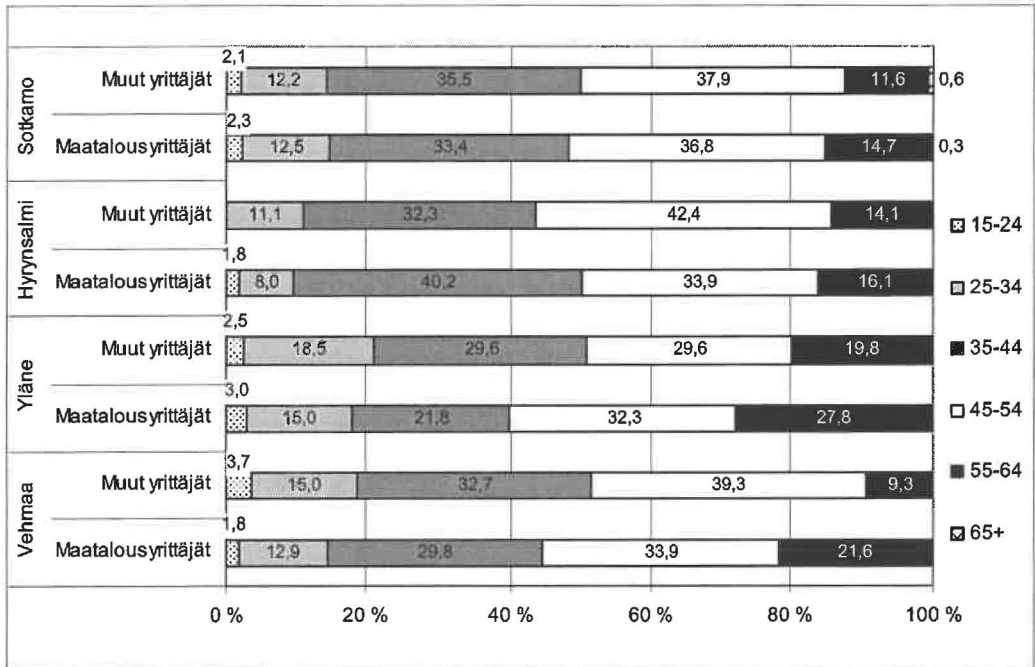
12.2.8. Yrittäjät

Varsinais-Suomessa maa- ja metsätalous tarjoaa edelleen toimeentulomahdollisuuksia yrittäjille. Vehmaalla ja Yläneellä maatalousyrittäjien määrä vuonna 2001 oli vielä selkeästi suurempi kuin muiden yrittäjien määrä. Hyrynsalmella oli samana vuonna lähes yhtä paljon maatalouden ulkopuolisia yrittäjiä kuin maatalousyrittäjiä, ja Sotkamossa maatalouden ulkopuolisia yrittäjiä oli jo selvästi enemmän. Luokitellun aineiston perusteella laskettu yrittäjien keski-ikä tutkimuskunnissa oli noin 45 vuotta vuonna 2001. Keskimäärin vanhimpia olivat yläneläiset ja hyrynsalmelaiset yrittäjät. Maatalousyrittäjien keski-ikä oli korkeampi kuin muiden yrittäjien. Varsinkin Vehmaalla tämä ero oli suuri (Taulukko 15). Suurin yrittäjien ikäryhmä jokaisessa tutkimuskunnassa oli 45–54-vuotiaat. Vanhimpia maatalousyrittäjät olivat Yläneellä; heistä 60 prosenttia oli yli 45-vuotiaita vuonna 2001 (Kuva 22).

Yrittäjien sukupuolijakauma tutkimuskunnissa oli hyvin miesvaltainen vuonna 2001. Esimerkiksi Hyrynsalmella kaikista yrittäjistä 67,8 prosenttia oli miehiä, mutta sen sijaan maatalousyrittäjistä vain 59,3 prosenttia oli miehiä. Maatalousyrittäjien sukupuolijakauma oli kaikissa muissakin tutkimuskunnissa tasaisempi kuin muiden yrittäjien. Kaikki yrittäjät huomioiden tasaisin sukupuolijakautuma oli Vehmaalla, jossa naisyrittäjien osuus oli 38,1 prosenttia.

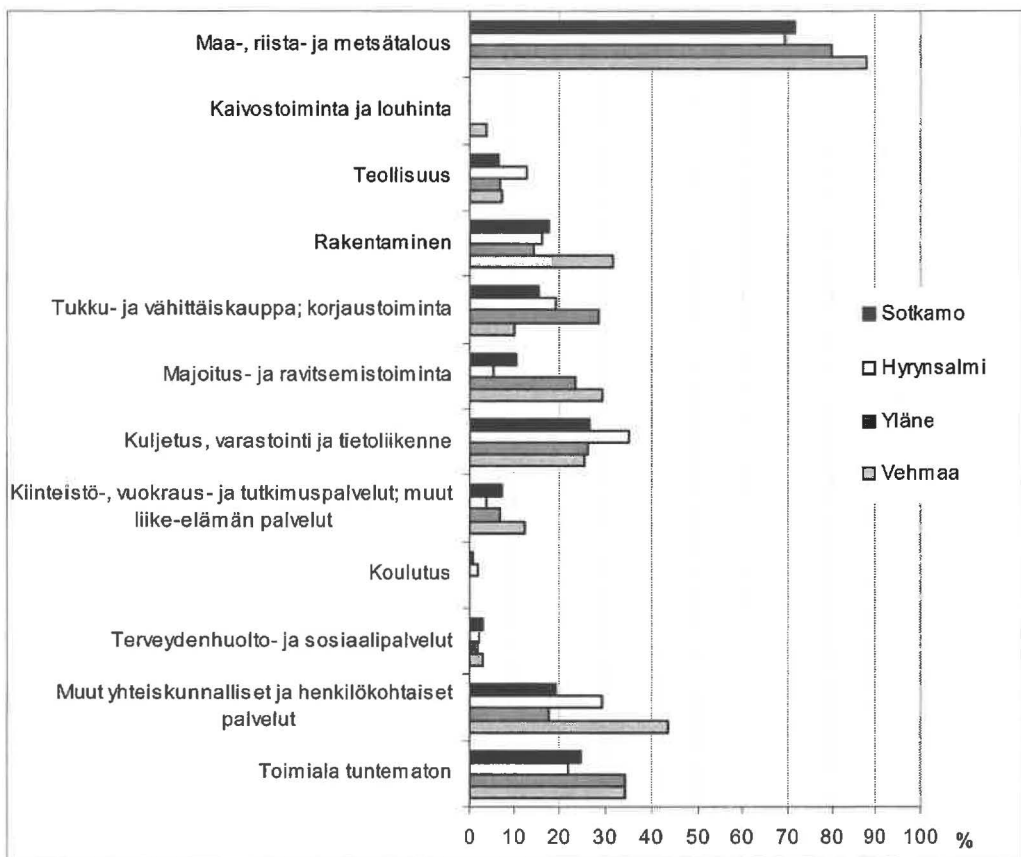
Taulukko 15. Yrittäjien määrä ja keski-ikä tutkimuskunnissa vuonna 2001

Kunta	Kaikki yrittäjät	Keski-ikä	Maatalousyrittäjät	Keski-ikä	Muut yrittäjät	Keski-ikä
Vehmaa	278	44,7	171	45,8	107	42,9
Yläne	214	45,4	133	45,9	81	44,6
Hyrnsalmi	211	45,2	112	45	99	45,3
Sotkamo	688	44,5	353	44,7	335	44,3

Kuva 22. Yrittäjien ikärakenne tutkimuskunnissa vuonna 2001.

Vuonna 2001 tutkimuskuntien eri toimialojen työllisistä yrittäjien osuus verrattuna palkansaajien osuuteen oli suurin maa- ja metsätaloudessa (Kuva 23). Vehmaalla yrittäjien osuus alan työllisistä oli 88 prosenttia, ja muissakin tutkimuskunnissa tämä osuus oli yli kaksi kolmasosaa. Muiden toimialojen työllisistä sen sijaan valtaosa oli palkansaajia. Esimerkiksi teollisuuden alalla vain Hyrnsalmella yrittäjien osuus ylitti 10 prosenttia. Rakentamisessa sen sijaan yrittäjien osuus oli hieman suurempi, Vehmaalla jopa 32 prosenttia. Kuljetuksen, varastoinnin ja tietoliikenteen toimialalla yrittäjien osuus ylitti joka kunnassa 25 prosenttia, Hyrnsalmella osuus oli peräti 35 prosenttia. Sosiaali- ja terveystalouden alalla yrittäjien osuus oli jokaisessa tutkimuskunnissa vielä hyvin vähäinen, muutaman prosentin luokkaa. Yksityisyrittäjille näyttäisi siten olevan mahdollisuuksia tällä toimialalla. Majoitus- ja ravitsemisalalla Yläneen ja Vehmaan työllisistä suurempi osa toimi yrittäjinä kuin Hyrnsalmella ja Sotkamossa. Yhtenä syynä tähän voi olla se, että Varsinais-Suomen kunnista puuttuvat Kainuun suurten matkailukeskusten kaltaiset työllistäjät. Vehmaalla ja Yläneellä pienet matkailuyritykset ovat usein maatalouden sivuelinkeinoja työllistäen lähinnä yrittäjää ja hänen perhettään.

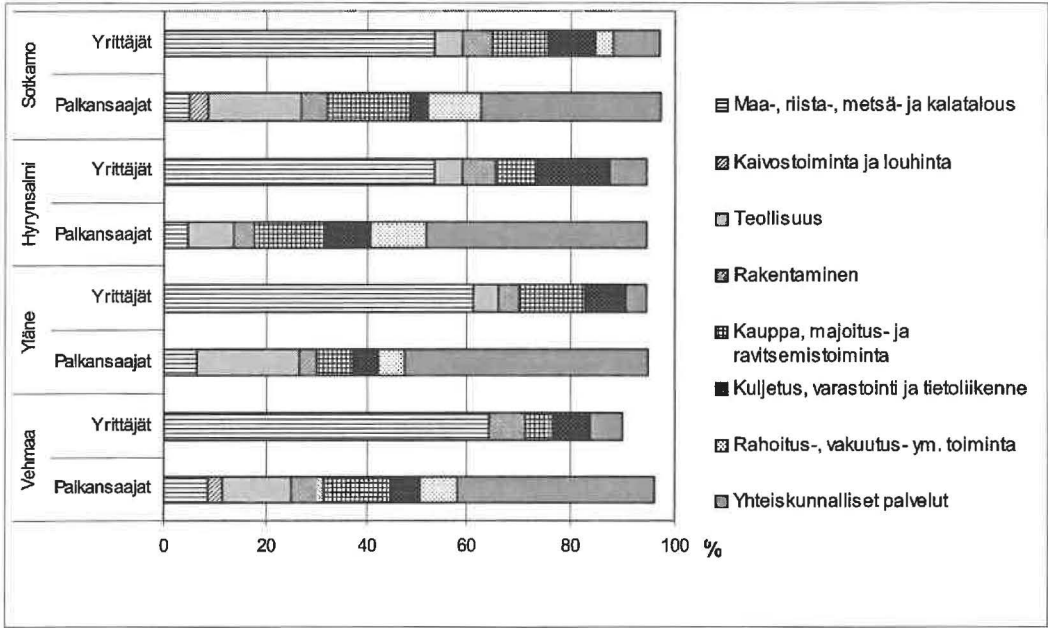

Kuva 23. Yrittäjien osuus eri toimialojen työllisistä tutkimuskunnissa vuonna 2001.

12.2.9. Tutkimuskunnissa työssäkäyvät

Tietyllä alueella työssäkävien määrä ilmaisee tämän alueen työpaikkojen määrän. Vuonna 2001 Vehmaalla kävi työssä 810 henkilöä, Yläneellä 621, Hyrynsalmella 825 ja Sotkamossa 3 575. Kunnan työpaikkaomavaraisuus saadaan jakamalla kunnan työpaikat kunnan työllisten määrällä, mikä voidaan ilmoittaa prosentteina. Vehmaan (81 %) ja Yläneen (75 %) työpaikkaomavaraisuus vuonna 2001 oli pienempi kuin Hyrynsalmen (90 %) ja Sotkamon (91 %) työpaikkaomavaraisuus. Vehmaalta ja Yläneeltä käydään paljon töissä muissa kunnissa, mikä ilmeni jo edellä pendelointiprosentin suuruudesta näissä kunnissa.

Yritysalana maa- ja metsätalous on edelleen vallitsevana jokaisessa tutkimuskunnassa. Työssäkävivistä yrittäjistä suurin osa toimi maa- ja metsätalouden alalla vuonna 2001. Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa tämä osuus oli yli 60 prosenttia ja Kainuun tutkimuskunnissakin yli 50 prosenttia. Tutkimuskunnissa työssäkäyviä palkansaajia puolestaan työllistivät eniten yhteiskunnalliset palvelut. Kuvassa 24 ovat mukana kaikki vähintään kolmen prosentin osuuden saaneet työssäkävien toimialat.

Kuva 24. Tutkimuskunnissa työssäkäyvien toimialat vuonna 2001 (väh. 3 prosentin osuus).

Kun tarkastellaan tutkimuskuntien yritysten toimipaikkamäärän kehitystä ajanjaksolla 1993–2002, havaitaan, että toimipaikkojen määrä oli Hyrynsalmea lukuun ottamatta suurempi jakson lopussa kuin jakson alussa. Ajanjaksolla on toki ollut vuosittaista vaihtelua. Vehmaalla toimipaikkoja oli vuonna 2002 yli kaksinkertainen määrä vuoteen 1993 verrattuna. Keskimääräinen henkilöstömäärä toimipaikoissa oli jokaisessa tutkimuskunnassa pieni. (Taulukko 16).

Taulukko 16. Toimipaikat ja niiden henkilöstö tutkimuskunnissa vuonna 1993 ja 2002.

Kunta	Vuosi	Toimipaikat	Muutos-%	Henkilöstö	Muutos-%	Henkilöä/ toimipaikka
Vehmaa	1993	73		197		2,7
	2002	169	132	332	41	2
Yläne	1993	100		156		1,6
	2002	116	16	229	32	2
Hyrynsalmi	1993	175		357		2
	2002	150	-17	298	-20	2
Sotkamo	1993	440		1664		3,8
	2002	498	12	1889	12	3,8

Toimipaikka- ja henkilöstömäärän perusteella eniten Sotkamossa vuonna 2002 työllisti teollisuus. Sen osuus oli neljäsnes koko kunnan toimipaikkojen henkilöstöstä. Teollisuuden henkilöstömäärä oli suuri myös toimipaikkaa kohden. Seuraavaksi eniten henkilöstöä työllistivät tukku- ja vähittäiskauppa sekä rakentaminen. Vasta neljäntenä oli majoitus- ja ravitsemistoiminta. (Taulukko 17). Hyrynsalmella teollisuutta enemmän työllistivät kuljetus-, varastointi ja tietoliikenne sekä tukku- ja vähittäiskauppa (Taulukko 18). Myös Yläneellä teollisuus työllisti selvästi eniten henkilöstömäärän perusteella, mutta toimipaikkoja oli eniten tukku- ja vähittäiskaupan alalla (Taulukko 19). Vehmaalla suurin työllistäjä oli tukku- ja vähittäiskauppa, ja seuraavina olivat teollisuus ja rakentaminen (Taulukko 20).

Taulukko 17. Toimipaikat ja niiden henkilöstö toimialoittain Sotkamossa vuonna 2002.

Toimiala	Toimipaikat	Henkilöstö	Henkilöä/ toimipaikka
Yhteensä	498	1889	3,8
Maa-, riista- ja metsätalous	35	142	4
Kalatalous	3	5	1,5
Kaivostoiminta ja louhinta	7	105	15
Teollisuus	51	480	9,4
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	4	14	3,5
Rakentaminen	59	199	3,4
Tukku- ja vähittäiskauppa	93	264	2,8
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	35	188	5,4
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	69	144	2,1
Rahoitustoiminta	7	38	5,4
Kiinteistö-, vuokraus-, tutkimuspalvelut	57	177	3,1
Julkishallinto, maanpuolustus ja sosiaalivakuutus	0	0	0
Koulutus	5	7	1,4
Terveystenhoito- ja sosiaalipalvelut	26	36	1,4
Muut yhteiskunnall. ja henkilökoht. palvelut	47	93	2

Taulukko 18. Toimipaikat ja niiden henkilöstö toimialoittain Hyrynsalmella vuonna 2002.

Toimiala	Toimipaikat	Henkilöstö	Henkilöä/ toimipaikka
Yhteensä	150	298	2
Maa-, riista- ja metsätalous	10	26	2,6
Kalatalous	3	8	2,6
Kaivostoiminta ja louhinta	2	.	.
Teollisuus	18	49	2,7
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	1	.	.
Rakentaminen	14	17	1,2
Tukku- ja vähittäiskauppa	33	73	2,2
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	4	7	1,8
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	37	77	2,1
Rahoitustoiminta	2	.	.
Kiinteistö-, vuokraus-, tutkimuspalvelut	7	9	1,3
Julkishallinto, maanpuolustus ja sosiaalivakuutus	0	0	0
Koulutus	1	.	.
Terveystenhoito- ja sosiaalipalvelut	7	16	2,2
Muut yhteiskunnall. ja henkilökoht. palvelut	11	9	0,8

Taulukko 19. Toimipaikat ja niiden henkilöstö toimialoittain Yläneellä vuonna 2002.

Toimiala	Toimipaikat	Henkilöstö	Henkilöä/ toimipaikka
Yhteensä	116	229	2
Maa-, riista- ja metsätalous	9	22	2,5
Kalatalous	1	.	.
Kaivostoiminta ja louhinta	0	0	0
Teollisuus	19	96	5
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	0	0	0
Rakentaminen	15	14	0,9
Tukku- ja vähittäiskauppa	26	29	1,1
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	8	13	1,6
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	19	33	1,7
Rahoitustoiminta	1	.	.
Kiinteistö-, vuokraus-, tutkimuspalvelut	5	3	0,6
Julkishallinto, maanpuolustus ja sosiaalivakuutus	0	0	0
Koulutus	1	.	.
Terveystenhoito- ja sosiaalipalv.	4	3	0,8
Muut yhteiskunnall. ja henkilökoht. palvelut	8	7	0,8

Taulukko 20. Toimipaikat ja niiden henkilöstö toimialoittain Vehmaalla vuonna 2002.

Toimiala	Toimipaikat	Henkilöstö	Henkilöä/ Toimipaikka
Yhteensä	169	332	2
Maa-, riista- ja metsätalous	17	26	1,5
Kalatalous	0	0	0
Kaivostoiminta ja louhinta	5	15	3
Teollisuus	21	57	2,7
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	0	0	0
Rakentaminen	32	54	1,7
Tukku- ja vähittäiskauppa	32	67	2,1
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	11	13	1,2
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	22	39	1,8
Rahoitustoiminta	3	.	.
Kiinteistö-, vuokraus-, tutkimuspalvelut	13	39	3
Julkishallinto, maanpuolustus ja sosiaalivak.	0	0	0
Koulutus	1	.	.
Terveystenhoito- ja sosiaalipalv.	4	4	0,9
Muut yhteiskunnall. ja henkilökoht. palvelut	8	6	0,7

13. Hyrynsalmen, Sotkamon, Vehmaan ja Yläneen tulomuuttajat ja yrittäjät kyselyaineiston mukaan

13.1. Vuonna 2001 muuttaneet

13.1.1. Muuttaneet taloudet

Hyrynsalmelta kyselyyn vastasi 11, Sotkamosta 38, Vehmaalta 14 ja Yläneeltä 16 muuttajaa. Mahdollisesti myöhemmin perustettavaa muuttajarekisteriä varten yhteystietonsa antoi 3 hyrynsalmelaista, 7 sotkamolaista, 2 vehmaalaista ja 3 yläneläistä vastaajaa. Sotkamoon muuttaneista vastaajista 37 prosenttia asui yksin ennen muuttoaan, mutta vastausajankohtana enää viidesosa asui yksin. Avo- tai avioliitossa olevien määrä kasvoi edelleen vastausajankohtaan mennessä. Erityisen hyvin avo-/avioliittojen lisääntyminen näkyikin juuri Sotkamossa, jossa yksin asuvien määrä putosi muuton jälkeen alle puoleen verrattuna muuttoa edeltävään tilanteeseen. Myös lapsiperheiden määrä kasvoi hieman muuttoa edeltävästä ajasta. Talouksien keskimääräinen koko Sotkamossa oli vastaushetkellä 2,7. Yleisimmin lapsiperheessä oli yksi lapsi. Suomalaisissa lapsiperheissä keskimääräinen lapsiluku vuonna 2001 oli 1,8 (Tilastokeskus 2006c).

Hyrynsalmella vuosi 2001 oli hiljainen tulomuuttovuosi. Suurin osa Hyrynsalmelle muuttaneista vastaajista oli yksin asuvia miehiä. Yksin asuvien määrä ei myöskään vähentynyt muuton jälkeen, kuten muissa tutkimuskunnissa, vaan määrä kasvoi. Kyselyn tekemisen aikaan yksin asuvia oli edelleen runsas puolet muuttaneista. Keskimääräinen talouden koko olikin ainoastaan 1,7 henkilöä. Huomattavaa on, että Hyrynsalmella vastanneiden joukossa ei muuttohetkellä ollut lainkaan lapsiperheitä. Vastausajankohtana yhdessä hyrynsalmelaisperheessä oli 1 lapsi.

Myös Vehmaalla yhteen muuttaneiden osuus lisääntyi muuton myötä ja edelleen vastausajankohtaan mennessä. Vastaajista oli naisia 64 prosenttia (9). Suurin osa vastaajista oli avo- tai avioliitossa. Vastausajankohtana talouden koko oli keskimäärin 2 henkilöä. Yläneellä vastaajista miehiä oli runsas puolet (9). Yläneelle muuttaneista suurin osa eli ennen muuttoaan avo- tai avioliitossa, eikä tämä määrä muuttanut muuton yhteydessäkään. Talouden koko oli keskimäärin 2,4 henkilöä.

13.1.2. Muuttokohteen valinta ja asuinalueet muuton eri vaiheissa

Monelle tutkimuskuntiin muuttaneista vastaajista muuttokohteen valinta ei ollut itsestään selvä asia, sillä esimerkiksi yläneläisistä hieman yli puolet (9) oli harkinnut Yläneen ohella muitakin mahdollisia muuttokohteita. Vehmaalaisista vastaajista muita kuntia oli harkinnut vajaa puolet (6), samoin hyrynsalmelaisista (4). Sotkamossa muita muuttokohteita oli harkinnut vastaajista 13, mikä oli suhteessa vähemmän kuin muissa tutkimuskunnissa. Muuttokuntaa valitessaan muuttajat olivat eniten miettineet työnsaantiaan. Myös suuremman keskuksen sijainti oli perusteluna neljällä muuta kuntaa miettineellä vastaajalla. Muutaman vastaajan mielessä oli ollut myös jokin ennestään tuttu kunta mahdollisena muuttokohteena.

Vuonna 2001 muuttaneista hyrynsalmelaisista vastaajista ennen muuttoaan melkein puolet oli asunut kaupungin lähiössä. Muuton jälkeen lähes puolet (5) asui kunnan keskustassa. Keskimäärin vastanneilla oli keskustaan matkaa 10,5 kilometriä. Muutamalla vastaajalla oli keskustaan useita kymmeniä kilometrejä. Neljä oli muuttanut kuntaan tulonsa jälkeen kunnan sisällä.

Sotkamoon vastaajista 58 prosenttia (22) oli muuttanut kaupungista. Yhtä suurella osalla asuinpaikka oli muuton jälkeen kunnan taajamassa. Maaseudun haja-asutusalueelta oli muuttanut vain 8 vastaajaa, mutta haja-asutusalueelle muutti yhteensä 42 prosenttia (16) kaikista Sotkamoon muuttaneista vastaajista. Haja-asutusalueelle oli tyypillisesti muutettu kaupungin lähiöstä. Vastausajankohtana haja-asutusalueella ja keskustassa tai muussa taajamassa asui muuttajia edelleen saman verran kuin heti muuton jälkeenkin. Kunnan sisällä oli kuntaan tulonsa jälkeen muuttanut lähes 30 prosenttia (11) sotkamolaisista. Keskimäärin vastaajilla oli kotoaan keskustaan matkaa 9,4 kilometriä. Melkein kolmasosalla vastaajista matka oli yli 10 kilometriä pisimmän matkan ollessa 34 kilometriä.

Vehmaan vastaajista suurempi osa (9) oli muuttanut Vehmaalle maaseudulta kuin kaupungista. Kuusi vastaajaa asui myös muuttonsa jälkeen haja-asutusalueella, ja tilanne oli sama myös vastausajankohdalla. Vehmaalaisista 2 oli muuttanut kunnan sisällä. Muuttajista 8 asui alle kilometrin etäisyydellä keskustasta, ja pisin matka oli 12 kilometriä. Yläneläisistä vastaajista puolet oli muuttanut maaseudulta ja puolet kaupungista. Kolme neljäsosaa oli muuttanut Yläneelle tullessaan haja-asutusalueelle. Kunnan sisällä oli muuttanut neljäsosa vastaajista. Neljällä vastaajalla matkaa kotoa keskustaan oli yli 10 kilometriä pisimmän matkan ollessa 20 kilometriä.

13.1.3. Muuttaneiden pääasiallinen toiminta, työssäkäynti ja tulot

Kun tutkimuskuntiin vuonna 2001 muuttaneita tarkastellaan pääasiallisen toiminnan mukaan, olivat työntekijät suurimpana ryhmänä jokaisessa kunnassa, ja tilanne oli sama myös muuton jälkeen. Muuton jälkeen työttömien määrä kuitenkin lisääntyi hieman Sotkamossa, Yläneellä ja Hyrynsalmella, mutta määrä laski jälleen vastausajankohtaan mennessä. Heti muuton jälkeen hyrynsalmelaisista muuttajista yksikään ei ollut opiskelijana, mutta vastausajankohdalla opiskelijoita oli 3. Lisäkouluttautuminen on yksi vaihtoehto työttömyydelle, ja se parantaa myös myöhempiä työllistymismahdollisuuksia. Vehmaalla työttömien määrä ei muuton jälkeen lisääntynyt verrattuna tilanteeseen ennen muuttoa, mutta vastausajankohdalla työttömiä ja opiskelijoita oli kumpiakin yksi enemmän kuin heti muuton jälkeen. Yrittäjiä vastaajien joukossa oli vähän. (Taulukot 21 ja 22). Pehkosen (2004: 78) tutkimuksessa muuttajista oli yrittäjiä 7 prosenttia.

Suurin osa tutkimuskuntiin muuttaneista vastaajista ja heidän muuttaneista puolisoistaan oli työssäkäyviä. Hyrynsalmella heitä oli 7, Sotkamossa 37, Vehmaalla 11, ja Yläneellä 13. Vehmaalla ja Yläneellä työpaikka vaihtui muuton yhteydessä 4 vastaajalla, Sotkamossa 17:llä ja Hyrynsalmella 3:lla. Kainuun tutkimuskunnissa työpaikka siis vaihtui suuremmalla osalla muuttajista kuin Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa. Asuinkunnassaan työssäkäyvien osuus vaihteli kunnittain. Hyrynsalmelaisista suurin osa (5) kävi töissä asuinkunnassaan ja Sotkamossakin melkein puolet (17). Vehmaalla ja Yläneellä suurin osa vastaajista (9) sen sijaan kävi töissä asuinkuntansa ulkopuolella. Työssäkäyvistä vakituinen kokopäivätyö oli 4 hyrynsalmelaisella ja 17 sotkamolaisella. Myös valtaosalla vehmaalaisista (8) ja yläneläisistä (10) oli vakituinen kokopäivätyö. Tyytyväisiä työhönsä oli hyrynsalmelaisista työssäkäyvistä runsas puolet (4), samoin valtaosa sotkamolaisista (31), vehmaalaisista (9) ja yläneläisistä (9).

Taulukko 21. Muuttaneiden (vastaajat ja puoliset) pääasiallinen toiminta muuton eri vaiheissa Hyrynsalmella ja Sotkamossa (N).

Pääasiallinen toiminta	Ennen muuttoa		Muuton jälkeen		Vastaushetkellä	
	Hyrynsalmi	Sotkamo	Hyrynsalmi	Sotkamo	Hyrynsalmi	Sotkamo
Maatalousyrittäjä						1
Muu yrittäjä		6		4		6
Vapaan amm. harjoittaja		2		1		2
Työntekijä	5	16	5	12	6	11
Alempi toimihenkilö	1	4		3		2
Ylempi toimihenkilö		11		11		11
Tutkija						1
Johtava asema	1	1	1	2	1	3
Työtön/lomautettu	1	5	4	11	1	10
Varusmiespalvelus						
Opiskelija	3	5		3	3	1
Työkyvytön/sairas		1				2
Eläkeläinen	1		1		1	
Äitiys- tai vanh.loma		1		3		3
Kotityössä		1		2		
Muu toiminta						
Useita toimintoja						
Kaikki vastanneet	12	53	11	52	12	53

Taulukko 22. Muuttaneiden (vastaajat ja puoliset) pääasiallinen toiminta muuton eri vaiheissa Vehmaalla ja Yläneellä (N).

Pääasiallinen toiminta	Ennen muuttoa		Muuton jälkeen		Vastaushetkellä	
	Vehmaa	Yläne	Vehmaa	Yläne	Vehmaa	Yläne
Maatalousyrittäjä						
Muu yrittäjä	1	1		1	1	3
Vapaan amm. harjoittaja						
Työntekijä	8	6	7	7	4	6
Alempi toimihenkilö	1	3		3		3
Ylempi toimihenkilö		2	1	1	1	
Tutkija	3		2		2	
Johtava asema	1		2		3	1
Työtön/lomautettu	2	2	2	5	3	2
Varusmiespalvelus						
Opiskelija		3	1	1	2	1
Työkyvytön/sairas			1			
Eläkeläinen					1	2
Äitiys-/ vanhempainloma		1	1	1		1
Kotityössä		1		1		1
Muu toiminta						1
Useita toimintoja	2	1	1		1	
Kaikki vastanneet	18	20	18	20	18	21

Osalla kyselyn vastaajista työmatka oli pitkä. Yläneellä 8 vastaajaa ilmoitti työmatkansa olevan yli 20 kilometriä, ja Vehmaalla valtaosan työmatka oli yli 10 kilometriä. Sotkamossa puolella työssäkävivistä (18) työmatka oli vähintään 30 kilometriä. Hyrynsalmelaisista työssäkävivistä neljän työmatka oli korkeintaan 2 kilometriä, mutta työmatkojen vaihteluväli oli vastaajilla suuri. Pisimmän työmatkan, 190 kilometriä, ilmoitti autonkuljettajana toimiva henkilö. Pehkosen (2004: 78) tutkimuksessa kaupunkien lähikylissä asuvista 55 prosentilla työmatka oli enimmillään 25 kilometriä ja vastaavasti ydinmaaseudulla asuvista 63 prosentilla 50 kilometriä.

Oman yrityksen perustamista oli harkinnut Hyrynsalmella, Vehmaalla ja Yläneellä 4 vastaajaa ja Sotkamossa 11. Sotkamolaiset mainitsivat yrityksen perustamisen esteinä mm. rahoituksen ja kokemuksen puutteen. Yksi hyrynsalmelainen muuttaja oli harkinnut taidealan yrityksen, yksi sotkamolainen vaatekaupan ja yksi yläneläinen jalometallialan yrityksen perustamista.

Etätyön tekijöitä oli muuttajissa vähän. Kaikista tutkimuskuntien vastaajista etätöitä teki jossakin muodossa yhteensä vain 14 henkilöä. Ammatiltaan lähes kaikki heistä kuuluivat joko johtajiin ja ylimpiin virkamiehiin, erityisasiantuntijoihin tai asiantuntijoihin. Vehmaalla etätyöntekijöitä oli muuttaneista suhteessa eniten, 5 henkilöä. Sotkamossa heitä oli 6, Hyrynsalmella 2 ja Yläneellä 1. Etätyötä tekevistä 9 kertoi tekevänsä etätyötä vain satunnaisesti, ja vastaajista 3 kertoi tekevänsä sitä muutamana päivänä kuukaudessa. Vain yksi vehmaalainen pariskunta kertoi tekevänsä etätyötä yli puolet työviikostaan.

Yleisin syy etätyöhön ryhtymiseen oli sen antama mahdollisuus työaikojen järjestämiseen itselle sopiviksi, mikä oli syynä 9 etätyöntekijällä. Muita yksittäisiä syitä olivat mm. parempi työrauha ja työmatkoihin kuluvan ajan säästyminen. Etätyön ongelmista puolestaan useimmiten esille tuli työn ja vapaa-ajan sekoittuminen toisiinsa, minkä koki ongelmaksi etätyöntekijöistä 8. Työkave-
reiden puute oli 3 etätyöntekijän ongelmana. Yksittäisinä ongelmina mainittiin työtilan järjestäminen, jatkuva paine tekemättömistä töistä, eristyneisyys ja yksinäisyys sekä elinpiirin kaventu-
minen.

Helmisen ym. (2003: 50–51) mukaan etätyöntekijät keskittyvät suurimpiin kaupunkeihin. Etätyö on myös tämän tutkimuksen aineiston perusteella marginaalinen työskentelytapa maaseudun asukkaille. Kyselyyn vastanneet ja heidän puolisonsa edustivat pääasiassa sellaisia ammattiryhmiä, joiden työtehtäviin etätyö ei juurikaan sovellu. Myös Pehkosen (2004: 78) tutkimuksessa etätyötä teki koko aineiston työssä olevista vain vajaat 4 prosenttia. Helteen (2004: 38) mukaan etätyö on kaikkein yleisintä erittäin vaativissa asiantuntijatehtävissä, ylimmässä johdossa ja tutkijakoulutuksen suorittaneilla.

Muuttajien kuukausituloista oli tässä aineistossa vaikea saada totuudenmukaista kuvaa, koska monet jättivät vastaamatta tuloja koskevaan kysymykseen tai vastaukset olivat tulkinnanvaraisia. Vuoden 2002 alusta Suomen valuutta vaihtui markasta euroksi, mikä saattoi myös vaikeuttaa tulojen arviointia. Sain tulotiedot 12 hyrynsalmelaiselta, 48 sotkamolaiselta, 15 yläneläiseltä ja 15 vehmaalaiselta muuttajalta puoliset mukaan lukien. Vastaajien ja heidän puolisoitensa tulot olivat keskimäärin melko alhaiset. Hyrynsalmella puolet tietonsa antaneista ansaitsi alle 1 000 euroa kuukaudessa. Sotkamossa alle 1 000 euroa kuukaudessa ansaitsevia oli 12, ja alle 2 000 euroa ansaitsi yhteensä 17 henkilöä. Vähintään 3 000 euroa ansaitsevia oli 3. Muutamalla henkilöllä tulot vaihtelivat. Vehmaalla alle 1 000 euroa ansaitsevia muuttajia oli 6, ja alle 2 000 ansaitsevia oli yhteensä 8. Vähintään 3 000 euron tulot oli puolestaan neljällä. Yläneellä 6 muuttajaa ansaitsi alle 1 000 euroa kuukaudessa, ja alle 2 000 euroa sai yhteensä 10 henkilöä. Vuonna 2001 kotitalouksien käytettävissä olevien tulojen keskiarvo oli 29 292 euroa (Tilastokeskus 2001).

Pehkosen (2004: 79) muuttaja-aineistossa perheiden bruttotulojen keskiarvo oli 197 775 markkaa. Kaupungin lähikyliässä asuvilla vuositulojen bruttoansioiden keskiarvo oli 263 118 markkaa ja ydinmaaseudulla asuvilla puolestaan 156 534 markkaa. Pehkosen tutkimuksessa toimeentulon ilmoitti muuton jälkeen heikentyneen ydinmaaseudulle muuttaneista 39 prosenttia. Lähikyliin muuttaneista toimeentulon ilmoitti parantuneen muuton jälkeen vastaajista 26 prosenttia ja heikenneen 23 prosenttia.

13.1.4. Kunnassa viihtyminen

Valtaosa vuonna 2001 muuttaneista vastaajista ilmoittaa viihtyvänsä asuinkunnassaan. Vehmaalla peräti kaikki vastanneet ilmoittavat viihtyvänsä Vehmaalla. Hukan (2003: 76, 80) tutkimuksessa Vehmaalle vuonna 2001 muuttaneet sen sijaan kokevat asuinympäristönsä muihin Vakka-Suomen kuntiin verrattuna vähiten viihtyisänä. Vehmaalaiset ovat Hukan mukaan myös tyytymättömmimpiä työpaikan läheisyyteen ja asuinkuntansa työllisyystilanteeseen.

Suurin osa Hyrynsalmella, Vehmaalla ja Yläneellä mainitsee edullisen asumisen sekä yleisesti maaseudulla asumisen tärkeimpinä viihtyvyyden edellytyksinä. Todennäköisesti sellaisesta kunnasta, joka vetoaa asumisen edullisuuteen, puuttuu usein muita vetovoimatekijöitä. Sotkamon vastaajat poikkeavat hieman muiden tutkimuskuntien vastaajista. Lähes puolella (16) kunnan vastaajista edullinen asuminen ei vaikuta viihtymiseen. Sotkamossa tärkeimpänä viihtyvyyden edellytyksenä pidetään sen sijaan työpaikan saamista ja toisena sosiaali- ja terveystalveluja. Myös Vehmaalla sosiaali- ja terveystalveluita pidetään tärkeänä. Vehmaalla arvostetaan myös kaupallisia palveluita. Sotkamossa ja Yläneellä tärkeä viihtyvyyden edellytys on myös lapsiystävällinen ympäristö.

Kulttuuripalveluilla ei tutkimuskuntiin muuttaneiden vastaajien mielestä ole juuri merkitystä viihtyvyydelle. Oletettavasti sellaiset henkilöt, joille ne ovat tärkeitä, eivät alun perinkään muuta syrjäiselle maaseudulle, jossa kulttuuripalvelujen tarjonta on vähäistä. Yllättävästi kyllä myöskään sosiaali- ja terveystalvelut eivät yli puolelle hyrynsalmelaisvastaajista ole viihtyvyyden edellytys. Myös näiden palvelujen puutteet on mahdollisesti otettu huomioon jo ennen muuttoa, ja ne on varauduttu hakemaan kauempaa. Osa tutkimuskuntien vastaajista mainitsee myös jonkin tietyn palvelun haittaavan viihtymistä. Esimerkiksi sosiaali- ja terveystpalvelujen kohdalla tällä tarkoitetaan todennäköisesti sitä, että näihin palveluihin ei olla oltu tyytyväisiä tai ne ovat puutteellisia.

Sotkamossa ja Vehmaalla koulutuspalvelut vaikuttavat vastaajien viihtyvyyteen vähiten. Vehmaalla ja Yläneellä myös työpaikka on vähiten viihtyvyyteen vaikuttaneiden joukossa. Koulutusmahdollisuuksia ja työpaikkoja ei välttämättä edes odoteta olevan tulokunnassa tarjolla, joten odotukset voidaan sopeuttaa vallitsevaan tilanteeseen. Osalle muuttajista työpaikan puuttuminen luonnollisesti haittaa kunnassa viihtymistä. Tutkimuskuntien vastaajista suuren osan mielestä kunnan etäisyys maakunnan keskukseen ei kuitenkaan vaikuta viihtymiseen. Ihmiset eivät luultavasti helposti edes muuta sellaiseen kuntaan, josta etäisyydet ovat heidän mielestään liian pitkät. Aluksi pitkältä tuntuvaan matkaan voidaan aikaa myöten myös sopeutua.

Tutkimuskuntiin muuttaneilta kysyttiin myös sitä, miten heidän mielestään kunnan viihtyisyyttä voisi vielä entisestään lisätä. Useimmiten vastaajat tuovat esille erilaisten palvelujen merkityksen omalle viihtymiselleen. Peruspalvelujen lisäksi he mainitsevat mm. kauppapalvelut, infrastruktuurin, julkisen liikenteen ja harrastusmahdollisuudet. Palvelujen jälkeen toiseksi yleisimmin vastaajat mainitsevat työnsaannin ja yleensä työllisyyden paranemisen viihtyvyyttä lisäävänä tekijänä. Kainuun tutkimuskunnissa työ mainitaan lähes yhtä usein kuin palvelut. Osa vastaajista

mainitsee viihtyvyyden osatekijänä myös luonnon, mutta todennäköisesti monet heistä tarkoittavat vastauksellaan sitä, että he ovat muuttaneet kuntaan siellä olevan luonnon takia. Osa vastaajista oli ymmärtänyt kysymyksen väärin, ja he kertovat vastauksessaan niistä tekijöistä, joiden vuoksi he tuntevat viihtyvänsä asuinkunnassaan.

Kainulaisen ja Niemelän (1999: 64) tutkimuksen mukaan hyrynsalmelaiset tuntevat hyvin suurta kiinteyttä kotikuntaansa (83 % vastaajista). Kaikkein tyytyväisimpiä hyrynsalmelaiset ovat kirjasto- ja muihin kulttuuripalveluihin, koulupalveluihin ja liikuntapalveluihin. Tyytymättömiä he ovat opiskelu- ja koulutusmahdollisuuksiin, kaappoihin ja ostosmahdollisuuksiin sekä ravintola- ja kahvilapalveluihin. (Kainulainen & Niemelä 1999: 70–72). Erityisesti saasteeton ja kaunis luonto houkuttelee hyrynsalmelaisia jäämään kotikuntaan enemmän kuin muita kainuulaisia. Työ on kuitenkin selvästi tärkein edellytys hyrynsalmelaisille kotikuntaan jäännille (65 % vastaajista). (Kainulainen & Niemelä 1999: 61–62, 66). Kaksi kolmesta hyrynsalmelaisesta arvioi odotustensa toteutuvan huonosti asuinkunnassaan. Noin 16 prosenttia hyrynsalmelaisista olisi valmis muuttamaan pois. (Kainulainen & Niemelä 1999: 137).

Sotkamon kunnan asukkaiden viihtyvyyttä koskevan tutkimuksen (Kainulainen J. 2004) mukaan kunnan elinvoimaisuuden voi sanoa olevan ihmisten viihtyvyydelle ensiarvoisen tärkeää. Yksittäisistä seikoista puhdas luonto ja ympäristö ovat selvästi merkittävimpiä viihtyvyydelle. Paikkaan kuuluvuudessa perhe, koti, luonto ja ympäristö ovat tärkeimpiä seikkoja. Kainulaisen tulosten mukaan kuntatasolla väestön viihtyvyys ei vaikuta olevan yhteydessä asuinalueyyppiin, taajamaan tai haja-asutusalueeseen. Ihmiset viihtyvät yleensä omalla asuinalueellaan sen yhdyskuntateknisestä laadusta riippumatta.

Tässä tutkimuksessa vuonna 2001 muuttaneilta kysyttiin myös, olivatko he jo harkinneet poisuuttoa. Muuttaneet olivat kyselyn saadessaan ehtineet elää asuinkunnassaan vähintään vuoden ajan. Hyrynsalmelaisista vastaajista runsas puolet oli harkinnut vakavasti muuttoa pois Hyrynsalmelta, ja yksi heistä oli jo tehnyt muuttopäätöksen. Sotkamolaisista muuttoa oli vakavasti harkinnut 16 prosenttia (6), joista yhden muuttopäätös oli jo tehty. Suurin osa yläneläisistä vastaajista (11) oli ainakin jossakin vaiheessa harkinnut muuttoa pois Yläneeltä. Vakavasti asiaa oli harkinnut heistä 3, ja yksi oli jo tehnyt muuttopäätöksen. Vehmaalla puolet vastaajista oli ajatellut muuton olevan mahdollinen ainakin jossakin vaiheessa, ja 3 heistä oli jo tehnyt muuttopäätöksen. Useimmat niistä, jotka muuttoa olivat vakavasti harkinneet tai olivat muuttopäätöksen tehneet, halusivat uuden asuinpaikkansa olevan jollakin isommalla paikkakunnalla tai sellaisen läheisyydessä.

13.2. 2000-luvulla ja sitä ennen muuttaneet

13.2.1. Muuttaneiden määrä ja taustatiedot

Jotta tutkittavien muuttajien joukko olisi laajempi, otin osaan muuttaja-analyyseni mukaan myös ne yrittäjille lähetettyyn kyselyyn vastanneet, jotka ilmoittivat itsensä jossakin vaiheessa tutkimuskuntiin muuttaneiksi. Lapsena tutkimuskuntiin muuttaneet yrittäjät eivät ole mukana, koska he eivät ole itse tehneet muuttopäätöstään. Koska lähetin muuttajakyselyn vuonna 2001 muuttaneille, on luonnollista, että kaikista vastanneista 2000-luvulla muuttaneet ovat enemmistönä. Yhteensä vastanneita talouksia on Hyrynsalmella 17, Vehmaalla 27, Yläneellä 22 ja Sotkamossa 64. Talouksien muuttoajankohta ilmenee taulukosta 23.

Taulukko 23. Tutkimuskuntiin muuttaneiden talouksien muuttoajankohta kyselyaineiston mukaan (N).

Kunta	Ennen v. 1990	1990-luvulla	2000-luvulla	Yhteensä
Hyrnsalmi	1	4	12	17
Sotkamo	13	11	40	64
Vehmaa	7	3	17	27
Yläne	3	1	18	22
Yhteensä	24	19	87	130

Muuttajien ikä-, sukupuoli- ja koulutustiedot olen kerännyt vastaajien lisäksi myös mukana muuttaneilta puolisoilta. Vehmaalle muuttaneita henkilöitä puoliset mukaan lukien oli yhteensä 41, Yläneelle muuttaneita 34, Hyrnsalmelle muuttaneita 23 ja Sotkamoon muuttaneita 94. Vehmaan muuttaneet olivat keskimäärin 34-vuotiaita, ja naisia heistä oli hieman yli puolet (23). Yläneellä naisia ja miehiä oli muuttaneissa yhtä paljon. Keski-ikä Yläneen muuttajilla oli melko korkea, 40,4 vuotta. Hyrnsalmelle muuttaneiden keski-ikä oli 36,8 vuotta, ja valtaosa (16) heistä oli miehiä. Sotkamoon muuttaneiden keski-ikä oli puolestaan 35 vuotta, ja naisia oli muuttaneista hieman yli puolet (48). Sotkamoon muuttaneiden keski-ikä oli selvästi korkeampi, kuin Karjalaisen (1991: 35) tutkimuksessa, jossa Sotkamon ulkoisessa muutossa muuttaneiden keski-ikä oli 27 vuotta, mikä oli myös kuntaan muuttaneiden keski-ikä ajanjaksona 1986–1988. Kunasta pois muuttaneet olivat keskimäärin vuotta nuorempia.

Vehmaalla ja Sotkamossa muuttajien tavallisin peruskoulutus on lukio. Yläneellä yleisin on puolestaan kansakoulu/kansalaiskoulu ja Hyrnsalmella keskikoulu/peruskoulu. (Taulukko 24). Runsas kolmasosa Vehmaalle muuttaneista on suorittanut ammatillisen koulun. Yläneellä ammatillinen koulu ja opisto ovat muuttaneilla lähes yhtä yleisiä, ja Sotkamossa ja Hyrnsalmella ammatillisen opiston on suorittanut lähes kolmasosa. Tutkimuksissa (esim. Ritsilä 2001: 140) on todettu, että korkeakoulututkinnon suorittaneet suuntaavat pääasiassa kaupunkeihin. Maaseudulle heitä muuttaa vähän, ja niin myös tutkimuskuntiin. Vehmaalle muuttaneista korkeakoulututkinnon on suorittanut 8 henkilöä, mutta esimerkiksi Yläneelle muuttaneissa ei ole lainkaan korkeakoulututkinnon suorittaneita. Hyrnsalmelle heitä on muuttanut 3 ja Sotkamoon 17. Aineistossa on paljon myös sellaisia muuttajia, joilla ei ole lainkaan peruskoulutuksen jälkeistä koulutusta. (Taulukko 25).

Taulukko 24. Tutkimuskuntiin muuttaneiden (vastaajat ja puoliset) jakaantuminen peruskoulutuksen mukaan (%). Suluissa vastanneiden määrä.

Peruskoulutus	Hyrnsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne	Yhteensä
Kansakoulu	21,8 (5)	22,0 (20)	28,9 (11)	40,6 (13)	26,6 (49)
Peruskoulu	47,8 (11)	31,9 (29)	31,6 (12)	34,4 (11)	34,3 (63)
Lukio	30,4 (7)	46,1 (42)	39,5 (15)	25,0 (8)	39,1 (72)
Yhteensä	100 (23)	100 (91)	100 (38)	100 (32)	100 (184)

Taulukko 25. Tutkimuskuntiin muuttaneiden (vastaajat ja puoliset) ammatillinen koulutus (%). Suluissa vastaajien määrä.

Ammatillinen koulutus	Hyrnsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne	Yhteensä
Ei ammatillista koulutusta	–	6,6 (6)	5,3 (2)	12,5 (4)	6,5 (12)
Työpaikkakoulutus	–	5,5 (5)	–	12,5 (4)	4,9 (9)
Ammatillinen kurssi	26,1 (6)	8,8 (8)	7,9 (3)	18,8 (6)	12,5 (23)
Ammatillinen koulu	21,8 (5)	20,9 (19)	34,2 (13)	28,1 (9)	25,0 (46)
Ammatillinen opisto	30,4 (7)	31,8 (29)	23,7 (9)	25,0 (8)	28,8 (53)
Ammattikorkeakoulu	8,7 (2)	7,7 (7)	7,9 (3)	3,1 (1)	7,1 (13)
Korkeakoulu	13,0 (3)	18,7 (17)	21,0 (8)	–	15,2 (28)
Yhteensä	100 (23)	100 (91)	100 (38)	100 (32)	100 (184)

Vehmaalle, Yläneelle ja Sotkamoon muuttaneiden yleisin koulutusala on teknillinen koulutus. Vehmaalla seuraavina ovat palvelualojen koulutus ja kaupallinen koulutus. Myös Yläneellä palvelualojen koulutus on muuttaneiden yleisimpiä aloja, mutta vielä enemmän siellä on niitä, joilla ei ole lainkaan peruskoulun jälkeistä koulutusta. Sotkamossa seuraavaksi yleisimmät koulutusalat ovat kaupallinen ja yleissivistävä koulutus. Hyrnsalmella yleissivistävän ja palvelualojen koulutuksen saaneita on kumpiakin 4, mutta eniten siellä on sellaisia muuttajia, joilla on enemmän kuin yhden alan koulutus. Monialaisuus luonnollisesti parantaa työllistymismahdollisuuksia. Myös monella Sotkamoon muuttaneella on useamman kuin yhden alan koulutus. Yleisimmin mainittuja ovat maa- ja metsätalouden sekä kaupallisen alan koulutus. (Taulukko 26).

Taulukko 26. Tutkimuskuntiin muuttaneiden (vastaajat ja puoliset) jakautuminen koulutusaloin (%). Suluissa vastaajien määrä.

Koulutusala	Hyrnsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne	Yhteensä
Yleissivistävä koulutus	18,1 (4)	12,1 (11)	8,1 (3)	25,0 (8)	14,3 (26)
Kasvatustieteellinen koulutus	–	1,1 (1)	2,7 (1)	–	1,1 (2)
Opettajankoulutus	–	6,6 (6)	–	–	3,3 (6)
Humanistinen koulutus	–	1,1 (1)	–	–	0,5 (1)
Taidealan koulutus	4,6 (1)	1,1 (1)	2,7 (1)	6,3 (2)	2,7 (5)
Kaupallinen koulutus	13,6 (3)	13,2 (12)	10,8 (4)	3,1 (1)	11,0 (20)
Yhteiskuntatiet. koulutus	4,6 (1)	–	2,7 (1)	–	1,1 (2)
Oikeustieteellinen koulutus	–	1,1 (1)	2,7 (1)	–	1,1 (2)
Luonnontieteellinen koulutus	–	2,2 (2)	5,4 (2)	–	2,2 (4)
Tekniikan koulutus	4,6 (1)	20,8 (19)	27,1 (10)	28,1 (9)	21,5 (39)
Maa- ja metsät.alan koulutus	–	6,6 (6)	5,4 (2)	6,3 (2)	5,5 (10)
Terveysalan koulutus	–	6,6 (6)	5,4 (2)	3,1 (1)	5,0 (9)
Sosiaalialan koulutus	–	2,2 (2)	2,7 (1)	–	1,6 (3)
Palvelualojen koulutus	18,1 (4)	11,0 (10)	13,5 (5)	15,6 (5)	13,2 (24)
Muu koulutus	–	–	–	3,1 (1)	0,5 (1)
Useamman alan koulutus	36,4 (8)	14,3 (13)	10,8 (4)	9,4 (3)	15,4 (28)
Yhteensä	100 (22)	100 (91)	100 (37)	100 (32)	100 (182)

13.2.2. Mistä muuttaneet ovat kotoisin ja mistä he ovat muuttaneet

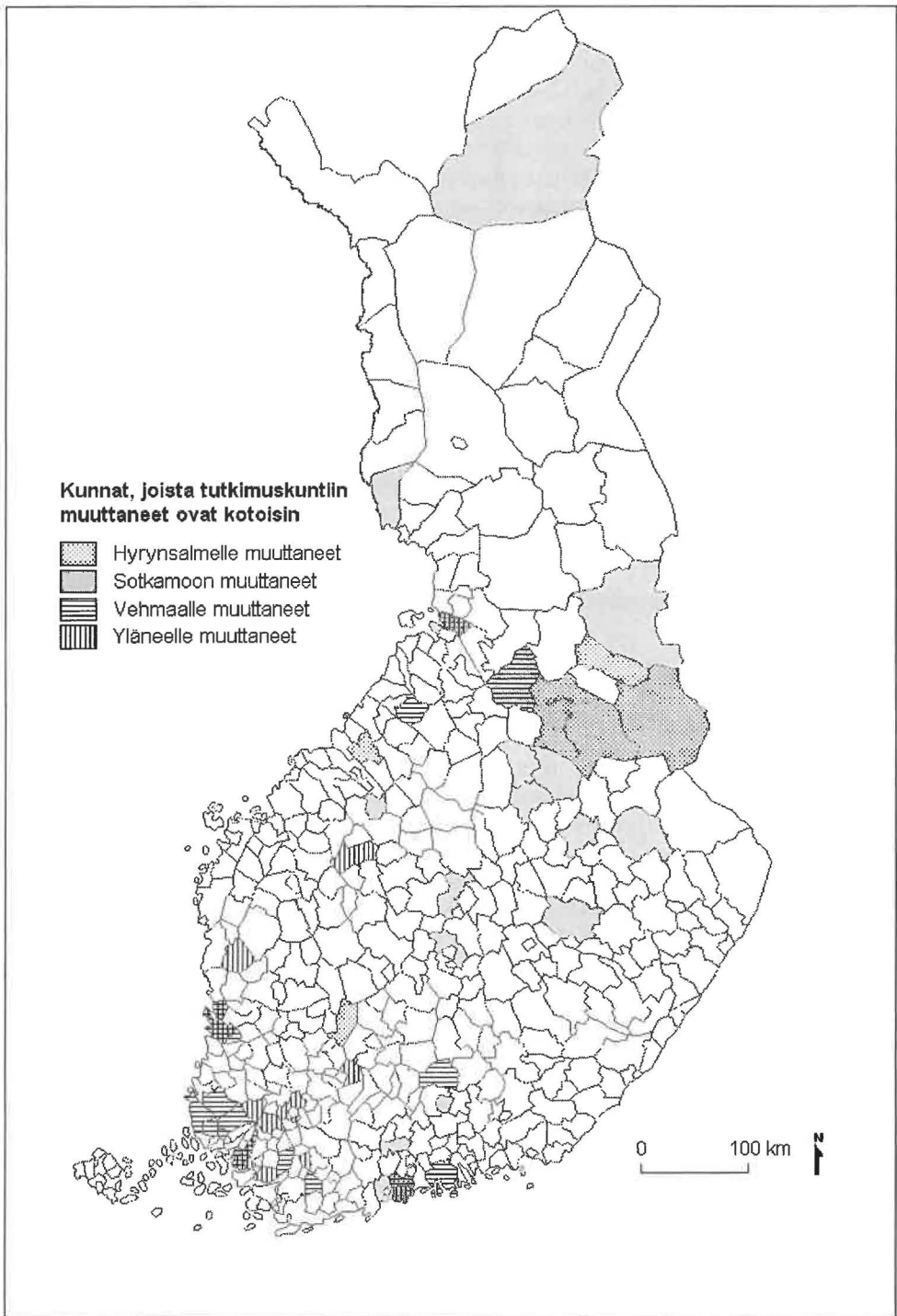
Monissa tutkimuksissa (mm. Kumpulainen 1993: 42) on ilmennyt yhtäläisyyttä kotiseudun yhdyskuntatyyppin ja muuttoalueen yhdyskuntatyyppin välillä. Myös Hyrynsalmelle muuttaneista vastaajista suurin ryhmä on Hyrynsalmelta kotoisin olevat 7 muuttajaa. Yhteensä Kainuun alueelta on kotoisin 11 muuttajaa. Puolisoiden kotiseutua ei kysytty, joten todennäköisesti vielä useammalla muuttaneella perheellä on kiinnekohtia Hyrynsalmelle kuin mitä kyselyssä tulee esille. Hyrynsalmen muuttajat ovat tulokuntien suhteen tasaisesti jakaantuneet. Oulusta on tullut eniten muuttajia, mutta sieltäkin vain 3. Kainuun alueelta on Hyrynsalmelle muuttanut vajaa kolmasosa (5) kaikista muuttaneista. Muuttajia on tullut myös Pohjois-Karjalasta, pääkaupunkiseudulta, Tampereelta ja Pohjanmaalta. Varsinais-Suomesta ei ole muuttanut yhtään. Muualta Suomesta Hyrynsalmelle muuttaneiden vastaajien keskimääräinen muuttomatka on ollut 300 kilometriä.

Sotkamoon muuttaneista vastaajista 28 prosenttia (18) on kotoisin Sotkamosta ja 11 prosenttia (7) Kajaanista. Kainuusta on kotoisin yhteensä 34 eli hieman yli puolet Sotkamoon muuttaneista. Suomusalmelta on kotoisin 4 ja Iisalmelta 3. Kaksi muuttajista on kotoisin Venäjältä Suomen rajan tuntumasta. Vastaajista 36 prosenttia (23) on muuttanut Sotkamoon Kajaanista. Yhteensä muualta Kainuusta on muuttanut 29 eli 45 prosenttia. Muuttajia on luonnollisesti tullut Sotkamon ympäristökunnista Suomusalmelta, Hyrynsalmelta, Kuhmosta, Valtimosta, Sonkajärveltä ja Iisalmesta, mutta myös pääkaupunkiseudun kunnista ja Varsinais-Suomesta. Pohjoisin muuttaja on muuttanut Inarista. Sen sijaan Pohjanmaalta on tullut ainoastaan kaksi muuttajaa, toinen Oulusta ja toinen Lohtajalta. Ulkomailta Sotkamoon on muuttanut 6 henkilöä. He ovat tulleet Hollannista, Irlannista, Norjasta, USA:sta ja Venäjältä. Sotkamoon muuttaneiden vastaajien keskimääräinen muuttomatka Suomen sisäisessä muutossa on ollut 204 kilometriä.

Karjalaisen (1991: 31–32, 48, 50) tutkimuksessa Uudenmaan ja Kuopion läänit sekä Pohjois-Pohjanmaa olivat tärkeimpiä muuttokohteita Sotkamon ja muun Suomen välisessä muuttoliikkeessä vuosina 1986–1988. Erityisesti Helsinki ja Oulu veti muuttajia. Syntyperäiset sotkamolaiset muuttivat suhteessa eniten Kajaaniin. Toiseksi merkittävin muuttokohde oli pääkaupunkiseutu, etenkin Helsinki. Paluumuutossa syntyperäisiä sotkamolaisia palasi juurilleen etenkin muualta Kainuusta, lähinnä Kajaanista sekä Etelä-Suomesta. Sotkamo veti alueelleen myös muualla Kainuussa syntyneitä henkilöitä.

Vehmaalle muuttaneista vastaajista Turusta on kotoisin 4. Vehmaalta ja Uudestakaupungista on kummastakin kotoisin 3. Yhteensä Varsinais-Suomesta on kotoisin 18 eli kaksi kolmasosaa kaikista Vehmaalle muuttaneista. Yksi muuttajista on kotoisin Australiasta. Sekä Turusta että Uudestakaupungista on Vehmaalle muuttanut 4 ja Mynämäeltä 3. Myös Naantalista ja Raisiosta on tullut yksi muuttaja. Varsinais-Suomen alueelta on muuttanut yhteensä 21 eli 78 prosenttia. Suomen sisäisessä muutossa kaukaisimmat muuttajat ovat tulleet Oulaisista ja Ristiinasta. Keskimääräinen muuttomatka kaikilla Suomen sisällä muuttaneilla on ollut 84 kilometriä.

Yläneelle muuttaneista vastaajista 6 on kotoisin Turusta ja 3 Yläneeltä. Lähes kaksi kolmasosaa (14) on kotoisin Varsinais-Suomesta. Pohjanmaalta on kotoisin 3 henkilöä, kaukaisin heistä Oulusta. Yksi muuttajista on kotoisin Virossa, josta hän on myös Yläneelle muuttanut. Turusta on muuttanut 36 prosenttia (8) Yläneelle muuttaneista. Aurasta on muuttanut 3 ja Mynämäeltä 2. Yhteensä 82 prosenttia (18) on muuttanut muualta Varsinais-Suomesta. Pääkaupunkiseudulta on tullut vain yksi muuttaja. Yläneläisten muuttajien keskimääräinen muuttomatka Suomen sisällä on tutkimuskunnista lyhin, vain 59 kilometriä. Kuten jo Tilastokeskuksen tiedoista aiemmin ilmeni, on Varsinais-Suomen tutkimuskuntiin muuttaneista tullut pienempi osa pääkaupunkiseudulta kuin Kainuun tutkimuskuntiin muuttaneista. Muuttoliike on siis tämänkin aineiston perusteella keskittynyt Varsinais-Suomessa enemmän oman maakunnan sisälle kuin Kainuussa. Kunnat, joista tutkimuskuntiin muuttaneet ovat kotoisin, näkyvät kuvassa 25.

Kuva 25. Kunnat, joista tutkimuskuntiin muuttaneet ovat kotoisin. (Pohjakartta: Maanmittauslaitos, lupanro 736/MYY/06).

Pehkosen (2004: 80–81) aineistossa kolme neljäsosaa (77 %) koko aineistosta ilmoittaa muutto-
matkansa olleen enintään 200 kilometriä, joten kyseessä on ollut lyhyen matkan muutto. Yli 500
kilometrin muuttomatka on ollut 9 prosentilla. Tutkimuskyliin muuttajista yli puolet (63 %) on
paluumuuttajia siten, että he ovat palanneet siihen maakuntaan, jossa he ovat syntyneet. Lähiky-
lät ovat hyötynneet väestöllisesti jonkin verran enemmän paluumuuttajista kuin ydinmaaseudun
kylät. Koko aineistoa tarkastellessaan Pehkonen havaitsi myös sen, että kahdella kolmesta tulo-
muuttajasta on edellinen asuinpaikka ollut maakunnan sisällä.

13.2.3. Muuton motiivit

Tutkimuskuntiin muuttaneet saivat ilmoittaa kaikki muuttonsa motiivit sekä asettaa tärkeysjär-
jestykseen kolme tärkeimpänä pitämäänsä motiivia. Muuton motiivit voivat perustua joko vetä-
viin tai työntäviin tekijöihin tai molempiin. Muuton motiivit tässä tutkimuksessa liittyvät enim-
mäkseen vetotekijöihin, kuten työpaikan saantiin ja avioitumiseen. Työntäviä tekijöitä, kuten
esimerkiksi ero puolisoista tai työttömyys, eivät tämän tutkimuksen vastaajat ainakaan samassa
määrin mainitse. Yksittäisenä muuttosyyinä avo-/avioliiton solmiminen saa Vehmaalla ja Sotka-
mossa eniten ykkössijoja. Yläneellä ja Hyrynsalmella se ei sen sijaan nouse erityisesti esiin.
Esimerkiksi elinkeinonaan maataloutta harjoittavilla ei juuri ole vaihtoehtoja asuinpaikan valin-
nassa, vaan maatilan sijainti määrää perheen asuinpaikan. Kumpulainen (1993: 98) luokittelleekin
avioitumisen pakkomuuton luonteiseksi muutoksi.

Joskus voi olla vaikea päätellä, onko jonkun vastaajan todellinen muuttosyy hänen mainitsemis-
taan vetotekijöistä huolimatta ollut pakkomuuton luonteinen. Ihminen voi peitellä todellista muu-
ton motiiviaan, esimerkiksi eroa tai työttömyyttä, kertomalla muuttonsa syynä olleen halun asua
maaseudulla, vaikka muuttoa ei käytännössä olisikaan toteutettu ilman työttömäksi jäämistä tai
eroa puolisoista. Esimerkiksi Pehkonen (2004: 89) havaitsee tutkimuksessaan, että vaikka ta-
loudellisten syiden takia muuttaneet ovat pääosin tulomuuton motiiveiksi kirjanneet puhtaan
luonnon ja halun asua maaseudulla, he ovat kuitenkin kirjoittaneet kyselylomakkeen loppuun
omista konkurreseistaan, sairastumisistaan, työpaikan menetyksistään ja ylivelkaantumisistaan.

Asumiseen liittyviä syitä, jotka voidaan yhdistää nimenomaan maaseutuasumiseen, ovat tässä ai-
neistossa mm. edullinen asuminen, lapsille turvallinen ja rauhallinen ympäristö, maaseutuypär-
istö sekä aikaisempaa mieluisampi asumismuoto. Mieluisampi asumismuoto ei tosin liity pel-
kästään maaseutuasumiseen, vaan se voi tarkoittaa eri ihmisille eri asioita. Työhön liittyviä syitä
ovat työpaikkaan ja yritystoimintaan liittyvät syyt. Sosiaalsiin suhteisiin liittyviä syitä ovat esi-
merkiksi avo-/avioliiton solmiminen ja kunnassa asuvat sukulaiset tai ystävät. Muita muuton syi-
tä ovat esimerkiksi kunnassa oleva omaisuus, harrastusmahdollisuudet ja vaihtelunhalu.

Maallemuuton motiiveissa korostuvat yleisesti asumiseen liittyvät syyt, ja myös tässä tutkimuk-
sessa ne nousevat esille. Useimmat vuonna 2001 muuttaneet vastaajat mainitsevat yhdeksi muu-
toonsa vaikuttaneeksi tekijäksi halun asua maaseutumaisessa ympäristössä, vaikka se ei olisikaan
kaikkein tärkein muuton motiivi. Maaseutuasumiseen liittyvien syiden osuus kaikista muuttomoti-
iveista on Yläneellä 31 prosenttia, työhön liittyvien syiden osuus 21 prosenttia ja sosiaalisten
suhteiden osuus 10 prosenttia. Asumiseen liittyvä muuton syy on Yläneellä useimmin mainittu
myös tärkeimmäksi muuttosyyksi. Vehmaalla asumiseen liittyvien syiden osuus on 35 prosenttia,
työsyiden 22 prosenttia ja sosiaalisten suhteiden osuus 16 prosenttia. Asuminen saa Vehmaalla-
kin hieman enemmän ykkössijoja kuin työsytyt. Hukan (2003: 52) tutkimuksessa perhesyyt ovat
kaikkein tärkein motiiviryhmä vuonna 2001 Vakka-Suomen maaseudulle muuttaneilla; niiden
osuus on 37,5 prosenttia. Vehmaalle muuttaneilla myös paluumuuttosyyt ovat tärkeässä osassa.

Sotkamossa kaikista muuton motiiveista maaseutuasumiseen liittyvien syiden osuus on 29 prosenttia ja työsyiden osuus 27 prosenttia. Sosiaalisten suhteiden osuus Sotkamossa on 17 prosenttia, ja niistä valtaosa liittyy avo-/avioliiton solmimiseen. Asuminen saa eniten ykkössijoja Sotkamossa. Hyrynsalmella asumisen ja työsyiden osuus on melkein yhtä suuri, lähes 30 prosenttia. Asuminen saa sielläkin hieman enemmän ykkössijoja kuin työ. Sosiaalisten suhteiden osuus motiiveista on Hyrynsalmella huomattavasti vähäisempi.

Yritystoiminnan vuoksi muuttaminen on tutkimuskunnissa ollut melko vähäistä, sillä yritystoiminnan osuus työhön liittyvistä muuttosyistä on melko pieni. Kaikista syistä sen osuus on alle 10 prosenttia jokaisessa tutkimuskunnissa. Eläköitymisen osuus muuton motiiveista on myös hyvin vähäinen. Omien juurien merkitys on hieman tätä suurempi.

Korhonen (1994) on tutkinut Kainuusta 1980-luvulla muuttaneiden paluumuuttohalukkuutta Kainuuseen. Tärkeimpänä syynä paluuhalukkailla on kaipuu juurille. Kainuun kunnat kiinnostavat paluukuntana vastanneita eri lailla. Kajaani on suosituin asuin-, työ- ja yrityskuntana, ja Sotkamo on listalla toisena. Hyrynsalmi saa kaikista maininnoista 2,8 prosentin osuuden paluumuuttajien kiinnostuksen kohteena asuinkunnaksi ja 1,9 prosentin osuuden työkunnaksi Kainuussa. Yrityskunnaksi paluumuuttajien kiinnostuksen kohteena Hyrynsalmi saa 1,7 prosentin osuuden kaikista maininnoista. Sotkamo sen sijaan kiinnostaa asuin-, työ- ja yrityskuntana neljäsosaa vastaajista. (Korhonen 1994: 46, 58–59).

13.3. Yrittäjät ja yritykset

13.3.1. Yritysten määrä ja toimialat

Lähetin yritystoimintaa koskevan kyselyn otokselle tutkimuskunnissa toimivia yrityksiä sekä vuosina 1996–2002 tutkimuskuntiin muuttaneille yrittäjille. Kyselyyn vastasi yhteensä 97 yrittäjää, joista muutamalla on 2 yritystä. Yrityksiä on siten aineistossa yhteensä 100. Lähetettyjen kyselyjen ja niihin vastanneiden määrä tutkimuskunnittain näkyy taulukossa 27. Myös yrityskyselyyn vastanneet saivat antaa yhteystietonsa mahdollisesti myöhemmin perustettavaan yrittäjärekisteriin. Suostumuksensa antoi 4 hyrynsalmelaista, 6 sotkamolaista, 3 vehmaalaista ja 4 yläneläistä yrittäjää.

Taulukko 27. Tutkimuskuntien yrittäjille lähetetyt kyselyt ja niihin vastanneet.

Kunta	Yrityksille lähetetyt kyselyt	1996–2002 muuttaneille yrittäjille lähetetyt kyselyt	Yrittäjäkyselyyn vastanneet yrittäjät
Hyrynsalmi	47	6	15
Sotkamo	183	32	51
Vehmaa	67	19	19
Yläne	45	5	12
Yhteensä	342	62	97

Luokittelin yritykset Tilastokeskuksen toimialaluokituksen avulla. Koska lähetin kyselyn mahdollisimman moneen matkailuyritykseen, on niitä myös vastanneiden joukossa enemmän kuin muiden toimialojen yrityksiä. Yritysten pienen kuntakohtaisen määrän takia eivät minkään toimialan yritykset nouse kuitenkaan Sotkamo lukuun ottamatta erityisesti esille. Kaikista yrityksistä matkailun jälkeen toiseksi suurin toimiala on tuotteiden valmistus ja myynti, jota harjoittaa tutkimuskunnissa yhteensä 14 yritystä. Rakentaminen on lähes yhtä suuri toimiala.

Sotkamossa matkailu on selvästi suurin vastanneiden yrittäjien toimiala, ja seuraavina siellä ovat yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut sekä rakentaminen. Myös Yläneellä vastanneiden yrityksistä puolet on matkailualan yrityksiä. Hyrynsalmen vastanneista yrittäjistä yli puolet toimii tuotteiden valmistuksessa ja myynnissä sekä tukku- ja vähittäiskaupassa. Vehmaalla puolestaan yhteensä puolet vastanneista yrittäjistä toimii rakennusalalla tai kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelujen ja muiden liike-elämän palvelujen toimialalla. Maataloutta harjoittavia yrittäjiä analyysissä ei ole mukana, ellei tilaan liity jotakin oheistoimintaa, kuten esimerkiksi myyntiä tai matkailua. Taulukossa 28 näkyvät yrittäjäkyselyyn vastanneiden yritysten toimialat tutkimuskunnissa.

Taulukko 28. Kyselyyn vastanneiden yritysten jakaantuminen toimialoittain tutkimuskunnissa (N).

Kunta \ Toimiala	Hyrynsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne	Yhteensä
Maa-, metsä- ja karjatalous		3	2	2	7
Kalatalous	1				1
Rakentaminen		7	5	1	13
Korjaustoiminta	2	2		1	5
Kuljetus	1	5	1		7
Matkailu/majoitus/ ravitsemistoiminta	2	12	1	5	20
Tukku- ja vähittäiskauppa	4	6	2		12
Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimus- palvelut; liike-elämän palvelut	1	3	4	2	10
Tuotteiden valmistus- ja myynti	5	6	2	1	14
Yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut		8	2		10
Kouluttaminen		1			1
Yhteensä	16	53	19	12	100

Saartenojan (2004: 153–154) tekemän kyselyn mukaan keskeisiä erikoistumisaloja Varsinais-Suomen maaseutukunnissa ovat matkailu ja mekaaninen puunjalostus mukaan lukien huonekalujen valmistus. Hänen kyselyssään nousevat tärkeinä esille myös metalliteollisuus ja informaatioteknologia/elektroniikkateollisuus. Sen sijaan elintarvikkeiden jalostustoimintaa ei Saartenojan mukaan nähdä maaseutukunnissa niin houkuttelevana kuin virallinen kehittämisdiskurssi antaa ymmärtää. Metalliteollisuus nostetaan jopa elintarvikkeiden jalostusta yleisemmäksi erikoistumisalaksi. Myöskään käsillä olevassa tutkimuksessa elintarvikkeiden jalostusta harjoittavat yritykset eivät erityisesti nousseet esille.

13.3.2. Yrittäjien taustatiedot

Runsas puolet Sotkamon vastanneista yrittäjätalouksista on lapsiperheitä (53 %). Keskimäärin taloudessa on 3,4 henkilöä. Hyrynsalmella lapsiperheitä yrittäjätalouksista on valtaosa (11). Keskimääräinen talouden koko Hyrynsalmella on 4 henkilöä. Yläneellä taloudessa on keskimäärin 3,2 henkilöä. Vehmaalaisten yrittäjätalouksien keskikoko, 2,7 henkilöä, on pienin tässä aineistossa. Kun myös kyselyyn vastanneiden yrittäjien yritystoiminnassa mukana olevat puoliset lasketaan mukaan, on Sotkamossa yrittäjinä toimivia henkilöitä kaikkiaan 64. Hyrynsalmella ja

Yläneellä heitä on 20 ja Vehmaalla 22. Taustatiedot koskevat vastanneiden lisäksi heidän yrittäjäpuolisoitaan.

Kyselyyn vastanneiden yrittäjien lisäksi otin aineiston analyysieihin mukaan myös sellaiset muuttajakyselyyn vastanneet, jotka ilmoittivat itsensä yrittäjiksi. Hyrynsalmella tällaisia muuttajia ei ollut yhtään, mutta Sotkamossa heitä oli 8, Vehmaalla 5 ja Yläneellä 3. Hyrynsalmella kaksi kolmasosaa aineiston kaikista yrittäjistä on miehiä. Muissa tutkimuskunnissa miehiä on hieman yli puolet. Sotkamossa 45 prosenttia yrittäjistä on yli 50-vuotiaita, ja keski-ikä siellä on 47 vuotta. Hyrynsalmen yrittäjien keski-ikä on 45 vuotta, ja 37 prosenttia on vähintään 50-vuotiaita. Vehmaalla yrittäjien keski-ikä, 48 vuotta, on tutkimuskunnista korkein. Siellä ei yrittäjien joukossa ole lainkaan alle 30-vuotiaita ja 48 prosenttia yrittäjistä on vähintään 50-vuotiaita. Yläneellä yrittäjien keski-ikä on tutkimuskunnista alhaisin, 44,3 vuotta. Alle 40-vuotiaita on siellä lähes puolet vastanneista. Tilastokeskuksen mukaan yrittäjien keski-ikä vuonna 2002 oli Vehmaalla 44,5, Yläneellä 45,5, Hyrynsalmella 45,3 ja Sotkamossa 44,9.

Yrittäjäkyselyyn vastanneiden yrittäjien peruskoulutus on keskimäärin alhaisempi kuin muuttajakyselyyn vastanneilla. Yleisin peruskoulutus Yläneellä ja Sotkamossa on kansa- tai kansalaiskoulu, Vehmaalla ja Hyrynsalmella puolestaan keski- tai peruskoulu. (Taulukko 29). Ammatillisen koulutuksen taso on luonnollisesti yhteydessä myös ikään. Mitä vanhemmasta väestöstä on kyse, sitä alhaisempi on keskimääräinen koulutustaso. Yleisin koulutus tämän aineiston yrittäjillä on ammatillinen koulu. (Taulukko 30).

Taulukko 29. Yrittäjien peruskoulutus tutkimuskunnissa kyselyaineiston mukaan (%). Suluissa vastanneiden määrä.

Peruskoulutus	Hyrynsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne	Yhteensä
Kansa- / kansalaiskoulu	15,0 (3)	40,0 (24)	27,3 (6)	55,0 (11)	36,1 (44)
Keski- / peruskoulu	70,0 (14)	31,7 (19)	50,0 (11)	30,0 (6)	41,0 (50)
Lukio	15,0 (3)	28,3 (17)	22,7 (5)	15,0 (3)	22,9 (28)
Yhteensä	100 (20)	100 (60)	100 (22)	100 (20)	100 (122)

Taulukko 30. Yrittäjien ammatillinen koulutus tutkimuskunnissa kyselyaineiston mukaan (%). Suluissa vastanneiden määrä.

Ammatillinen koulutus	Hyrynsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne	Yhteensä
Ei lainkaan	10,0 (2)	8,5 (5)	4,5 (1)	10,0 (2)	8,3 (10)
Työpaikkakoulutus	10,0 (2)	11,8 (7)	–	10,0 (2)	9,1 (11)
Ammattikurssi	15,0 (3)	10,2 (6)	9,1 (2)	10,0 (2)	10,7 (13)
Ammatillinen koulu	30,0 (6)	37,3 (22)	45,5 (10)	40,0 (8)	38,0 (46)
Ammatillinen opisto	25,0 (5)	18,6 (11)	27,3 (6)	25,0 (5)	22,3 (27)
Ammattikorkeakoulu	5,0 (1)	6,8 (4)	4,5 (1)	5,0 (1)	5,8 (7)
Korkeakoulu	5,0 (1)	6,8 (4)	9,1 (2)	–	5,8 (7)
Yhteensä	100 (20)	100 (59)	100 (22)	100 (20)	100 (121)

Yleisin koulutusala tutkimuskuntien yrittäjillä on teknillinen koulutus. Sotkamossa alan koulutus on noin viidesosalla heistä. Yhtä paljon Sotkamossa on kuitenkin sellaisia yrittäjiä, joilla ei ole lainkaan ammatillista koulutusta, ja toisaalta sellaisia, joilla on useamman kuin yhden alan koulutus. Monialaisuus on tapa torjua myös työttömyyttä. Hyrynsalmella suurin ryhmä ovat sellaiset

yrittäjät, joilla on vähintään kahden alan koulutus. Lähes yhtä monella hyrynsalmelaisista ei ole lainkaan perusasteen jälkeistä koulutusta. Yläneellä selvästi yleisin on palvelualojen koulutus, ja Vehmaalla puolestaan yleisimmät ovat teknillinen koulutus ja kaupallinen koulutus. Kainuun tutkimuskunnissa ilman ammatillista koulutusta olevien yrittäjien osuus on suurempi kuin Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa. (Taulukko 31).

Taulukko 31. Yrittäjien jakautuminen yleisimpien koulutusalojen mukaan tutkimuskunnissa kyselyaineiston mukaan (%). Suluissa vastaajien määrä.

Koulutusala	Hyrynsalmi	Sotkamo	Vehmaa	Yläne	Yhteensä
Yleissivistävä koulutus	22,2 (4)	19,3 (11)	4,8 (1)	5,6 (1)	14,9 (17)
Kasvatustieteellinen koulutus	–	–	–	–	–
Opettajankoulutus	–	1,8 (1)	–	–	0,9 (1)
Humanistinen koulutus	–	–	–	–	–
Taidealan koulutus	–	–	–	11,1 (2)	1,8 (2)
Kaupallinen koulutus	16,7 (3)	8,7 (5)	23,8 (5)	–	11,4 (13)
Yhteiskuntatiet. koulutus	–	–	–	–	–
Oikeustieteellinen koulutus	–	–	–	–	–
Luonnontieteellinen koulutus	–	–	4,8 (1)	–	0,9 (1)
Tekniikan koulutus	16,7 (3)	19,3 (11)	28,5 (6)	11,1 (2)	19,3 (22)
Maa- ja metsät.alan koulutus	–	17,5 (10)	9,5 (2)	11,1 (2)	12,2 (14)
Terveysalan koulutus	–	5,3 (3)	–	11,1 (2)	4,4 (5)
Sosiaalialan koulutus	–	1,8 (1)	4,8 (1)	–	1,8 (2)
Palvelualojen koulutus	16,7 (3)	7,0 (4)	14,3 (3)	38,9 (7)	14,9 (17)
Muu koulutus	–	–	–	–	–
Useamman alan koulutus	27,7 (5)	19,3 (11)	9,5 (2)	11,1 (2)	17,5 (20)
Yhteensä	100 (18)	100 (57)	100 (21)	100 (18)	100 (114)

13.3.3. Yritystoiminnan aloittaminen

Yritystoiminnan aloittamiseen vaikuttavat monenlaiset syyt. Tutkimuksissa (esim. Joronen 2005: 165–166) on todettu, että Suomessa yrittäjyysaktiivisuus koostuu lähes kokonaan ns. mahdollisuusvetoisesta yrittäjyydestä. Tällöin toisen palveluksessa toimiessaan yrittäjä kartoittaa mahdollisuuksiaan uuden yritystoiminnan käynnistämiseen. Niin sanottu pakkoyrittäjyys, mikä tarkoittaa yrittäjäksi ryhtymistä työttömyyden tai sen uhan vuoksi, on Suomessa vähäistä. Varsinkin maaseudulla palkkatyömahdollisuudet ovat kuitenkin rajalliset, joten maaillemuuton jälkeen tehty päätös ryhtyä yrittäjäksi saattaa olla merkki siitä, ettei tyydyttävää palkkatyötä ole ollut saatavilla.

Yrittäjäkyselyyn vastanneiden yritykset ovat keskimäärin melko pitkään toimineita. Eniten yritysten joukossa on 1990-luvulla perustettuja yrityksiä, mutta kolmasosa yrityksistä on perustettu jo ennen vuotta 1990. Yläneläisistä yrittäjistä 8 on muuttanut Yläneen ulkopuolelta. Kuusi heistä on jo ennen muuttoaan joko toiminut yrittäjänä tai tehnyt päätöksen ryhtyä yrittäjäksi. Muuta yrityskuntaa on harkinnut 2 yläneläistä yrittäjää. Viisi yläneläistä on harkinnut myös muuta kuin yrittäjän ammattia. Vehmaalla yrittäjistä 15 on muualta muuttaneita, ja heistä noin puolet (8) on ollut yrittäjänä tai tehnyt yrittäjyyspäätöksen jo ennen muuttoaan. Muita kuntia yrityksensä sijaintipaikaksi on harkinnut vehmaalaisista yrittäjistä 6. Muuta ammattia on harkinnut 3.

Hyrnsalmen yrittäjistä muualta muuttaneita on lähes puolet (7). Heistä 5 on tehnyt yrittäjyyspäätöksensä vasta muuton jälkeen. Muuta yrityskuntaa on harkinnut 3 hyrnsalmelaisyrittäjää ja 4 on harkinnut muutakin ammattia. Sotkamossa muualta muuttaneita on yrittäjistä 25. Heistä yli puolet (16) on tehnyt yrittäjyyspäätöksen tai aloittanut yritystoiminnan vasta muuttonsa jälkeen. Muuta sijaintikuntaa on harkinnut 7 sotkamolaisyrittäjää, ja 9 yrittäjää ilmoittaa harkinneensa muutakin kuin yrittäjän ammattia. Kainuun tutkimuskunnissa suhteessa hieman suurempi osa kuin Varsinais-Suomen kunnissa on tehnyt yrittäjyyspäätöksen vasta muuttonsa jälkeen. Huonossa työllisyystilanteessa yritys on voitu perustaa yrittäjän itsensä työllistämiseksi, mikä ei ole lupaavaa yrityksen menestymisen kannalta (mm. Riepponen 1995: 42).

Yrityksen perustaminen yrittäjän kotikuntaan on ollut ylivoimaisesti tavallisin peruste yrityksen sijaintipaikan valinnalle. Joidenkin sellaisten yritysten, jotka on perustettu jo ennen yrittäjän muuttoa, kotipaikaksi on myös jäänyt edellinen asuinkunta. Yhden sotkamolaisen yrittäjän perusteluna tällaiseen tilanteeseen on se, ettei Sotkamon kunta ole millään tavalla huomionut hänen yritystään.

Palkkatyön saannin vaikeuksista kertonee myös se, että jokaisessa tutkimuskunnassa tärkeimmät toimialan valintaan vaikuttaneet syyt ovat itsensä työllistäminen, koulutus/työkokemus sekä edullinen markkinatilanne. Yläneellä 10 yrittäjää mainitsee yrityksen perustamisen syyksi itsensä työllistämisen. Myös koulutus/työkokemus saa 10 mainintaa, ja edullinen markkinatilanne mainitaan 6 kertaa. Vehmaalla itsensä työllistämisen mainitsee 13 yrittäjää, koulutuksen/työkokemuksen 12 yrittäjää ja edullisen markkinatilanteen 8 yrittäjää.

Hyrnsalmen yrittäjillä itsensä työllistäminen on ylivoimaisesti tärkein toimialan valintaan vaikuttanut syy. Toiseksi eniten toimialan valintaan on heillä vaikuttanut edullinen markkinatilanne ja kolmantena koulutus/työkokemus. Sotkamossa itsensä työllistäminen on vaikuttanut toimialan valintaan 42 yrittäjällä, koulutus/työkokemus 37:llä ja edullinen markkinatilanne 35 yrittäjällä. Sen sijaan yritystoiminnan aloittamiseen saatu tuki on Sotkamossa vaikuttanut vain 10 yrittäjällä.

Toimeentuloon liittyvien seikkojen tärkeys maaseutuyrittäjillä ilmenee myös Riepposen (1995: 31) tutkimuksessa Mikkelin seudulla. Tutkimuksessa mukana olleiden maaseutuyrittäjien yritystoiminnan tärkein tavoite on toimeentulo sekä myös ammattitaito ja sen kehittäminen. Vähemmän tärkeitä ovat työllistäminen ja kasvu. Myös Kaipaisen ym. (1990: 42) tutkimuksessa toiminnan päättävöitteena korostuu toimeentulo, mutta ei sen sijaan ammattitaito ja sen kehittämisen. Katilan (1991: 44–45, 49) tutkimuksen mukaan maaseutuyrittäjät eivät arvosta suoriutumiseen liittyviä arvoja yhtä paljon kuin muut pk-yrittäjät. Sitä vastoin maaseutuyrittäjät arvostavat enemmän työn ulkoisia arvoja, kuten pysyvä työpaikka, palkka ja lomat. Yrittäjäksi ryhtymiseen ovat vaikuttaneet erityisesti halu asua maaseudulla, mutta myös sopiva markkinarako.

13.3.4. Yritykset työllistäjinä

Pienissä yrityksissä perheen ulkopuolisen työvoiman työllistäminen on yleensä vähäistä tai kausiluonteista. Kyselyyn vastanneista yläneläisistä yrityksistä puolet (6) työllisti vain yrittäjän itsensä yritystoiminnan alkaessa, ja sama on tilanne myös vastausajankohtana. Vakituaisesti ulkopuolisia ei työllistä mikään Yläneen yrityksistä, mutta kaksi niistä työllistää vaihtelevan määrän ulkopuolista työvoimaa. Kuntaan muuton jälkeen vain yksi yläneläisistä yrityksistä on palkannut viitisen työntekijää. Vehmaalla suurin osa (13) yrityksistä työllistää vain yrittäjän itsensä, ja yhdessä yrityksessä on ulkopuolisia työntekijöitä. Kuudessa Vehmaan yrityksessä on käytetty tilapäistä työvoimaa.

Hyrnsalmella valtaosa vastanneista yrityksistä (9) työllistää vain yrittäjän itsensä, eikä mikään niistä työllistä vakituista henkilökuntaa. Viisi yritystä työllistää kuitenkin vaihtelevasti vierasta työvoimaa. Myös Sotkamossa kaksi kolmasosaa yrityksistä työllistää pääasiassa vain yrittäjän. Viidenneksellä Sotkamon yrityksistä (10) toiminnassa on mukana kaksi perheenjäsentä, ja 20 yritystä ilmoittaa työllistävänsä myös vierasta työvoimaa. Neljä näistä työllistää vähintään 10 henkilöä, mutta yhden koko tuotanto sijaitsee Sotkamon ulkopuolella.

Uusia työntekijöitä on kyselyyn vastanneissa yrityksissä palkattu lähinnä suorittaviin tehtäviin. Kaikki tutkimuskunnat huomioon ottaen eniten työntekijöitä on tarvittu myynti- ja ravintolatyöhön. Seuraavina ovat kuljetusalan työt, puutarhatyöt ja siivoustyöt. Rekrytointimenetelmistä käytetyin Sotkamon vastanneissa yrityksissä on työntekijöiden ja työnantajan välinen henkilökohtainen kontakti. Seuraavaksi eniten yrityksissä käytetään työvoimatoimistoa ja tuttavaverkostoa. Kahdeksan yritystä ilmoittaa palkkaavansa uutta työvoimaa seuraavien vuosien aikana. Vehmaalla ne yritykset, jotka työntekijöitä ovat palkanneet, pitävät parhaimpina rekrytointimenetelminä yritysten suoraa yhteydenottoa työntekijöihin, työnhakijoiden oma-aloitteista yhteydenottoa ja tuttavaverkostoa. Pienissä yrityksissä epäviralliset työvoiman hankintakeinot ohittavat virallisemmat kanavat, kuten työvoimatoimiston tai lehti-ilmoituksen.

Varkauden suurimpien yritysten rekrytointikäytäntöjä käsittelevässä tutkimuksessa (Sjöblom-Immala 2002: 40) ilmenee, että rekrytointi on yritykselle suhteellisen ongelmatonta, mikäli sen ei tarvitse etsiä korkeasti koulutettua henkilökuntaa. Silloin myös käytetyt rekrytointikanavat perustuvat enemmän suoriin kontakteihin yrityksen ja työntekijän välillä, kun taas korkeasti koulutettua henkilöstöä haettaessa on käytettävä valtakunnallistakin lehti-ilmoittelua.

Kuudella 23 sotkamolaisesta yrittäjästä on ollut jonkinlaisia ongelmia työntekijöiden rekrytoinnissa, ja kaikkiaan 12 tutkimuskuntien yrittäjää kertoo heillä olleen rekrytointiongelmia. Useimpien kohdalla ongelmat ovat liittyneet ammattitaitoisen työvoiman saatavuuteen. Hyrnsalmella 5 yritystä ilmoittaa, että niillä ei ole ollut ongelmia saada työvoimaa. Yksi yrityksistä kertoo, että pätevää, ammatillisen koulutuksen saanutta henkilökuntaa on hankala saada läheltä. Työllistämisen ongelmat eivät pääsääntöisesti tutkimuskunnissa näytä kuitenkaan liittyvän kunnan sijaintiin.

Myös tulevaisuudessa uuden työvoiman palkkaaminen aineiston yrityksiin on vastanneiden yrittäjien mukaan melko vähäistä. Vain 1 hyrnsalmelaisyrittäjä kertoo palkkaavansa työvoimaa seuraavien vuosien aikana, sekin alle 5 työntekijää. Käytännössä tämä voi tarkoittaa vain yhden uuden työntekijän palkkaamista. Alle 5 uutta työntekijää kertoo palkkaavansa myös 2 yläneläistä, 5 vehmaalaista ja 8 sotkamolaista yrittäjää.

13.3.5. Sijainnin ja kunnan tarjoamien tukien merkitys yrityksen toiminnalle

Yrityksen sijaintiympäristöllä on luonnollisesti monenlaista merkitystä yrityksen toiminnalle. Yritykset ovat riippuvaisia mm. muiden yritysten palveluista ja asiakkaista. Myös sijaintikunnan viranomaisten toiminnalla on vaikutusta yrityksiin. Riippuu luonnollisesti mm. yrityksen toimialasta, onko jokin tekijä yrityksen toiminnan kannalta positiivinen vai negatiivinen asia. Esimerkiksi suuren kauppakeskuksen läheisyys voi viedä asiakkaat pieneltä kaupalta, mutta jonkin toisen alan yrittäjälle lähellä sijaitseva kauppakeskus voi tuoda synergiaetua.

Tiedustelin tutkimuskuntien yrittäjiltä, mitä etua tai vastaavasti haittaa heidän yritykselleen on sijainnista nykyisessä kunnassa. Moni vastaaja löytää sijainnista sekä positiivisia että negatiivisia puolia. Hyrnsalmelaiset yrittäjät kertovat Hyrnsalmella sijainnin hyötyjä olevan muiden toi-

mijoiden sijainti, maantieteellinen sijainti, alueella kasvavat luonnontuotteet, sijainti 5-tien varressa ja yrityksen tunnettuus alueella. Yrittäjistä 6 on sitä mieltä, että sijainnista Hyrynsalmella ei ole mitään etua heidän yritykselleen. Hyrynsalmella sijainnista kokee haittoja olevan yhteensä 12 yrittäjää, joista 4 pitää haittana pitkiä välimatkoja Hyrynsalmelta muualle Suomeen. Kaksi yrittäjää mainitsee paikkakunnan olevan liian pieni. Yksittäisiä mainintoja ovat synergiaedun puute, asiakkaiden vähyys, työvoimapula, kehittämätön yrityskulttuuri, palvelujen vähäisyys ja valtion heikko liikennesuunnittelu.

Sotkamolaisista yrittäjistä 27 kokee yrityksen sijaintipaikasta olevan heille hyötyä. Eniten mainintoja saa Sotkamon panostaminen matkailuun, mistä seuraa vireys, tunnettuus ja asiakaspotentiaalin kasvu. Sotkamolaisista yrittäjistä 10 mielestä sen sijaan yritykselle ei ole mitään erityistä hyötyä siitä, että se sijaitsee Sotkamossa, ja 26 yrittäjää kokee sijainnista olevan haittaa yritykselleen. Useimmiten mainittuja haittoja ovat pitkät välimatkat muualle, yritysten välinen kilpailu sekä asiakkaiden vähäisyys ja asukasluvun pieneneminen. Yritysten epätasapuolinen kohtelu saa myös muutaman maininnan. Yksittäisiä mainintoja ovat mm. teiden huono kunto, kausiluonteisuus, alueen ja asutuksen hajanaisuus, kunnan rahapula ja synergiaedun puute.

Neljän vehmaalaisen yrittäjän mielestä sijainnista Vehmaalla ei ole etua heidän yritystoiminnalleen, mutta 6 yrittäjää on puolestaan sitä mieltä, että etuja on. Etuina he pitivät lyhyitä etäisyyksiä Turkuun ja satamiin sekä sijaintia Kustavintien varressa. Vehmaalla yrityksen sijaintiin liittyvistä haitoista kertoo puolestaan 7 yrittäjää, joiden mainitsemia haittapuolia ovat rajoitettu kasvu, ”kuppikuntaisuus”, tukien suuntautuminen Pohjois-Suomen yrityksille, korkea veroäyri, pitkät matkat joka paikkaan, palvelujen vähäisyys, asukasluvun väheneminen, suurten kauppakeskusten läheisyys ja kunnan kilpailu yritysten kanssa.

Kuuden ylänäläisen yrittäjän mielestä sijainnista Yläneellä on etuja. Heistä 2 mainitsee sopivat etäisyydet ja 2 rauhallisen yritys ympäristön. Yläneen haitoista mainitsee 5 yrittäjää. Haittoina he kokevat synergian puutteen, kilpailun, liian vähäisen asukasmäärän, liian kaukaisen sijainnin Turusta ja pitkän matkan pääkaupunkiseudulle.

Yritystoiminnan mahdollista siirtämistä muualle jossakin vaiheessa on Hyrynsalmella miettinyt 14 yrittäjistä kolmasosa, ja vakavasti sitä on harkinnut 2 yrittäjää. Puolet yrittäjistä ei aio siirtää yritystään pois Hyrynsalmelta. Yksi heistä on kuitenkin lopettamassa yritystoimintaansa kannattavuusongelmien vuoksi. Yksi siirtoa vakavasti harkinneista ilmoittaa haluavansa siirtyä sellaiseen kuntaan, jossa edesautetaan ja ymmärretään yrittäjyyttä. Toinen siirtäisi yrityksensä vuokraltaan edullisempaan paikkaan, mutta kuitenkin 5-tien varteen. Kolmas siirtoa harkinnut kertoo hakeutuvansa Kuhmoon, Kajaaniin tai muuhun isompaan paikkaan, jossa on enemmän palveluita myös vapaa-aikaa ajatellen.

Sotkamossa 77 prosenttia 43 yrittäjistä ei aio siirtää yritystään pois Sotkamosta. Yrittäjistä 14 prosenttia on miettinyt mahdollisesti siirtyvänsä jossakin vaiheessa pois Sotkamosta, ja vakavasti sitä on harkinnut 9 prosenttia. Vakavasti siirtoa harkinneista yksi ilmoittaa perheensä palaavan miehen syntymäkuntaan, kun lapset ovat käyneet koulunsa. Neljä muuta yrittäjää on harkinnut siirtyvänsä Kajaaniin tai Etelä-Suomen kasvukeskuksiin.

Kuusi kymmenestä hyrynsalmelaisyrittäjistä arvelee yrityksensä menestyvän paremmin jollakin suuremmalla paikkakunnalla, ja osa heistä mainitsee Etelä-Suomen. Vain 2 Hyrynsalmen yrittäjistä ei usko parempaan menestymiseen jossakin muualla. Sotkamon 38 yrittäjistä 63 prosenttia uskoo, että heidän yrityksensä ei menestyisi muualla paremmin. Parempaan menestykseen jollakin Sotkamoa suuremmalla paikkakunnalla uskoo lähes 30 prosenttia vastanneista.

Vehmaan 14 yrittäjistä lähes 80 prosenttia (11) ei ole harkinnut yrityksensä siirtämistä pois Vehmaalta. Kaksi yrittäjää sen sijaan on harkinnut asiaa vakavasti. Toinen heistä haluaa siirtyä lähemmäs palveluja ja asiakaskuntaa, ja hän mainitsee mahdollisina kohteina Uudenkaupungin, Naantalin, Huittisen tai Tampereen. Yläneläisistä yrittäjistä 5 ei aio siirtyä pois Yläneeltä, mutta 2 arvelee ehkä siirtyvänsä jossakin vaiheessa. Yksi aikoo tulevaisuudessa myydä yrityksensä. Vehmaan yrittäjistä 13 uskoo, että yritys ei menestyisi muualla paremmin. Suuremman paikkakunnan kannalla on kuitenkin 3 yrittäjää. Yläneläisistä yrittäjistä 9 ei usko parempaan sijaintiin, ja suuremman paikkakunnan kannalla on yrittäjistä 2.

Yläneellä yritysneuvontaa kaipaa vastanneista yrittäjistä 6, jotka kokevat, että sitä ei ole tarpeeksi saatavilla. Taloudellista tukea puolestaan kaipaa yrittäjistä 4. Vähiten Yläneen vastaajat katsovat tarvitsevansa kunnan tarjoamia toimitiloja, sillä 7 heistä ei koe tarvitsevansa tämänkaltaista apua. Vehmaalla 6 yrittäjää kaipaa markkinointiapua, mutta he kokevat, että sitä ei ole ollut saatavilla. Kymmenen vehmaalaista yrittäjää sen sijaan ilmoittaa, että markkinointiavulle ei ole tarvetta. Kuusi vehmaalaisista on mielestään saanut riittämättömästi taloudellista tukea, kun taas 10 vehmaalaista ei katso sitä tarvitsevansa. Viisi Vehmaan yrittäjistä kaipaisi yritysneuvontaa, mutta ei ole sitä saanut. Vähiten kaivataan Vehmaallakin kunnan tarjoamia tiloja, sillä yrittäjistä 13 ei koe niitä tarvitsevansa.

Hyrnsalmella eniten kaivataan taloudellista tukea, jota ilman kokee jääneensä 9 yrittäjää. Kuusi yrittäjää ei Hyrnsalmella myöskään ole mielestään saanut kaipaamaansa markkinointiapua, ja 4 kaipaisi yritysneuvontaa. Neljätoista sotkamolaista yrittäjää puolestaan kokee jääneensä vaille kaipaamaansa markkinointiapua. Yritysneuvontaa kaipaa 13 ja taloudellista tukea 11. Toisaalta 26 sotkamolaista yrittäjää ei katso tarvitsevansa taloudellista tukea. Myös Sotkamossa vastanneet yrittäjät kaipaavat vähiten kunnan tarjoamia toimitiloja, sillä 30 heistä ilmoittaa, ettei sellaisille ole tarvetta. Kunnan tarjoamat toimitilat eivät yritystuen muotona tässä aineistossa osoittautuneet kovin merkitykselliseksi, vaikka tämä suomalaisessa aluepolitiikassa onkin aikaisemmin ollut yksi merkittävimmistä yrityksille suunnatuista tukimuodoista (Koski 1988).

13.3.6. Yritystoiminnan tulevaisuus

Lopuksi pyysin yrittäjiä kertomaan oman yrityksensä tulevaisuudensuunnitelmista ja nimeämään sellaiset mahdolliset syyt, jotka heidän yrityksensä kohdalla johtaisivat yritystoiminnan lopettamiseen. Maaseutusijaintiin liittyviä lopettamisen syitä yrittäjät eivät erityisesti tuo esille, vaan mahdolliset lopettamissyynä ovat sellaisia, jotka voivat koskea yrityksiä niiden sijainnista riippumatta.

Yläneläisistä yrittäjistä 5 ilmoittaa toimintansa hieman laajenevan, ja 3 arvioi sen säilyvän ennallaan. Kymmenellä yläneläisellä yrittäjällä mahdolliseen lopettamiseen vaikuttaisivat terveydelliset syyt, 8 mainitsee toimeentulovaikkeudet, ja 7 eläkkeelle jäännin. Sijainnin tuomat ongelmat lopettamissyynä mainitsee 3 yläneläistä yrittäjää.

Seitsemässä Vehmaan yrityksistä uskotaan toiminnan hienoiseen laajenemiseen. Epävarmoja yrityksensä tulevaisuudesta on 5 yrittäjää, ja 1 kertoo toimintansa loppuvan. Mahdolliseen toiminnan lopettamiseen vaikuttaisi 11 yrittäjällä terveys sekä toimeentulovaikkeudet. Yrityksen myynti ja eläkkeelle jäänti vaikuttaisi kumpikin lopettamiseen 10 yrittäjällä, asiakkaiden vähyys ja konkurssi 8 yrittäjällä ja sijainnin tuomat ongelmat 7 yrittäjällä. Vuonna 2000 yritystoimintansa lopettaneella vehmaalaisella yrittäjällä syynä olivat toimeentulovaikkeudet.

Mahdolliseen yrityksen lopettamiseen vaikuttavina syinä Hyrnsalmen vastanneet yrittäjät mainitsevat useimmin toimeentulovaikkeudet (13). Terveydelliset syyt ja asiakkaiden vähyys mair-

nitsee 12 yrittäjää. Yrityksen myynnin ja eläkkeelle jäämisen mainitsee puolestaan 10 yrittäjää. Yrityksen sijainnin tuomat ongelmat lopettamissyynä mainitsee 8 yrittäjää, mikä on suhteessa enemmän kuin muissa tutkimuskunnissa. Kaksi kolmasosaa hyrynsalmelaisista vastanneista yrittäjistä sanoo myös työn saannin muualta vaikuttavan yrityksen mahdolliseen lopettamiseen. Tämä ei ilmennä kovin suurta sitoutumista yritystoimintaan eikä kerro myöskään menestyvästä ja mielekkääksi koetusta yrittäjyydestä.

Neljä hyrynsalmelaisyrittäjää mainitsee toimintansa hieman laajenevan tulevaisuudessa. Muutama vastaaja Hyrynsalmella on epävarma yrityksensä tulevaisuudesta. Neljä yritystä on lopettanut toimintansa vuonna 2002, mutta yksi näistä yrittäjistä on aloittanut uuden yrityksen vuonna 2003. Myös 2 muuta yrittäjää ilmoittaa toimintansa loppuvan. Syynä lopettaneilla on ollut yrityksen heikko kannattavuus tai yrittäjän eläkeikä.

Myös Sotkamossa mahdolliseen toiminnan lopettamiseen useimmat yrittäjät (38) sanovat vaikuttavan terveydelliset syyt. Seuraavaksi suurimpina syinä ovat toimeentulovaikkeudet (34) ja asiakkaiden vähyys (33). Sijainnin tuomat ongelmat vaikuttaisivat lopettamiseen 16 yrittäjällä. Yksi yrityksistä on jo lopettanut toimintansa, ja 5 yrittäjää ilmoittaa, että toiminta tulee loppumaan. Yrittäjistä 19 ilmoittaa toiminnan hieman laajenevan, ja 12 arvelee toiminnan säilyvän ennallaan.

13.4. Muuttajien ja yrittäjien mielipiteet keskusetäisyydestä, työllisyydestä ja oman kunnan kehittämisestä

13.4.1. Keskusetäisyys

Vaikka työpaikat ja muu asiointi keskittyvät nykyisin suuressa määrin maakuntien keskuksiin, on eri ihmisillä luonnollisesti erilaiset tarpeet asioida keskuksessa. Henkilökohtaisen asiointitarpeen määrä todennäköisesti vaikuttaa ainakin jossakin määrin siihen, kuinka pitkän etäisyyden omalta asuinalueeltaan keskukseseen kukin on valmis hyväksymään. Keskukseseen päivittäin työhön kulkeva kenties haluaa tämän etäisyyden ja matkaan käyttämänsä ajan olevan lyhyempi kuin sellainen henkilö, jonka työpaikka sijaitsee omassa asuinkunnassa.

Kysyin tutkimuskuntiin muuttaneilta, mikä heidän mielestään on kohtuullinen matkustusaika heidän kotoaan maakunnan keskukseseen. Yrittäjäkyselyyn vastanneet puolestaan arvioivat tätä aikaa yrityksensä näkökulmasta. Hyrynsalmelaisista vastaajista 81 prosenttia ja sotkamolaisista 82 prosenttia on valmis käyttämään tähän matkaan enintään tunnin. Sotkamolaiset vastaajat eivät ole kuitenkaan valmiita hyväksymään yhtä pitkiä matkoja kuin hyrynsalmelaiset, sillä sotkamolaisista suurempi osa haluaa käyttää matkaan korkeintaan puoli tuntia.

Vehmaalaisista vastaajista 84 prosenttia ja ylänäläisistä 73 prosenttia on valmis käyttämään matkaan maakunnan keskukseseen enintään tunnin. Ylänäläisistä siis suurempi osa kuin muissa tutkimuskunnissa on valmis hyväksymään yli tunnin kestävän matkan keskukseseen. Jokaisessa tutkimuskunnassa on myös sellaisia vastaajia, joiden mielestä matkustusajalla keskukseseen ei ole merkitystä, mutta he ovat vähemmistönä. Sotkamossa heitä on 15 prosenttia vastaajista, mikä on enemmän kuin muissa tutkimuskunnissa.

13.4.2. Työllisyystilanne ja työttömyyden hoito

Tutkimuskunnista hyrynsalmelaiset vastaajat ovat kaikkein pessimistisimpiä kuntansa työllisyystilanteen suhteen. Hyrynsalmen vastaajat kokevat kuntansa työllisyystilanteen erittäin huo-

noksi, sillä asteikolla 1–4 (1 = hyvä, 4 = huono) vastaajien mielipiteiden keskiarvo on 3,7. Jopa 69 prosenttia vastaajista pitää työllisyystilannetta huonona. Sotkamolaisista vastaajista puolestaan 48 prosenttia pitää kunnan työllisyystilannetta melko hyvänä keskiarvon ollessa 2,6. Vehmaalla 61 prosenttia ja Yläneellä 85 prosenttia vastaajista pitää työllisyystilannetta melko huonona tai huonona. Mielipiteiden keskiarvo Vehmaalla on 2,7 ja Yläneellä 3,3.

Työttömyyden ehkäisyyn käytettävistä keinoista tutkimuskuntien vastaajat ovat melko yksimielisiä. Jokaisessa kunnassa vastaajat pitävät yritysten toimintaedellytysten tukemista parhaimpana keinona työllisyyden hoitoon. Sitä kannattavat muutkin kuin yrittäjät. Myös julkisen sektorin luomia työpaikkoja pidetään jokaisessa tutkimuskunnassa yhtenä kolmesta parhaimmasta työllisyydenhoitokeinosta. Yläneellä ja Hyrynsalmella lisäksi työvoimakoulutus on kärkikolmikossa, Vehmaalla ja Sotkamossa puolestaan työn joustavoittaminen. Huonoimpina vaihtoehtoina jokaisessa tutkimuskunnassa pidetään vapaaehtoistyötä, kansalaispalkkaa ja työn jakamista. Suuri osa vastanneista ei usko lainkaan näiden keinojen mahdollisuuksiin vähentää työttömyyttä.

Myös Kainulaisen ja Niemelän (1999: 79–80) tutkimuksessa lähes neljä viidesosaa vastaajista Kainuussa uskoo työttömyyden vähentämiseen yritysten ja niiden toimintaedellytysten tukemisella. Työn jakaminen, vuorotteluvapaa, työn joustavoittaminen ja työvoimakoulutus saavat nekin melko paljon kannatusta. Sen sijaan vapaaehtoistyöhön ja kansalaispalkkaan uskotaan kaikkein vähiten, mikä on yhteneväinen myös tämän tutkimuksen tulosten kanssa.

Tutkimuskuntien vastaajilta tiedusteltiin, mitä toimialoja he pitävät uutta yritystoimintaa ajatellen kannattavana omassa asuinkunnassaan tai yrityksensä sijaintikunnassa. Eri toimialojen yritysten kannattavuudella on luonnollisesti alueellisia eroja, jotka perustuvat mm. luonnonolosuhteisiin ja elinkeinorakenteeseen. Arvio toimialan kannattavuudesta saattaa kuitenkin perustua myös siihen, että kyseisillä aloilla toimivien yritysten on nähty menestyvän. Näin ollen ei ole varmaa, onko toimialalla enää tilaa uusille yrityksille.

Hyrynsalmella ja Sotkamossa matkailua pidetään selvästi kannatettavimpana yritystoiminnan alana, ja myös Yläneellä matkailu on suosituimpia yritysaloja. Vain Vehmaalla se ei ole kolmen parhaimpana pidetyn vaihtoehdon joukossa. Myös Vehmaalla matkailualalla saattaa kuitenkin olla enemmän mahdollisuuksia kuin kyselystä ilmenee, sillä Vakka-Suomen Kehityskeskusten hankeneuvojan Oili Vainion mukaan Vakka-Suomessa on pulaa yöpymispaikoista (Turun Sanomat 2005c: 15).

Pienteollisuus on puolestaan kolmen kannatetuimman yritysalan joukossa muualla paitsi Hyrynsalmella. Hyrynsalmella toiseksi parhaana matkailun jälkeen pidetään sosiaali- ja terveyspalveluja ja kolmantena maa- ja metsätaloutta. Sotkamossa toiseksi parhaimpana yritysalan pidetään pienteollisuutta ja kolmantena tieto- ja tutkimustyötä. Kainulaisen ja Niemelän (1999: 68) tutkimuksen mukaan tärkeinä selviytymiskeinoina Hyrynsalmella pidetään metsätaloutta, luonnonvaroja, matkailua ja puunjalostusteollisuutta.

Yläneellä matkailun jälkeen toiseksi eniten kannatusta saanut yritysala on pienteollisuus. Vehmaalla, edullisella viljelyalueella, uskotaan vahvimmin maa- ja metsätalouden mahdollisuuksiin. Toiseksi eniten kannatusta Vehmaalla saa käsityöläisyys ja taideammattit ja kolmanneksi pienteollisuus. Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa pienteollisuutta kannatetaan yritysalan enemmän kuin Kainuun kunnissa.

Myös uuden yritystoiminnan kannalta epäedullisista toimialoista eri kuntien vastaajat ovat melko yksimielisiä. Kalastuksen kuuluminen tähän joukkoon ei ole yllätys, koska se vaatii aivan erityisiä olosuhteita, mutta myös kaupan ja ravintola-alan mahdollisuudet koetaan huonoiksi. Erikoi-

seksi asian tekee se, että ravintola-ala on kuitenkin tiiviisti kytkeytynyt myös matkailuun, jota puolestaan pidetään kannattavana. Hyrynsalmella myös tietotyö kuuluu vähiten kannatusta saaneiden alojen joukkoon.

13.4.3. Viestit kuntien päättäjille

Tutkimuskuntien vastaajat saivat lopuksi kertoa mielipiteensä omasta asuin- ja yrityskunnastaan, esittää kiitosta tai kritiikkiä sekä parannus- ja kehittämissuhteita havaitsemiinsa epäkohtiin. Hyvin monet vastaajat jättivät kuitenkin tämän mahdollisuuden käyttämättä. Koska vastaajien joukossa on paljon yrittäjiä, liittyvät myös monet ehdotukset yritystoimintaan. Nämä ehdotukset koskevat yleisesti ottaen yritysten taloudellista ja tasapuolista tukemista, uusien yritysten tukemista ja huomiointia, uusien yritysten houkuttelua sekä yrittäjyyden yleistä edistämistä ja siihen kannustamista. Vastaajien toiveena on myös kunnan yhteistyö yritysten kanssa, oman kunnan yritysten käyttäminen, yritysten markkinointi, yritysten kouluttaminen ja neuvonta, yritysten välisen yhteistoiminnan edistäminen sekä yrityskummin ja yritysasiamiehen saaminen. Toivelistalla on myös vanhojen yritysten tukeminen.

Hyrynsalmella kunnan päättäjiin kohdistuu muita tutkimuskuntia enemmän kritiikkiä. Sitä antaa 5 hyrynsalmelaista vastaajaa, jotka odottavat kunnan päättäjiltä osaamista, asennemuutosta, aktiivisuutta, nopeampaa päätöksentekoa sekä kiinnostusta ja asiantuntemusta elinkeinoelämää kohtaan. On huomattava kuitenkin, että niin Hyrynsalmella kuin useimmissa muissakin tutkimuskunnissa kunnanjohtaja on vaihtunut näiden mielipiteiden antamisen jälkeen.

”Päättäjiksi henkilöitä, joilla kokemusta muualtakin ja visioita. Asennemuutosta yrittäjäystävällisemmäksi päättäjillä. Nykyisin ei väliä mielipiteillä. Enemmän ennakkoluulottomuutta. Kuntaan asiantuntemusta elinkeinoelämästä.” (Yrittäjä, mies)

”Elinkeino- ja kunnanjohtaja ei voi eristäytyä ja ajatella, että asiat hoituvat itsestään.” (Yrittäjä, mies)

Yritystoimintaan liittyviä kommentteja esittää 6 vastaajaa, joista 4 painottaa yritysten tasapuolista kohtelua ja tukemista. Yritysten tasapuolisen kohtelun onkin todettu parantavan kunnan yritysilmastoa (esim. Sormunen & Nurmi 1983: 25). Jos kunta keskittyy pelkästään uusien yritysten houkutteluun paikkakunnalle, kunnassa jo toimivat yritykset saattavat tuntea jäävänsä liian vähälle huomiolle ja alkavat etsiä parempaa sijaintikuntaa (Koski 1988: 18).

”Tärkeintä on tasapuolinen suhtautuminen kaikkiin kunnan yrittäjiin. Tuoda esille/mainostaa sitä osaamista/palveluita/yrittämistä, jota kunnasta löytyy.” (Yrittäjä, mies).

”Panostus muuhunkin kuin laskettelukeskukseen, joka ei edes pelaa koko vuotta eikä edes kunnolla muutenkaan. Kuntakeskuksen siistimistä (vanhat käyttämättömät rakennukset).” (Muuttaja, mies)

”Kunnalle on tehty esitys tavoitteista, mutta kunta näyttää olevan haluton tukemaan muita kuin Ukkohallan yrityksiä.” (Yrittäjä, mies)

”Jotenkin palkita kymmeniä vuosia toimineita yrityksiä, eikä syytä rahaa muualta tuleville ns. yrittäjille, jotka puhumalla saavat kunnan päättäjät sormensa ympärille ja toimivat sitten niin kauan kuin tukieuroja riittää.” (Yrittäjä, mies)

Muita hyrynsalmelaisten vastaajien esittämiä toiveita ovat yritysten välinen yhteistyö, työttömyyden hoito, arvonlisäveron poistaminen vanhusten palveluista, liikuntapalvelujen lisääminen ja parantaminen sekä aluepoliittinen tuki.

"Olemme käyneet useampaan kertaan esittämässä maa- ja metsätalousministeri Kalevi Hemilälle poimintatukiasian, kuinka tärkeä se on Pohjois-Suomelle. Ei ole saatu vastausta." (Yrittäjä, mies)

Sotkamossa valtaosa vastaajien kommenteista koskee yritystoimintaa ja sen tukemista. Neljä näistä vastaajista mainitsee kunnan ja yritysten välisen yhteistyön sekä yritysten palvelujen käyttämisen. Muutama vastaaja mainitsee myös yrittäjien taloudellisen tukemisen sekä yritysten tasapuolisen kohtelun ja tukemisen. Kommentteja annettiin myös yritysten palvelualltiudesta ja työllistämisestä.

"Kunnan pitäisi "jalkautua" uusiin yrityksiin, tarjota esimerkiksi edullista liiketilaa aloittelevalle yrittäjälle. Yhteistyötä paikallisten yrittäjäjärjestöjen kanssa. Paikkakunnan palveluiden maksimaalinen hyödyntäminen. Sosiaali- ja terveysalalla kunnan ei pitäisi alkaa kilpailla palvelujen tarjoamisessa, vaan tukea yksityistä yritystä (hoitopalvelujen osto). Kunta ei kumminkaan pysty tarjoamaan yhtä laadukasta palvelua." (Muuttaja, nainen)

"Kolmisen vuotta kunnassa asuneena kunnan puolelta ei ole tullut yhtään yhteydenottoa edes kirjeitse tms. Hyvää PR:ää voisi olla yrityksen toivottaminen tervetulleeksi kuntaan. Siksi ei ole tullut vaihdettua yrityksen verotuskuntaakaan. Miksi maksaisin yrityksen verot Sotkamoon?" (Yrittäjä, nainen)

"Aloitteleville yrityksille yrityksen niin halutessa voisi nimetä ns. "kummin", joka auttaisi yrityksen perustajaa alussa ja miksei myöhemminkin, olisi henkilökohtainen apu, luottohenkilö. Vuokatin markkinointiin panostettu, voisiko muistaa, että perukassa on yrityksiä myös." (Yrittäjä, nainen)

"Tukea muitakin kuin hiihtoputkea ja pesäpalloa." (Yrittäjä, nainen)

"Ehkä kannattaisi kiinnittää huomiota muuhunkin yritystoimintaan, ei vain matkailuun ja elektroniikkateollisuuteen." (Yrittäjä, mies)

"Tukitoimia uusien pienyritysten luomiseksi. Valtion osallistuminen myös välttämätöntä." (Muuttaja, mies)

"Kunnan järjestämien "yrittäjöpäivien" avulla: kartoitetaan osaajien tarve, mahdollisuudet yrittäjyyteen alalla, ohjataan koulutukseen, konsultointiapu ja starttiraha." (Yrittäjä, mies)

"Perustettava yritysasiemiehen virka. Säännölliset palaverit yrittäjille." (Yrittäjä, mies)

"Pienten yritysten toimintaedellytysten parantaminen erittäin tärkeää." (Yrittäjä, nainen)

"Toivoisimme kunnalta panostusta pienten ja syrjäisten yritysten näkyvyyden avuksi, esim. internet ja matkamessuille osallistumismahdollisuuksia." (Yrittäjä, nainen)

"Yrittäjien kouluttamista hyvään palveluun. Huonoja esimerkkejä: hiihtoputki kiinni sesonki-aikaan, kukkakauppa sulki oven usean asiakkaan nenän edestä." (Muuttaja, nainen)

"Yritysten tulisi satsata työvoimaan. Tällä hetkellä joka paikassa supistetaan toimintaa, se ei ainakaan nosta yritysten ym. alojen voimaa markkinoilla. Täytyisi palkata enemmän työvoimaa, osa esim. osa-aikaisena, työttömyys vähenisi selvästi. Kuntaan vaikea houkutella asukkaita jos työttömyys on suuri. Yritystä suunnitteleville koulutustilaisuuksia tai muuta neuvontaa näkyvämmiin." (Muuttaja, nainen)

Vastaajista yksi kiittää kuntaa myönteisyydestä yritystoimintaa kohtaan, kaksi vastaajaa sen sijaan toivoo päättäjiltä asennemuutosta.

"Yleisesti ottaen kunta on kiitettävän myönteinen yritystoimintaa kohtaan, ei valittamista." (Yrittäjä, mies)

"Kunnan palveluksessa olevilta "herra" -olemus lopettaa, ovat kuntalaisia varten ja veromarkoilla palkattuja." (Yrittäjä, mies)

"Kunta ei ole ollut tippaakaan kiinnostunut aikoinaan, kun muutin puutarhan tänne, eikä se ole kiinnostunut siitä myöskään tyttärenti omistuksen aikana." (Yrittäjä, mies)

"Sotkamossa tulisi käynnistää toimenpiteet kesämatkailun kehittämiseksi, kehittää matkailua perheitä vetäviä kohteita (vrt. Kalajoen Juku-juku maa)." (Yrittäjä, mies)

Palveluista huolehtiminen koetaan luonnollisesti tärkeäksi. Siitä mainitsee 7 Sotkamon vastaajaa. Kolme vastaajaa haluaisi erityisesti panostettavan matkailuun. Muita ehdotuksia ovat mm. kunnan markkinointi, kaavoituksen saaminen kuntoon, työttömyyden hoito, taloudellinen tuki uusille asukkaille ja yhteydenpito maakunnan keskuksen kouluihin.

"Huolehditaan peruspalveluista: terveydenhuolto, päivähoito, koulut ym. Houkutellaan kuntaan lapsiperheitä. Kunnalla pitää olla lapsimyönteinen imago!" (Muuttaja, nainen)

"Kunta huolehtikoon julkisen puolen kuntoon, kuten terveydenhuollon, koulutuksen, päivähoiton, kaavoituksen jne." (Yrittäjä, mies)

"Vaikka Sotkamo onkin hyvä kunta asua, pitäisi kunnan taloudellisesti satsata enemmän peruspalveluihin, kuten terveydenhuolto ja peruskoulu. Vasta niiden jälkeen tulevat urheilu- ja kulttuuritoiminta." (Muuttaja, nainen)

"Hyvää yhteistyötä maakuntakeskuksen koulutuspaikkoihin, että valmistuvat tulisivat meidän kuntaamme töihin." (Muuttaja, nainen)

"Mainostaa, että kaikille muuttaville lapsiperheille hoitopaikat, turvallinen, puhdas. Huom. vain 2 tuntia Helsingistä." (Yrittäjä, mies)

"Terveisiä koko Kainuulle ja muillekin autioituville seuduille: kootkaa ja ylläpitäkää rekisteriä myytävistä tai vuokrattavista autioista taloista maaseudulla, internetissä vaikkapa." (Muuttaja, nainen)

Myös vehmaalaisvastaajien antamista kommentteista 10 koskee yritystoimintaa. Yksi vastaaja kokee, että kunta kilpailee yksityisten yritysten kanssa. Kolme vastaajaa haluaa pienempiä veroja, ja 2 toivoo muuttajien perehdytystä ja huomiointia. Yksi vastaaja toivoisi taloudellista tukea uusille asukkaille. Kuntaan liittyviä kommentteja ovat mm. keskustan saaminen viihtyisäm-

mäksi, tasokkaiden rivitaloasuntojen rakentaminen, kunnan markkinointi ulospäin, positiivisen ilmapiirin lisääminen, sallivampi suhtautuminen rantarakentamiseen ja lupien saannin nopeuttaminen. Kriittisten kommenttien vastapainona yksi vastaaja kiittää Vehmaan virkamiesjohtoa joustavuudesta.

"Asiakasuskollisuus oman paikkakunnan yritykseen." (Yrittäjä, nainen)

"Lupien saannin heikkous/hitaus on maksanut meille paljon. Terveyskeskuksen kerhuhuone = kunnan vaatemyymälä. Kampaamomme on tyhjä, koska kunnalla on toimintaa. Baareja kiinni, koska kunnalla on toimintaa. Terveyskeskuskanttiini, miksi? Kunnan liiketontin vuokrat, museokahvilat ym." (Yrittäjä, mies)

"Kunnan tulisi huomioida jo toiminnassa olevia yrityksiä ja kuunnella yrittäjien mielipiteitä enemmän. Panostetaan mielestäni liikaa uusiin yrityksiin." (Yrittäjä, mies)

"Infotilaisuus (1 kerta/0,5 v.) uusille kuntalaisille ja kuntaan muuttaville (rakennusvaihe). Tiedotusta, kuntaesittely (esim. harrastusmahdollisuuksista)." (Muuttaja, nainen)

"Uudelle asukkaalle voisi lähettää tietoja kunnan palveluista ja yleensäkin toivottaa tervetulleeksi, ettei heti tarvitse kaikkea tietoa ruveta hakemaan kunnantoimistosta, jonka löytyminen ulkopaikkakuntalaiselle on hankalaa. Palvelualttiutta + tietoa ja taitoa." (Muuttaja, nainen)

"Joustoa ja myötämielisyyttä esim. rakennustoimintaan. Ei aina kieltoja, mitä ei saa tehdä. Enemmän asiantuntemusta ja todellista tietoa yrittäjäyhdistyksen johtoon ja halua oman kunnan yritysten kehittämiseen ja hyvinvointiin naapurikunnassa toimimisen tilalle. Näin saataisiin työtä ja toimeentuloa oman kunnan asukkaille ja yrityksille." (Yrittäjä, nainen)

"Olisi mukavaa, jos Vehmaan kunta hyväksyisi rantaan rakentamisen, kuten jo muutkin rannikon kunnat. Tällä tavalla saataisiin ehkä uusia kuntalaisia." (Muuttaja, nainen)

"Kunta voi välittää toimitiloja tai vuokrata niitä. Kunta voi markkinoida aluetta ulospäin ja auttaa paikkakunnalle tulevia yrittäjiä ja siellä jo olevia kohtaamaan ja edesauttaa näin verkostoitumista." (Yrittäjä, nainen)

Yläneläisten vastaajien antamista kommentteista 7 liittyy yritystoiminnan tukemiseen ja kannustamiseen. Peruspalveluista huolehtimisen tuo esille 2 vastaajaa, ja 3 kommenttia liittyy harrastusmahdollisuuksien lisäämiseen ja parantamiseen. Lisäksi toivotaan kuntaan lisää asukkaita, koulutus- ja työpaikkoja, erilaisten tapahtumien järjestämistä ja positiivisen ilmapiirin lisäämistä.

"Kunnan johdolta positiivista kannustusta kaikkeen rehelliseen yritystoimintaan. Sopivaa koulutusta yhdessä paikallisen yrittäjäyhdistyksen kanssa." (Yrittäjä, mies)

"Pitäisi houkutella tänne iso yritys, joka antaisi työtä nuorille." (Muuttaja, mies)

"Luontomatkailun ja maanviljelyn tukemiseen käytetyt rahat uusille yrittäjille!" (Muuttaja, mies)

"Vanhainkotiä täytyy laajentaa, vanhusväestön määrä kasvaa." (Yrittäjä, mies)

"Voisitte lisätä markkinointia esim. alan messuilla ja Pyhäjärvelle voisi järjestää rantapahtumia kuten Turkuun Aurajoen rannoille (ei kuitenkaan Tall ships racea)." (Muuttaja, mies)

"Vaikuttaa aktiivisesti esim. yleisten teiden kunnossapitoon ja heikkojen tieosuuksien korjaamiseen." (Yrittäjä, mies)

"Kunnassa tyhjillään olevien mökkien/asuntojen kunnostus ja vuokraus/myynti." (Muuttaja, mies)

"Liikunta- ja harrastusmahdollisuuksia pitäisi parantaa." (Muuttaja, mies)

"Yleistä positiivista asennetta ainaisen pirujen seinään maalaamisen sijaan." (Muuttaja, nainen)

14. Tutkimuskuntien kunnanjohtajien haastattelu

14.1. Kunnan nykytilanne, tulevaisuus ja uhkatekijät

Pitkään jatkunut väestön väheneminen on 2000-luvun alkupuoliskon aikana selvästi hidastunut tutkimuskunnissa. Vuonna 2005 väestön määrä Sotkamossa nousi edellisvuoteen verrattuna ensimmäisen kerran vuoden 1992 jälkeen. Myös Vehmaalla ja Yläneellä väestön kokonaisuutos vuonna 2005 oli positiivinen, ja Hyrynsalmellakin väestön väheneminen on hidastunut. Tasapainottunut väestönkehitys näkyy myös tutkimuskuntien kunnanjohtajien positiivisena suhtautumisena oman kuntansa tulevaisuudennäkymiin. Haastattelin tutkimuskuntien kunnanjohtajia – Sotkamon Jari Tolosta, Hyrynsalmen Heimo Kerästä, Vehmaan Pekka Seppälää ja Yläneen Risto Laurikaista – vuodenvaihteessa 2005–2006.

Sotkamo on tutkimuskunnista parhaiten saanut pienennettyä negatiivista väestönmuutosta. Pyrkimyksenä Sotkamossa onkin pitää väestönkehitys positiivisena. Kunnanjohtajan mukaan Kajaanin läheisyydestä on Sotkamolle sekä etua että haittaa. Matkailun kannalta on tärkeää, että lentokentät, rautatieasemat ja muut keskuspaikat eivät sijaitse liian kaukana. Toisaalta uuden etäisyyden laskentaan perustuvan valtionosuusjärjestelmän mukaan Sotkamon valtionosuudet pienenevät, koska Kajaani on lähellä. Sotkamossa tämä etäisyyttä korostava laskentatapa nähdään epäoikeudenmukaisena, koska Sotkamon sisälläkin on syrjäisiä alueita, joissa palvelujen saatavuus on heikko. Kokonaisuutena kunnan sijainti Kajaanin lähellä vaikuttaa kuitenkin positiivisesti. Sotkamossa suurimpana tulevaisuuden uhkana kunnanjohtaja näkee jonkin kehitteillä olevan ison hankkeen epäonnistumisen. Myös työpaikka-, tontti- tai koulutustarjonnan heikentyminen olisivat uhkatekijöitä tai maailmanlaajuinen lama, jonka seurauksena jokin iso työnantaja lähtisi pois Sotkamosta. Erilaisten maaseudun EU-tukien merkitys on Sotkamossa kunnanjohtajan mukaan loppujen lopuksi melko pieni. Suurimmat vaikutukset niillä on perusmaalouteen. Sotkamon maataloudessa tapahtuu keskittymistä isompiin yksiköihin, mutta koko ajan maatalouden merkitys elinkeinona pienenee. Sotkamon maaseudullekin on syntynyt uusia elinkeinoja ihan markkinaehtoisesti, ja yrittäjät ovat matkailun vetäminä pystyneet kehittämään itseään ja yritystään.

Hyrynsalmella suurin lähtömuutto on jo tapahtunut, ja muuttotilanne on nykyisin melko vakaa. Vapaa-ajanasutusta tulee jatkuvasti lisää, ja kuntaan rakennetaan entistä parempitasoisia mökkejä. Myös osa-aikainen asuminen on Hyrynsalmella jatkuvasti lisääntymässä. Myös Hyrynsalmen kunnanjohtaja näkee tulevaisuuden suhteellisen positiivisena. Kunnassa on meneillään melko dynaaminen vaihe. Kehittäminen painottuu matkailuun, jonka kasvu on Kainuussa ollut todella positiivista. Hyrynsalmella on onnistuttu maaseutumatkailuhankkeilla kompensoimaan maatalouden merkityksen vähenemistä, ja taloudellisesti kunnalla menee suhteellisen hyvin verrattuna aikaisempiin vuosiin. Keskimäärin maaseutu Hyrynsalmella tyhjenee, mutta sinne jää hyvinkin eläviä saarekkeita, jossa ihmiset haluavat elää ja toimia. Toisaalta myös jotkut taajamien läheiset maaseutualueet ovat kasvussa, mutta vanha kylärakenne ja kaikkien kylien asuttuna pitäminen eivät kunnanjohtajan mukaan ole enää mielekäs tavoite.

Kajaanin vetovoima tunnetaan myös Hyrynsalmella. Kunnan vanhusväestöä vetävät kuitenkin myös oman kuntakeskuksen tietyt palvelut, kuten sosiaali- ja vanhuspalvelut. Kunnassa on paljon sellaisia henkilöitä, jotka muuttavat kesäksi syrjäkylälle ja asuvat talvet kuntakeskuksessa. Dynaamisissa kylissä asuu myös nuorta väestöä, joka uskoo niissä elämisen mahdollisuuksiin. Tietyn kriittisen massan olemassaolo antaa sysäyksen sille, että muutkin palaavat näihin kyliin,

viihtyvät niissä ja saavat lapsia. Siellä, missä on esimerkiksi matkailupalveluja, on työvoima nuorekasta. Matkailu tukee siten tervettä väestörakennetta.

Myös Vehmaalla usko tulevaisuuteen on vahva. Kunnanjohtajan mukaan Vehmaan väestönkehitys on viime vuosina ollut positiivista verrattuna vuosikymmenien takaisin lukuihin. Vehmaalla on monenlaisia mahdollisuuksia, eikä maatalouden merkityskään ole pienentymässä, vaan se on muuttunut elämäntavasta liiketoiminnaksi. Kunnassa on innovatiivisia ja aikaansaavia yrittäjiä ja yrittäjähengi on hyvä. Kunnanjohtajan mukaan on havaittavissa, että ihmiset haluavat myös kauemmas kasvukeskuksesta, kuten esimerkiksi Turusta. He haluavat muuttaa sinne, missä elintilaa on keskusta enemmän. Vehmaalla pyritään järjestämään asiat siten, että kuntaan muuttavat ihmiset pystyvät kunnassa myös olemaan ja harrastamaan. Vehmaa ei halua lukeutua pelkäksi nukkumalähiöksi, vaikka ihmiset työpaikkojen perässä joutuvatkin liikkumaan. Vehmaalla onkin monenlaista harrastustoimintaa ja vapaaehtoistyötä. Kunnassa on aktiivinen urheiluseura ja vireitä kyläyhdistyksiä. Uhkana tulevaisuudessa olisivat kunnanjohtajan mukaan sellaiset valtiiovallan päätökset, jotka puoliväkisin ohjaisivat kehitystä johonkin suuntaan. Tämä voisi viedä uskon ja luottamuksen tulevaisuuteen. Jos maaseudun tuet putoavat, niin se vaikuttaa juuri Vehmaan kaltaisiin kuntiin.

Yläneen ikärakenne on vanhusvoittoinen, ja kuolleisuus on ollut suurempaa kuin syntyvyys. Muuttovoitto on joinakin vuosina kuitenkin kompensoinut syntyvyyden ja kuolleisuuden eroa. Vaikuttaa siltä, että pidemmällä aikavälillä myös Yläneellä tulee enemmän sellaisia vuosia, jolloin väestönmuutos on positiivinen, mikä tarkoittaa ikärakenteen tasoittumista. Kunnanjohtajan mukaan tulevaisuudessa yhä enemmän keskuksien ja niiden ympäristöjen menestymiseen näyttäisi vaikuttavan se, minkä taseoisia keskuksia ovat, minkälainen on niiden väestöpohja, ja mitä palveluja ne tarjoavat. Mitä paremmat liikenneyhteydet keskuksen ympärillä on, sitä kauempana keskuksista ihmiset voivat asua. Kaikkein syrjäisimmät alueet sen sijaan menettävät vähitellen asukkaitaan, ellei niissä pystytä järjestämään palveluita ihmisten nykyisten vaatimusten mukaan. Kunnanjohtajan mukaan Yläneen sijainti antaa kuitenkin aihetta positiivisuuteen. Yläneelle tulee muuttajia Turun suunnasta, ja sieltä käydään töissä Turussa. Kaupunkiseudun laajentuessa ja asutuksen tihentyessä osa ihmisistä haluaa muuttaa vielä vähän kauemmas keskuksista. Yläneen kannalta edullista on se, että maanteiden varret ovat kasvualueita.

14.2. Miten kunta houkuttelee muuttajia ja yrittäjiä?

Tutkimuskuntien kunnanjohtajat uskovat kuntiensa vahvuuksien liittyvän elinympäristöön. Hyrynsalmen kunnanjohtaja uskoo Hyrynsalmen valttina olevan hyvillä paikoilla sijaitsevat kohtuuhintaiset tontit. Hän olettaa monien Hyrynsalmelle muuttavien olevan paluumuuttajia. Uudet yritykset syntyvät Hyrynsalmella lähes kaikki matkailupuolelle. Kunta myy pois myös lakautettuja kiinteistöjään toiveena saada kuntaan lisää toimintaa. Yritystuet ovat lähinnä aluetukia, jotka tulevat erilaisten ohjelmien kautta. Elinkeinosektorilla huolehditaan siitä, että tukia on kaikille tarjolla. Kunnanjohtajan mukaan kehittämistukia suurempi merkitys yritysten sijoittumiselle on kuitenkin toimintaympäristöllä, johon Hyrynsalmella kuuluvat inhimillinen mittakaava, viihtyisä asuinympäristö, turvatut peruspalvelut ja harrastusmahdollisuudet. Muun muassa liikuntapalvelut ovat Hyrynsalmella hyvät, ja niitä on helposti saatavilla. Tavoitteena on myös markkinoida Hyrynsalmea enemmän ulospäin. Mahdollisuuksia muuttajien huomioimiseen on kunnassa mietitty, koska sitä pidetään pienelle kunnalle tärkeänä. Kunnanjohtajan mukaan kunnan aluerakenne on hyvin toimiva. Keskustaajama on keskellä kuntaa, ja sen molemmilla puolilla on vahvat alueet. Itäosassa on vahva kylä, jossa on hyvät palvelut, omat koulut ja monenlaista yritystoimintaa. Länsiosassa puolestaan sijaitsevat Kainuun korkeimmat paikat, vaarat, ja siellä sijaitsee mm. Ukkohallan laskettelukeskus.

Sotkamon kunnanjohtaja uskoo kunnan hyvän maineen ja hyvien palvelujen houkuttelevan uusia asukkaita. Sotkamon vahvuuksia ovat sopiva koko ja hyvä sijainti. Kuntaan houkuttelevat luontoon liittyvät ominaisuudet, kuten vesistöt, vetovoimainen maisema ja hyvät asuinpaikat. Sotkamossa ei ole käytetty uusien asukkaiden ja yritysten houkuttelemiseksi erityisiä ”porkkanoita”, esimerkiksi euron tontteja, vaan kunnan vetovoimaa on lisätty tonttipolitiikalla ja hyvien asuinpaikkojen markkinoinnilla esimerkiksi Vuokatin lähistöltä. Uusille muuttajille ei myöskään ole annettu mitään tukia tai erityishelpotuksia, vaan on ajateltu, että paikka ja luonto itsessään houkuttelevat. Myöskään imagokampanjoita ei ole katsottu tarpeelliseksi järjestää, koska kunta on pärjännyt hyvin valtakunnan tasolla tehdyissä imago tutkimuksissa. Sotkamo pystyy myös tarjoamaan työpaikkoja. Lisäksi Sotkamossa on pyritty pitämään yleiset edellytykset, kuten infrastruktuuri ja palvelut kunnossa, jotta asukkaat saavat veromarkoilleen vastinetta. Kunnassa on panostettu melko paljon esimerkiksi koulutusympäristöön ja matkailun kehittämiseen. Muuttajia varten on laadittu informaatiopaketti kunnan, seurakunnan ja Sotkamo-lehden yhteistyönä. Myös Sotkamoon sijoittuvia yrityksiä houkuttelee kunnan hyvä maine, sijainti ja vahvat elinkeinot, kuten matkailu, jonka ympäriltä löytyy asiakasvirtaa ja siten potentiaalia yrityksen kasvulle. Vuonna 2000 Sotkamo valittiin Suomen luovimmaksi kunnaksi. Valintakriteerejä olivat kunnan hallinnon toimintatapa, keksintö- ja innovaatiotoiminnan tulokset sekä kunnan yrittäjäilmasto.

Yläneen kunnanjohtajan mukaan kunnan vetovoimaa lisätään luomalla asumiselle ja yrittämiselle hyvät edellytykset ja tekemällä niitä tunnetuiksi. Matkailu on tuonut kuntaan uusia työmahdollisuuksia, ja matkailuun erikoistuneita yrittäjiä on aloittanut vuosien saatossa melko paljon. Yläneellä on kunnanjohtajan mukaan mahdollisuus luonnonläheiseen ja väljään asumiseen, mutta kuitenkin Turku on lähellä. Yläneen kaltaisessa kunnassa väljä omakotiasuminen mahdollistuu paljon edullisemmin kuin esimerkiksi Turussa. Yläneen houkuttelevuutta lisää myös alueen järvisyys. Yläneen kunta houkuttelee muuttajia ja yrittäjiä tarjoamalla valinnanmahdollisuuksia asumisessa eli tontteja erilaisilta alueilta. Osa kunnista houkuttelee uusia asukkaita myöntämällä kuntaan muuttavalle rakentajalle rakentamisavustuksen. Myös Yläne on houkutellut asukkaita eurolla tontti -tarjouksella, mikä onkin tuonut uusia muuttajia kuntaan. Rakentamiskynnystä on pyritty madaltamaan niin paljon kuin mahdollista.

Myös Vehmaan kunnanjohtaja olettaa Vehmaalle muuttavien ihmisten kaipaavan rauhallisempaa ja väljempää asuinympäristöä kuin mitä kaupunki pystyy tarjoamaan. Vehmaan kunnalla on ollut jo useampi taloprojekti, jossa kunta myy valmiiksi rakennuttamansa omakotitalon tontteineen. Vehmaalla suhtautuminen uusiin muuttajiin ja yrittäjiin on kunnanjohtajan mukaan hyvin positiivinen. Kuntalaisten mielipiteitä on pyritty ottamaan huomioon mm. kyselyn avulla. Muuttajille on koottu myös informaatiopakettia. Vehmaan kunnanjohtajan mielestä kunnan pitää järjestää elinolosuhteensa sellaisiksi, että asukkaat luontaisesti valitsevat asuinpaikakseen Vehmaan. Kunnassa on kaikki peruspalvelut, ja kaupalliset palvelut saa kuntakeskuksesta. Palvelut myös tutkitusti tuotetaan varsin tehokkaalla tavalla. Myös yrittäjyyden henki on Vehmaalla kunnanjohtajan mukaan hyvä. Kunnan yrittäjyhdistys toimii vireästi, ja yrittäjät ymmärtävät verkostoitumisen tärkeyden yritystoiminnan onnistumiselle. Vehmaan etuna yrittäjyyttä ajatellen on kuuluminen EU:n tavoite 2 -alueeseen, mikä mahdollistaa tuen saamisen EU-rahoituskelpoisille hankkeille. II-yritystukialueeseen kuulumisen puolestaan mahdollistaa sen, että Varsinais-Suomen TE-keskuksen yritysosasto voi myöntää hyväksyttäviin hankkeisiin n. 24 prosentin investointituen. Tietyillä aloilla Vehmaalla on myös synergiahyötyä, esimerkkeinä metalli- ja kiviteollisuus.

14.3. Kunnan vahvat toimialat ja uudet elinkeinot

Jokaisessa tutkimuskunnassa kunta on luonnollisesti yksi suurimmista työnantajista. Yläneellä muita suuria työllistäjiä ovat mm. konepaja Mepu Oy ja Mannerheimin lastensuojeluliiton Kuntoutus- ja Kehittämiskeskus Huvitus. Yleisesti Yläneen yritystoiminta on hyvin pienyrityspohjaista. Käsiyöläisiä on melko paljon, ja heidän toimintansa on kytköksissä myös matkailuun. Yläneen kunnanjohtaja uskoo monenlaisen yritystoiminnan mahdollisuuksiin. Kunnassa on alhaiset tonttien hinnat ja matala yrityksen aloittamiskynnys. Yläneelle onkin tullut uusia yrittäjiä kaikenlaisille aloille, esimerkiksi mökin huoltotyöt ja suunnitteluun liittyvää yritystoiminta. Lähivuosina Yläneelle on eniten syntynyt kuitenkin matkailuun liittyvää yritystoimintaa, kuten esimerkiksi opastointia. Nykyisin internet mahdollistaa kunnanjohtajan mukaan monenlaisen yritystoiminnan missä tahansa, koska sen kautta voi hoitaa esimerkiksi suunnittelua.

Yläneellä ryhdyttiin jo 1980-luvun lopulla toimimaan maatalouden sivuelinkeinojen hyväksi. Asiaa hoitaa maaseutuelinkeinoasiamies. Yläneellä on haettu EU-rahoituksia ja järjestetty koulutuksia elinkeinojen kehittämiseksi. Moni uusi elinkeino on lähtenyt liikkeelle harrastuspohjalta, mutta niistä on sittemmin tullut pääasiallisia toimeentulon lähteitä, ja tietyillä tuotteilla on melko isot markkinat. Vehmaalla uusien elinkeinojen kehittämiseen paneutuu mm. viiden kunnan yhteinen yritysasiamies, jonka tehtävänä on luoda yritysten välille verkostoa. Yritysten tiloissa on järjestetty mm. yrittäjän aamukahvit -nimellä tunnettuja tilaisuuksia, joissa yritykset ovat saaneet tutustua toistensa toimintaan ja tiloihin.

Vehmaalla ei ole yhtään todella isoa työnantajaa. Kunnassa on mm. lasi-, metalli- ja kiviteollisuutta. Vehmaata tunnetuksi tehneen kiviteollisuuden osuus työllistäjänä on koko ajan vähenevässä. Kunnanjohtajan mukaan yrityksen menestyminen on viime kädessä kiinni yrittäjän ideoista ja liikeälystä, joten kannattavaa yritystoimintaa voi saada aikaan oikeastaan millä alalla tahansa. Koska kunnassa on voimakkaasti panostettu sikatalouteen ja sianlihan tuotantoon ja lisäksi kunnassa on biokaasulaitos, voisi kunnanjohtajan mukaan olla tervetullut jokin uusi innovaatio bioalalta, joka soveltuisi Vehmaan mainoslauseeseen ”Hyvää Vehmaalta”.

Sotkamon vahvoja aloja ovat matkailun ohella elektroniikka-, kaivos- ja rakennusala. Sotkamon suurimpia työllistäjiä kunnan ohella ovat maakunta-kunta -yhtymä, elektroniikan sopimusvalmistaja Incap Oyj, Holiday Club Finland Oy, Mondo Minerals Oy:n kalkkikaivos ja Vuokatin urheilupuisto. Näiden lisäksi Sotkamossa on parisenkymmentä 20–30 henkilöä työllistävää yritystä. Tulevaisuudessa kaivostoimialan merkitys lisääntyy tulevan nikkelikaivoksen myötä. Kaivos lisää todennäköisesti myös palvelusektorin tarvetta. Sotkamoon kannattaa kunnanjohtajan mukaan perustaa yritys melkein mille alalle tahansa, jos löytää sopivat markkinat. Matkailun oheispalveluissa on edelleen tilaa uudelle yritystoiminnalle. Menestymisen mahdollisuuksia on esimerkiksi sellaisella palvelualan yrityksellä, joka pystyy hyödyntämään matkailuyrityksiä. Tällaisia ovat esimerkiksi kiinteistöjen ja alueiden huolto sekä konsultointi. Myös itse matkailutoimiala kasvaa edelleen Sotkamossa. Lisätarjonta ja monipuolisuus olisivat myös tervetulleita joihinkin erikoisliiketyyppeihin. Yleis- ja vähittäistavarakaupoissa kunnassa on sen sijaan hyvät tarjonta, samoin esimerkiksi rautakauppa-alalla.

Myös maatalouden liitännäiselinkeinot liittyvät Sotkamossa pitkälti matkailuun. Matkailua tukemaan on kaavoitettu ja rakennettu infrastruktuuria. Sotkamoon on kuitenkin pyritty enemmänkin saamaan uusia elinkeinoja kuin panostettu liitännäiselinkeinoihin. Sotkamossa on panostettu yliopistotutkimuksen ympärille rakentuvaan uuteen osaamiseen, joka liittyy liikunta- ja bioteknologiaan sekä kylmäosaamiseen. Kyseessä on Snowpolis -hanke, jonka tiimoilta Sotkamoon on syntynyt noin 20 uutta yritystä. Sotkamossa on myös talonvalmistukseen liittyviä yrityksiä, joille

on tarjottu toimitilaa, mutta suoranaista yritystukea Sotkamossa ei anneta. Haja-asutusalueelle ja maatalouden liittämiselinkeinoihin on pyritty ohjaamaan Leader-rahoitusta.

Hyrnsalmella maatalouden oheistoimintaa on kunnanjohtajan mukaan melko vähän. Maatilojen sivuelinkeinona matkailu on melko vähäistä. Nykyisessä tehomaa- ja metsätaloudessa on kunnanjohtajan mukaan töitä riittävästi ilman sivuelinkeinojakia. Matkailua Hyrnsalmella harjoittavat joko päätoimiset matkailuyrittäjät tai sitten matkailu on jonkin muun ammatin kuin maatalouden sivutyötä. Hyrnsalmen vahvoja toimialoja ovat puunjalostus ja logistiikka eli kuljetuspalvelut. Hyrnsalmella on metsäkoneyrittäjiä, jotka korjaavat puut metsästä ja ajavat ne tienvarteen, sekä kuljetusliikkeitä, jotka kuljettavat tehtaille ja sahaille tavaraa. Kuljetusalalla ei siksi välttämättä enää olekaan tilaa uusille yrityksille, koska puutavaran markkinat sijaitsevat laajalla alueella. Hyrnsalmen suurimmat työnantajat ovat suodattimia valmistava Parker Hannifin Oy ja sesonkiaikoina Ukkohallan hiihtokeskus. Matkailua tukeviin ohjelmajärjestelyihin mahtuu Hyrnsalmella edelleen uusia yrityksiä. Esimerkiksi Ukkohallan yhteydessä toimivaan kylpylään on kytketty hyvinvointipalveluja. Hyrnsalmella on myös Kainuun maakunnan ainoa ajoharjoittelurata, jossa kehitetään liukkaan kelin ajoharjoittelua sekä siihen liittyvää erilaista kerhotoimintaa, yleensäkin moottoriurheilua.

14.4. Kunnan kehittäminen

Tämän tutkimuksen aikana kunnanjohtaja on vaihtunut suurimmassa osassa tutkimuskuntia. Pie-nille kunnille tyypillinen kunnanjohtajan tiheä vaihtuminen ei välttämättä ole eduksi kunnan pitkäjänteistä kehittämistä ajatellen. Yläneellä ja Sotkamossa on laadittu erityinen kunnan kehittämisen strategia, mutta Vehmaalla ja Hyrnsalmella ei virallista kehittämisen strategiaa ole. Se ei Vehmaan ja Hyrnsalmen kunnanjohtajien mukaan kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö näitä kuntia pyrittäisi kehittämään. Hyrnsalmella halutaan vaikuttaa mm. nuoriin järjestämällä heille kesätöitä. Kunnasta saamansa positiivisen kuvan ansiosta nuoret toivottavasti myöhemmin palaavat takaisin Hyrnsalmelle.

Yläneen strategiassa on pyritty ottamaan huomioon mm. turvallisuusasiat. Tärkeää on, että peruspalvelut ovat kunnossa ja nopeasti saatavissa. Esimerkiksi terveyskeskukseen pääsee nopeasti. Muut palvelut on mahdollista hakea kohtuullisen etäisyyden päästä. Yläneellä keskeisimpiä kysymyksiä on se, millaista yhteistyötä kuntien välillä voitaisiin tehdä kunnan kehittämisen edistämiseksi. Esimerkiksi Pöytyän kanssa on käyty neuvotteluja keinoista, joilla palvelujen tuottamista voitaisiin optimoida.

Sotkamossa on laadittu viiden vuoden tähtäyksellä oleva kehittämisstrategia, joka painottuu matkailualan osaamisen ja teollisten työpaikkojen kehittämiseen. Tähän liittyy myös kaivosalan. Matkailualalla painotuksena on kansainvälinen markkinointi. Tavoitteena on tuhat uutta työpaikkaa tulevien vuosien aikana. Strategiassa korostuu myös maankäyttö ja kaavoituspolitiikka sekä Snowpolis-hanke, johon liittyy koulutusympäristön kehittäminen. Maaseudun kehittämistä tuetaan mm. siten, että joka kylältä on koottu kyläsuunnitelmat, joihin on listattu kylien kehittämistarpeet. Myös maakunnallisen kehittämis-yhtiön Kainuun etu Oy:n ja aluekeskusohjelman puitteissa on Sotkamossa tehty yhteistyötä. Sen lisäksi on kokeiltu seudullista yhteistyötä.

Myös Hyrnsalmella yhteistyötä tehdään yli kuntarajojen. Ylä-Kainuun kuntien eli Suomussalmen, Puolangan ja Hyrnsalmen kesken tehdään paljon yhteistyötä elinkeinosektorilla. Koko maakunnan tasolla yhteistyötä tehdään vuoden 2005 alusta alkaen Kainuun hallintomallikeilun puitteissa. Kokeilussa ovat mukana kaikki Kainuun kunnat Vaalaa lukuun ottamatta. Hallintokokeilusta säädetyn lain mukaan maakunta huolehtii pääosista ennen kuntien vastuulla ol-

leista sosiaali- ja terveydenhuollon sekä osin opetustoimen tehtävistä. Maakunta vastaa myös maakunnan yhteisestä elinkeinopolitiikasta sekä maakunnan suunnittelusta ja Kainuun alueen kehittämisestä. Ylin päätösvalta on 39-jäsenisellä maakuntavaltuustolla, joka on valittu yleisillä vaaleilla. Kokeilusta saadut tulokset ovat Hyrynsalmen kunnanjohtajan mukaan olleet positiivisia. Kun keskimäärin maassa kasvupaineet sosiaali- ja terveyspuolella ovat noin 7–8 prosenttia, Kainuussa kunnat ovat määritelleet, että kasvu saa olla korkeintaan 3,5 prosenttia.

15. Yritystoiminnan alueellinen hajauttaminen Kajaanin ja Turun yrityksissä

15.1. Yritysten taustatiedot

Eri toimialojen yritysten mahdollisuudet toimintojensa alueelliseen hajauttamiseen luonnollisesti vaihtelevat. Helpointa hajauttaminen on sellaisille yrityksille, joiden toiminta ei ole paikkaan sidottua. Siksi turkulaisille ja kajaanilaisille yrityksille lähetetty kysely yritystoiminnan alueellisesta hajauttamisesta oli tarkoituksenmukaista lähettää sellaisilla toimialoilla toimiville yrityksille, joille alueellinen hajauttaminen ja työntekijöiden etätyö on mahdollista ja todennäköistä. Valitsin kyselyn saaneet yritykset yritysrekistereistä otannan avulla. Soveltuviksi toimialoiksi ja yrityksiksi valikoituivat insinööri- ja suunnittelutoimistot, käännöstoimistot ja kielenkääntäjät, mainostoimistot, arkkitehtitoimistot, tilitoimistot, elektroniikka-alan yritykset ja informaatioteknologia-alan yritykset. Viimeksi mainittuja ovat internetpalvelut sekä atk-ohjelmistot ja sovellukset. Lähetettyjen ja palautettujen kyselyiden määrä näkyy taulukossa 32.

Taulukko 32. Lähetetyt ja palautetut kyselyt toimialoittain.

Toimiala	Lähetetyt kyselyt	Palautetut kyselyt
Arkkitehti- ja suunnittelutoimistot	36	5
Elektroniikka-alan yritykset	31	5
Informaatioteknologian yritykset	64	12
Insinööri- ja suunnittelutoimistot	31	4
Käännöstoimistot ja kielenkääntäjät	20	8
Mainostoimistot	30	6
Tilitoimistot	35	9
Kaikki yritykset	247	49

Vastanneista 49 yrittäjästä Turussa toimii 35 ja Kajaanissa 11. Vastanneiden joukossa on myös 3 yritystä, joiden toimipaikat ovat Kuopiossa, Raisiossa ja Kaarinassa. Vastanneiden yritysten määrä varsinkin Kajaanin osalta on hyvin pieni. Olenkin siksi käsitellyt kaikkia yrityksiä yhtenä joukkona, eikä kunnittaisia tai toimialojen välisiä vertailuja ole ollut mahdollista tehdä.

Vastanneista yrityksistä 55 prosenttia on perustettu 1990-luvulla tai sen jälkeen. 1980-luvulla perustettuja on 35 prosenttia, ja 10 prosenttia on sitä vanhempia. Yhden hengen yrityksiä on yrityksistä 30 prosenttia, ja viidenneksessä yrityksistä työskentelee 2–4 henkilöä. Puolessa vastanneista yrityksistä on siis korkeintaan 4 työntekijää. Aineistossa on mukana myös yksi kansainvälinen suuryritys, jonka yhteinen työntekijämäärä on noin 39 000. Seuraavaksi suurimmat yritykset ovat 400 henkilön, 80 henkilön ja 68 henkilön yritykset. Tilastokeskuksen kunnittaisen toimipaikkarekisterin mukaan keskimääräinen yritysten toimipaikkojen henkilöstömäärä vuonna 2002 oli Turussa 6,2 ja Kajaanissa 4,9.

Seitsemän yrityksen päätoimipaikka sijaitsee muualla kuin Turussa tai Kajaanissa. Suuryrityksen päätoimipaikka on ulkomailla. Vastanneista yrityksistä 61 prosentilla merkittävimmin yrityksen sijaintipaikan valintaan on vaikuttanut yrityksen perustajan tai nykyisen omistajan kotipaikka. Toiseksi tärkein syy on asiakkaiden sijainti, joka on vaikuttanut merkittävimmin yrityksen sijaintiin 8 prosentilla vastaajista.

15.2. Yritysten kokemukset toiminnan alueellisesta hajauttamisesta ja hajauttamiseen liittyvät tulevaisuudensuunnitelmat

Vastanneista yrityksistä 43 prosentilla (20) ei ole lainkaan kokemusta yritystoiminnan alueellisesta hajauttamisesta. Heistä 40 prosenttia (8) ilmoittaa, että siihen ei ole ollut tarvetta. Yksittäisten työntekijöiden etätyöstä on kokemuksia 30 prosentilla vastanneista yrittäjistä. Sivutoimipisteitä on viidesosalla, mutta yhteinen toimipiste toisten yritysten kanssa vain 6 prosentilla (3). Sivutoimipisteet sijaitsevat pääasiassa kaupungeissa. Mainittuja paikkakuntia ovat Helsinki, Espoo, Kerava, Kuopio, Naantali, Raisio, Jyväskylä, Savonlinna, Imatra, Lappeenranta, Tampere, Oulu, Pori, Lahti ja Turun seutu. Kahdella yrityksellä on yhteinen toimipiste toisen yrityksen tai yritysten kanssa. Nämä toimipisteet sijaitsevat Helsingissä ja Tukholmassa.

Lemetyisen ja Kahilan (2002: 89) tutkimuksessa etätyökeskusta pidetään yhtenä varteenotettava yritystoiminnan hajauttamisen muotona. Keskus voi tarjota yksittäiselle työntekijälle sosiaalisen työyhteisön. Toimintojaan hajauttavalle yrittäjälle etätyökeskus voi puolestaan olla helppompi ratkaisu tehdä ”keskittävä hajautus” eli sijoittaa useampi etätyöntekijä saman katon alle. Monille yrityksille etätyökeskus ei kuitenkaan tule kysymykseen toimintojen hajauttamismuotona, koska tietosuoja-asioita pidetään vaikeasti ratkaistavina yhteisissä tiloissa. Vain 5 prosentilla Lemetyisen ja Kahilan kyselyyn vastanneista yrityksistä on kokemuksia etätyökeskuksista.

Koko viikon etätyötä tekeviä työntekijöitä on tässä aineistossa 27 prosentissa (13) yrityksistä, mutta lähes puolella niistä on vain yksi tällainen henkilö. Myös nämä etätyöntekijät tekevät työtään pääasiassa kaupungeissa. Työskentelypaikkoina mainitaan Helsinki, Lappeenranta, Kuopio, Raisio, Jyväskylän seutu, Savonlinna, Tampere, Pori, Rovaniemi, Turku, Kouvola, Lieto, Vähäkyrö, Irlanti, Portugali, Espanja, Ranska ja Italia. Osan viikosta etätyötä tekeviä on 18 prosentissa yrityksistä (9). Myös nämä henkilöt työskentelevät pääasiassa kaupungeissa.

Tämän tutkimuksen vastaajista 16 prosenttia (8) mainitsee etätyöhön soveltuviksi tehtäviksi erilaiset suunnittelutyöt. Niiden lisäksi soveltuviksi tehtäviksi mainitaan mm. ajattelutyöt, itsenäiset tehtävät tai projektiluonteiset työt. Soveltuvia töitä ovat vastaajien mukaan myös mm. atk-tallennus ja kuvien tallennus. Ohjelmointityön mainitsee 14 prosenttia (7) vastaajista, ja yhtä moni mainitsee käännöstyöt. Luukisen (1996: 2) mukaan etätyötä sovelletaan eniten teknisen suunnittelun alalla.

Noi 65 prosenttia (32) kaikista kyselyyn vastanneista yrittäjistä ei ole kiinnostunut perustamaan tulevaisuudessa muita toimipisteitä nykyisten lisäksi. Niistä, joita uusien toimipisteiden perustaminen kiinnostaa, yli puolet (9) haluaa perustaa toimipisteen muualle kuin nykyisen toimipaikan lähelle. Kauemmas maaseudulle on kiinnostunut siirtymään vain 2 vastaajaa ja maakunnan keskuksen lähikuntiinkin vain 3 vastaajaa. Helsinki ja muut suuremmat kaupungit tai niitä ympäröivät kunnat ovat yleisimpiä kohteita, minne toimipisteitä halutaan siirtää. Kahdeksan vastaajaa 13:sta haluaa siirtää toimintaansa suurimpiin kaupunkeihin, useimmin Helsinkiin. Perusteluna Helsinkiin siirrolle on yrityksen asiakkaiden sijainti.

Myös Helmisen ym. (2003: 50–51) mukaan vuonna 2001 etätyöntekijät asuivat suurimpien kaupunkien keskustoissa. Suhteellisesti eniten etätyötä tekivät Tampereen ja Helsingin keskustassa ja lähialueilla asuvat, ja etätyöntekijöiden työpaikat sijaitsivat melko pitkälti samoilla alueilla. Turussa etätyön tekeminen oli vähäisempää kuin pääkaupunkiseudulla ja Tampereella. Turun työssäkäyntialueella etätyöntekijöitä oli 4,6 prosenttia työllisistä haastatelluista. Kajaanin työssäkäyntialueilla etätyöntekijöiden osuus oli 6,7 prosenttia.

Kunnat voivat tarjota erilaisia tukia houkutellakseen yrityksiä siirtämään toimintaansa omaan kuntaansa. Vastanneista yrityksistä 21 prosenttia pitääkin taloudellista tukea hyvin tärkeänä yrityksen siirtymiselle. Yhteensä 38 prosentin mielestä taloudellisella tuella on merkitystä vähintään jonkin verran. Vastanneista 41 prosentin mielestä markkinointiapu on merkityksellisen yrityksen siirtymisen kannalta, mutta toisaalta 28 prosentin mielestä sillä on merkitystä jonkin verran tai paljon. Neuvonta on puolestaan merkityksellistä vastanneista 40 prosentin mielestä, mutta 34 prosentin mielestä se on jonkin verran tai hyvin tärkeää. Kunnan vuokraamalla toimitiloilla ei ole siirtymisen kannalta merkitystä 53 prosentille vastaajista, mutta 25 prosenttia sen sijaan pitää niitä jonkin verran tai hyvin tärkeinä. Markkinointiapua sekä kunnan ja yrityksen välistä yhteistyösopimusta pitää hyvin tärkeänä 18 prosenttia. Yhteistyösopimusta pitää yhteensä 40 prosenttia vastaajista ainakin jossakin määrin tärkeänä toiminnan siirtämisen kannalta.

Lemetyisen ja Kahilan (2002: 80–81, 89) tutkimuksessa kyselyyn vastanneista tietoyrityksistä 17,2 prosenttia on valmiita hajauttamaan toimintojaan maaseudulle. Kaikista yrityksistä kiinnostuneimpia yritystoiminnan hajauttamiseen ovat tieto- ja viestintäteknologian palveluyritykset, joiden toiminta ei käytännössä ole niin paikkasidonnaista kuin teknisten ja liike-elämän palveluyritysten. Tietoyritysten sijaintipaikkapäätöksiin vaikuttavat merkittävimmin työvoimaan liittyvät tekijät, joista korostui erityisesti työntekijöiden ammattitaito ja yksityiskohtaisemmin työntekijöiden pysyvyys ja saatavuus. Yritystoiminnan hajauttamisen etuina maaseudulla pidetään työvoimatekijöitä, jotka tosin korostuvat ainoastaan tieto- ja viestintäteknologian palveluyritysten kohdalla. Vastanneet tietoyritykset eivät ole kiinnostuneita hajauttamaan toimintaansa harvaan asutulle maaseudulle tai ydinmaaseudulle. Maaseudulle ei hankkeen perusteella ollut hajauttamassa toimintaansa kuin muutama yritys. Yritystoiminnan hajauttamisen mahdollisina kohdealueina korostuvat nykyisen sijaintikunnan naapurikunnat, Helsinki–Tampere–Turku -kolmio, kehittyvimmit maakuntakeskukset sekä pääradan varrella olevat kunnat Helsingistä Tampereelle.

15.3. Alueellisen hajauttamisen merkitys työntekijälle ja yritykselle

Alueellisen hajauttamisen vaikutus yrityksen toimintaan voi olla erilainen riippuen siitä, onko kyse sivutoimipisteessä työskentelystä vai yksittäisten työntekijöiden tekemästä etätyöstä. Kysymykseen alueellisen hajauttamisen vaikutuksista yrityksen toimintaan ja työntekijöihin vastasi kaksi kolmasosaa aineiston yrittäjistä. Vastaamatta jättäneistä monella ei todennäköisesti ole omakohtaista kokemusta toiminnan hajauttamisesta.

Vähiten sivutoimipisteissä työskentely vaikuttaa vastaajien mielestä työntekijöihin luottamiseen, sillä vastanneista 57 prosentin mielestä sillä ei ole asiaan vaikutusta. Tietoliikenneyhteyksiin sivutoimipisteissä työskentelyllä ei ole vaikutusta 53 prosentin mielestä ja tietoturvaan 51 prosentin mielestä. Yrityskontakteihin sivutoimipisteissä työskentelyllä sen sijaan on vastaajista 47 prosentin mielestä myönteisiä vaikutuksia. Työvoiman saantiin sillä on myönteisiä vaikutuksia 40 prosentin ja asiakaspalveluun 38 prosentin mielestä. Eniten negatiivisia vaikutuksia sivutoimipisteissä työskentelyllä koetaan olevan yrityksen sisäiseen viestintään. Tätä mieltä on 44 prosenttia vastaajista. Toimintakustannuksiin vaikutus on negatiivinen 35 prosentin mielestä.

Työntekijöiden etätyöllä koetaan olevan eniten myönteisiä vaikutuksia työntekijöiden työmotivaatioon, sillä vaikutuksia myönteisinä pitää vastanneista 54 prosenttia. Aikaisemmissakin tutkimuksissa (mm. Hanhike ym. 1998: 90) etätyöstä on todettu olevan hyötyä erityisesti työntekijälle. Vaikutusta työvoiman saantiin pitää myönteisenä 43 prosenttia, tietoliikenneyhteyksiin 41 prosenttia ja työn tehokkuuteen 39 prosenttia vastanneista. Eniten negatiivisia vaikutuksia etätyöllä puolestaan koetaan olevan yrityksen sisäiseen viestintään, sillä vaikutusta negatiivisena pitää 44 prosenttia vastanneista. Vaikutusta yrityksen hallintoon pitää negatiivisena 39 prosenttia.

Etätyön vaikutusta yrityskontakteihin ei pidetä yhtä myönteisenä kuin sivutoimipisteiden vaikutusta. Vastaajista 22 prosenttia pitää vaikutusta myönteisenä, mutta yhtä moni pitää sitä kielteisenä. Vähiten etätyölläkin on vaikutusta työntekijöihin luottamiseen, sillä 56 prosentin mielestä etätyöllä ei ole siihen vaikutusta. Puolet vastaajista on myös sitä mieltä, että etätyöllä ei ole vaikutusta hallintoon, liikenneyhteyksiin eikä tietoturvaan. Ainakaan suurena esteenä toiminnan alueellista hajauttamista ei yrityksissä siis pidetä, mutta toisaalta sille ei ole tarpeeksi puoltaviaakaan perusteita, koska käytännössä toiminnan hajauttamiseen ei yrityksissä ole laajemmin ryhdytty.

Kysymykseen alueellisen hajauttamisen eduista ja haitoista vastasi runsas puolet kaikista kyselyyn vastanneista yrittäjistä. Annetut kommentit koskevat etuja joko työntekijän tai yrityksen kannalta. Muutama vastaaja on huomionnut edut molempien kannalta. Viidesosa kaikista mainituista hajauttamisen eduista koskee sekä työskentelyaikojen joustavuutta että kustannusten alenemista. Seuraavaksi useimmin mainitaan asiakkaiden läheisyys, jonka osuus on 17 prosenttia maininnoista. Seuraavina ovat työvoiman saatavuus, työn tehostuminen eli parempi tuottavuus sekä työn ja vapaa-ajan parempi yhteensovittaminen, mikä tietenkin liittyy myös työaikojen joustavuuteen. Mahdollisuus valita oma asuinpaikkansa sekä työn mielekkyys mainitaan molemmat kaksi kertaa.

Hajauttamisen haitoista vastaajat ovat yksimielisempiä kuin sen eduista, sillä 31 prosenttia kaikista mainituista haitoista koskee työntekijän sosiaalisten kontaktien puutetta. Tiedottamisen ja tiedonkulun hankaloitumisen osuus mainituista haitoista on 24 prosenttia. Seuraavana mainitaan kontrollin puute, jonka osuus on 17 prosenttia. Asiakaskontaktien vaikeutuminen saa myös muutamain maininnan. Riippuu siitä, onko kyse työntekijän etätyöstä vai työskentelystä sivutoimipisteessä, pitävätkö vastaajat hajauttamista etuna vai haittana asiakaskontakteille. Etätyötä tehtäessä etäisyys asiakkaisiin voi olla häiritsevää, jos asiakkaat sijaitsevat toimipaikan lähistöllä ja työntekijä jossakin muualla. Jos työ sen sijaan tehdään sivutoimipisteessä, voi yritys tavoittaa asiakkaita laajemmalla maantieteelliseltä alueelta, jolloin hajauttaminen on selkeä etu. Tietoturvariskit häiritsevänä saavat tässä aineistossa vain kaksi mainintaa.

16. Keskeiset tulokset ja johtopäätökset

Muuttoliike suuntautuu pääsääntöisesti aluehierarkiassa ylöspäin (mm. Lewis 1982: 46; Tervämäki 1987). Aluehierarkiassa alaspäin suuntautuva muutto, kuten maallemuutto, on vähäisempää. Myös muuttoliikkeen teorioissa ja malleissa kuvataan usein muuttoliikkeen valtavirtoja eli keskuksiin suuntautuvaa muuttoliikettä. Maaseudulle muutto on ikään kuin tämän prosessin sivutuote. Maassamuuton suuntautumiselle sekä kaupungin ja maaseudun väliselle muuttoliikkeelle kehykset antaa yhteiskunnan kulloinkin kehitysvaihe (mm. Zelinsky 1971; Järnegren & Ventura 1977). Parhailtaan elämme Zelinskyn mallin IV vaihetta, jolle on ominaista muun muassa merkittävä kiertomuutto. Zelinskyn mallin perusajatukseksi on ihmisten kaikkinaisen liikkuvuuden jatkuva lisääntyminen.

Yksilöiden muuttopäätöksiin vaikuttavat monilla eri aluetasoilla olevat tekijät. Elinkeinojen alueellinen kehitys ja sen mukaan määräytyvä työpaikkojen siirtyminen on vaikuttanut selkeimmin viime vuosikymmenien maaseudulta pois suuntautuvaan muuttoliikkeeseen. Maaseudun perinteisten elinkeinojen pitkään jatkunut väheneminen on vääjäämättä johtanut maaseudulta pois päin suuntautuvaan muuttoliikkeeseen. Monet spatiaaliset muuttoliikettä kuvaavat mallit, kuten veto-voima- ja gravitaatiomallit, ovat osoittautuneet liian jäykiksi maaseudulle suuntautuvan muuton tarkasteluun, koska maallemuuttaja ei punnitse muuttokohdettaan pelkästään rationaalisin perustein. Muuttoliikkeen monimuotoisuuden takia usean eri tieteenalan näkemykset ovatkin muuttoliiketutkimuksessa välttämättömiä. Esimerkiksi kotiseudulle muutossa alueiden välisillä etäisyyksillä tai alueen väkiluvulla ei ole samassa määrin merkitystä muuton suuntautumiselle, eivätkä kasvavat etäisyydet välttämättä vaikuta muuttoa ehkäisevästi. Viime kädessä muuttopäätökseen ja muuton yksityiskohtiin vaikuttaa yksilön henkilökohtainen elämäntilanne. Kaupungista maaseudulle muutetaan erityisesti tietyissä elämänvaiheissa.

Yhteiskunnan alueellisen kehityksen oletetaan teoriasta riippuen johtavan lopulta joko tasapainoiseen aluekehitykseen tai kasautuvan kehityksen jatkumiseen, jolloin perifeeristen alueiden kehitys taantuu. Keskusten kasvun oletetaan aiheuttavan reuna-alueilla joko supistumisvaikutuksia (Myrdal 1957) tai leviämisaikutuksia (Hirschman 1958). Myös Friedmannin (1966) keskus-periferiamallissa uudistukset leviävät keskuksista hierarkisesti alaspäin, ja suhteellisen riippumattomat alueet muuttuvat vähitellen kasvavan metropolin periferiaksi. Nykyinen kehitys on osoittanut, että ilman kasvun ohjausta kasautuva kehitys jatkuu, ja syrjäisimpien alueiden kehitys taantuu. Vaikka tuotannon keskittyminen kerrannaisvaikutuksineen on johtanut maaseutualueiden supistumiseen ja keskusten kasvuun, on välillä ollut tasapainoisemmankin kehityksen kausia. Tasapainoteorioiden mukaan keskusten jatkuva kasvu aiheuttaa jossakin vaiheessa yhä enemmän erilaisia haittoja ja vähentää niiden vetovoimaa, mistä aiheutuu keskusten hajaantuminen ympäristöönsä eli tasapainottuva kehitys (Rannikko 1980). Suurimmat leviämisaikutukset näyttävät kuitenkin ulottuvan lähinnä keskusten läheiselle maaseudulle, jotka saavat muuttovoittoa. Tähän on syynä erityisesti kasvukeskuksien tonttipula, joka ajaa lapsiperheitä keskusten ulkopuolelle. Työmarkkina-alueet ovat myös laajentuneet, ja työssä käydään hyvinkin kaukana omasta asuinkunnasta. Silti kaukana keskuksista sijaitsevalla maaseudulla supistumisvaikutukset todennäköisesti tulevat jatkumaan tulevaisuudessakin, ja joillakin alueilla todellisenä huolenaiheena on vakituisen asutuksen häviäminen.

Muuttoliike on jo pitkään suuntautunut Suomessakin keskuksiin ja etenkin Etelä-Suomeen, minne työpaikkoja on syntynyt enemmän kuin muualle Suomeen. Ainakaan toistaiseksi keskuksiin suuntautuvaa muuttotrendiä ei ole saatu käännettyä. (Aro 2007). Pieniä aallonhuippuja maallemuutossa on aika ajoin tapahtunut, mutta pitkällä aikavälillä maaseutukuntien väestömäärä on laskenut. 2000-luvun alun jälkeen laskutrendi näyttää kuitenkin pysähtyneen. Nähtäväksi jää, mi-

ten pitkäaikaisesta kehityksestä tällä kertaa on kyse. Maaseutualueiden erilaistuminen vaikuttaa kuitenkin väijäämättömältä. Palvelujen järjestäminen syrjäseuduille jäävälle vanhenevalle väestölle tulee olemaan haastava tehtävä. Muuttovoitto kaupungin läheisissä kunnissa tulee todennäköisesti edelleen jatkumaan, mutta liian suuri tulomuutto aiheuttaa sekin ongelmia.

Vaikka kaupungit tarjoavat enemmän työ- ja uramahdollisuuksia, haluaisivat monet muuttaa maaseudulle. Maaseudulla valinnanvapaus työpaikkojen, palvelujen ja harrastusten suhteen on rajallinen, mutta kuitenkin tulee aina olemaan ihmisiä, jotka suuntaavat maaseudulle. Monipuolisen työpaikkatarjonnan sijaan maaseutu houkuttelee luonnonläheisellä ja rauhallisella asuinympäristöllä. Myös sukulaisuussuhteet luovat siteitä maaseudulle. Asumissyiden osuus maaseudulle houkuttelevista tekijöistä on kasvanut, ja niiden merkityksen voi olettaa kasvavan myös tulevaisuudessa, mikä on positiivinen asia maaseudun kannalta. Perinteisten maaseudun elinkeinojen supistuessa myös maaseudun merkitys ihmisten mielissä on muuttunut. Nykyisin maaseutu nähdään yhä enemmän asuin- ja elinympäristönä entisen tuotantoympäristön sijaan. Rouhaisen (2001: 72) mukaan maaseudun imago on melko positiivinen Suomessa, ja suomalaiset arvostavat perinteistä ja luonnonkaunista maisemaa. Maaseudun kannalta arvostusten muuttumisen heijastuminen käytännön toimintaan saattaa kuitenkin tapahtua liian myöhään. Mikäli syrjäseutujen palvelut pääsevät kuihtumaan, on niitä vaikea enää uudelleen elvyttää. Vapaa-ajanatuksen lisääntyminen kompensoi kuitenkin osaltaan vakituisen asutuksen vähenemistä.

Tässä tutkimuksessa tutkin maaseudulle muuttajia ja heidän elinkeinojaan, maaseudun yrittäjyyttä sekä yritystoiminnan alueellista hajauttamista 2000-luvun alkupuolella. Tutkimuskuntina ovat Kainuussa Hyrynsalmi ja Sotkamo sekä Varsinais-Suomessa Vehmaa ja Yläne. Maaseudun kolmijaon mukaan Hyrynsalmi ja Sotkamo kuuluvat harvaan asuttuun maaseutuun, Vehmaa ja Yläne puolestaan ydinmaaseutuun. Erityisenä kiinnostuksen kohteena tutkimuksessa on muuttaneiden pääasiallinen toiminta uudessa asuinkunnassaan. Tutkimuksen yhtenä oletuksena on, että monet haluaisivat muuttaa maaseudulle, mikäli toimeentulo siellä olisi turvattu. Muuttaneiden lisäksi tutkin myös tutkimuskunnissa toimivien yrittäjien yritystoimintaa sekä tutkimusmaakuntien pääkeskusten, Turun ja Kajaanin, yritysten toiminnan alueellista hajauttamista. Pääasiallisina tutkimusaineistoina ovat kyselyt, jotka lähetin otoksille tutkimuskuntien muuttajia ja yrittäjiä. Muuttajille suunnatun kyselyn lähetin vuonna 2001 muuttaneille, jotka sinä vuonna täyttivät 25–55-vuotta. Kyselyyn vastasi yhteensä 79 henkilöä. Yrittäjille suunnattuun kyselyyn vastasi yhteensä 97 yrittäjää. Tutkin myös yrittäjien muuttohistoriaa ja muuttajien yritystoimintaa. Toiminnan alueellista hajauttamista koskevaan kyselyyn vastasi yhteensä 49 yrittäjää Turusta ja Kajaanista. Tutkimuksen aineistoina käytin myös Väestörekisterikeskuksen ja Tilastokeskuksen aineistoja. Kyselyihin vastanneiden pienen määrän vuoksi en voi vetää tutkimustuloksista kovin yleisiä johtopäätöksiä maaseutukuntien kehityksestä, mutta tutkimus antaa kuvan työssäkäyntialueiden reunalla olevien kuntien tilanteesta. Vehmaa, Yläne ja Hyrynsalmi ovat väkiluvultaan pieniä kuntia, joten niihin vuosittain muuttavienkin määrä on melko pieni.

Pitkällä aikavälillä Varsinais-Suomen väestö- ja työpaikkakehitys on ollut selkeästi suotuisampaa kuin vastaava kehitys Kainuussa. Suomen eri alueiden piirteet ovat pitkän historiallisen kehityksen tulos, johon ovat vaikuttanut ennen kaikkea maantieteelliset olosuhteet. Vuonna 2001 esimerkiksi työllisten osuus työvoimasta oli Kainuun tutkimuskunnissa pienempi ja työttömien osuus suurempi kuin Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa. Varsinkin Hyrynsalmella työttömien osuus oli suuri. Kainuun tutkimuskunnissa oli suhteessa enemmän myös opiskelijoita ja koululaisia kuin Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa. Vehmaalla ja Yläneellä oli puolestaan suhteessa enemmän yrittäjiä kuin Hyrynsalmella ja Sotkamossa.

Jokaisessa tutkimuskunnassa työllisten lähtömuuttajien määrä ylitti vuonna 2001 selvästi työllisten tulomuuttajien määrän, ja jokaisessa tutkimuskunnassa tulomuuttajissa oli myös enemmän työttömiä kuin lähtömuuttajissa. Hyrynsalmelle ja Vehmaalle tulleista jopa viidesosa oli työttömiä. Kaikkiin muihin tutkimuskuntiin paitsi Hyrynsalmelle muutti vuonna 2001 lapsia enemmän kuin niistä lähti. Eläkeikäisiä tulomuuttajia oli Vehmaata lukuun ottamatta enemmän kuin lähtömuuttajia. Opiskelijoita jokaisesta tutkimuskunnasta lähti enemmän kuin tuli. Kainuun tutkimuskunnissa opiskelijoiden osuus lähtijöistä oli yli 20 prosenttia. Vähiten tutkimuskunnista työllisiä muutti Hyrynsalmelle. Eniten työllisiä menetti puolestaan Vehmaa, jossa heidän osuutensa oli puolet kaikista lähteneistä. Muuttoliike siis vie tutkimuskuntien väestörakennetta epäedulliseen suuntaan, kun ajatellaan työmarkkinoita ja yrittäjäyyspotentiaalia.

Maakuntien keskimääräiset tunnusluvut kuvaavat huonosti yksittäistä kuntaa, sillä maaseutukunnat ovat heterogeeninen joukko. Esimerkiksi Sotkamo ja Hyrynsalmi ovat hyvin erilaisia kuntia. Vehmaa ja Sotkamo ovat monin tavoin positiivisemman kehityksen kuntia kuin Yläne ja Hyrynsalmi. Tilastokeskuksen mukaan Vehmaalle ja Sotkamoon vuonna 2001 muuttaneet olivat keskimäärin nuorempia kuin Hyrynsalmelle ja Yläneelle muuttaneet. Hyrynsalmella ja Yläneellä eläkeläisten osuus oli noin kolmasosa kunnan väestöstä. Muuttoliike on muuttanut jo pitemmän aikaa varsinkin Hyrynsalmen ja Yläneen ikärakennetta epäedullisemmaksi, koska esimerkiksi vuonna 2001 molemmissa kunnissa lähes 60 prosenttia lähtijöistä oli alle 25-vuotiaita, mutta tulijoista heidän osuutensa oli vain runsas 40 prosenttia. Vuonna 2001 tutkimuskunnista lähti Vehmaata lukuun ottamatta enemmän alle 25-vuotiaita nuoria kuin niihin tuli.

Kehittyäkseen kunta tarvitsee nuorta väkeä ja perheitä. Myös tässä suhteessa vuoden 2001 tulomuutto oli Vehmaalla ja Sotkamossa edullisempaa kuin Yläneellä ja Hyrynsalmella. Kun Vehmaalle ja Sotkamoon muuttaneista vastaajista moni ilmoitti muuttaneensa avo- tai avioliiton solmimisen vuoksi, asui Yläneelle ja erityisesti Hyrynsalmelle moni yksinään muuttanut myös muuttonsa jälkeen yksin. Hyrynsalmelle muutti vuonna 2001 vain yksi lapsiperhe. Seuraavana vuonna tulomuutto oli kuitenkin jo vilkkaampaa kaikissa tutkimuskunnissa. Keskimäärin tutkimuskunnissa oli alle kaksi lasta vuonna 2001, mikä oli vain hieman korkeampi luku kuin koko maan keskiarvo 1,83 lasta (Tilastokeskus 2002b: 120). Suurperheistä ei siis enää voida puhua maaseudullakaan.

Myös väestön koulutusaste vuonna 2001 oli Tilastokeskuksen mukaan Hyrynsalmella ja Yläneellä alhaisempi kuin Vehmaalla ja Sotkamossa. 15 vuotta täyttäneessä väestössä tutkijakoulusteen suorittaneita oli tutkimuskunnissa vähän, korkeimmillaan noin prosentin kymmenyksen, eikä esimerkiksi Yläneellä ollut lainkaan tutkijakoulutettuja. Myös ylemmän korkeakoulusteen suorittaneita oli korkeintaan muutama prosenti. Myös jokaiseen tutkimuskuntaan muuttaneissa on aineiston mukaan paljon sellaisia henkilöitä, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa. Eriytyisen paljon tällaisia henkilöitä on Yläneellä. Toisaalta monella vastaajalla on enemmän kuin yhden alan koulutus, mikä edistää luonnollisesti työllistymistä. Väestön keskimääräistä alhaisempi koulutustaso ei silti tarkoita sitä, etteikö kunnassa voisi olla esimerkiksi vilkasta yritystoimintaa, sillä niin sanotun GEM-tutkimuksen mukaan yrittäjäyysaktiivisuuden taso päinvastoin laskee Suomessa koulutustason nousun myötä (Arenius & Autio: 8).

Sotkamon suhteellisen edullinen väestönkehitys ja hyvä yritysilmasto osoittavat, että kunnan sijainti kaukana Etelä-Suomesta ja sen keskuksista ei ainakaan vielä ole esteenä kunnan menestymiselle. Maaseutukunnan on mahdollista menestyä myös Kainuussa, mikäli sillä on riittävästi vetovoimaa ja tahtoa edistää yrittäjäyttä. Kainuun maakunta kuuluu niihin alueisiin Suomessa, joissa on paras luonnonmaantieteellinen matkailupotentiaali. Sotkamossa on osattu hyödyntää luonnon tarjoamia mahdollisuuksia ja tehty kuntaa tunnetuksi merkittävänä matkailualueena.

Sotkamo on tutkimuskunnista myös väestömäärältään suurin ja ainoa, joka sijaitsee maakunnan pääkeskuksen vieressä. Vehmaa puolestaan on edelleen vahvaa maatalousaluetta, ja pendelöintitietäisyys sieltä Turkuun on kohtuullinen. Hyrynsalmen ja Yläneen negatiivisempaa väestökehitystä selittää ainakin osittain niiden sijainti kauempana maakuntansa keskuksesta. Yläneeltä pendelöinti Turkuun on etäisyyden kannalta vielä mahdollista, mutta Hyrynsalmelta Kajaaniin oleva 70 kilometrin pituinen työmatka alkaa olla jo pendelöijän sietokyvyn ylärajoilla. Jari Kainulaisen (2003) mukaan hyvinvointivaltion perusta on kuitenkin vielä siinä määrin vahva, että syrjäisen maaseutukunnan väestön hyvinvointi ei ole mitenkään erityisesti uhattuna.

Työssäkäyntiliikenne on jatkuvasti lisääntynyt ja työmarkkina-alueet ovat laajentuneet. Myös tutkimuskunnissa asuvien työpaikkakunnat sijaitsevat laajalla alueella, vaikkakaan jokaisen työssäkävyn kohdalla kysymys ei varmasti olekaan päivittäisestä työmatkasta. Pendelöinti on käytännössä etätöitä selvästi merkittävämpi vaihtoehto maaseudun asukkaille. Tilastokeskuksen mukaan Vehmaalla ja Yläneellä pendelöijien osuus oli melko suuri vuonna 2001, noin 40 prosenttia työllisistä molemmissa kunnassa. Hyrynsalmella ja Sotkamossa tämä osuus oli sen sijaan huomattavasti vähäisempi, noin 20 prosenttia työllisistä. Maakunnan keskus kerää eniten pendelöijä Vehmaalla, Yläneellä ja Sotkamossa. Keskukseen pendelöivien osuus vuonna 2001 oli näissä kunnissa 13 ja 14 prosentin välillä. Hyrynsalmella suurempi osa työssäkävivistä pendelöi Suomussalmelle, vaikka Suomussalmenkin osuus Hyrynsalmen pendelöijistä oli vain noin 6 prosenttia. Huolimatta lisääntyvän liikenteen aiheuttamista haitoista pendelöinti on hyväksyttävä yhtenä vaihtoehtona pitää maaseutu asuttuna. Siitä tosin hyötyvät lähinnä tarpeeksi lähellä vahvoja keskuksia sijaitsevat kunnat.

Asumisen merkitys maallemuuton motiivina tulee esille myös tässä tutkimuksessa. Työ ja toimeentulo muuton motiiveina eivät sen sijaan korostuneet siinä määrin, että voisi olettaa jokaisen muuttajan ennen muuttoaan varmistaneen toimeentulonsa uudessa asuinkunnassaan. Maaseutumaisen, rauhallisen ja väljän asuin ympäristön merkitys muuttajille ilmenee selvästi. Jokaisessa tutkimuskunnassa asumiseen liittyviä syitä on vastaajilla suhteessa enemmän kuin työhön liittyviä syitä, jotka ovat toiseksi suurin motiivien ryhmä. Myös sosiaaliset suhteet ovat merkittävä motiiviryhmä. Maaseutuasuminen saa eniten myös ykkössijoja eli moni muuttaja ilmoittaa sen tärkeimmäksi muuttomotiivikseen. Vaikka halu asua maaseutumaisessa ympäristössä ei olisikaan muuton tärkein motiivi, mainitsevat useimmat vuonna 2001 muuttaneet vastaajat sen yhdeksi muuttoonsa vaikuttaneeksi tekijäksi. Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa asumismotiivien ja työmotiivien välinen ero on asumismotiivien hyväksi suurempi kuin Kainuun tutkimuskunnissa. Eläköitymisen osuus muuton motiiveista on vähäinen. Omien juurien merkitys on hieman tätä suurempi.

Tämän tutkimuksen muuttajista moni täyttää Oksan ja Rannikon (1995:3) elämäntapamuuttajan tunnusmerkit. Elämäntapamuuttajilla lähtökohtana on elämäntavan muutos, halu päästä pois ruuhkista ja jonoista sekä halu lisätä oman elämäntyylinsä hallintaa. Tällaisen muuton on arvioitu lisääntyvän tulevaisuudessa, jolloin muodostuu uusi muuttajaryhmä työn ja elinkeinon vuoksi muuttavien rinnalle (Heikkilä 1999: 31). Tämän tutkimuksen muuttajat edustavat tavanomaisia ammattiryhmiä, eikä heidän joukossaan juurikaan ole esimerkiksi vapaita taiteilijoita tai käsityöläisiä, joiden kaltaisia maaseudun usein ajatellaan houkuttelevan. Kyselyyn vastanneiden muuttajien tai yrittäjien joukossa ei myöskään ole uusien maaseutuammattien, esimerkiksi mökkitalonmies, harjoittajia. Tutkimusaineisto on kuitenkin varsin pieni, ja uudenalaisten ammattiryhmien osuus maaseudulla luultavasti lisääntyy. Matkailun ja siihen liittyvien oheispalvelujen ohella juuri edellä mainitun kaltaisilla ammateilla tulee olemaan tarvetta, jotta aikaisemmin julkisilla varoilla tuotetut palvelut saadaan jatkossakin hoidettua.

Tutkimuksessa tulee esille myös kotiseudun merkitys muuttovirtoihin, mikä ilmeni jo Ravensteinin (1885) tutkimuksessa. Tämän tutkimuksen muuttajista saman maakunnan sisältä on kotoisin vähintään puolet jokaiseen tutkimuskuntaan muuttaneista; Yläneelle ja Vehmaalle muuttaneista jopa kaksi kolmasosaa. Koska muuttajat valitsevat usein tutun kunnan asuinkunnakseen, on paluumuutto varsinkin pienille ja syrjäisille maaseutukunnille tärkeä. Suomessa onkin vielä paljon ihmisiä, joiden juuret ovat syrjäseuduilla. Näiden ihmisten siteiden säilymiseen kotiseudulleen tulisi kiinnittää erityistä huomiota. Ilman henkilökohtaisia siteitä ei ole realistista odottaa, että ihmiset muuttaisivat sankoin joukoin syrjäseuduille, joissa kaikille ei riitä toimeentulomahdollisuuksia eikä palveluja.

Monet suuriin ikäluokkiin kuuluvat henkilöt ovat toimeentulomahdollisuuksien puuttuessa joutuneet aikoinaan lähtemään kotiseudultaan. Hunnakon ja Palmin (2002) mukaan suurissa ikäluokissa piileekin huomattava maallemuuttopotentiaali. Tilastojen mukaan suurten ikäluokkien siirtyminen eläkkeelle alkaisi kiihtyä vuoden 2005 jälkeen. Kuitenkin heidänkin tutkimuksensa mukaan niin sanotut kasvukeskukset ja niiden ympäristökunnat ovat vetovoimaisempia kuin muut alueet. Tässä tutkimuksessa ei vielä ilmene eläkeiässä olevien tai sitä lähestyvien merkittävää tulomuuttoa. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2001 Hyrynsalmelle, Sotkamoon ja Yläneelle muuttaneista 8 prosenttia oli vähintään 55-vuotiaita, ja Vehmaalle muuttaneista tämän ikäisiä oli 11 prosenttia. Tutkimuskuntien koko väestöstä tämän ikäisten osuus samana vuonna oli 27–34 prosentin välillä.

Valtaosa vuonna 2001 muuttaneista vastaajista ilmoittaa viihtyvänsä asuinkunnassaan. Suurin osa Hyrynsalmella, Vehmaalla ja Yläneellä mainitsee edullisen asumisen sekä yleisesti maaseudulla asumisen tärkeimpinä viihtyvyytensä edellytyksinä. Sotkamossa tärkeimpänä viihtyvyyden edellytyksenä pidetään sen sijaan työpaikan saamista. Viihtyvyyttä lisäävinä tekijöinä vastaajat tuovat useimmiten esille peruspalvelujen ja muiden palvelujen merkityksen omalle viihtymiselleen. Seuraavaksi yleisimmin vastaajat mainitsevat työnsaannin ja yleensä työllisyyden parane- misen viihtyvyyttä lisäävänä tekijänä. Hyrynsalmelaiset ja yläneläiset muuttajat ja yrittäjät pitävät kuntansa työllisyystilannetta keskimäärin huonompana kuin sotkamolaiset ja vehmaalaiset. Tyytyväisyydestään huolimatta muutama vastaaja sekä Hyrynsalmella, Sotkamossa että Yläneellä on harkinnut vakavasti poismuuttoa. Muuttopäätöksen on jo tehnyt yksi sotkamolainen, yksi yläneläinen ja kaksi vehmaalaisista. Sen lisäksi tutkimuskunnissa on sellaisia henkilöitä, jotka ovat miettineet mahdollista poismuuttoa.

Oma merkityksensä syrjäseutujen tulevalle kehitykselle on myös sillä, minne muuttajat kunnassa asettuvat. Näyttää siltä, että myös maaseudulle muuttajat usein valitsevat asuinpaikakseen kunnan taajaman. Esimerkiksi vuosina 1996–2002 tutkimuskuntiin muuttaneiden enemmistö muutti Väestörekisterikeskuksen tietojen mukaan taajamiin. Taajamiin muuttivat erityisesti eläkeikää lähestyvät ja sitä vanhemmat ikäluokat. Kainuussa taajamiin muutto oli Varsinais-Suomeakin voimakkaampaa. Aineiston perusteella eläkeläisten tuleva maallemuutto ei ole vastaus ainakaan syrjäisempien maaseutualueiden asuttuna säilymiseen. Kainuussa etäisyydet kuntien syrjäkyliltä kuntakeskuksiin ovat usein liian pitkiä palvelujen saatavuutta ajatellen. Varsinais-Suomessa sen sijaan pisimmätkin etäisyydet kuntien reuna-alueilta keskusta-alueille ovat huomattavasti lyhyempiä.

Vuonna 2001 tutkimuskunnista pois muuttaneiden työllisten enemmistö muutti Tilastokeskuksen mukaan kaupunkeihin. Vuonna 2001 sekä tulo- että lähtömuutto keskittyivät Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa selvästi enemmän oman maakunnan sisälle kuin Kainuun tutkimuskunnissa. Kainuusta on todennäköisesti jouduttu useammin lähtemään toimeentulon perässä muualle Suomeen. Esimerkiksi pääkaupunkiseutu on muuttokohteena ollut kainuulaisille paljon merkittävämpi kuin varsinaissuomalaisille. Kainuun tutkimuskuntiin muuttaneilla tulomuuton muuttomatkat ovatkin keskimäärin paljon pidempiä kuin Varsinais-Suomen tutkimuskuntiin muutta-

neilla. Pisin muuttomatka, keskimäärin 300 kilometriä, on hyrynsalmelaisilla. Sotkamolaisetkin ovat muuttaneet keskimäärin 204 kilometrin päästä, kun taas vehmaalaisten muuttomatkan keskiarvo on 84 kilometriä ja ylänäläisten vain 59 kilometriä.

Kun puhutaan maaseudun asukkaiden toimeentulomahdollisuuksista, kohdistuvat odotukset etenkin yritystoimintaan, mutta myös etätyöhön. Etätyö on maaseudulle ikuinen lupaus, jota ei ainakaan vielä ole kyetty lunastamaan. Huolimatta lukuisista etätyötä koskevista tutkimuksista ja sen edistämiskampanjoista ei siitä ole tullut laajemmasta mitasta työskentelyvaihtoehtoa sen enempää maaseudun kuin muidenkaan alueiden asukkaalle. Myös tässä tutkimuksessa muuttajista vain harva tekee etätyötä, ja heistäkin lähes kaikki tekevät etätyötä vain osan työajastaan. Muuttaneista monet ovat sellaisissa tehtävissä, joihin etätyö ei edes sovellu. Muuttajien suhteellisen alhainen koulutustaso ei myöskään edistä etätyön käyttöönottoa. Etätyö soveltuu usein parhaiten korkeasti koulutettujen työtehtäviin, ja sitä käytetään useimmiten innovatiivisissa, tietoa käsittelevissä yrityksissä, jotka suosivat sijoittumisessaan keskuksia. Etätyön lisääntymistä tulevaisuudessa edistänee kuitenkin se, että väestön koulutustaso nousee koko ajan, joten myös potentiaalisten etätyöntekijöiden määrä lisääntyy. Etätyökeskukset vaikuttavat jääneen vähälle huomiolle etätyön mahdollisuuksia mietittäessä. Etätyökeskuksissa työskentely vähentäisi monia etätyön ongelmia, kuten esimerkiksi sosiaalisten suhteiden puuttumista. Etätyökeskusta pidetään myös Lemetyisen ja Kahilan (2002: 89) tutkimuksessa varteenotettavana yritystoiminnan hajauttamisen muotona. Yritysten omien panostusten ohella etätyökeskuksia voitaisiin tukea myös julkisella rahoituksella.

Vehmaalla ja Yläneellä maa- ja metsätaloudella on edelleen vankka asema elinkeinojen joukossa. Tilastokeskuksen mukaan kuntien työllisistä viidesosa työskenteli maa- ja metsätaloudessa vuonna 2001. Yhtä paljon Yläneellä työskenteli myös teollisuudessa, ja kuntaan samana vuonna muuttaneista suhteessa vieläkin suurempi osa toimi teollisuuden alalla. Kainuun tutkimuskunnissa palvelusektori oli puolestaan vahvemmin edustettuna kuin Varsinais-Suomen tutkimuskunnissa. Hyrynsalmelle vuonna 2001 muuttaneista neljäsosa työskenteli terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelujen toimialalla, ja se oli myös lähtömuuttajien suurin toimiala. Vehmaalla suurimpia muuttajaryhmiä olivat teollisuuden sekä tukku- ja vähittäiskaupan alalla työskentelevät. Sotkamossa puolestaan kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut sekä liike-elämän palvelut olivat tulijoiden suurimmat toimialat. Eniten lähtijöitä Sotkamossa oli teollisuuden alalla.

Hyrynsalmella ja Sotkamossa sekä muuttaja- että yrittäjäkyselyyn vastanneet pitivät matkailua selvästi kannatettavimpana alana uutta yritystoimintaa ajatellen, ja myös Yläneellä matkailu on suosituimpia yritysaloja. Vain Vehmaalla matkailu ei ole kolmen parhaana pidetyn yritystoiminta-alan joukossa. Matkailu on etenkin Kainuun tutkimuskunnille hyvin tärkeä toimiala, johon kunnissa myös halutaan panostaa. Tutkimuskunnista kuitenkin vain Sotkamossa majoitus- ja ravitsemistoiminnan osuus työllisistä ylitti viisi prosenttia vuonna 2001. Alalla onkin vielä laajentumispotentiaalia alan yrittäjyyttä ajatellen. Kainuu ei ehkä maatalousalueena ole paras mahdollinen, mutta matkailualueena sillä on kaikki edellytykset olla vetovoimainen alue, jopa Lapin matkailun veroinen. Vetovoimaisen luonnon lisäksi Kainuun etuna Lappiin verrattuna on sijainti lähempänä Etelä-Suomea, missä matkailun suurin asiakaspotentiaali asuu.

Pienteollisuus on kolmen kannatetuimman yritystoiminta-alan joukossa muualla paitsi Hyrynsalmella. Hyrynsalmella koetaan olevan mahdollisuuksia myös sosiaali- ja terveystalouden mahdollisuuksiin. Yläneellä ja Vehmaalla puolestaan uskotaan edelleen maa- ja metsätalouden mahdollisuuksiin. Yläneellä ja Vehmaalla on paljon myös teollisuuden alan työllistä työvoimaa, joka käy työssä kotikuntansa ulkopuolella. Näissä kunnissa saattaisikin nykyistä useammalla pienteollisuuden yrityksellä olla menestymisen mahdollisuuksia. Hautamäen (2002: 139) mukaan maaseudun säilyminen elävänä voidaan turvata nimenomaan teollisen yritystoiminnan avulla, koska hänen mu-

kaansa vain teollisuus pystyy luomaan niin paljon uusia työpaikkoja, että maaseudulla voi asua riittävä määrä ihmisiä. Viime aikainen teollisuusyritysten siirtyminen ulkomaille on kuitenkin ollut siinä määrin voimakas trendi, ettei maaseutua voida rakentaa vain teollisuuden varaan.

Ei ole yllättävää, että uuden yritystoiminnan kannalta epäedullinen toimiala kaikkien tutkimuskuntien vastaajien mielestä on kalastus, mutta myös esimerkiksi kaupan ja ravintola-alan mahdollisuudet koetaan huonoiksi. Kalastus vaatii omanlaistaan toimintaympäristöä, mutta ravintola-alan valinta on yllättävämpi, koska se on kytköksissä matkailuun, jota pidetään yhtenä kannattavimmista toimialoista. Hyrynsalmella myös tietotyö kuuluu vähiten kannatusta saaneiden alojen joukkoon.

Vuonna 2001 tutkimuskuntien eri toimialojen työllisistä yrittäjien osuus verrattuna palkansaajien osuuteen oli suurin maa- ja metsätalouden alalla. Tilastokeskuksen mukaan Vehmaalla 88 prosenttia alan työllisistä oli yrittäjiä, ja palkansaajia oli vain 12 prosenttia. Muissakin tutkimuskunnissa yli kaksi kolmasosaa maa- ja metsätalouseläällä toimivista oli yrittäjiä. Muiden toimialojen työllisistä sen sijaan valtaosa oli palkansaajia. Rakentamisessa yrittäjien osuus oli hieman suurempi, Vehmaalla jopa 32 prosenttia. Kuljetuksen, varastoinnin ja tietoliikenteen toimialalla yrittäjien osuus ylitti joka kunnassa 25 prosenttia; Hyrynsalmella tämä osuus oli jopa 35 prosenttia. Sosiaali- ja terveystalouden osuus yritystoiminnassa oli tutkimuskunnissa vielä hyvin vähäinen, muutaman prosentin luokkaa, joten kasvupotentiaalia on alan yrittäjyyttä ajatellen. Mielenkiintoista on se, että majoitus- ja ravitsemisalalla Yläneellä ja Vehmaalla suurempi osa toimii yrittäjinä kuin Hyrynsalmella ja Sotkamossa. Todennäköisesti yhtenä syynä on se, että Varsinais-Suomen kunnista puuttuvat Kainuun suurten matkailukeskusten kaltaiset työllistäjät. Vehmaalla ja Yläneellä pienet matkailuyritykset toimivat usein maatilan yhteydessä täydentävänä elinkeinona työllistäen lähinnä yrittäjän itsensä.

Yrittäjätuloa saaneiden määrästä päätellen tutkimuskuntien tulo- ja lähtömuuttajissa yrittäjiä oli vähän. Yläneellä heitä oli kuitenkin suhteessa eniten, noin neljäsosa kaikista vuoden 2001 tulo- ja lähtömuuttajista. Muuttajien yritystoiminta lisääntyy kuitenkin hieman muuton jälkeen. Jokaisessa tutkimuskunnassa vähintään puolet muuttaneista yrittäjistä on aloittanut yritystoimintansa vasta muuttonsa jälkeen, mikä saattaa olla merkki palkkatyön saannin vaikeuksista. Kainuussa suhteellisesti vielä hieman suurempi osa kuin Varsinais-Suomessa on aloittanut yritystoiminnan muuton jälkeen. Itsensä työllistäminen on yrittäjillä myös tärkein toimialan valintaan vaikuttanut syy. Riepposen (1995: 42) mukaan työllisyysperusteinen ryhtymispäätöksen tehneiden yrittäjien on tutkimuksissa todettu kuitenkin menestyvän heikommin kuin sellaisten, joiden ryhtymispäätökseen ovat vaikuttaneet markkinatilanteeseen liittyvät perusteet.

Tutkimuskunnissa toimivat yritykset ovat pääasiassa pieniä, joten ne eivät ole kovin merkittäviä työllistäjiä, vaikka yrittäjän itsensä työllistäjänä niiden merkitys onkin kiistaton. Kaikissa tutkimuskunnissa vähintään puolet vastanneista yrittäjistä työllistää vain itsensä. Ulkopuolisten työntekijöiden palkkaaminen on yrityksissä hyvin vähäistä, ja palkattu työvoima on pääasiassa kiereavun luonteista. Toive siitä, että maallemuuttaja toisi muuttaessaan mukanaan myös elinkeinon itselleen ja kenties jollekin muullekin kuntalaiselle, ei tässä tutkimuksessa saa juuri vahvistusta. Eivät pelkästään yrittäjät, vaan myös monet muuttajat pitävät yritystoiminnan edistämistä tärkeänä työllisyyden hoidon keinona omassa asuinkunnassaan.

Maaseutusjaintiin liittyviä yritystoiminnan ongelmia yrittäjät tuovat esille melko vähän, eikä monikaan yrittäjä kokenut kunnan syrjäistä sijaintia haittana omalle yritystoiminnalleen. Esimerkiksi työllistämiseen liittyvät ongelmat eivät suuremmassa määrin näytä liittyvän kunnan sijaintiin. Sijainti kauempana keskuksesta ei näyttäisi olevan ainakaan suurena esteenä yrityksen toiminnalle. Osa kuntien vastaajista on kuitenkin sitä mieltä, että toimiminen isommalla paikka-

kunnalla olisi helpompaa. Sellaiset, jotka kokevat maaseutusijainnin mahdottomana, eivät alun perinkään muuta maaseudulle tai aloita siellä yritystoimintaa. Suhteessa eniten vastanneista yrittäjistä yritystoimintansa lopettaneita on Hyrynsalmella. Lopettamisen syynä on ollut heikko kannattavuus tai eläkkeelle jäänti.

Tutkimistani turkulaisista ja kajaanilaisista yrityksistä harva on kiinnostunut toimintansa hajauttamiseen kaupungin ulkopuolelle. Yritystoiminnan alueellisella hajauttamisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sekä yrityksen sivutoimipisteitä että yksittäisten työntekijöiden etätyötä. Kyselyyn vastanneista Turun ja Kajaanin yrittäjistä runsaalla 40 prosentilla ei ole lainkaan kokemusta hajauttamisesta. Yleisin syy on se, ettei hajauttamiseen ole ollut tarvetta. Vastanneista yrittäjistä 30 prosentilla on kokemusta yksittäisten työntekijöiden etätyöstä, ja sivutoimipisteitä on viidesosalla, mutta yhteinen toimipiste muiden yritysten kanssa on ainoastaan muutamalla yrityksellä. Sivutoimipisteet sijaitsevat pääasiassa kaupungeissa. Koko viikon etätyötä tekeviä työntekijöitä on runsaassa neljänneksessä, mutta lähes puolella näistä on vain yksi tällainen henkilö. Osan viikosta etätyötä tekeviä on vajaalla viidenneksellä yrityksistä. Myös etätyöntekijät työskentelevät pääasiassa kaupungeissa. Kaupungeissa yrityksille tärkeät yrityspalvelut, työntekijät ja asiakkaat ovat luonnollisesti helpommin saavutettavissa kuin maaseudulla.

Kaksi kolmasosaa vastanneista yrittäjistä ei ole kiinnostunut tulevaisuudessakaan perustamaan muita toimipisteitä nykyisten lisäksi. Yleisimmin Helsinki ja muut suuremmat kaupungit tai niitä ympäröivät kunnat kiinnostavat niitä, jotka ovat kiinnostuneita toiminnan hajauttamisesta. Yleisimpänä perusteluna kiinnostukselle siirtyä Helsinkiin on yrityksen asiakkaiden sijainti. Vain kaksi vastaajista on kiinnostunut toiminnan siirtämisestä kauemmas maaseudulle. Tärkein yrityksen sijoittumiseen vaikuttanut syy aineiston kaikilla vastanneilla yrittäjillä on yrityksen omistajan tai perustajan asuinpaikka. Siten myös yrityksen sijoittumisen voidaan todeta olevan yhteydessä ihmisten asuinpaikan valintaan. Jos jollekin alueelle toivotaan lisää yritystoimintaa, olisi-kin tärkeää olla selvillä yksilöiden asuinpaikan valintaan vaikuttavista tekijöistä.

Vastaajien mielestä sekä sivutoimipisteessä työskentely että etätyö vaikuttavat myönteisimmin työntekijöiden työmotivaatioon ja työvoiman saantiin. Eniten negatiivisia vaikutuksia vastaajat kokevat sivutoimipisteissä työskentelyllä ja etätyöllä olevan yrityksen sisäiseen viestintään. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa etätyöstä on todettu olevan hyötyä erityisesti työntekijälle. Kilpailu osaavasta työvoimasta todennäköisesti lisääntyy tulevaisuudessa, mikä saattaa edistää myös etätyön käyttöönottoa yrityksissä. Yrityksen haluama työntekijä ei välttämättä halua asua kaupungissa tai muuten yrityksen lähellä, jolloin yrityksen on työntekijä saadakseen hyväksyttävä hänen etätyöskentelynsä.

Tämän tutkimuksen mukaan etätyön esteinä yleisesti pidetyt luottamus- ja tietoturvaongelmat eivät näyttäisi olennaisesti olevan esteenä toiminnan alueelliselle hajauttamiselle. Vastanneista lähes 60 prosenttia on sitä mieltä, ettei sivutoimipisteissä työskentely tai työntekijän etätyö vaikuta työntekijöihin luottamiseen. Puolet vastanneista ei koe sillä olevan vaikutusta myöskään tietoturvaan. Mitään suuria esteitä ei yritystoiminnan alueelliselle hajauttamiselle tämän tutkimuksen mukaan ole, mutta sille ei ilmeisesti ole tarpeeksi puoltaviakaan perusteita, koska käytännössä alueelliseen hajauttamiseen ei ole kyselyyn vastanneissa yrityksissä laajemmin ryhdytty.

Tärkeimpinä alueellisen hajauttamisen etuina viidesosa vastanneista mainitsee työskentelyaikojen joustavuuden ja kustannusten alenemisen. Seuraavaksi useimmin mainitaan asiakkaiden läheisyys. Hajauttamisen haitoista vastaajat ovat yksimielisempiä kuin sen eduista, sillä lähes kolmasosa mainituista haitoista koskee työntekijän sosiaalisten kontaktien puutetta. Tiedottamisen

ja tiedonkulun hankaloitumisen osuus mainituista haitoista on neljäsosa. Mahdollisuuden valita oma asuinpaikkansa mainitsee kaksi vastaajaa, joten sitä ei nähdä toistaiseksi merkittävänä motiivina etätöiden käytölle. Vain kaksi vastaajaa kokee haittatekijänä tietoturvariskit.

Halu asua ja yrittää maaseudulla on kaikesta huolimatta monen toive. Julkisen vallan olisikin ryhdyttävä tukemaan maaseutuasumista ja maaseudun yritystoimintaa aiempaa tarmokkaammin. Maaseudun kehittämistä ei voida jättää yksittäisten EU-projektien varaan. Maaseudun hankkeet ovat yleensä pieniä, ja niiden pitkän aikavälin työllisyysvaikutukset ovat vähäisiä. (mm. Hautamäki 2002: 142–143; Katajamäki 2004). EU:n laajentuessa Suomelle ei myöskään riitä samassa määrin tukea kuin tähän asti. Kehittämishankkeiden merkitystä ei silti sovi vähätellä. Konkreettisia tuloksia tuottaneet kehittämishankkeet ovat usein liittyneet syrjäseutujen palvelujen järjestämiseen. Hankkeet ovat tarpeellisia ja niille on tilausta, mutta jos alueille ei muuta uusia ihmisiä, palveluratkaisut ainoastaan viivyttävät alueiden autioitumista.

Julkisen vallan toimet ovat tehokkaimmin ohjanneet ihmisten liikkumista ja asutuksen suuntautumista maassamme. Enää julkisen vallan ohjaus ei samassa määrin ole mahdollista, mutta jotta maaseutu saadaan säilymään elävänä myös tulevaisuudessa, olisi julkisen vallan toimittava asian puolesta. Perroux (1955) totesi jo 1950-luvulla, että valtiovallan puuttuminen asioihin merkitsee ensi sijassa sitä, että reuna-alueille perustetaan vastaavanlaisia kasvukeskuksia kuin on syntynyt luontaisesti markkinavoimien kasvun myötä kasvualueilla. Niin kauan kuin Suomessa säilyy vahvoja valtakunnanosakeskuksia, vetävät ne puoleensa ihmisiä, ja tästä hyötyvät myös ympäröivät kunnat. Jos siis koko Suomi halutaan pitää asuttuna, pitäisi se tasaisesti kattaa vahvoilla aluekeskuksilla. Vaikka kaikkein syrjäisimmille seuduille ei enää riittäisikään muuttajia, edistää myös muutto maakuntien keskuksiin alueiden hyvinvointia, koska keskuksilla on heijastusvaikutuksia ympäristöönsä (Friedmann 1966). Valtion laitosten hajasijoittaminen on yksi, joskaan ei ongelmaton, keino ylläpitää työpaikkoja myös Etelä-Suomen ulkopuolella (mm. Yliskylä-Peuralahti 2004).

Kuntaliitokset ja kuntien yhteistoiminnan lisääminen entisestään on tarpeellista, sillä pienillä syrjäisillä kunnilla on vaikeuksia selviytyä lakisäateisten palvelujen järjestämisestä, mikä edelleen kiihdyttää lähtömuuttoa. Ratkaisumalleja palvelujen järjestämiseksi haetaankin parhaillaan meneillä olevasta kunta- ja palvelurakennemuutuksesta, jonka lait tulivat voimaan helmikuussa 2007. Tavoitteena on se, että nykyisin kuntien vastuulla olevat palvelut saavat riittävän vahvan rakenteellisen ja taloudellisen perustan niiden järjestämisen ja tuottamisen turvaamiseksi tulevaisuudessa. Lakiin sisältyy säännös menettelystä, jolla pyritään turvaamaan erityisen vaikeassa taloudellisessa asemassa olevien kuntien mahdollisuudet tarjota asukkailleen lainsäädännön edellyttämät palvelut. Riittävä väestöpohja toteutetaan yhdistämällä kuntia ja liittämällä osia kunnista toisiin kuntiin. Lain mukaan kunnassa tai yhteistoiminta-alueella, joka huolehtii perusterveydenhuollosta ja siihen kiinteästi liittyvistä sosiaalitoimen tehtävistä, on oltava vähintään noin 20 000 asukasta. Ammatillisen peruskoulutuksen osalta asukasmäärän on oltava vähintään noin 50 000. Kuntajakolain mukaan kunnan tulee muodostua työssäkäyntialueesta tai muusta sellaisesta toiminnallisesta kokonaisuudesta, jolla on taloudelliset ja henkilöstövoimavaroihin perustuvat edellytykset vastata palveluiden järjestämisestä ja rahoituksesta. (Sisäasiainministeriö 2007).

Näyttää siltä, että maaseudun asukkaista merkittävä osa saa elantonsa tulevaisuudessa muualta kuin omasta asuinkunnastaan. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (2007) tuoreen julkaisun mukaan työssäkäynti kaupungissa maaseudulta käsin on kasvanut vaikutuksiltaan merkittävimmäksi maaseudun elinkeinohaaraksi. Maalla asumista tulisikin edistää ja pyrkiä poistamaan asumisen esteitä. Keinoina tähän ovat mm. maan kaavoitus tonttitarjonnan lisäämiseksi sekä vanhojen tyhjiin jääneiden kiinteistöjen saaminen asuinkäyttöön. On tärkeää kiinnittää huomiota

houkuttelevien asuinympäristöjen kehittämiseen, sillä se vaikuttaa myös yrittäjien ja heidän yritystensä sijoittumiseen. Riittävät palvelut ovat oleellinen osa kuntaan muutossa ja kunnassa viihtymisessä, mutta myös uusien asukkaiden ja yritysten huomioiminen kunnan taholta on tärkeää kunnassa viihtymisen ja sinne jäämisen kannalta.

Liitteet

Kysymykset Hyrynsalmelle, Sotkamoon, Vehmaalle ja Yläneelle muuttaneille

Taustatiedot

1. Asuinkuntanne?
2. a) Syntymävuotenne?
b) Puolisonne syntymävuosi?
3. Sukupuolenne?
4. Siviiliasäätynne ennen muuttoa nykyiseen asuinkuntaanne, heti muuton jälkeen ja tällä hetkellä?
5. Taloutenne ennen muuttoa nykyiseen asuinkuntaanne, heti muuton jälkeen ja tällä hetkellä?
6. Talouteenne kuuluu ___ henkilöä, joista alle 18-vuotiaiden lasten syntymävuodet ovat _____
7. Teidän ja puolisonne peruskoulutus?.
8. Teidän ja puolisonne ammatillinen koulutus?
9. Teidän ja puolisonne koulutusala?

Asuminen ja muutto

10. Missä kunnassa/kunnissa olette viettänyt lapsuutenne?
11. Mistä tunnette olevanne kotoisin?
12. Mistä kunnasta muutitte nykyiseen asuinkuntaanne?
13. Minä vuonna muutitte?
14. Millaisella alueella asuitte ennen muuttoanne?
15. Miksi muutitte nykyiseen asuinkuntaanne?
16. Mitkä olivat järjestyksessä kolme tärkeintä muuttosyytä?
17. Harkitsitteko muita muuttokohteita kuin nykyinen asuinkuntanne?
18. Asuinalueenne heti muuton jälkeen ja tällä hetkellä?
19. Oletteko muuttanut kunnan sisällä?
20. Kuinka pitkä matka kotoanne on kuntanne keskustaan?
21. Mikä olisi mielestänne pisin kohtuullinen matkustusaika kotoanne maakuntanne keskustaan?
22. Mitkä tekijät vaikuttavat omaan viihtyvyyteenne nykyisessä asuinkunnassanne?
23. Oletteko viihtynyt kunnassa?
24. Mitkä asiat lisäisivät viihtyvyyttänne?
25. a) Oletteko harkinnut muuttoa pois kunnasta?

b) Jos olette päättänyt muuttaa, niin minne (kunta ja sen osa-alue) ja miksi?

Työ ja toiminta

26. a) Pääasiallinen toimintanne ennen muuttoa, heti muuton jälkeen ja tällä hetkellä?

b) Puolisonne pääasiallinen toiminta?

27. Mitkä ovat bruttotulonne kuukaudessa?

a) vastaajan tulot _____ euroa b) puolison tulot _____ euroa

28. Millaisena pidätte kuntanne yleistä työllisyystilannetta?

29. Mitä keinoja tulisi mielestänne käyttää kunnan työttömyyden vähentämiseen?

30. Millä toimialoilla uskotte yritystoimintaa suunnittelevan saavan toimeentulon omassa kunnassanne?

31. Millä alalla/aloilla arvioisitte olevan parhaimmat yrittämisen mahdollisuudet?

32. Ellette Te tai puolisonne jo ole yrittäjiä, oletteko harkinnut yrityksen perustamista nykyisessä asuinkunnassanne?

33. Jos vastasitte 'kyllä' edelliseen kysymykseen, mikä on ollut esteenä yrityksen perustamiselle?

Työelämään liittyvät kysymykset

34. Missä kunnassa työpaikkanne sijaitsee?

35. Työmatkanne pituus yhteen suuntaan on _____ km ja puolisonne työmatkan pituus yhteen suuntaan on _____ km.

36. a) Mikä on nykyinen ammattinne tai työtehtävänne?

b) Mikä on puolisonne ammatti tai työtehtävät?

37. a) Millä toimialalla/toimialoilla toimitte ennen muuttoa, heti muuton jälkeen ja tällä hetkellä?

b) Puolisonne toimiala/toimialat?

38. Vaihtuiko Teidän tai puolisonne työnantaja muuton yhteydessä ja jos vaihtui, niin miten saitte työpaikan uudella asuinpaikkakunnallanne?

39. Miten saitte tietää uudesta työpaikasta?

40. Millainen on nykyinen työsuhteenne?

41. Oletteko tyytyväinen nykyiseen työhönne?

42. Teettekö Te tai puolisonne etätyötä ja jos teette, niin kuinka usein?

Etätöyöhön liittyviä kysymyksiä

43. Miksi Te tai puolisonne ryhdyitte tekemään etätöyötä?
44. Mitä etätöyön ominaisuuksia Te tai puolisonne pidätte ongelmallisina omalla kohdallanne?
45. Haluaisitteko työpaikan omasta asuinkunnastanne, jos se olisi mahdollista?

Kysymyksiä yrittäjille

46. Kumpi toimii/on toiminut yrittäjänä?
47. Yrityksenne aloitti toimintansa vuonna _____
48. Tehtiinkö päätös ryhtyä yrittäjäksi ennen muuttoa vai muuton jälkeen?
49. Harkittiinko jotain muuta ammattia yrittäjyyden sijasta?
50. Harkittiinko jotain muuta paikkakuntaa yrityksenne sijaintipaikaksi?
51. Millä perusteella yrityksenne toimiala valittiin?
52. Yrityksenne työllistää _____ perheenjäsentä ja _____ ulkopuolista työntekijää.
53. Kuinka paljon henkilökuntaa yritykseenne on palkattu
 - a) ennen muuttoa _____
 - b) muuton jälkeen _____
54. Miten nykyisessä kunnassa on onnistuttu uusien työntekijöiden hankinnassa?
55. Mistä kunnista uudet työntekijät on rekrytoitu yritykseenne?
56. Mitä rekrytointimenetelmiä on käytetty uuden työvoiman hankinnassa?
57. Mikä on osoittautunut parhaimmaksi rekrytointimenetelmäksi?
58. Aiotaanko yritykseenne palkata uutta työvoimaa seuraavien vuosien aikana ja kuinka paljon?
59. Palkataanko työvoimaa vakituisena vai määräaikaisena?
60. Millaista tukea kunta tarjoaa yritystoiminnan harjoittamiselle?
61. Mitkä tekijät nykyisessä tilanteessa johtaisivat yritystoiminnan lopettamiseen?
62. Jos yritykseenne on lopettanut toimintansa, milloin tämä tapahtui ja mikä oli pääsyy lopettamiseen?
63. Millaisena näette yritykseenne tulevaisuuden kunnassa seuraavien 5-10 vuoden aikana?
64. a) Jos toiminta laajenee, niin millä tavoin?
 - b) Jos toiminta loppuu, niin miksi ja miten sen voisi estää?
65. Voitte välittää terveisenne omalle kunnallenne. Mitä toimenpiteitä kunnassanne tarvittaisiin uusien asukkaiden houkuttelemiseksi, työllisyyden parantamiseksi ja yrittäjyyden kannustamiseksi?

Kysymykset Hyrynsalmen, Sotkamon, Vehmaan ja Yläneen yrittäjille

Taustatiedot

1. Sukupuolenne?
2. a) Syntymävuotenne?
b) Puolisonne syntymävuosi?
3. Asuinkuntanne?
4. Syntymäkotikuntanne?
5. Taloutenne?
6. Talouteenne kuuluu yhteensä ____ henkilöä, joista alle 18-vuotiaiden lukumäärä on _____
7. Teidän ja puolisonne peruskoulutus?.
8. Teidän ja puolisonne ammatillinen koulutus?
9. Teidän ja puolisonne koulutusala?
10. a) Ammattinne ennen yrittäjyyttä?
b) Puolisonne ammatti ennen yrittäjyyttä?
11. Harkitsitteko jotain muuta ammattia yrittäjyyden sijasta?
12. Bruttotulonne kuukaudessa?

Muutto

13. Minä vuonna muutitte nykyiseen asuinkuntaanne?
14. Mistä kunnasta muutitte?
15. Mistä kunnasta tunnette olevanne kotoisin?
16. Mistä syystä/syistä muutitte? Mainitkaa järjestyksessä kolme tärkeintä muuttonne syytä.
17. Onko yrityksenne perustettu jo ennen muuttoa vai muuton jälkeen?
18. Jos yrityksenne on perustettu ennen muuttoa, kuinka paljon henkilökuntaa olette palkannut
a) ennen muuttoa _____
b) muuton jälkeen _____

Yritystoiminta

19. Missä kunnassa/kunnissa yrityksenne toimii ja milloin toiminta on alkanut?
20. Miksi perustitte yrityksenne juuri nykyiseen kuntaan?
21. Harkitsitteko jotain muuta paikkakuntaa yrityksenne sijaintipaikaksi?
22. Mikä on yrityksenne toimiala/toimialat?
23. Mitkä tekijät vaikuttivat yrityksenne perustamiseen ja sen toimialan valintaan?
24. Onko puolisonne mukana yrityksenne toiminnassa?

25. a) Yritystoiminnan alkaessa yrityksenne työllisti ____ perheenjäsentä ja ____ ulkopuolista henkilöä.
- b) Nykyisin yrityksenne työllistää _____ perheenjäsentä ja _____ ulkopuolista henkilöä.
26. Nykyisten työntekijöidenne keski-ikä on ____ vuotta.
27. Yrityksessänne työskentelee ____ miestä ja ____ naista.
28. Missä kunnissa työntekijänne asuvat?
29. Vuonna 2002 yrityksenne on palkattu _____ työntekijää ja vuonna 2003 _____ työntekijää.
30. Millaisiin tehtäviin työntekijöitä on palkattu?
31. Onko uusien työntekijöiden hankinnassa ilmennyt ongelmia?
32. Mitä toimenpiteitä on tehty, jotta on saatu riittävästi työvoimaa?
33. Mitä rekrytointimenetelmiä yrityksessänne on käytetty hankittaessa uutta henkilökuntaa? Alleviivatkaa lisäksi mielestänne parhain rekrytointimenetelmä.
34. Aiotaanko yrityksenne palkata uutta työvoimaa seuraavien vuosien aikana ja kuinka paljon?
35. Palkataanko työvoimaa vakituisena vai määräaikaisena?
36. Millaisia valmiuksia ja koulutusta odotatte palkattavalta henkilöstöltä?
37. Mistä syistä yrityksenne henkilökuntaa on lähtenyt pois yrityksestä? Merkitkää järjestyksessä kolme pääasiallisinta syytä.
38. Millaista tukea kunta tarjoaa yritystoimintanne harjoittamiselle?
39. Seuraavassa on mainittu joitain yritystoimintaan vaikuttavia tekijöitä. Miettikää, mikä tilanne on niiden osalta kunnassa ja mikä on niiden vaikutus oman yrityksenne toimintaan.
- 40 a) Mitä etuja koette olevan siitä, että yrityksenne sijaitsee nykyisessä kunnassa?
- b) entä haittoja?
41. Mikä on mielestänne pisin kohtuullinen matkustusaika yrityksestänne maakuntanne keskukseen?
42. Oletteko harkinnut yritystoiminnan siirtoa pois kunnasta?
43. Jos olette päättänyt siirtää yritystoimintanne muualle, niin minne ja miksi?
44. Millaisena pidätte kuntanne yleistä työllisyystilannetta?
45. Mitä keinoja tulisi mielestänne käyttää kunnan työttömyyden vähentämiseen?
46. Jos joku suunnittelee yritystoiminnan aloittamista kunnassa, millä toimialoilla hänen mielestänne kannattaa perustaa yritys?
47. Millä alalla/aloilla arvioisitte kunnassa olevan parhaimmat yrittämisen mahdollisuudet?
48. Oletteko tyytyväinen nykyiseen työhönne yrittäjänä?
49. Miten paljon teette keskimäärin töitä viikon aikana?
50. Miten yrityksenne mielestänne menestyy tällä hetkellä?
51. Mitä pitäisi tehdä, että yrityksenne menestyisi entistä paremmin?

52. Voisiko yrityksenne mielestänne menestyä nykyistä paremmin jossain muualla, missä?
53. Mitkä tekijät yrityksenne nykytilanteessa johtaisivat toiminnan lopettamiseen?
54. Jos yrityksenne on lopettanut toimintansa, milloin tämä tapahtui, ja mikä oli pääsyy lopettamiseen?
55. Millaisena näette yrityksenne tulevaisuuden kunnassa seuraavien 5-10 vuoden aikana?
- 56 a) Jos toiminta laajenee, niin millä tavoin?
b) Jos toiminta loppuu, niin miksi ja miten sen voisi estää?
57. Voitte välittää terveisenne kunnalle. Mitä toimenpiteitä kunnassa pitäisi tehdä yritystoiminnan kannustamiseksi yleisesti sekä oman yrityksenne toimintaedellytysten turvaamiseksi?

Kysymykset Kajaanin ja Turun yrittäjille

1. a) Yrityksenne nimi?
b) Yrityksenne toimiala?
2. Yrityksenne perustamisvuosi?
3. Yrityksenne työllistää _____ henkilöä.
4. a) Yrityksenne sijaitsee?
b) Mikäli yrityksenne päätoimipiste ei sijaitse Turussa tai Kajaanissa, missä se sijaitsee?
5. Mainitkaa järjestyksessä 1-3 tärkeintä tekijää, jotka vaikuttavat/ovat vaikuttaneet yrityksenne sijaintipäätökseen?
6. Millaisia kokemuksia yrityksellänne on työn alueellisesta hajauttamisesta ja työntekijöiden etätyöstä?
7. Kuinka monta yrityksenne työntekijää tällä hetkellä tekee etätyötä, kuinka suuren osan työajastaan he käyttävät etätyöhön ja missä kunnissa he työskentelevät?
8. a) Onko yrityksenne tulevaisuudessa kiinnostunut perustamaan uusia toimipisteitä ja jos on niin minne?
b) Mihin kuntiin ja miksi?
9. Mitkä tehtävät yrityksessänne mielestänne parhaiten sopivat tehtäviksi etätyönä?
10. Minkä koette työn alueellisen hajauttamisen ja etätyön suurimmaksi eduksi omalle yrityksellenne?
11. Entä suurimmaksi haitaksi?
12. Miten toimintanne hajauttaminen sivutoimipisteisiin tai yksittäisten työntekijöidenne etätyö mielestänne vaikuttavat yrityksenne toimintaan seuraavilla osa-alueilla?
13. Julkisten tukitoimenpiteiden vaikutus yrityksenne toiminnan hajauttamiseen maaseutukuntiin?
14. Voitte vielä kertoa mahdollisesti mainitsematta jääneitä tietoja yrityksestänne koskien etätyötä ja toiminnan alueellista hajauttamista. Voitte myös esittää omat ehdotuksenne etätyön tiimoilta.

Lähdekirjallisuus

- Aaltonen, Pasi (1991). Pendelöinti osana kaupungistumiskehitystä. Tampereen yliopisto. Alue tieteen laitos. Tutkimuksia Sarja B 61/1991. Tampere.
- Aho, Seppo & Heli Ilola & Tiina Keränen (1987). Tervolan muuttajat ja palaajat. Tutkimus Lapin läänin ulkopuolelle vuosina 1970-1984 muuttaneista tervolalaisista lähdön aikaan ja vuonna 1986. Oulun yliopisto. Oulu.
- Aho, Seppo & Heli Ilola (2002). Hyvien osaajien aluepreferenssit ja liikkuvuus. Lapin veto-voima -tutkimusprojektin raportti. Lapin yliopisto. Rovaniemi.
- Akava/Eurocadres työaikatutkimus marraskuu 2001.
- Alarinta, Juha (1993). Muuttuva työ ja maaseutu. Teoksessa Maaseudun uusia aikoja. Maaseutututkimuksen vuosikirja 1993, 91-97.
- Alarinta, Juha (1998). Maaseutu innovatiivisena ympäristönä. Verkostot paikallisen elinkeinopolitiikan toteuttajina. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Sarja A:4.
- Andreasson, Per & Ingemar Emker & Rolf Pettersson & Stefan Pettersson (1973). Lokala effekter vid en industrietablering. Kulturgeografiska Institutionen, Göteborgs Universitet.
- Anttila, Jukka (1998). Maaseudun verkostoituva elinkeinotoiminta. Suomen kuntaliitto. Helsinki.
- Arenius, Pia & Erkki Autio (1999). GEM – Global Entrepreneurship Monitor. Kansakuntien yrittäjyyspotentiaali. Kymmenen maan välinen vertaileva tutkimus. Suomen osaraportti. Teknillinen korkeakoulu. Yritysstrategian ja kansainvälisen liiketoiminnan laboratorio. Culminatium. Kauppa- ja teollisuusministeriö.
- Aro, Timo (2007). Julkinen valta ja maassamuuttoa edistävät ja rajoittavat tekijät Suomessa 1880-luvulta 2000-luvulle. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 69. Turku.
- Aronen, Kauko (1996). Uusi aika – uusi maaseutupolitiikka. Maaseudun uusi aika 1/1996, 47–53.
- Artman, H. & R. Helle & K.-V. Vuoristo (1978). Suomen matkailun aluerakenne. Mek A:12.
- Avikainen, Anne & Anne Vallström & Hannu Tervo (2001). Toistuvaismuutto ja siihen vaikuttavat tekijät Suomessa. Kunnallistieteen yhdistys. Kunnallistieteellinen aikakauskirja 2/2001, 105-114.
- Berry, B. J. L. (1976). Urbanisation and Counterurbanisation. Beverly Hills.
- Boyle, P. & K. Halfacree (toim.) (1998). Migration into Rural Areas. Theories and Issues, Chichester: Wiley.
- Brockhaus, Robert H. (1982). The Psychology of the Entrepreneur. Teoksessa Kent, Calvin A. & Donald L. Sexton & Karl H. Vesper (toim.): Encyclopedia of Entrepreneurship, 39–56. Prentice Hall Inc.: Englewood Cliffs. New Jersey.
- Cannon, T. (1985). Innovation, Creativity and Small Firm Organization. International Small Business Journal 4 (1), 33–41.
- Christaller, Walter (1963). Some considerations of tourism location in Europe: the peripheral regions – underdeveloped countries – recreation areas. Regional Science Association; Papers XII, Lund Congress, 95–105.

- Christaller, Walter (1966). *Central places in Southern Germany*. Translated from *Die zentralen Orte in Süddeutschland* (1933) by Englewood Cliffs.
- Clarke, J. L. (1965). *Population geography*. Oxford.
- Cooke, Philip (1983). *Theories of planning and spatial development*. Hutchinson, London.
- De Jong, G. F. & Fawcett, J. T. (1981). Motivations for migration: An assessment and a value-expectancy research model. Teoksessa De Jong, G. F. & R. W. Gardner (toim.): *Migration decision making: Multidisciplinary approaches to microlevel studies in developed and developing countries*, 13–58. Pergamon, New York.
- Ervasti, Heikki (2004). Työttömyys ja koettu hyvinvointi. Deprivaatioteorian, insentiviteorian ja selviytymisnäkökulman vertailua. *JANUS* vol. 12 (3) 2004, 298–318.
- EVA (1999). *Suomen uusjako. Raportti aluekehityksestä ja sen vaikutuksesta*. Helsinki.
- Filpus, Leena (1999). Väestö keskittyy, pienet kuntakeskukset näivettyvät - Paikkatieto paljastaa uhkakuvat. <http://www.polemiikki.fi/lehdet/1999/numero-3/vaesto-keskittyy-pienet.aspx>.
- Fischer, P. A. (1999). *On the Economics of Immobility*. Verlag Paul Haupt, Bern.
- Fleischer, Aliza & Abraham Pizam (1997). Rural tourism in Israel. *Tourism Management* 18, 367–372.
- Florida, Richard (2002). *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. Basic Books. New York.
- Friedmann, John (1966). *Regional Development Policy: A Case Study of Venezuela*. The MIT Press, Cambridge.
- Friedmann, John (1972). A General Theory of Polarized Development. Teoksessa Hansen, Niles M. (toim.): *Growth Centers in Regional Economic Development*, 82–107. Free Press, New York.
- Fuguitt, Glenn V. (1991). *Commuting and the rural-urban hierarchy*. University of Wisconsin-Madison. Center for Demography and Ecology. Working Paper 91-26.
- Grönholm, Sam (2005). *Migrationsrörelser i Åbolands Skärgård – en studie av två kommuner. Institutionen för offentlig förvaltning vid Åbo Akademi*.
- Hakamäki, Simo (1978). Maaseudulle muutto muuttoliikkeen osana. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 38. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä.
- Haliseva-Soila, Merja (1986). *Turusta työssäkäyntialueelle muuttaminen. Selvitys lähtömuuton syistä*. Turun yliopisto. Turku.
- Haliseva-Soila, Merja (1993). *Maaseudun uudet asukkaat. Kaupunkilaisten maaseutokuva ja maallemuuttopotentiali maaseudun kehittämisen mahdollisuutena*. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Julkaisusarja A:2.
- Hanhike, Tiina & Jouni Immonen & Leena Kanerva & Ari Luukinen (1998). Etätyö muutoksen välineenä. Kokemuksia yritysten ja työntekijöiden sopeutumisesta ympäristön muutokseen etätyön ja hajautetun työn avulla. *ESR-julkaisut* 29/98. Helsinki.
- Hartmann, Reinhardt (1986). *Tourism, Seasonality and Social Change*. *Leisure Studies* 5, 25–33.
- Hautamäki, Lauri (1976). Alueelliset tekijät. Teoksessa Koivukangas, Olavi & Raimo Narjus & Sakari Sivula (toim.): *Muuttoliikesymposium 1975*, 61-68. *Siirtolaisuustutkimuksia A 4*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.

- Hautamäki, Lauri (1986a). Kuntien ja valtion teollistamistoimenpiteiden vaikutukset ja niiden kohdistuminen erityyppisiin kuntiin. Tampereen yliopisto. Aluetieteen laitos. Tiedonantoja n:o 29.
- Hautamäki, Lauri (1986b). Alueellisen kehitysmekanismin teoreettisia perusteita. Tampereen yliopisto. Aluetieteen laitos. Tiedonantoja n:o 26.
- Hautamäki, Lauri (1995). Maaseutu elää. Kunnallisanalan kehittämissäätiö, Polemia-sarjan julkaisu nro 14. Jyväskylä.
- Hautamäki, Lauri (2002). Teollistuva maaseutu – menestyvät yritykset maaseudun voimavarana. Kunnallisanalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisut 34.
- Heikkilä, Elli (1999). Paluumuutto ja yritysten investoinnit muuttotappioalueiden pelastus. Siirtolaisuus – Migration 2/1999, 31.
- Heikkilä, Elli (2006). Muuttoliike ja työmarkkinoiden dynamiikka. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta, 98–111. Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuustutkimuksia A 28. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Heikkilä, Matti & Taina Rintala & Ilpo Airio & Sakari Kainulainen (2002). Hyvinvointi ja tulevaisuus maalla ja kaupungissa. STAKES tutkimuksia 126. Saarijärvi.
- Heikkinen, Timo & Jukka Hirvonen & Olli Maijala (2003). Tarjolla maaseutu. Tutkimus maallennuuton tarjonnan toimijoista ja maallennuuttajamielikuvista. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 85. Espoo.
- Heinonen, Jarna (2000). Mistä uusia yrittäjiä maaseudulle? Puheenvuoro maaseutuyrittäjyydestä. Turun kauppakorkeakoulu. Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus. Sarja B 12/2000.
- Heinonen, Jarna & Anne Kovalainen & Kaisu Paasio & Tommi Pukkinen & Johanna Österberg (2006). Palkkatyöstä yrittäjäksi. Tutkimus yrittäjäksi ryhtymisen reiteistä sosiaali- ja terveysalalla sekä kaupallisella ja teknisellä alalla. Työpoliittinen tutkimus 297. Työministeriö.
- Heinonen, Sirkka (1997). Etätyö Ranskassa. Esimerkkejä kokeiluista. Institute for Futures Dynamics. Helsinki.
- Helle, Minna (2004). Etätyö. Edita Publishing Oy. Helsinki.
- Helminen, Ville & Mika Ristimäki & Kari Oinonen (2003). Etätyö ja työmatkat Suomessa. Suomen ympäristö 611. Ympäristöministeriö. Helsinki.
- Herberle, R. (1938). The causes of the rural-urban migration. A survey of German theories. *American Journal of Sociology*, 932–950.
- Hirschman, Albert O. (1958). *The Strategy of Economic Development*. Yale University Press, New Haven.
- Hirvelä, Simo & Viljo Nuutinen & Kari Enberg (1987). Osahankinta puusepänteollisuudessa. TEKES. Julkaisu 6/87. Helsinki.
- Huhtala, Kari (2000). Neljännesmiljoona kaupunkilaista tahtoi maalle. http://www.verkkouutiset.fi/arkisto/Arkisto_2000/24.marraskuu/maas4700.htm. (20.3.2006).
- Huhtala Maija & Anu Takku & Eija Pouta & Ville Ovaskainen (2004). Matkakohteen valintaan vaikuttavat tekijät Pohjois-Suomen retkeily- ja hiihtomatkoilla. *Terra* 116: 4, 241-253.
- Hukka, Anu (2003). Suuntana Vakka-Suomi. Tutkimus Vakka-Suomen tulomuutosta vuonna 2001. Sosiologian pro gradu-tutkielma. Turun yliopisto, Turku.

- Hunnakko, Pekka & Jarmo Palm (2002). Suurten ikäluokkien eläkeläisten maallemuuttopotentiaali. Vaasan yliopisto, Vaasa.
- Hurme, Esko (1992). Paikan lume ja ajan sarana. Näkökulmia tietotupiin ja etätyöhön. Tietotupa- ja etätyöprojektin loppuraportti. Sisäasianministeriö, kunta- ja aluekehitysosasto. Moniste 8. Helsinki.
- Hurtig, Asko (1990). Työpaikka tärkeintä paluumuuttajalle. Suomen kunnat 11/1990, 42–43.
- Hutukka, Sanna-Maria & Merja Korhonen (1999). Jo matkaan muuttohaukka käy. Ammattiin valmistuvien nuorten muuttoaiheet ja mielikuva Kainuusta. Julkaisematon opinnäytetyö. Kajaanin ammattikorkeakoulu.
- Huhtanen, Pekka (1975). Muuttajan muotokuva ja sopeutuminen. Työvoimaministeriö, suunnitteluosasto. Monistettuja tutkimuksia 11. Helsinki.
- Häkkinen, Iida (2000). Muuttopäätös ja aluevalinta Suomen sisäisessä muuttoliikkeessä. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT-Tutkimuksia 65. Helsinki.
- Hämäläinen, Kari (2004). Alueellisten työmarkkinoiden eriytyminen ja muuttoliike. Teoksessa Hjerpe, Reino & Heikki Räisänen (toim.): Hyvinvointi ja työmarkkinoiden eriytyminen. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus. VATT-Julkaisuja 40. Helsinki.
- Högbacka, Riitta (1998). Maaseudun työmarkkinat ja sukupuoli. Vertaileva tutkimus vuosista 1986 ja 1994. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Mikkeli. Julkaisuja 59.
- Högbacka, Riitta (2000). Emäntiä, palkansaaajia, työttömiä? Maaseudun naiset ja rakennemuutos. Teoksessa Högbacka, Riitta & Terhi Trast (toim.): Monessa mukana. Näkymiä naisten työhön ja elämään maaseudulla. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu. Vantaa.
- Ilmonen, Kari & Jouni Kaipainen & Timo Tohmo (1995). Kunta ja musiikkijuhlat. Kunnallissalan kehittämissäätö, tutkimusjulkaisut nro 6.
- Isard, Walter (1956). Location and space-economy. Massachusetts.
- Jaatinen, Antti (2005). Maaseututilastot 2004. Varsinais-Suomen työvoima- ja elinkeinokeskuksen julkaisuja 1/2005. Turku.
- Jatila, Ulla & Markku Ruuska (1974). Teollisuuden sijaintipäätösprosessi ja siihen vaikuttavat tekijät. Liiketaloustieteellinen tutkimuslaitos.
- Jolkkonen, Arja (2000) Työvoiman muuttoliike paikallisia työmarkkinoita rakenteistavana tekijänä - havaintoja työvoiman muuttoliikkeestä eräillä kaupunkiseuduilla 1990-1996. Esitelmä Alueellinen erilaistuminen ja työllisyys -konferenssissa. Joensuu, 29.-30.5.2000.
- Jolkkonen, Arja & Ari Jolkkonen & Tiina Soininen (2003). Pitkät työmatkat ja työn kuormittavuus. <http://joyx.joensuu.fi/~tetu/matkat/>.
- Jones, Huw R. (1981). A Population Geography. The Bath Press. Avon.
- Joronen, Tuula (2005). Maahanmuuttajat yrittäjinä. Teoksessa Hannikainen, Mika (toim.): Työväestön rajat, 161–187. Saarijärvi.
- Junttila, Tiina (1991). Maatalouden alueellinen työnjako Suomessa. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Raportteja ja artikkeleita Nro 15.
- Järnegren, Anders & Fosco Ventura (1977). Tre samhällens förändringshistoria. Exploatering av den fysiska miljön i historisk belysning. Statens råd för byggnadsforskning. Stockholm.

- Järvinen, Taru (2001). Geographical variations of opportunities for dual career families. IV International Scientific Workshop "Women on the Threshold of the XXI Century", Gender and Migratory processes. 12-16.11.2001. Havana, Cuba. Conference CD-rom.
- Kainulainen, Jari (2003). Kaiken keskellä, vai kaikesta sivussa? Sukupolvien elämänlaatu ja identiteetti syrjäisessä maaseutukunnassa 2000-luvun alussa. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 104. Kuopio.
- Kainulainen, Jari (2004). Mihin kuulun – kuinka viihdyn? Väestön kuulumisuuden ja viihtyvyyden merkitys syrjäisen maaseutukunnan kehityksessä – esimerkkinä Sotkamo. Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja –politiikan aikakauslehti 2/2004.
- Kainulainen, Jari & Pauli Niemelä (1999). Kainuun väestön tulevaisuuden näkymät ja selviytymiskeinot. Tutkimus Hyrynsalmesta, Kajaanista, Puolangasta, Suomussalmesta ja Vaalasta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 66. Kuopio.
- Kainulainen, Kimmo (2004). Elämyksistä elinkeinoja. Kulttuuritapahtumien paikallistaloudelliset merkitykset maaseutukunnille ja kaupungeille. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Julkaisuja 2.
- Kainuun Liitto (1997). Kainuun tilastokatsaus 1996. Kajaani.
- Kainuun maakunta-kuntayhtymä (2005). Uusiutuva Kainuu – Kainuun maakuntasuunnitelma 2025.
- Kainuun seutukaavaliitto (1990). Kainuun maaseutuelinkeinot ja kylittäiset kehittämislähtökohdat. Alueellinen maaseutupolitiikka –kehittämishankkeen tutkimusvaiheen raportti. Julkaisu D:13. Kajaani.
- Kaipainen, Riitta & Merja Ryökäs & Jukka Liukkonen (1990). Maaseudun pienimuotoisen elinkeinotoiminnan tuen vaikutukset. Helsingin kaupunkorkeakoulun julkaisuja M-49. Mikkeli.
- Kangasharju, Aki (1999a). Maaseudulla toimivat yrittäjät ja yrittäjäpotentiaali. Teoksessa Niittykangas, Hannu (toim.): Yrittäjyys ja maaseutu, s. 73-74. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 9. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos. Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Kangasharju, Aki (1999b). Alueellinen innovatiivisuus – eurooppalainen näkökulma. Teoksessa Niittykangas, Hannu (toim.): Yrittäjyys ja maaseutu, s. 41-44. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 9. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos. Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Kangasharju, Aki (1999c). Yritysdynamiikka. Teoksessa Niittykangas, Hannu (toim.): Yrittäjyys ja maaseutu, s. 75-77. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 9. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos. Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Kangasharju, A. & K. Hyrsky (1997). Adaptors and Innovators in Finnish Rural Areas. *Academy of Entrepreneurship Journal*, American edition.
- Kangasharju, A. & P. Nijkamp (1997). Innovation Dynamics in Space: Local Actors and Local Factors. *Esitetty 37. RSAI:n Euroopan kokouksessa 26–29.8.1997.*
- Kangasharju, A. & P. Nijkamp (1998). Cities as Innovative Actors. *The Regional Science Review*.
- Kantanen, Keijo (1991). Takaisin kotiseudulle. Tutkimus palumuuton merkityksestä ja mahdollisuuksista maaseudun erilaistumisprosessissa. Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 97. Joensuu.
- Karivalo, Lassi & Harry Schulman & Erkki Tervämäki (1982). Näkökohtia maantieteellisestä kaupunkitutkimuksesta. Teoksessa *Aluesuunnittelu* 1/1982, 16-18.

- Karjalainen, Elli (1989). Muuttoliike ja alueellinen kehitys Kainuun maalaiskunnissa 1980–85. Oulun yliopisto. Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Tutkimusraportteja 96. Oulu.
- Karjalainen, Elli (1991). Sotkamon muuttoliikkeen kehitys 1986–88. Oulun yliopisto. Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Tutkimusraportteja 105. Oulu.
- Katajamäki, Hannu (1977). Keskus- ja vaikutusalue tutkimus. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen monisteita 13. Helsinki.
- Katajamäki, Hannu (1988). Alueellisen työnjaon muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja 121. Turku.
- Katajamäki, Hannu (1995). Mihin maaseutua tarvitaan? Hyvinvointikatsaus 2/95, 14–18.
- Katajamäki, Hannu (2004). Maaseutumaantieteen luennot. Turun yliopiston maantieteen laitos, Turku.
- Katajamäki, Hannu (2006). Sopimuksellisuus maaseudun mahdollisuutena. <http://www.satakylat.fi/ABC2/Sopimuksellisuus.htm>. (20.3.2006).
- Katajamäki, Hannu & Rauno Kaikkonen (1991). Maaseudun kolmas tie. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Julkaisusarja A:1.
- Katila, Saija (1991). Maaseutuyrittäjien yrittäjyysmotivaatio. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja M-52. Mikkeli.
- Kauhanen, Merja & Hannu Tervo (1999). Who move to depressed regions? An analysis of migration streams in Finland in the 1990s. Palkansaajien tutkimuslaitos. Tutkimusjulkaisuja 161. Helsinki.
- Kauppila, Pekka (2004). Matkailukeskusten kehitysprosessi ja rooli aluekehityksessä paikallistaloudella: esimerkkeinä Levi, Ruka, Saariselkä ja Ylläs. Nordia Geographical Publications, Volume 33: 1. Oulun yliopisto, Oulu.
- Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutustyöryhmä (2002). Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus politiikaksi, nro 4/2002.
- Kempainen, Pekka & Osmo Uusitalo & Elli Heikkilä (1998). Ammattiin valmistuvat nuoret, työelämä ja tulevaisuudennäkymät Kainuussa. Oulun yliopisto, Kajaanin kehittämiskeskus. Working Papers 14. Kajaani.
- Keränen, Heikki & Pentti Malinen & Olli Aulaskari Olli (2000). Suomen maaseututyypit. Suomen aluetutkimus FAR. Selvityksiä: 20. Sonkajärvi.
- Keränen, Heimo (2001). Etätyö – e-work – haastaa organisaatiot. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Muuttoliikesymposium 2000. Siirtolaisuustutkimuksia A 24. Vammala.
- Keränen, Heimo & Virpi Krannila & Elli Heikkilä (1995). Kainuun väestön ja työvoiman tulevaisuus. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Tutkimusraportteja, 130. Oulu.
- Kesämökkibarometri (2003). <http://www.intermin.fi/suomi/saaristo>.
- Kiljunen, Kimmo (1979). 80-luvun aluepolitiikan perusteet. Työväen taloudellinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- King, Russell (1986). Return Migration and Regional Economic Development: An Overview. Teoksessa King, Russell (toim.): Return Migration and Regional Economic Problems, 1–37. London, Sydney, Dover, New Hampshire.

- Kirves, Liisa (1998). Uusia tietoammatteja. Teoksessa Jarva, Vuokko & Anna Köppä (toim.): Maan tiet. Maaseudun tiet tietoyhteiskuntaan. Helsingin yliopiston osuustoimintainstituutin julkaisuja n:o 19, 134-138. Helsinki.
- Kiviluoto, Minna (1994). Majoitus-, ravitsemis- ja matkailuala Euroopan unionissa. Julkaisusarja 1/1994. Haaga Instituutti. Helsinki.
- Konttajärvi, Tiina (2000). Pitkän matkan työssäkävijöiden muutto- ja etätyöpotentiaali Suomessa. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Sarja B:20.
- Korhonen, Sirpa (1994). Paluumuuttohalukkuus Kainuuseen. Tutkimus Kainuusta 1982–90 muuttaneista henkilöistä. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos. Tutkimusraportteja 120. Oulu.
- Korhonen, Sirpa (2006). Tyhjeneekö Kainuu kokonaan väestöstä? Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta, 161–172. Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuustutkimuksia A 28. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Korkiasaari, Jouni (1983). Ruotsista Suomeen vuosina 1980–81 palanneet. Siirtolaisuustutkimuksia A 9. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Korkiasaari, Jouni (1991). Liikkuvuus ja rakennemuutos. Maassamuutto ja työvoiman liikkuvuus osana yhteiskunnan rakennemuutosta. Työpoliittinen tutkimus 11. Työministeriö. Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni & Ismo Söderling (1994). Muuttoliike. Teoksessa Koskinen, Seppo & Tuija Martelin & Irma-Leena Notkola & Veijo Notkola & Kari Pitkänen (toim.): Suomen väestö, 226-264. Gaudeamus, Hämeenlinna.
- Kortelainen, Jarmo (1999). Metsäteollisuus karttakuvan muokkaajana. Teoksessa Westerholm, John & Pauliina Raento (toim.): Suomen kartasto, 64–67. 100-vuotisjuhlakartasto. Suomen Maantieteellinen Seura ry ja WSOY. Porvoo.
- Koski, Arto (1988). Kunnat ja teollisuus. Tutkimus maaseutukuntien teollisuuspolitiikasta ja sen merkityksestä teollisuuden sijaintitekijänä 1960-1978 esimerkkialueilla Varsinais-Suomessa, Keski-Suomessa ja Kainuussa. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja N:o 117. Turku.
- Kuisma, Juha & Heikki Haavisto (1995). Kaupunki ja maaseutu – avoliitto vai susipari? Kunnallisanalan kehittämissäätiön Polemia-sarjan julkaisu nro 15. Jyväskylä.
- Kultalahti, Olli (1986). Kotiseudun merkitys muuttovirtojen suuntautumisessa. E.G. Ravenstein ja 1980-luvun väestömuutoksia Suomessa. Teoksessa Koivukangas, Olavi & Raimo Narjus & Ismo Söderling (toim.): Muuttoliikesymposium 1985, 281-297. Siirtolaisuustutkimuksia A 14. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Kumpulainen, Mikko (1993). Maallemuuttajat. Tutkimus Joensuusta ympäristökuntiin suuntautuvista muutoista. Kulttuuri- ja suunnittelumaantieteen tutkimuksia n:o 3. Joensuun yliopisto, Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Joensuu.
- Kuntaliitto (2006). <http://hosted.kuntaliitto.fi/skriptit/tilastot/kuntakortti2.asp>.
- Kytö, Hannu (1998). Muuttajan muuttuvat motiivit eräissä suomalaisissa kaupungeissa 1980- ja 1990-luvuilla. Muuttoaiheet hyvinvointiteoreettisesta näkökulmasta. Suomen kuntaliitto. ACTA-sarja 100/1998. Helsinki.
- Kytö, Hannu & Leena Aatola (2006). Muuttuva maallemuuttaja. Maallemuuttajien elämäntavat ja maallemuuton mukanaan tuomat muutokset. Kuluttajatutkimuskeskus. Julkaisuja 3:2006. Kerava.

- Kytömäki, Jorma (1973). Patterns of consumer travel behaviour in southwestern Finland. Turun yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja N:o 62. Reprint from Fennia 124, 5-112. Vammala.
- Köppä, Anna (1998). Tietotyö maaseudun mahdollisuutena. Teoksessa Jarva, Vuokko & Anna Köppä (toim.): Maan tiet. Maaseudun tiet tietoyhteiskuntaan. Helsingin yliopiston osuustoimintainstituutin julkaisuja n:o 19, 76–90. Helsinki.
- Laakso, Seppo (1998). Alueiden välinen muutto Suomessa. Muuttajien sopeutuminen työ- ja asuntomarkkinoille vuosina 1993-96. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 1998:4. Helsinki.
- Laakso, Seppo & Heikki A. Loikkanen (2000). Yritysten sijoittuminen, asukkaiden liikkuvuus ja kaupunkialueiden vuorovaikutus. Kaupunkipolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 1/00. Saarijärvi.
- Lajunen, Lauri (2001). Oulun yliopiston vaikutus pohjoisen muutosvirtoihin. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttoliikkeet vuosituhannen vaihtuessa – halutaanko niitä ohjata? Muuttoliikkesymposium 2000, 181–184. Siirtolaisuustutkimuksia A 24. Siirtolaisuusinstituutti, Vammala.
- Lapintie, Kimmo & Jouko Riipinen (1994). Euroopan syrjäkylät ajan keskiössä. Vaasan yliopisto. Länsi-Suomen taloudellinen tutkimuslaitos. Julkaisuja No 54. Vaasa.
- Lee, Everett (1966). A Theory of Migration. *Demography* 3, 45–57.
- Lemetyinen, Telle & Petri Kahila (2002). Tietoyritysten hajauttaminen maaseudulle. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Sarja B:27.
- Lemponen, Virpi (1999). Hyvinvointialan palveluyritykset maaseudulla. Kokemuksia ja ajatuksia yrittäjänä toimimisesta. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki.
- Lewis, G. J. (1982). *Human Migration. A Geographical Perspective*. St. Martin's Press. New York.
- Lewis, G. J. & D. J. Maund (1976). The Urbanization of the Countryside: A Framework for Analysis. *Geografiska annaler*. 58 B 1. Stockholm.
- Lintunen, Petri & Mika Ristimäki & Kari Oinonen (2000). Työmatkat ja työpaikkaomavaraisuus. LYYLI-raporttisarja 10. Liikenneministeriö. Helsinki.
- Lloyd, Peter E. & Peter Dicken (1972). *Location in space. A theoretical approach to economic geography*. London.
- Lloyd, Peter E. & Peter Dicken (1977). *Location in space. A theoretical approach to economic geography*. London.
- Lumijärvi, Tarja (1983). Aluetaloudelliset kehitysteoriat, erityisesti keskus-periferiamallit aluepolitiikan tulkitsijoina. Tampereen yliopisto, Aluetiede, Tutkimuksia B 31/83.
- Luukinen, Ari (1996). A Profile of Finnish Telework: Survey Results Concerning the Nature, Extent and Potential of Telework in Finland. Teoksessa Luukinen, Ari (toim.) & Juhani Pekola & Asko Heikkilä & Marya Zamindar. Directions of Telework in Finland. Report by the Finnish Experience with Telework Project. Ministry of Labour. Publication of Labour Administration, Number 143. Helsinki.
- Lämsä, Tiina (1997). Kainuun maaseutumatkailu. REDEC Kajaani, Research Reports 1. Oulun yliopisto. Kajaanin kehittämiskeskus. Aluekehitys. Kajaani.

- Lösch, August (1954). *The economics of location*. Translated from *Die räumliche Ordnung der Wirtschaft* (1941) by W. H. Woglom & W. F. Stolper. New Haven: Yale University Press.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2000). *Ihmisten maaseutu – tahdon maaseutupolitiikka. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma vuosille 2001–2004*. Julkaisuja 8/2000. Helsinki.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2004). *Elinvoimainen maaseutu – yhteinen vastuumme. Maaseutupoliittinen kokonaisohjelma 2005-2008, nro 10/2004*. Hyvinkää.
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä (2007). *Asuinmaaseutu 2007 – 2010. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 2/2007*. Vammala.
- Malinen, Pentti & Reijo Keränen & Heikki Keränen (1994). *Rural Area Typology in Finland – A Tool for Rural Policy*. University of Oulu, Research Institute of Northern Finland. Research Reports 123. Oulun yliopisto. Oulu.
- Malinen, Pentti & Heikki Jussila & Matti Häkkinen (toim.) (1993). *Finland's national rural policy facing the challenge of European integration*. University of Oulu. Research Institute of Northern Finland. Research Reports 114. Oulu.
- Mangalam, J. J. (1968). *Human Migration. A Guide to Migration Literature in English 1955–62*. Lexington.
- Manninen, Hannes (2006). *Alueelliset kehitysnäkymät ja muuttoliike*. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): *Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta, 11–14. Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuustutkimuksia A 28. Siirtolaisuusinstituutti, Turku*.
- Martamo, Reijo (1995). *Työssäkäyntitietäisyydet Suomessa. Ympäristöministeriö. Alueidenkäytön osasto. Tutkimusraportti 1/1995*. Helsinki.
- Marttinen, Jouni (2004). *Harmaantuva Varsinais-Suomi. Selvitys Varsinais-Suomen väestön ja työvoiman ikärakenteen muutoksesta ja sen vaikutuksista vuoteen 2015. Varsinais-Suomen liitto 2004*.
- Maskell, Peter & Heikki Eskelinen & Ingjaldur Hannibalsson & Anders Malmberg & Eirik Vatne (1998). *Competitiveness, Localised Learning and Regional Development*. Routledge. London.
- Mihalic, T. (2002). *Tourism and Economic Development*. Teoksessa Sharpley, R. & D. J. Telfer (toim.): *Tourism and Development. Concepts and Issues, 81–111*. Channel View Publications, Clevedon.
- Montgomery, John (1995). *The Story of Temple Bar: creating Dublin's cultural quarter. Planning Practice and Research, Vol. 10, No. 2, 135–172*.
- Moore, E. G. (1972). *Residential Mobility in the City. Association of American Geographers, Commission in Collage Geography. Resource Paper 13*. Washington D.C.
- MTT (2006). *Pienyritysten määrä on noussut maaseudulla*. <http://www.mtt.fi/ajankohtaista/tiedotteet/061113.html>; *Maaseudun pienyritysten määrän kehitys erilaisilla maaseutualueilla* <http://www.mtt.fi/tutkimus/talous/rakennerahasto1.html>. (20.11.2006).
- Myrdal, Gunnar (1957). *Economic Theory and Under-Developed Regions*. London.
- Myrskylä, Pekka (1978). *Muuttoliike. Maassamuutto sekä Suomen ja Ruotsin välinen muuttoliike 1950–1975. Tutkimuksia N:o 48. Tilastokeskus. Helsinki*.
- Mähönen, Harri & Jarkko Kauppinen (1995). *Hyvinvoinnin vaikutus väestön pysyvyyteen. Alue- rakenteellisten hyvinvointitekijöiden vaikutus väestön stabiilisuuteen. Ylä-Savon Instituutti. Monisteita 1/1995. Sonkajärvi*.

- Mäntylä, Kaj & Johanna Pekkanen & Timo Sneek (1998). Haja- ja loma-asumisen uudet muodot. Tulevaisuuden näkymiä ja kehittämismahdollisuuksia. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 76. Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Naukkarinen, Arvo (1983). Pohjoissuomalaisesta muuttoliikkeestä eräiden yhteiskunnallisten ja alueellisten kehitysnäkymien valossa. Teoksessa Melkas, Jussi (toim.): Pohjoissuomalaisesta ihmisestä, 33-38. Oulun yliopisto, Pohjois-Suomen tutkimuslaitos C 50. Oulu.
- Nieminen, Mauri (1982). Muuttoliike. Maassamuuton syyt 1977–78. Tilastokeskus. Tutkimuksia N:o 82. Helsinki.
- Nieminen, Mauri (2006). Maassamuuton uudet kuviot. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta, 28–37. Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuustutkimuksia A 28. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Niittykangas, Hannu (1992). Maaseudun yritystoiminnan kehittymismahdollisuudet. Jyväskylä Studies in computer science, economics and statistics 21. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Niittykangas, Hannu (1993). Löytyykö pienyrityksiä maaseudulle? Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen vuosikirja 1993, 111-116. Joensuun yliopisto, Maaseutuinstituutti. Joensuu.
- Niittykangas, Hannu (1995). Yrittäjyyden kasvu vaatii perustan rakentamista. Maaseudun uusi aika. Maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti 2/1995, 69-73.
- Niittykangas, Hannu (1999a). Mistä olikaan kysymys? Teoksessa Niittykangas, Hannu (toim.): Yrittäjyys ja maaseutu, 9-35. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 9. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos. Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Niittykangas, Hannu (1999b). Väestön piirteet ja yrittäjyys. Teoksessa Niittykangas, Hannu (toim.): Yrittäjyys ja maaseutu, 112-127. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 9. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos. Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Niittykangas, Hannu (1999c). Toimintansa lopettaneiden yritysten elinkaari. Teoksessa Niittykangas, Hannu (toim.): Yrittäjyys ja maaseutu, 101-111. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 9. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos. Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Niittykangas, Hannu & Esa Storhammar & Hannu Tervo (1994). Yrittäjyys ja yritysten synty paikallisissa toimintaympäristöissä. Jyväskylän yliopisto. Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus, julkaisuja 132. Jyväskylä.
- Niittykangas, Hannu & Hannu Tervo (1993). Työttömyys ja uusien yritysten synty. Jyväskylän yliopisto. Keski-Suomen taloudellisen tutkimuskeskuksen julkaisuja 125. Jyväskylä.
- Niittykangas, Hannu & Hannu Tervo (1999). Yrityspalvelut ja alueellinen kehitys. Teoksessa Niittykangas, Hannu (toim.): Yrittäjyys ja maaseutu, 128-136. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 9. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos. Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Nijkamp, P. & A. Kangasharju & M. van Geenhuizen (1997). Local Opportunities and Innovative Behaviour: A Meta-Analytic Study on European Cities. Teoksessa Shefer, D. & G. Lipschitz & P. Rietveld (toim.): Local Labour Markets and Dynamics.
- Nivalainen, Satu (2002). Maallemuuttajat – millaisia he ovat? Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita N:o 59. Helsinki.
- OECD (1994). Tourism Strategies and Rural Development. OCDE/GD(94)49. Paris.
- O'Hagan, John W. (1992). The Wexford Opera Festival: a Case for Public Funding? Teoksessa Towse, Ruth & Abdul Khakee (toim.): Cultural Economics, 61–66. Springer-Verlag, Berlin.

- Oinas, Päivi (1999). Yrityksen monet ympäristöt. *Alue ja ympäristö* 1/99, 1-7.
- Oksa, Jukka (1993). Regional and Local Responses to Restructuring in Peripheral Rural Areas in Finland. In *Urban Studies* 29:6, 991-1002.
- Oksa, Jukka & Pertti Rannikko (1995). Maaseudun muuttuvat merkitykset. Hyvinvointikatsaus 1995: 2. Tilastokeskus. Helsinki.
- Okun, Bernard & Richard W. Richardson (1964). Regional Income Inequality and Internal Population Migration. Teoksessa Friedmann, John & William Alonso (toim.): *Regional development and planning*, 303–318. The MIT Press, Massachusetts.
- Ovaska, Esko (2001). Saaristoon muutto elämänpolitiikkana ja sosiaaliset verkostot saaristokunnassa. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 1. Turku.
- Paasi, Anssi & Perttu Vartiainen (1981). Keskuksen ja ympäristön välinen muuttoliike: tapaus-tutkimus Joensuusta. *Terra* vol. 93: 2, 57-72.
- Palomäki, Mauri & Kauko Mikkonen (1999). Talousalueet ja menestymisen edellytykset. Teoksessa Westerholm, John & Pauliina Raento (toim.): *Suomen kartasto*, 68–73. 100-vuotisjuh-lakartasto. Suomen Maantieteellinen Seura ry ja WSOY. Porvoo.
- Paunikallio, Merja (2001). Nuoret maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksessa. Tutkimus arvoista, asenteista ja odotuksista. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Seinäjoki. Sarja B 23.
- Pehkonen, Aini (2004). Kylä kutsuu... Tutkimus tulomuuttoprosesseista maaseudulle. Siirtolaisuustutkimuksia A 26. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Pekkanen, Johanna (1996). Kaavoihin kangistumattomat : asukkaiden haastattelututkimus haja-asumisen eduista ja haitoista. Teknillinen korkeakoulu, Espoo.
- Pekkanen, Johanna & Olli Majjala & Esa Piispanen & Hilka Lehtonen (1997). Maaseudun kilpailukykyisyys asuinympäristönä. Esimerkinä Hämeenlinnan seutu. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja B 74. Espoo.
- Pekkola, Juhani (1993). Etätyön soveltaminen henkilökohtaisella, tuotanto-organisaation ja työmarkkinajärjestelmän tasolla. Työpoliittinen tutkimus nro 47. Työministeriö, Helsinki.
- Perroux, Francois (1955). Note sur la notion de `pole de croissancé. *Economie Appliquée* 8. Translated version in McKee, D. L. & R. D. Dean & W. H. Leahy (1970): *Regional Economies*, 93–103. New York.
- Pikkarainen, Marjatta & Pentti Malinen & Heimo Keränen (1995). Skotlannin aluekehitysohjelmat maaseutupolitiikan ja syrjäisten alueiden näkökulmasta. University of Oulu. Research Institute of Northern Finland. Research Reports 125. Oulu.
- Pitkäranta, Merja & Matti Simpanen (1990). Paluumuuttohalukkuus Turun seudulla. Tutkimuksia No 7. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Pred, Allan (1965). Industrialization, initial advantage and American metropolitan growth. *Geographical Review* 55, 158–185.
- Pyykkönen, Perttu (1999). Maatalouden rakennemuutoksen vaikutus tulokehitykseen EU-jäsenyyden alkuvuosina. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja n:o 166. Helsinki.
- Pyöriä, Pasi (2003). Etätyö on yhä harvinaista. *Talous & yhteiskunta* 3/2003, 37-41.
- Rajaniemi (2005). Yritystoiminnan kasvu pysähtynyt, yrittäjät ikääntyvät - Yritykset Suomessa 1994-2003. <http://www.stat.fi/tup/julkaisut/isbn-952-467-461-0.html>.

- Rannikko, Pertti (1980). Suomen suurimpien kaupunkien väestönkasvun hidastuminen. Joensuun korkeakoulu, Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja n:o 43. Joensuu.
- Rantamäki-Lahtinen, Leena (1999). Maaseudun pienyritysrekisteri. Maatalouden taloudellinen tutkimuslaitos. Helsinki.
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society*, Vol. XLVIII, June 1885, 167–235 and The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society*, Vol LII 1889, 241–305.
- Riepponen, Outi (1995). Maaseutuyrittäjänä menestyminen. Helsingin yliopiston Maaseudun tutkimus- ja koulutuskeskus, Mikkeli. Julkaisuja 40.
- Rikkinen, Kalevi (1990). Suomen aluemaantiede. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Vammala.
- Ritamies, Marketta (1968). Maassamuuttajan ominaisuuksista. Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja sarja C n:o 16. Helsinki.
- Ritsilä, Jari (1999). Maaseutumaiset ja tiheästi asutut alueet yritysten toimintaympäristöinä. Teoksessa Niittykangas, Hannu (toim.): Yrittäjyys ja maaseutu, 45-58. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 9. Yrittäjyyden ja johtamisen laitos. Kuopion yliopisto, Kuopio.
- Ritsilä, Jari (2001). Studies on the Spatial Concentration of Human Capital. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä Studies in Business and Economics 7. Jyväskylä.
- Ritsilä Jari & Hannu Tervo (1999). Regional Differences in the Role of Migration in Labour Market Adjustment: The Case of Finland. Teoksessa Crampton G. (toim.): Regional Unemployment, Job Matching and Migration, 166–182. Series on European Research in Regional Science. Pion, London.
- Robinson, H. (1976). A Geography of Tourism. "Aspect" Geographies, London.
- Roiha, Kaija (2006). Onni muuttaa maalle. Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta, 86–97. Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuustutkimuksia A 28. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Rouhiainen, Vesa (2001). Driving a Toyota in Adidas clothes? The rural image in Finland. Teoksessa Edvardsson, Ingi Runar (toim.): Bright Summer Nights and Long Distances. Rural and Regional Development in the Nordic-Scottish Context. University of Akureyri. Akureyri, Iceland.
- Rossi, Peter Henry (1980). Why families move. 2. ed. Beverly Hills, California.
- Routamaa, Vesa & Jukka Vesalainen (1992). Farmers and entrepreneurial potential. Proceeding of the university of Vaasa. Discussion papers 151. Vaasa.
- Ryökäs, Merja (1988). Paluumuutto. Mikkelin seudulta vuosina 1974–1976 muuttaneiden paluuhalukkuus ja -mahdollisuudet. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja M–30. Mikkeli.
- Saarin, Jarkko (2004). Viimeinen oljenkorsi? Matkailu ja maaseudun aluekehitys. Maaseudun uusi aika 3/2004, 26–38.
- Saartenoja, Antti (2004). Kaupungin ja maaseudun vuorovaikutus alueellisessa kehittämiss politiikassa. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C osa 214. Turku.
- Scott, Michael & Peter Rosa (1996). Has Firm Level Analysis Reached its Limits? Time for a Rethink. *International Small Business Journal* 14 (4), 81–89.

- Seppälä, T. (1999). Kesäasukkaat elinolojen edistäjinä Joutsassa. Maantieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Shapero, A. (1971). *An Action Program of Entrepreneurship*. Austin: Multi-Disciplinary Research.
- Sharpley, R. (2002). *Tourism: A Vehicle for Development?* Teoksessa Sharpley, R. & D. J. Telfer (toim.): *Tourism and Development. Concepts and Issues*, 11–34. Channel View Publications, Clevedon.
- Shaw, Paul R. (1975). *Migration Theory and Fact*. Regional Science Research Institute, Philadelphia.
- Short, John R. (1978). Residential Mobility, *Progress in Human Geography* 2:3, 419–447.
- Siirilä, Seppo (1982). Kaupungistuminen osana yhteiskunnan muutosta. Teoksessa Malinen, Pentti & Jouni Aitto-oja & Pirkko Oilinka & Arvo Naukkarinen (toim.): *Aluesuunnittelupäivät 1982*, 5–16. Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja 8. Helsinki.
- Sillanpää, Keimo, Syrjäisen maaseudun teemaryhmän alueellinen työryhmä (2004). *Kuntien houkuttimet. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 5/2004*. Helsinki.
- Simpanen, Matti (1985). *Turun lähtömuuttotutkimus. Turusta vuonna 1984 muualle Suomeen muuttaneet*. Siirtolaisuusinstituutti. Tutkimuksia No 4. Turku.
- Sisäasiainministeriö (1999). *Alueiden työllisyys. Työvoima 2017. Alueraportti. Aluekehitysosaston julkaisu 4/1999*. Helsinki.
- Sisäasiainministeriö (2006). <http://www.intermin.fi> – Alueiden kehittäminen – Kansallinen alueiden kehittäminen – Saaristopolitiikka – Tietopalvelu – Vapaa-ajan asunnot ja vapaa-ajan asukkaat kunnittain 2003 (xls).
- Sisäasiainministeriö (2007). <http://www.intermin.fi> – Hankkeet – Kunta- ja palvelurakenneuudistus – Kunta- ja palvelurakenneuudistusta koskevat lait valtioneuvostossa (8.2.2007).
- Sjaastad L. A. (1962). The Costs and Returns of Human Migration. *Journal of Political Economy* 70, 80–93.
- Sjöblom-Immala, Heli (2002). Varkauden avaintoimialojen työvoimatarve, rekrytointimenetelmät sekä koulutuksen vastaaminen työvoimatarpeisiin. Loppuraportti 30.9.2002. Varkaus.
- Sormunen, Juhani & Markku Nurmi (1983). *Kunta yritysten näkökulmasta. Tutkimus yritysten suhtautumisesta kuntaan Vakka-Suomen kunnissa*.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening opportunities. A theory relating mobility and distance. *American Sociological Review* 5, 845–867.
- Survo, Ilpo (1988). Eri elinkeinojen asema maaseudun työllisyydessä ja tulonmuodostuksessa. Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos PTT. Raportteja ja artikkeleita N:o 68. Espoo.
- Söderling, Ismo (1983). *Maassamuutto ja muuttovirrat. Vuosina 1977–78 kunnasta toiseen muuttaneiden elinolosuhdetutkimus*. Siirtolaisuusinstituutti, Siirtolaisuustutkimuksia A 11. Turku.
- Söderling, Ismo (1988). *Maassamuuton ulottuvuudet. Yksilö-, alue- ja yhteiskuntatason tarkastelu Suomessa vuosina 1977-1978 maassamuuttaneista*. Turun yliopiston julkaisuja C 65. Turku.
- Söderman, Sten (1975). *Industrial location planning. An empirical investigation of company approaches to the problem of locating new plants*. New York.

- Taylor, R. C. (1969). *Migration and Motivation. A Study of Determinants and Types*. Teoksessa Jackson, J. A. (toim.): *Migration. Sociological Studies 2*. Cambridge University Press.
- Tervamäki, Erkki (1987). *Migration in Finland, a multi-level system of regions*. Reprint from *Fennia 165: 1*, 1-88. Geographical Society of Finland. Helsinki.
- Tervo, Hannu (1983). *Tuotantotoimintaan suunnatun aluepolitiikan työllistävä vaikutus kehitysalueilla 1966–1980*. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteen laitos. Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus. Julkaisuja 57/1983. Jyväskylä.
- Tervo, Hannu (1985). *Aluepolitiikan vaikutukset teollisuuden kasvuun ja kehitykseen*. Jyväskylän yliopisto. Taloustieteen laitos. Keski-Suomen taloudellinen tutkimuskeskus. Julkaisuja 65/1985. Jyväskylä.
- Tilastokeskus (2001). *Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot ja niiden muutokset 1987-2003, vuoden 2003 rahassa*. http://www.stat.fi/til/tjt/2003/tjt_2003_2005-06-17_tau_007.html.
- Tilastokeskus (2002a). *Tasa-arvo alueittain. Sukupuolten tasa-arvo 2002:002*. Helsinki.
- Tilastokeskus (2002b). *Suomen tilastollinen vuosikirja 2002*. Suomen virallinen tilasto. Hämeenlinna.
- Tilastokeskus (2003). *Kunnat ja kuntapohjaiset aluejaot 2003*. Käsikirjoja 28. Helsinki.
- Tilastokeskus (2004a). *Väestöennuste kunnittain 2004 – 2040*; <http://www.stat.fi/ajk/tiedotteet/v2004/204vrms.html> (tilastouutisia 20.9.2004).
- Tilastokeskus (2004b). *Suomen tilastollinen vuosikirja 2004*. Suomen virallinen tilasto.
- Tilastokeskus (2005a). *Väestömuutostietoja ja väestötietoja alueittain 1980-2003*. <http://statfin.stat.fi>
- Tilastokeskus (2005b). *Suomen tilastollinen vuosikirja 2005*. Suomen virallinen tilasto.
- Tilastokeskus (2006a). *Tuotteet ja palvelut – Verkkopalvelut – Tilastotietokannat – Aluetietokanta Altika – Väestö – Väkiluku*.
- Tilastokeskus (2006b). *Tuotteet ja palvelut – Verkkopalvelut – Tilastotietokannat – StatFin – Asuminen – Kesämökkit – Kesämökkit 1970, 1980, 1990, 1994* (1.11.2006).
- Tilastokeskus (2006c). <http://www.tilastokeskus.fi/til/perh/tau.html>. *Lapsiperheet tyypeittäin 1950-2005 (xls)* (1.6.2006).
- Torvela, Matias & Esko Juvonen (1984). *Maatalouteen liittyvä sivuansiot toiminta Suomessa. Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja N:o 107*. Helsinki.
- Turok, Ivan (2003). *Cities, Clusters and Creative Industries: The Case of Film and Television in Scotland*. *European Planning Studies*, Vol. 11, No. 5, 549–565.
- Turun Sanomat (2003a). *Hakupalvelusta yksityistä hoiva-apua*. Turun Sanomat 22.12.2003, 12.
- Turun Sanomat (2003b). *Saaristonetti nivoo vuodenvaihteessa koko Turunmaan samaan verkkoon*. Turun Sanomat 7.10.2003, 9.
- Turun Sanomat (2004a). *Vimma + visio = ihme*. Turun Sanomat 23.9.2004, 26.
- Turun Sanomat (2004b). *Mökkitalkankari vaikka laulaa kotihipoissa*. Turun Sanomat 9.4.2004, 17.
- Turun Sanomat (2004c). *Turunmaan nettipisteillä käyttäjiä odotettua vähemmän*. Turun Sanomat 14.1.2004, 5.
- Turun Sanomat (2004d). *Valtio lopettaa saariston etäpalvelut*. Turun Sanomat 21.12.2004, 11.

- Turun Sanomat (2005a). Maaseudun tuotteistaminen vaatii asiakkaan tuntemista. Turun Sanomat 16.6.2005, 15).
- Turun Sanomat (2005b). Saaristoverkko kasvaa langattomaksi. Turun Sanomat 5.5.2005, 7.
- Turun Sanomat (2005c). Vakka-Suomessa pulaa maatilamajoituksesta. Turun Sanomat 16.6.2005, 15.
- Turun Sanomat (2006). Palvelupiste kokoaa maaseudun sirpaletyöt. Turun Sanomat 30.10.2006, 7.
- Uusitalo, Eero (1998). Elinvoimaa maaseudulle – miksi, kenelle, miten? Maaseutupolitiikan perusteet. Keuruu.
- Valtakari, Mikko (1999). Maaseutupolitiikka suomalaisessa aluesuunnittelussa. Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen julkaisuja B 46. Helsinki.
- Varsinais-Suomen liitto (2001). Varsinais-Suomen maakuntaohjelma vuosille 2001-2004.
- Vartiainen, Perttu (1979). Muuttoliike alueellisen kehityksen mekanismina Pohjois-Karjalassa 1960-luvulla ja 1970-luvun alkupuolella. Joensuun korkeakoulu, Historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja 12.
- Vartiainen, Perttu (1991). Seutuistuminen yhdyskuntasuunnittelun haasteena. Terra 103:2, 75–86.
- Viinikainen, Tytti & Sari Puustinen (2000). Kylä kaupungin kyljessä. Tutkimus maaseudun ja kaupungin vuorovaikutuksesta. Teknillinen korkeakoulu. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B82. Espoo.
- Virtaharju, Markku (2002). Korkeasti koulutetun väestön liikkuvuus. Tiede, teknologia ja tutkimus 2002:1. Tilastokeskus.
- Volk, Raija (2006). Uraputki Helsingissä vai rauhallinen maalaisasuminen? Teoksessa Heikkilä, Elli (toim.): Muuttaako Onni maalle? Suurten ikäluokkien valinta, 130–139. Muuttoliikesymposium 2005. Siirtolaisuustutkimuksia A 28. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Voutilainen, Olli (2006). Maaseudun yritystoiminta ja tukipolitiikka. http://www.mm.helsinki.fi/mmtal/mae/opiskelu/docs/luento_voutilainen_1.pdf (2.11.2006).
- Vuoristo, Kai-Veikko & Nina Vesterinen (2002). Lumen ja suven maa. Suomen matkailumaantiede. Helsinki.
- Väänänen, Maarit (2000): Kotiseudulle Pohjois-Karjalaan. Tutkimus paikan merkityksestä paaluunmuuttajien muuttoprosessissa ja –motiiveissa. Pro gradu. Joensuun yliopisto.
- Weber, Alfred (1909). Theory of the Location of Industries. Chicago.
- Williams, A. M. & G. Shaw (toim.) (1991). Tourism and Economic Development. Western European Experiences. 2. painos. Belhaven Press, London.
- Yliskylä-Peuralahti, Johanna (2004). Valtion laitosten siirrot ja aluepolitiikka. Esimerkkitaipauksena Maatalouden tutkimuskeskuksen siirtyminen Vantaan Tikkurilasta Jokioisiin. Suomen Tiedeseura n:o 160. Vammala.
- Ylä-Närvä, Ulla & Sirkka Ahvenainen (2003). Hyvinvointipalvelujen kehittämistarpeet Varsinais-Suomessa. Varsinais-Suomen TE-keskuksen julkaisuja 1/2003. Turku.
- Ympäristöministeriö (2002). Ohjelma luonnon virkistyskäytön ja luontomatkailun kehittämiseksi. Suomen ympäristö 535, 48.

Yousfi, Saara (2005). Kahdenuranperheet työmarkkinoilla ja aluedynamiikassa. Siirtolaisuusinstituutti. Siirtolaisuustutkimuksia A 27. Helsinki.

Zelinsky, Wilbur (1971). The Hypothesis of the Mobility Transition. *Geographical Reviews* 61/1971, pp. 219–249.

Heli Sjöblom-Immala

Uutta verta maaseudulle

Kainuun ja Varsinais-Suomen
maallemuuttajat ja yrittäjät

Tutkimuksessa tarkastellaan maaseudulle muuttajia ja heidän elinkeinojaan sekä maaseudun yrittäjyyttä ja yritystoiminnan alueellista hajauttamista 2000-luvun alkupuolella Kainuussa ja Varsinais-Suomessa. Myös yrittäjien muuttohistoriaa sekä muuttajien yritystoimintaa tarkastellaan.

Tutkimus perustuu Hyrynsalmen, Sotkamon, Vehmaan ja Yläneen muuttajille ja yrittäjille lähetettyyn postikyselyyn. Lisäksi Kajaanin ja Turun yrittäjät vastasivat yritystoiminnan alueellista hajauttamista koskevaan internet-kyselyyn. Tutkimuksen aineistona käytettiin myös Väestörekisterikeskuksen ja Tilastokeskuksen rekisteriaineistoja.

Siirtolaisuusinstituutti
www.migrationinstitute.fi